

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE VE MALİ YÖNETİM ANABİLİM DALI

KÜRESEL KAMUSAL BİR MAL OLARAK
MÜLTECİ KORUMASI

Doktora Tezi

ZEYNEP DEMİRCİ

İZMİR-2019

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE VE MALİ YÖNETİM ANABİLİM DALI

KÜRESEL KAMUSAL BİR MAL OLARAK
MÜLTECİ KORUMASI

Doktora Tezi

ZEYNEP DEMİRCİ

DANIŞMAN: PROF. DR. İBRAHİM ATTİLA ACAR

İZMİR-2019

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “Küresel Kamusal Bir Mal Olarak Mülteci Koruması” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğuunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğuunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

01.08.2019

Zeynep DEMİRCİ

İmza

TS EN ISO
9001:2015

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEZ SINAVI TUTANAK FORMU

Dok. No: FR/604/21

İlk Yayın Tar.: 03.10.2017

Rev. No/Tar.: 00/..

Sayfa 1 / 1

GÖNDEREN : *Mabrye ve Mabi Kocak* Anabilim Dalı Başkanlığı
GÖNDERİLEN : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalımız Yüksek Lisans / Doktora Programı öğrencisi *Jeynep DEMİRÇİ* ile ilgili Tez Sınav Tutanağı aşağıdadır.

Tarih: *Mabrye ve Mabi Kocak* Anabilim Dalı Başkanı
Sayı : *Ceyhan*
İmza

SINAV TUTANAĞI

Tez Sınav Jürimiz tarafından incelenen *Küresel Kamusal Bir Mal Olarak*
Milletin Korunması başlıklı yüksek lisans / doktora tezi ile ilgili olarak jürimiz *01.08.2019* tarihinde toplanmış ve adı geçen öğrenciyi tez sınavına tabi tutmuştur. Sınav sonucunda adayın tezi hakkında ~~OYÇOKLUĞU/OYBİRLİĞİ~~ ile aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL

Kabul Edilen Yüksek Lisans / Doktora tezi:

- i) Bilime yenilik getirmiştir
ii) Yeni bir bilimsel yöntem geliştirmiştir
iii) Bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulamıştır
iv) Uygulama yapmıştır (sadece Yüksek Lisans'ta geçerlidir)

RED

DÜZELTME *

Tez Sınav Jürisi	Unvanı ve Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	<i>Prof. Dr. İbrahim Atilla ACAR</i>	<i>ACAR</i>
Üye	<i>Prof. Dr. İbrahim AY</i>	<i>AY</i>
Üye	<i>Doç. Dr. Engin HEPAKSAZ</i>	<i>Ceyhan</i>
Üye	<i>Doç. Dr. Alper DOĞAN</i>	<i>Alper Doğan</i>
Üye	<i>Doç. Dr. Musa GÖK</i>	<i>Ceyhan</i>

Eki : Tez Değerlendirme Formu (Her bir jüri için).

* Tez sınavında düzeltme kararı verilmesi halinde jüri tarafından öngörülen düzeltmelere ilişkin bir jüri raporu eklenmelidir. Düzeltmeler için Ek süre her defasında en fazla yüksek lisans öğrencileri için 3 ay, doktora öğrencileri için 6 aydır.

ÖZET

Doktora Tezi

KÜRESEL KAMUSAL BİR MAL OLARAK MÜLTECİ KORUMASI

Zeynep DEMİRCİ

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Maliye ve Mali Yönetim Anabilim Dalı

Küreselleşmenin başlangıcından günümüze ekonomik, sosyal ve teknolojik alanlarda önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Birçok alanda etkisini gösteren küreselleşme maliye bilimi açısından da belirgin bazı değişikliklere neden olmuştur. Küresel kamusal mal kavramı bu anlamda küreselleşme sonucu ortaya çıkan, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren çalışılmaya başlanan ve hala gündemde olan bir kavramdır. İlk çalışmalar sonucunda tanımı yapılan, sahip olması gereken özellikleri belirtilen ve çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulan küresel kamusal mal kavramının daha net ve anlaşılır olması için literatürde çoğu yönden yeni çalışmalar yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Küresel kamusal malların nasıl sunulacağı, finansmanının nasıl ve kimler tarafından karşılanacağı gibi konular hala tartışılır durumdadır. Özellikle her geçen gün yeni teknolojik gelişmelerin ve bilişim sistemlerindeki değişikliklerin ortaya çıkmasıyla önceden küresel kamusal mal olarak nitelendirilmeyen olaylar, durumlar veya mallar da küresel kamusal mal olarak değerlendirilmeye başlamıştır.

Mülteci sorunu ise neredeyse medeniyetlerin başlangıcından bugüne kadar var olan bir problemdir. Tarih boyunca savaşlar, iç çatışmalar, baskılar ve benzeri sebepler mülteci sorununa zemin hazırlamıştır. Küreselleşme ile birlikte mülteci sorunu son dönemlerde farklı bir boyuta ulaşmıştır. Özellikle mülteci sorunundan etkilenen ülkelerin sayısının arttığı söylenebilmektedir. Önceki dönemlerde yaşanan bir savaş ya da iç çatışma sebebiyle mülteci olmaya zorlanan insanlar, imkanları dahilinde daha çok kendi coğrafi bölgelerinde yer alan ülkelere gitmiş ve

mültecilerin korunması konusu çoğunlukla bölgedeki ülkeleri etkilemiştir. Ancak küreselleşmenin etkisiyle birlikte 1980’li yıllardan sonra mültecilerin kendi coğrafi bölgesinin dışındaki ülkelere de gitmeye başladıkları görülmektedir. Yeni teknolojilerin ortaya çıkması, ulaşım maliyetlerinin azalması, ulaşım imkanlarının artması gibi sebeplerle özellikle 2000’li yıllardan sonra mültecilerin bölge dışındaki ülkelere yaptıkları iltica başvuruları artmıştır. Bunun sonucu olarak da son dönemlerde yaşanan savaşlarda iltica eden mültecilerin ortaya çıkardığı sorun, yalnızca savaşın yaşandığı bölgedeki ülkeleri etkilemekle kalmamış; bölge dışındaki birçok ülkeyi de etkilemiştir. Bu anlamda mülteci sorununun çözümü ve mültecilerin korunması tüm dünyayı ilgilendiren küresel bir konu haline gelmiştir.

Bu çalışmanın amacı, küresel kamusal mal ve mültecilik konularında ayrıntılı bilgi sahibi olunmasını sağlayarak, mülteci korumasını küresel kamusal mal kategorisine dahil etmektir. Aynı zamanda mülteci hareketlerinin incelenmesi ile sorunun küreselliğini farklı yollarla tespit etmek ve bu konudaki eksiklikleri ortadan kaldıracak çözüm önerileri sunmaktır.

Belirtilen amaç çerçevesince yapılan çalışmanın sonucunda mülteci korumasının küresel kamusal mal özellikleri gösterdiği görülmüştür. Yalnızca teorik olarak değil 1980 yılından sonra gerçekleşen iltica hareketleri ile de mülteci korumasının küresel kamusal mal olduğu ve çözüm önerilerinin de bu doğrultuda ele alınması gerekliliği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Mal, Küresel Kamusal Mal, Mültecilik, Mülteci Sorunu, Mülteci Koruması.

ABSTRACT

Doctoral Thesis

Doctor of Philosophy (PhD)

REFUGEE PROTECTION AS A GLOBAL PUBLIC GOOD

Zeynep DEMİRCİ

İzmir Katip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of Public Finance and Fiscal Management Program

From the beginning of the globalization to the present day significant changes have occurred in economic, social and technological areas. Globalization, which has an impact in many areas, has also led to significant changes in public finance. In this sense, global public goods are a concept that have began to be studied especially since 1990s and still are on the agenda. In consequence of early studies, global public goods concept definition were made, characteristics that should have were specified and were subjected to various classifications but still need new studies in many aspects in the literature to make it more clear and understandable. Issues such as how to provide global public goods, and how and by whom to finance them are still debated. Especially with the emergence of new technological developments and changes in information systems day by day, events, situations or goods that were not previously considered as global public goods have started to be considered as global public goods.

The refugee problem is a problem that has existed since the beginning of civilizations. Throughout history wars, internal conflicts, oppresions and similar reasons have paved the way for the refugee problem. With the globalization, the refugee problem has reached a different dimension in recent years. In particular, it can be said that the number of countries affected by the refugee problem has increased. People who were forced to become refugees due to war or internal conflict in recent periods went to peripheral countries and the protection of refugees mostly affected the countries in the region. However, with the effect of globalization, after

the 1980s it is seen that refugees started to go to countries outside their geographic region. As a result of emergence of new technologies, decrease in transportation costs and increase in transportation opportunities, asylum applications to the countries outside the region increased especially after 2000s. Therefore issue posed by the refugees by virtue of recent wars has not only affected the countries in the region where the war was taking place, also it has affected many countries outside the region. In this manner, the solution of the refugee problem and protection of refugees have become a global issue that concerns the whole world.

The aim of this study is to include refugee protection in the global public goods category by providing detailed information on global public goods and refugees and meanwhile to determine the globality of the problem by investigation of refugee movements in different ways and to offer solutions that can eliminate the deficiencies in this issue.

As a result of the study carried out within the scope of this aim, it was seen that refugee protection shows global public good characteristics. Not only theoretically but also with the asylum movements after 1980, it is emphasized that refugee protection is a global public good and solutions should be addressed in this direction.

Keywords: Public Good, Global Public Good, Refugee, Refugee Problem, Refugee Protection.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
TEZ SINAV TUTANAĞI.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xii
TABLO LİSTESİ.....	xiii
GRAFİK LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
ÖNSÖZ.....	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMUSAL MAL VE KÜRESEL KAMUSAL MAL KAVRAMLARININ TEORİK TEMELLERİ

1.1. KLASİK KAMUSAL MALLAR	9
1.1.1. Kamusal Mal Kavramı	9
1.1.2. Kamusal Malların Özellikleri.....	13
1.1.3. Kamusal Malların Sınıflandırılması.....	16
1.1.3.1. Klasik Kamusal Mal Sınıflandırması	16
1.1.3.1.1 Tam Kamusal Mallar.....	16
1.1.3.1.2. Yarı Kamusal Mallar.....	18
1.1.3.1.3. Ortak (Serbest) Mallar.....	19
1.1.3.1.4. Özel mallar	20
1.1.3.1.5. Erdemli/Yararlı/Merit Mallar.....	20
1.1.3.1.6. Erdemsiz/Zararlı/Demerit Mallar.....	21
1.1.3.1.7. Kulüp Malları	22
1.1.3.2. Kamusal Üçgeni Aracılığıyla Kamusal Malların Sınıflandırılması	23
1.1.3.2.1. Yerel Kamusal Mallar	26
1.1.3.2.2. Ulusal Kamusal Mallar	26
1.1.3.2.3. Bölgesel Kamusal Mallar	27
1.1.3.2.4. Küresel Kamusal Mallar	28

1.2. KÜRESEL KAMUSAL MALLAR	30
1.2.1. Küreselleşme ve Küresel Kamusal Mallar	30
1.2.2. Küresel Kamusal Mal Kavramı.....	33
1.2.3. Küresel Kamusal Malların Özellikleri	37
1.2.3.1. Küresel Kamusal Malların Kamusal Özellikleri	38
1.2.3.2. Küresel Kamusal Malların Küresel Özellikleri.....	40
1.2.4. Küresel Kamusal Malların Sınıflandırılması	40
1.2.4.1. Geleneksel Küresel Kamusal Mallar-Yeni Küresel Kamusal Mallar	41
1.2.4.2. Üretim Zincirindeki Yerine Göre Küresel Kamusal Mallar	42
1.2.4.3. Temel ve Tamamlayıcı Küresel Kamusal Mallar	42
1.2.4.4. Sektörlere Göre Küresel Kamusal Mallar	44
1.2.4.5. Sağladığı Faydanın Türüne Göre Küresel Kamusal Mallar	46
1.2.4.6. Kamusal Doğasına Göre Küresel Kamusal Mallar	47
1.2.4.7. Kamusal Derecesine Göre Küresel Kamusal Mallar	50
1.2.4.8. Sunum Tekniğine Göre Küresel Kamusal Mallar	52
1.2.5. Küresel Kamusal Malların Sunumu	52
1.2.5.1. Küresel Kamusal Mal Sunumunun Genel Çerçevesi	52
1.2.5.2. Küresel Kamusal Malların Sunumuna İlişkin Ortaya Çıkan Sorunlar	54
1.2.5.3. Küresel Kamusal Malların Sunumunda Rol Alan Aktörler	55
1.2.5.4. Küresel Kamusal Malların Sunum Teknikleri	56
1.2.5.4.1. Toplama Tekniği	56
1.2.5.4.2. En İyi Vuruş Tekniği.....	57
1.2.5.4.3. En Zayıf Halka Tekniği.....	57
1.2.5.4.4. Ağırlıklı Toplama Tekniği	58
1.2.6. Küresel Kamusal Malların Finansmanı.....	60
1.2.6.1. Dışsallıkların İçselleştirilmesine Yönelik Finansman Kaynakları....	61
1.2.6.1.1. Pazar Oluşturma ve Güçlendirme	61
1.2.6.1.2. Küresel Vergiler	62
1.2.6.2. Özel Kaynaklar.....	64
1.2.6.2.1. Kar Amaçlı Olmayan Kuruluşlar	64
1.2.6.2.2. Kar Amaçlı Kuruluşlar	65
1.2.6.2.3. Bireyler.....	65
1.2.6.3. Kamusal Kaynaklar	65
1.2.6.3.1. Ulusal Kamusal Kaynaklar	65
1.2.6.3.2. Uluslararası Kamusal Kaynaklar.....	66

1.2.6.4. Ortaklık Kaynakları.....	67
-----------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE MÜLTECİLİĞİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. MÜLTECİLİĞİN KAYNAĞI OLARAK GÖÇ	68
2.1.1. Göçle İlgili Kavramsal Çerçeve	69
2.1.2. Göçün Nedenleri	72
2.1.3. Göç Teorileri	74
2.1.4. Göç Çeşitleri.....	76
2.1.4.1. Yerleşme Süresine Göre Göçler.....	76
2.1.4.2. Göçün Yoğunluğuna Göre Göçler	77
2.1.4.3. İrade Esasına Göre Göçler	78
2.1.4.4. Ülke Sınırları Esasına Göre Göçler.....	78
2.1.5. Göç Edenlerin Terminolojisi: Göçmen ve Mülteci Kavramlarının Farklılıkları.....	79
2.1.5.1. Göçmen	81
2.1.5.2. Mülteci ve Sığınmacı	82
2.1.6. Zorunlu Bir Dış Göç Olarak Mültecilik.....	85
2.2. MÜLTECİLİĞİN TEORİK VE HUKUKSAL YAPISI.....	86
2.2.1. 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesine Göre Mülteciler	89
2.2.2. 1967 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol'e Göre Mülteciler	90
2.2.3. UNHCR Tüzüğüne Göre Mülteciler	91
2.2.4. Türk Hukukuna Göre Mülteciler.....	91
2.2.5 Avrupa Birliği Bünyesinde Mültecilere İlişkin Yapılan Düzenlemeler....	92
2.2.6. Mültecilere İlişkin Diğer Uluslararası Belgeler	96
2.3. MÜLTECİLİĞİN KURUMSAL YAPISI.....	97
2.3.1. Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon Merkezi (UNRRA)	99
2.3.2. Uluslararası Mülteci Örgütü (IRO)	100
2.3.3. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR-BMMYK)	101
2.4. TARİHSEL SÜREÇTE YAŞANAN MÜLTECİ SORUNLARI	102
2.4.1. Eski Çağlarda Mülteci Sorunları.....	103
2.4.2. 20. Yüzyılda Mülteci Sorunları.....	106
2.4.3. 2000'li Yıllarda Mülteci Sorunları.....	110

2.4.3.1. Afganistan Savaşı.....	110
2.4.3.2. Irak Savaşı.....	111
2.4.3.3. Arap Baharı ve Suriye İç Savaşı	112
2.4.3.4. Ukrayna Krizi.....	113
2.5. MÜLTECİ SORUNUNUN ÜLKELERE ETKİLERİ VE MÜLTECİ KORUMASININ ÖNEMİ	114

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL KAMUSAL BİR MAL OLARAK MÜLTECİ KORUMASI

3.1. TEORİK AÇIDAN MÜLTECİ KORUMASININ KÜRESEL KAMUSAL BİR MAL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ	122
3.2. MÜLTECİ KORUMASININ KÜRESEL KAMUSAL MAL SINIFLANDIRMALARINDAKİ YERİ.....	133
3.3. MÜLTECİ KORUMASININ KÜRESEL KAMUSAL MAL ÖZELLİĞİ KAZANMA SÜRECİ	140
3.3.1. Küresel Mülteci ve Sığınmacı Nüfusunun Zaman İçindeki Değişimi ...	141
3.3.2. En Çok Mülteci Veren Ülkelerin İncelenmesi	145
3.3.3. En Çok Mülteciye Ev sahipliği Yapan Gelişmiş Ülkelerin İncelenmesi	158
3.3.4. Seçilen Bazı Savaşlardaki Mülteci Hareketleri ile Mülteci Korumasının Bölgesellik-Küresellik Tartışması.....	181
3.3.5. Mülteci Korumasına En Fazla Katkı Sağlayan Ülkelerin Mülteci Yapılarının İncelenmesi	192
3.3.6. Küresel Mülteci Nüfusunun 1981 ve 2017 Yılları Karşılaştırması.....	195
SONUÇ.....	200
KAYNAKÇA	217

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Kamusalılık üçgeni	24
Şekil 2: Küreselleşme ve Küresel Kamusal Mallar İlişkisi	33
Şekil 3: Uluslararası Nüfus Hareketleri Paradigması	80

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Temel ve Tamamlayıcı Küresel Kamusal Mallar Sınıflandırılması	43
Tablo 2: Gardiner ve Goulven'in Sektörel Küresel Kamusal Mallar Sınıflandırması	45
Tablo 3: Yaratılan Faydanın Türüne Göre Küresel Kamusal Mallar	47
Tablo 4: Kamusallığın Doğasına Göre Küresel Kamusal Mallar.....	49
Tablo 5: Kamusalılık Derecelerine Göre Küresel Kamusal Mallar	51
Tablo 6: Küresel Kamusal Malların Sunum Sorunları.....	54
Tablo 7: Sunum Teknikleri ve Küresel Kamusal Mallar	59
Tablo 8: Küresel Kamusal Malların Finansman Kaynakları.....	61
Tablo 9: 1981-2017 Yılları Arası Küresel Mülteci ve Sığınmacı Nüfusu	142
Tablo 10: Seçili Ülkelerin 1981-2017 Yılları Arasında Gönderdiği Mülteci Sayılarının ve Mültecilerin Gittikleri Ülkelerin 5'er Yıllık Ortalamaları	146
Tablo 11: En Çok Mülteciye Ev Sahipliği Yapan Gelişmiş 10 Ülkeye Gelen Mültecilerin ve Geldikleri Ülke Sayılarının 5'er Yıllık Ortalamaları	160
Tablo 12: Mülteci Korumasına En Fazla Katkı Sağlayan İlk 10 Ülke ve Ev Sahipliği Yaptığı Mülteci Nüfusu.....	193

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: 1981-2017 Yılları Arası Küresel Mülteci ve Sığınmacı Nüfusu.....	144
Grafik 2: Mültecilerin Gittikleri Ülke Sayılarının 5'er Yıllık Ortalamaları (1981-2017) ..	156
Grafik 3: Kanada'ya Bölge İçi ve Bölge Dışındaki Ülkelerden Gelen Mülteci Sayıları....	168
Grafik 4: Almanya'ya Bölge İçi ve Bölge Dışındaki Ülkelerden Gelen Mülteci Sayıları .	170
Grafik 5: Birleşik Krallığa Bölge İçi ve Bölge Dışındaki Ülkelerden Gelen Mülteci Sayıları	173
Grafik 6: İsveç'e Bölge İçi ve Bölge Dışındaki Ülkelerden Gelen Mülteci Sayıları.....	175
Grafik 7: Fransa'ya Bölge İçi ve Bölge Dışındaki Ülkelerden Gelen Mülteci Sayıları	177
Grafik 8: ABD'ye Bölge İçi ve Bölge Dışındaki Ülkelerden Gelen Mülteci Sayıları.....	179
Grafik 9: I. Körfez Savaşı'nda Mülteci Hareketleri.....	183
Grafik 10: II. Körfez Savaşı'nda Mülteci Hareketleri	184
Grafik 11: Bosna Savaşı'nda Mülteci Hareketleri.....	186
Grafik 12: Suriye İç Savaşı'nda Mülteci Hareketleri	188
Grafik 13: Türkiye verilerinin dahil olmadığı durumda Suriye İç Savaşı'nda Mülteci Hareketleri	190
Grafik 14: 1981 Yılı Küresel Mülteci Nüfusu	196
Grafik 15: 2017 Yılı Küresel Mülteci Nüfusu	197

KISALTMALAR LİSTESİ

UNHCR:	United Nations High Commissioner for Refugees
BMMYK:	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
UNDP:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
IMF:	Uluslararası Para Fonu
BM:	Birleşmiş Milletler
WHO:	Dünya Sağlık Örgütü
ILO:	Uluslararası Çalışma Örgütü
FAO:	Gıda ve Tarım Örgütü
IMO:	Uluslararası Denizcilik Organizasyonu
INTELSAT:	Uydular Aracılığıyla Haberleşme Uluslararası Teşkilatı
GAVI:	Aşı ve Bağışıklama İçin Küresel İşbirliği
IOM:	Uluslararası Göç Örgütü
TDK:	Türk Dil Kurumu
IRO:	Uluslararası Mülteci Örgütü
UNRRA:	Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AB:	Avrupa Birliği
EURODAC:	Avrupa Otomatik Parmak İzi Tanıma Sistemi

ÖNSÖZ

İlk olarak çalışmamın her aşamasında bana destek olan, bilgi ve deneyimleri ile yol gösteren, fikri desteğini ve emeğini esirgemeyen kıymetli danışman hocam Prof. Dr. İbrahim Attila ACAR'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, tez izleme komitesi üyeleri değerli hocalarım Prof. Dr. Hakan Ay ve Doç. Dr. Alper DOĞAN'a fikri desteklerinden ötürü teşekkürü borç bilirim.

Bunun yanında başta Abdulcelil GAZİOĞLU, Barış BOSTANCI, Çağlar ÇAKIR ve Yaprak KARADAĞ olmak üzere her zaman ve her koşulda tez sürecimde bana yardım eden araştırma görevlisi arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan değerli aileme ve sevgili Feyyaz ÇAKIROĞLU'na sonsuz teşekkür ederim.

Zeynep DEMİRCİ

İzmir - 2019

GİRİŞ

Toplum halinde yaşamının bir gereği olarak ortaya çıkan kamusal mal kavramı 1980’li yıllara kadar belirli şekillerde tanımlanmış ve özellikleri ifade edilmiştir. Tüketimde rekabet olmaması ve dışlanamazlık özellikleri ile tanımlanmaya çalışılan kamusal mal kavramı, bu özelliklere ne ölçüde sahip olduğuna göre farklı sınıflandırmalara tabi olmuştur. Tam kamusal mallar, yarı kamusal mallar, ortak (serbest) mallar, özel mallar, erdemli mallar, erdemsiz mallar ve kulüp malları şeklinde yapılan sınıflandırmalar; küreselleşmenin ortaya çıkmasıyla birlikte bazı değişikliklere uğramıştır. Küreselleşme ile birlikte teknolojik, siyasi ve ekonomik olarak daha önce hiç görülmemiş şekilde yaşanan değişiklikler, kamusal mallar teorisinde de çeşitli dönüşümlere sebep olmuştur. Özellikle tüketimde rekabet olmaması ve dışlanamazlık özelliklerinin yanında kamusal mallar dışsallık yayan özelliği açısından da ulusal sınırları aşmaya başlamıştır. Zamanla bu etkilerin ulus sınırlarını kayda değer bir biçimde aşmasıyla literatürde; yerel kamusal mallar, ulusal kamusal mallar, bölgesel kamusal mallar ve küresel kamusal mallar şeklinde dört ayrı başlık ile kamusal mallar sınıflandırılmıştır.

Kamusal malların üretiminden ya da tüketiminden ulus sınırları içerisindeki insanların etkilenmesi durumunda kamusal mallar, yerel ya da ulusal kamusal mal olarak tanımlanmaktadır. Faydası belirli bir yöre ile sınırlı olan ve o yöre dışında yaşayan bireylerin, malın tüketiminden dışlanmalarının mümkün olduğu mal ve hizmetler yerel kamusal mal olarak adlandırılırken faydası bölünemeyen ve bir ülke sınırları içerisinde yayılan, o ülke içerisinde yaşayan bireylerin o malın tüketiminden dışlanmalarının söz konusu olmadığı mallar ulusal kamusal mal olarak ifade edilmektedir. Ancak etkileri açısından ulusal sınırları aşan bir aktivite söz konusu olduğunda bölgesel ya da küresel kamusal mal kavramlarından bahsedilmektedir. Bölgesel kamusal mallar; belirli bir coğrafyada yaşayan bireylerin yararlanabildiği, tüketiminde rekabet ve dışlanmanın olmadığı ve finansmanının yine o bölge sınırları içerisinde sağlandığı mal ve hizmetler bütünüdür. Faydası veya zararları bölge sınırlarını aşan, sadece şimdiki nesli değil gelecek nesilleri de etkileyen, üretiminde

ya da finansmanında ülkelerin kendi imkanlarının yetersiz kaldığı, bu sebeple de uluslararası iş birliği gerektiren mal ve hizmetler ise küresel kamusal mal olarak tanımlanmaktadır.

Yukarıdaki kısımda ifade edildiği üzere küresel kamusal mallar, faydası ya da zararları bakımından sadece şimdiki nesli değil gelecek nesilleri de etkileyen mallardır. Bir malın üretimi ya da tüketimi sırasında ortaya çıkan pozitif ya da negatif etkiden birden fazla coğrafi bölgede yer alan birden çok ülkenin etkilenmesi durumunda küresel kamusal mallardan bahsedilebilmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan küresel kamusal mal kavramı; ilk fark edildiği zamanlarda okyanus, atmosfer, ozon tabakası, yağmur ormanlarının korunması, vb. iken zamanla bu durum da değişim göstermiş ve barışın korunması, finansal istikrar, mali istikrar gibi aslında daha soyut olan mallar da küresel kamusal mal olarak kabul görmüştür. Pozitif ya da negatif olarak ortaya çıkan dışsallıkların iyileştirilmesi ya da durumunun korunması küresel kamusal mal kavramına işaret etmekteyken küresel kamusal mal kavramı hala araştırmaya muhtaç ve en fazla tartışılmalı konular arasında yer almaktadır.

İnsanlık tarihi kadar eski bir kavram olan göç ise neredeyse tarihin her evresinde yaşanan savaşlar, iç çatışmalar, fizyolojik ihtiyaçlar ve iklim koşulları gibi nedenlerle ortaya çıkmıştır. İnsanlar, eski tarihlerde daha iyi yerleşim yerleri ve sulak araziler bulabilmek, hayvanlarının otlayabilmesi için daha uygun otlaklıklara yerleşebilmek amacıyla yer değiştirmişlerdir. Bu yer değiştirme hareketleri, literatürde göç olgusu olarak adlandırılırken zamanla insanların göç etme motivasyonları da değişmiştir.

İlk zamanlarda göç etme motivasyonu daha çok fizyolojik ihtiyaçlar sonucu ortaya çıkarken zamanla ekonomik sebeplere evrilmiş ve ilerleyen süreçte de sosyolojik bir görünüm kazanmaya başlamıştır. Önceleri ülkelerin ve devletlerin sınırları belirgin halde olmadığından göçle ilgili problemler yaşanmazken zamanla ulus devletlerin ortaya çıkması ve sınırların belirli olmaya başlamasıyla göç etme olgusu ülke sınırları ile ifade edilir hale gelmiştir. Bu yüzden ki başka ülkelere göç etme durumunda belirli kuralların uygulanması gerekli olmuştur. Aynı zamanda göçlerin sebepleri değişirken belirli göç çeşitleri de ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra mülteci ve sığınmacı kavramları daha net bir

şekilde kullanılır hale gelmiş ve uluslararası göç alanında çeşitli hukuki düzenlemeler yapmak kaçınılmaz olmuştur.

Göç çeşitlerinin literatüre geçmesi sonrasında göç eden kişiler, belirli özelliklere göre farklı adlar altında ele alınıp, tanımlanmıştır. Ancak göç eden kişileri ifade eden belirli kavramların birbirinin yerine kullanımı söz konusudur. Özellikle göçmen ve mülteci kavramları, birbirinin yerine de kullanılan ancak birbirinden oldukça farklı olan iki kavramken mülteci ve sığınmacı kavramlarının da farkı tam olarak ifade edilmemektedir. Bu anlamda göçmen; zorlayıcı iradeden yoksun bir şekilde, kişilerin kendi iradeleriyle maddi durumlarını iyileştirmek, eğitim ve sağlık hizmetlerinden daha yüksek standartlarda yararlanmak amacıyla ülke içinde, bölgeler arasında ya da ülkeler arasında yer değiştiren kişidir. Sığınmacı; kendi ülkesini terk ederek başka ülke sınırlarına giren fakat o ülkede yaşamak için henüz yasal bir başvuruda bulunmamış ya da bulunmuşsa da başvurusu henüz karara bağlanmamış, soruşturma aşamasında olan kişidir. Mülteci ise sığınma başvurusu kabul edilen, o ülkede kalmasına izin verilen ve dolayısıyla o ülkede birtakım haklar kazanmış olan kimselerdir. Bu açıdan bakıldığında, mültecilik hukuksal bir statüyü ifade ederken sığınmacılık fiili bir durumu yansıtmaktadır. Bu sebeple sığınmacılara nazaran mültecilere verilen haklar ve sağlanan kolaylıklar çok daha üst seviyede olmaktadır. Görüldüğü üzere bu üç kavram birbirinden oldukça farklıdır ve birbirinin yerine kullanımı kavramsal olarak uygun olmamaktadır.

Çalışmanın ana unsurunu oluşturan mülteci sorunu, çok uzun yıllardır devam etmesine rağmen öneminin anlaşılması, mülteci korumasının sağlanması ve buna yönelik kapsamlı düzenleme ve çalışmaların yapılması daha sonraki yıllarda başlamıştır. Özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında mülteci sorununun öneminin anlaşıldığı ve buna ilişkin düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Bu dönemde yapılan düzenlemeler, daha çok iki taraflı olmuş ve sadece yerinden edilmiş kişilere ilişkin olmuştur. Bu dönem sonrasında Birleşmiş Milletler bünyesinde kuruluşlar oluşturularak, çeşitli insan hakları beyannameleri kabul edilmiştir. Ancak mültecilerin korunması için dönüm noktası, 1951 Cenevre Sözleşmesi olmuştur.

Cenevre Sözleşmesi, uluslararası alanda bağlayıcı olması sebebiyle mülteci hukukunun halihazırdaki en önemli aracıdır. 1951 yılında kabul edilen Cenevre Sözleşmesi, 1954 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşme mültecilerin kim olacağına

hukuksal zeminde yer verirken diğ er taraftan mültecilerin ne gibi haklara sahip olacağına ilişkin bilgiler de vermektedir. Ancak Cenevre Sözleşmesi'nde mülteci kavramının tanımı yapılırken coğ rafi ve tarihsel çekinceler konulmuştur. Tarihsel anlamdaki çekince, 1 Ocak 1951'den sonra gerçekleş en olayların sözleşme kapsamında değ erlendirilemediğine ilişkinen coğ rafi çekince, sadece Avrupa ülkelerinden gelen mülteciler ile tüm dünyadan gelebilecek mültecilerin kabulü açısından bir seç enek tanınmasıdır.

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nden sonra dünya ç apında geliş en olaylar sonucunda, sözleşmeye konan coğ rafi ve tarihsel çekinceler nedeniyle hükümlerin yetersiz kaldığı görülmüştür. Mülteci sorununun küreselleş mesi ve tüm dünyaya yayılması üzerine birçok mülteci, çekinceler sebebiyle uluslararası korumadan yararlanamamıştır. Bu doğrultuda BM'nin çalış maları ile Cenevre Sözleşmesine Ek Protokol hazırlanmış ve 1967 tarihinde yürürlüğe konmuştur. Protokol ile eklenen madde sonrası mülteci tanımına getirilen kısıtlamalar kaldırılmış ve mülteci tanımına giren herkes herhangi bir tarih kısıtı olmaksızın mülteci olarak değ erlendirilmiştir.

Günümüzde en geniş kapsamlı çalış maların ve yardımların Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) aracılığıyla yapıldığı mülteciler, zorlayıcı sebeplerle ülkesini terk etmek zorunda kalmakta ve çeş itli ülkelere yerleşmektedir. Yerleşimi takiben ortaya çıkan ihtiyaç lar yerleşilen ülkelere karşılanmaktadır. Bazı ülkeler ve uluslararası kuruluşlar tarafından yardım gelmesinin dışında ihtiyaç ların büyük bir bölümünü iltica edilen ülke karşılamaktadır. Ancak zorunlu sebeplerle ortaya çıkan mülteci sorunu yalnızca o ülkeyi değil, diğ er ülkeleri de etkilemektedir. Külfet çoğ unlukla yerleşilen ülkede kalsa bile mülteci sorunu küresel bir dünyada yaş anması sebebiyle tüm dünyayı etkilemektedir. Baş ka bir ifadeyle, mültecilerin ilk iltica ettikleri ülkeler kendi coğ rafi bölgeleri içinde yer alan ülkelerdir. Savaş ların ve iç çatış maların çoğ unlukla mülteci fabrikası olarak nitelendirilebilecek Ortadoğ u ve Afrika bölgesindeki ülkelere olduğu düşün üldüğ ünde ilk olarak sığınılan ülke de bu bölgede olmaktadır. Ancak mülteci trafiğ inin yoğun olduğu bu ülkeler, mülteciler için genellikle geç iş ülkesi olmaktadır. Çünkü mülteciler can güvenliğ i kaygısıyla ilk olarak komş u ülkelere gitmekle birlikte bu ülkeleri basamak (kavş ak) ülke olarak kullanmakta ve ilk fırsatta daha iyi yaş am standartları için gelişmiş ülkelere gitmektedir. Burada önemli olan nokta, mültecilerin ayrıldıkları ülke belli iken iltica

edecekleri ülkenin belli olmamasıdır. Böylece olası bir mülteci sorununda tüm dünya ülkeleri potansiyel bir iltica ülkesi haline gelmektedir. Bu durum da mülteci sorununu küreselleştirmekte ve mülteci korumasını küresel düzeyde sağlamayı gerektirmektedir.

“Mülteci koruması küresel kamusal bir mal mıdır?” sorusu üzerine inşa edilen bu çalışmanın amacı, mülteci korumasının küresel kamusal mal literatürüne dahil edilmesini sağlamaktır. Aynı zamanda küreselleşme sonrasında gerçekleşen mülteci hareketlerinin incelenmesi sonucunda sorunun yalnızca bölge içindeki ülkeleri değil bölge dışındaki ülkeleri de ilgilendirdiğini göstermek ve mülteci korumasının küresel düzeyde sağlanması gerekliliğinin üzerinde durmaktır.

Literatür incelendiğinde mülteci korumasının küresel kamusal mal özelliklerinin tartışılmaya başlandığı görülmektedir. Küreselleşmeyle birlikte etkilerini küresel düzeyde gösteren mülteci sorunlarının çözümü bazı yazarlar tarafından bölgesel kamusal mal olarak nitelendirilse de küresel kamusal mal sınıfına dahil eden yazarların sayısı daha fazladır. Mülteci korumasının küreselliğine ilişkin ilk çalışmanın Suhrke tarafından 1998 yılında yapıldığı, sonrasında günümüze değin yedi farklı yazarın bu konuda çalışmalar yaptığı görülmektedir. Buna karşın yerli literatürde de yalnızca iki farklı yazar bu konu üzerine çalışmıştır. Konuya ilişkin en güncel çalışma ise 2018 yılında Mottaghi tarafından yapılmıştır. Görüldüğü üzere mülteci korumasını küresel kamusal mal sınıflandırmasına dahil eden çalışmaların sayısı da oldukça azdır. Yapılan bu çalışmalar incelendiğinde görülmektedir ki çalışmaların kapsamı, küresel kamusal malların özellikleri ile mülteci korumasını küresel kamusal mal sınıfına dahil etmek yönündedir. Bu anlamda hem çalışmaların azlığı hem de incelenme konusu açısından literatürde bu konuya ilişkin önemli bir eksikliğin olduğu anlaşılmaktadır.

Literatürde var olan bu eksikliğin giderilmesi adına çalışma, teorik sebepleri ile mülteci korumasını küresel kamusal mal sınıfına dahil etmek yanında mülteci korumasının küresel kamusal mal sınıflandırmalarındaki yerini de belirlemeye çalışmaktadır. Aynı zamanda 1980 yılından sonra gerçekleşen mülteci hareketlerinin incelenmesi ile mülteci korumasının küresellik eğilimlerini betimsel veri analizi ile göstermeye çalışmaktadır. Bu yönüyle çalışmanın bir amacı da mülteci korumasının

küresel kamusal bir mal olma özelliğini vurgulayarak, özgün bir konuyu literatüre katkı yapacak şekilde ortaya koymaktır.

Belirtilen araştırma sorusu ve ulaşılmak istenen amaç çerçevesinde çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, literatürde önemli bir yer edinen ve çokça belirsizlikleri olan küresel kamusal mal kavramının daha iyi anlaşılması ve temellerinin daha iyi verilebilmesi adına öncelikle kamusal mal kavramı, sonrasında ise küresel kamusal mal kavramlarının teorik çerçevesi ve yapısı detaylı bir şekilde değerlendirilmektedir. Bu kapsamda kamusal mal kavramı, özellikleri ve sınıflandırılması incelendikten sonra küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan küresel kamusal mal kavramı, özellikleri, sınıflandırılması, sunumu ve finansmanı konuları ele alınmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, göç ve mültecilik konularının kavramsal çerçevesi ve yapısı incelenmektedir. Bu bağlamda bölümde, mülteciliğin kaynağı olduğu için öncelikle göç kavramı ile göçün nedenleri, göç teorileri, göç çeşitleri ve göç edenlerin terminolojisi ele alınmaktadır. Göç eden kişiler grubuna giren mültecilerin göç sınıflandırmalarında hangi başlıklara gireceği belirtildikten sonra mülteciliğin teorik, hukuksal ve kurumsal yapısı ile tarihsel süreçte ortaya çıkan bazı mülteci sorunlarına yer verilmektedir. Son olarak bu sorunların ülkelere etkileri ile sorunların çözümlenmesi ve mülteci korumasının neden gerekli olduğu konusu değerlendirilmektedir.

Çalışmanın son bölümünde, mülteci korumasının küresel kamusal mal olarak değerlendirilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Bu çerçevede son bölümde, mülteci korumasının küresel kamusal mal özellikleri taşıdığı teorik sebeplerle açıklanmaktadır. Sonrasında mülteci korumasının küresel kamusal mal sınıflandırmalarındaki yeri tespit edilmeye çalışılmaktadır. Son olarak ise mülteci hareketlerinin 1980 yılından sonra geçirdiği değişiklikler incelenerek, bu hareketlerin yarattığı küresellik eğilimi ele alınmaktadır. Mülteci hareketlerinin yarattığı küresellik eğilimleri ifade edilirken ilk olarak, dünya üzerindeki mülteci ve sığınmacı nüfusunun 1981-2017 yılları arasındaki seyri gösterilmektedir. İkinci olarak, dünya üzerinde mülteci veren, coğrafi bölge ve iç dinamikleri sebebiyle farklılık arz eden ve en çok mülteci veren ülkeler arasında yer alan 15 ülke seçilerek, bu ülkelerin söz konusu dönemdeki her yıl verdikleri mülteci sayıları ve bu mültecilerin yayıldığı

lkeler incelenmiŒtir. Bu inceleme sonucunda elde edilen verilerden yola çıkılarak 1981-2017 yılları arasında 5'er yıllık dönemlerde mülteci ve bu mültecilerin gittikleri ülke sayılarının ortalamaları tablolaştırılmıŒtır. nc olarak, mültecilere ev sahipliği yapan tüm ülkeler incelenmiŒ ve bu ülkeler arasından özellikleriyle farklılaŒan 10 ülke seçilerek mülteci koruması kamusal malının küreselliği tartiŒılmıŒtır. Dördüncü olarak, eŒitli sebeplerle gerekleŒen kitlesel mülteci akınlarının, olayın gerekleŒtięi yıl ve onu takip eden yıllarda gösterdiği bölgesellik-küresellik durumu incelenmiŒtir. BeŒinci olarak, mülteci korumasının finansmanında en büyük paya sahip olan ülkelerin, mültecilere ev sahipliği yapma durumları açısından korumanın küreselliği tartiŒılmıŒtır. Son olarak 1981 ve 2017 yıllarındaki küresel mülteci nüfuslarına dünya haritası ile grselleŒtirilerek yer verilmiŒ ve mültecilerin dünyaya yayılımı gsterilmiŒtir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMUSAL MAL VE KÜRESEL KAMUSAL MAL

KAVRAMLARININ TEORİK TEMELLERİ

Kamusal mal kavramının temelleri Samuelson tarafından atılmıştır. 1980'li yıllara kadar belirli bazı özellikleri ile tanımlanmış olan kamusal mallar, küreselleşmenin ortaya çıkmasıyla birlikte çeşitli değişimler göstermiştir. Küreselleşme; temelinde iletişim ve ulaşım sektörlerindeki büyük ilerlemelerin olduğunun söylenebileceği teknolojik, siyasi ve ekonomik şartlarda dünyada yaşanan ve daha önce hiç görülmemiş olan değişiklikler olarak tanımlanabilir (Şahin, 2010: 27). Küreselleşme ile birlikte değişen dünya düzenine uyumlu bir şekilde kamusal mallar teorisinde de çeşitli dönüşümler yaşanmıştır. Tüketiminde rekabetin olmaması ve özellikle de dışsalılıklara sebebiyet veriyor olması gibi kamusal malların temel özelliklerini oluşturan unsurlar (Bilici ve Bilici, 2011: 28), küreselleşme ile birlikte ulus sınırlarını aşar hale gelmiştir. Bu sebeple; tam kamusal mallar, yarı kamusal mallar, erdemli mallar, erdemsiz mallar ve buna benzer şekilde yapılan kamusal mal sınıflandırması, zamanla faydanın veya zararın ulusal sınırları aşmaya başlamasıyla birlikte yerel kamusal mallar, ulusal kamusal mallar, bölgesel kamusal mallar ve küresel kamusal mallar şeklini almıştır (Göker, 2009: 10).

Küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan küresel kamusal mal kavramı; ilk fark edildiği zamanlarda okyanus, atmosfer, ozon tabakası, yağmur ormanlarının korunması, vb. iken zamanla bu durum da değişim göstermiş ve barışın korunması, finansal istikrar, mali istikrar gibi aslında daha soyut olan mallar da küresel kamusal mal olarak kabul görmüştür (Gartner, 2012: 307).

Bu şekilde yaşanan dönüşümle literatürde önemli bir yer edinen ve daha çokça belirsizlikleri olan küresel kamusal mal kavramının daha iyi anlaşılması ve temellerinin daha iyi verilebilmesi adına öncelikle kamusal mal kavramının detaylı bir şekilde ele alınması gereklidir. Bu başlık altında kamusal mal kavramı, özellikleri ve sınıflandırılması ile küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan küresel kamusal mal

kavramı, özellikleri, sınıflandırılması, sunumu ve finansmanı konuları ele alınmaktadır.

1.1. KLASİK KAMUSAL MALLAR

Klasik kamusal mallar başlığı altında, klasik kamusal mal kavramının nasıl tanımlandığı, ne gibi özelliklere sahip olduğu ve hangi tür sınıflandırmalara tabi tutulduğu ele alınmaktadır.

1.1.1. Kamusal Mal Kavramı

Klasik kamusal mal ve hizmet tanımlamasının yapılabilmesi için öncelikle mal kavramının ne olduğu ve çoğunlukla birlikte kullanılan “mal ve hizmet” kavramının ne gibi farklılıklara sahip olduğunun belirtilmesi gerekmektedir.

İnsan ihtiyaçlarını karşılama niteliği olan maddi-fiziki nesnelere mal denilmektedir (Seyidoğlu, 2002: 398). Mallar, serbest mallar ve ekonomik mallar olarak ikiye ayrılır. Serbest mallar, insanın hiçbir emeği olmadan, hali hazırda doğada bulunan mallardır. Hava, su, deniz, okyanus gibi mallar serbest mallara örnek olarak gösterilebilir (Eren, 2000: 8). Ekonomik mallar ise aslında mal denilince ilk akla gelen, insan emeği ile elde edilen mallardır ve çalışma konusunu oluşturan kamusal mal ile özel mal olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Alçın, 2015: 78). Bir sonraki başlıkta detaylı olarak ele alınacağı için burada sadece isim olarak bahsedilmekle yetinilmiştir.

Hizmet kavramı ise mal gibi maddi-fiziki bir şekilde bulunmayan bizzat kendisi ile ihtiyaçları ya da talepleri karşılayan iş ya da harcanan emek şeklinde gerçekleşen faaliyetlerdir. Avukatlık, doktorluk, ısıtma, aydınlatma, taşıma gibi faaliyetler hizmete örnek olarak gösterilebilir (Seyidoğlu, 2002: 262). Genel tanımları kısaca bu şekilde olan mal ve hizmet kavramı, kamu kesimi tarafından sunulduğunda kamusal mal ve hizmet adını almaktadır.

Kamusal mal ve hizmet kavramının detaylarına geçmeden önce kamu ve özel kelimelerinin etimolojik anlamlarının verilmesi yerinde olacaktır. Buna göre; “kamu” kelimesinin anlamı Latince “publicus” kelimesine dayanır ve yetişkin anlamına gelir. İngilizce’de ise “public” olarak kullanılan kelime; millet, ulus, devlet

gibi anlamlara gelmektedir. Kamunun tam tersi olan “özel” kelimesi ise Latince “privare” kelimesinden gelmekte olup, bir şeyden mahrum etmek, yoksun bırakmak anlamlarına gelmektedir. İngilizce’de “private” olarak kullanılan kelime halkın kullanımına kapalı anlamına gelip, bireye özgü olanı ifade etmektedir. “Mal” kavramı, İngilizce’de “good” kelimesinden gelip memnun, memnun edici ya da eşya veya mal anlamlarında kullanılmakta ve kişisel mülkiyete gönderme yapılmaktadır. Bu anlamda kamu malı, “kamu-public” ile “mal-good” kelimelerinden oluşmakta, toplumdaki bütün bireylerin kullanımına açık ve faydalı olan anlamlarına gelmekte ve fiziksel bir karşılığı olmayan kamu hizmetlerini de kapsamaktadır (Trogen, 2005: 171).

Kamusal mal ya da kamu hizmeti kavramı çokça zamandan beri literatürde çalışılan konular olmuştur. Literatürde tam olarak fikir birliği sağlanamamış olmakla birlikte kamu hizmeti, giderilmesinde kamu yararı olan ve toplumsal bir ihtiyacı karşılayan faaliyet olarak tanımlanabilmektedir (Söyler, 2008: 54). Kamusal mal kavramını ise yine kamu kesimi tarafından sunulan, belirli ihtiyaçlara yönelik olan mallar olarak kısaca tanımlamak mümkündür (Kılıç, 2002: 56).

Klasik iktisatçılar, mal ve hizmetlerin üretimi, tüketimi, fiyatlanması gibi konularda piyasanın görünmez bir el aracılığıyla dengede olduğunu iddia ederler. Adam Smith tarafından temellendirilmiş olan bu kuram, ekonominin zaten hali hazırda dengede olduğunu ve bu sebeple devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini, yalnızca piyasanın sunmakta yetersiz kalacağı savunma, adalet, güvenlik gibi hizmetleri yerine getirmesi gerektiğini savunmaktadır (Savaş, 1997: 292). Ancak günümüz ekonomilerinde piyasaların birçok yönden aksaması sebebiyle, devlet müdahalesi olmadan denge sağlanması pek mümkün görünmemektedir. Bu sebeple devletin ekonomi içerisindeki ağırlığı her geçen dönemde artmıştır. Devlet, ekonomide faaliyette bulunurken belirli mal ve hizmet üretiminde bulunur ki bu mal ve hizmetlere kamusal mallar denilmektedir (Akdoğan, 2005: 39).

Kamusal mallar kavramının ortaya çıkışı literatürde tam olarak fikir birliğine varılamamış bir konudur. Bazı yazarlar tarafından kamusal malların ortaya çıkışı orta çağa kadar götürülse de ilk kez 1739 yılında David Hume tarafından kaleme alınan “Treatire of Human Nature” adlı eserde geçtiği ve sonrasında ise Adam Smith tarafından ele alındığı şeklinde görüşler de söz konusudur. Ancak esas itibariyle

kamusal mallar teorisinin temelini 1954-1955 yılında Samuelson tarafından ortaya atıldığı en çok kabul gören görüştür (Durmuş, 2008: 129).

Samuelson 1954 yılında yazdığı “The Pure Theory of Public Expenditure” eserinde malları, matematiksel olarak açıklamış ve özel mallar ile kamusal mallar olarak ikiye ayırmıştır (Musgrave, 1973: 59). Samuelson bu ayrımı, malların tüketim özelliklerine göre yapmıştır. Buna göre; bir malın kamu malı veya özel mal olarak değerlendirilmesini, malın tüketiminde rekabet olup olmamasına bağlamıştır. Başka bir ifadeyle; bir kişinin herhangi bir mal tüketiminin başka bir kişinin tüketimini azaltmaması, tüketimde rekabetin olmadığı anlamına gelir. Samuelson’a göre eğer tüketimde herhangi bir rekabet söz konusu değilse mal, kamusal mal olarak değerlendirilir (Erdem ve diğerleri, 2013: 32). Tam tersi durumda özel mallardan bahsedilir.

Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, “The Pure Theory of Public Expenditure” adlı eserinde (Samuelson, 1954: 387), Samuelson özel malı; toplam tüketim miktarı, her bireyin ayrı ayrı tükettikleri miktarların toplamından oluşan mallar olarak tanımlamaktadır. Buna göre; toplam tüketim miktarı X , A bireyinin tüketim miktarı X_A , B bireyinin tüketim miktarı X_B , C bireyinin tükettiği miktar X_C ve sonuncu N bireyinin tükettiği X_N ile gösteriliyorken bu durumda özel mal;

$$X=X_A+X_B+X_C+\dots+X_N \text{ şeklinde ifade edilmektedir.}$$

Bu eşitliğe göre; her bireyin ayrı ayrı tükettikleri miktarlar toplandığında, malın toplam tüketim miktarı bulunmaktadır. Yani bireylerin tüketim miktarı tamamıyla kendisine fayda sağlamakta, başka herhangi bir kimse bu tüketimden fayda elde edememektedir. Aynı zamanda bir kişinin tüketim miktarı, başka bir kişinin tüketim miktarını da azaltabilmektedir. Bu nedenle tüketimde rekabet söz konusudur. Bu özelliklere sahip bir mal, özel maldır.

Samuelson kamusal malı ise bir bireyin tüketiminin, diğer bireylerin tüketimlerini azaltmadığı ve ortak tüketilen mallar olarak tanımlamıştır. Bu tanıma göre; kamusal malı özel maldan ayıran temel tüketim özelliği, her bireyin malın tamamını ayrı ayrı tüketmesi ve böylelikle toplam tüketim miktarının her bireyin ayrı ayrı tükettikleri miktarın toplamı değil, eşitliği olmasıdır. Kamusal mal formülize edilirken bir malın toplam tüketim miktarı Y , A bireyinin tüketim miktarı Y_A , B

bireyinin tüketim miktarı Y_B , C bireyinin tükettiği miktar Y_C ve sonuncu N bireyinin tükettiği miktar Y_N ile ifade edilmiştir. Bu durumda kamusal mal;

$$Y=Y_A=Y_B=Y_C=\dots=Y_N \text{ şeklinde ifade edilmektedir.}$$

Görüldüğü gibi, kamusal mallarda her bir birey malın toplam tüketim miktarını tek başına tüketmekte ve her birey malın toplam tüketim faydasının tamamını elde etmektedir.

Gelen eleştiriler üzerine 1955 yılında “Diagrammatic Exposition of a Theory of Public Expenditure” adlı eseriyle Samuelson, ilk makalesinde ifade ettiği tüketimde rekabet olup olmamasına göre sınıflandırdığı özel mal ve kamusal mal dikotomisinden vazgeçmiş, bu tanımların uç durumlara karşılık geldiğini ve devlet faaliyetlerinin bu iki uç arasında olduğunu, bu nedenle bu kavramların aşırı uçların bir karışımı olarak analiz edileceğini öne sürmüştür (Samuelson, 1955: 350). Ancak Samuelson 1985 yılında Nordhaus ile yayınladığı “Economics” adlı eserinde, kamusal malları, “tüketim dışsallığı” yaratma özelliğine sahip (iki veya daha fazla sayıda insanın fayda fonksiyonuna giren) mallar olarak tanımlamıştır. Özel mallar ile kamusal mallar arasındaki dikotomi varsayımına geri dönerek, birçok malın iki aşırı ucun karışımı olmak yerine tüketim dışsallığı yaratarak kamusal mal uç tanımında yer aldığını ifade etmiştir (Samuelson ve Nordhaus, 1985: 104).

Musgrave, Samuelson’un aksine kamusal mal ile özel mallar arasındaki dikotomi varsayımına karşı çıkarak, kamusal mallarda rekabetin olmaması sebebiyle oluşan birlikte tüketim koşulunun, bedeline katlansın ya da katlanmasın herkese uygulanması gerektiğini savunmuştur. Bu sebeple kamusal malların tanımlanmasında rekabetin olmaması koşuluna ilave olarak tüketiminden kimsenin dışlanamaması, yani dışlanamazlığın olmasını da gerekli görmektedir (Musgrave, 1959: 9-11). Dışlanamazlık özelliği, bir malın bir kere üretildiğinde herhangi bir kimsenin o malın tüketiminden dışlanamayacağı, o malı tüketiminin engellenemeyeceğidir (Altay, 2016: 54). O halde Musgrave’e göre; eğer bir mal için dışlanamazlık söz konusuysa o mal kamu malı olarak değerlendirilir. Aksi durumda özel mal kavramı karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak, bu çalışmaların neticesinde, Samuelson ve Musgrave’in katkılarıyla günümüz kamusal ve özel mal tanımlarına ulaşılmıştır. Buna göre; tüketimde rekabetin ve tüketimden dışlanmanın mümkün olduğu mallar özel mal,

tüketimde rekabetin ve tüketimden dışlamanın mümkün olmadığı mallar ise kamusal mal olarak tanımlanmaktadır.

1.1.2. Kamusal Malların Özellikleri

Kamusal mal kavramı, genel hatları itibariyle, tüketiminde bireyler arasında rekabet olmayan, tüketiminden kimsenin dışlanamadığı mallardır (Göker, 2008: 108). Bu tanımlamadaki tüketiminde rekabet olmaması ve tüketiminden dışlanamazlık koşulları aynı zamanda kamusal malların temel özelliklerini de oluşturmaktadır. Bunun dışında kamusal malların kamusalığını belirlemek için var olduğunu söyleyebileceğimiz çeşitli özellikler de vardır. Bu özelliklere ne ölçüde sahip olduğuna göre ise kamusal mallar çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Kamusal malların sınıflandırılması açısından bu özellikler önemli bir yer tutmaktadır. Bu sebeple kısaca bahsedilmesinde yarar vardır. Buna göre kamusal malların temel özellikleri (Kovancılar ve diğerleri, 2007: 124);

- Bölünmezlik
- Tüketiminde rekabetin olması/olmaması,
- Tüketimden dışlamanın mümkün olması/olmaması,
- Bedavacılık sorununa sebep olması,
- Ortak tüketim/kişisel tüketim,
- Dışsal ekonomilere sebebiyet vermesi,
- Kamusal mal arzının siyasal talep tarafından belirlenmesi,
- Zorunlu finansman/gönüllü finansman şeklinde sıralanabilmektedir.

Bölünmezlik: Kamusal mal ve hizmetlerin en önemli özelliği bölünememesidir. Yani, kişilerin bu mal ve hizmetlerden ne kadar fayda sağladığının tespit edilmesinin mümkün olmamasıdır. Toplumdaki bireyler bu malları ortaklaşa tüketirler ve her bireyin tüketimi birbirine eşittir. Bir malın faydasının bölünemez olması durumunun sonucu ise fiyatlanamamasıdır. Kamusal malların sınıflandırılması yapılırken kullanılan en önemli özellik budur denilebilir. Çünkü kamusal malların bir kısmı bu özelliğe sahiptir ve bunlar tam kamusal mal adını alır. Bazıları ise kısmen bölünebilir niteliktedir (Yumuşak ve Aydın, 2005: 112).

Tüketiminde rekabetin olması/olmaması: Normalde mal ve hizmetlerin bireyler tarafından tüketimi sırasında rekabet yaşanabilmektedir. Bir malı tüketmek isteyen birden fazla kişinin olması durumunda, bu malın tüketim hakkını elde etmek için bireyler birbiriyle rekabet içine girebilmektedir. Bu, faydanın bölünebilmesi sonucunda ortaya çıkan fiyat mekanizması ile oluşur ve özel mal ve hizmetler için söz konusudur. Kamusal mal ve hizmetlerde ise malların bölünmezlik özelliği ile de bağlantılı olarak tüketimde rekabet söz konusu değildir. Herhangi bir bireyin bir malı tüketmesi, o maldan tüketmek isteyen başka bir bireyin tüketimini azaltmamaktadır (Kindleberger, 1981: 243). Ancak bazı kamusal mallarda kısmen de olsa rekabet söz konusu olabilmektedir.

Tüketimden dışlanmanın mümkün olması/olmaması: Tüketimden dışlanamazlık, bir malın bir kere üretildiğinde hiçbir bireyin o malın tüketiminden mahrum bırakılamayacağını, o malı tüketiminin engellenemeyeceğini ifade etmektedir (Holcombe, 1997: 2). Özel mal ve hizmetlerde fiyat mekanizması aracılığıyla fiyatı ödemeyen bireylerin, o malın tüketiminde dışlanabilmesi mümkünken kamusal mal ve hizmetlerde genel olarak fiyat mekanizması işlemediği için, üretilen bir malın tüketiminden bireylerin dışlanması söz konusu olmamaktadır. Ancak bazı kamusal mal ve hizmetlerde, kamusal malların sınıflandırılmasında daha detaylıca aktarılacağı üzere yarı kamusal mallarda, dışlanmanın olduğu görülmektedir (Aktan, 2011: 98).

Bedavacılık sorununa sebep olması: Bedavacılık sorunu, tüketimden dışlanamazlık özelliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan bir durumdur. Buna göre; bir malın maliyetine katlanmayanların da üretilen maldan faydalanmaları durumu bedavacılık sorununu oluşturur (Deneulin ve Townsend, 2007: 21). Özel mal ve hizmetlerde fiyat mekanizması aracılığıyla malın maliyetine katlanmayanlar o malın tüketiminden mahrum bırakılır ve bu sebeple bedavacılık gibi bir durum söz konusu olmaz. Ancak kamusal mal ve hizmetlerde fiyat mekanizması işlemediği ve finansman kamusal kaynaklarla yapıldığı için, malın maliyetine katlanmayanlar da o malın tüketiminden faydalanabilmektedir (Akkoyunlu, 2001: 7).

Ortak tüketim/kişisel tüketim: Kolektif ya da ortak tüketim, bir maldan birden fazla tüketicinin aynı anda yararlanmasıdır. Bazı mal ve hizmetlerde ortak tüketim söz konusudur ve bireyler o malı birlikte tüketirler. Bir kişinin tüketimi diğer kişinin

tüketiminde herhangi bir azalmaya yol açmaz. Bazı mal ve hizmetlerde ise mal tüketimi bireyseldir ve sadece o malı tüketen kişiye fayda sağlamaktadır (Yumuşak ve Aydın, 2005: 112). Kamusal mallar ortak tüketilirken kişisel tüketim özelliği gösteren mallar özel mallardır.

Dışsal ekonomilere sebebiyet vermesi: Dışsallık, toplumdaki herhangi bir malın üretimi ya da tüketimi sırasında bir faydanın ya da zararın oluşması ve oluşan bu zarar ya da faydanın başka kişilerin fayda/maliyet fonksiyonlarını olumlu ya da olumsuz şekilde etkilemesidir. Olumlu etkilemesi sonucu pozitif dışsallık oluşurken olumsuz etkilemesi sonucu da negatif dışsallıklar ortaya çıkmaktadır (Muter ve diğerleri, 2012: 21). Kamusal malları, özel mallardan ayıran en önemli özelliklerden biri dışsallıkların varlığıdır.

Kamusal mal arzının siyasal talep tarafından belirlenmesi: Normal koşullarda bir mala olan talep, piyasa ya da fiyat mekanizması aracılığıyla belirlenmektedir. Yani alıcı ve satıcı durumundaki kimseler piyasada bir araya gelerek hangi malın ne miktarda ve nasıl üretileceğine karar verirler. Ancak kamusal mal ve hizmetlerde, arzın piyasada ya da fiyat mekanizması aracılığıyla belirlenmesi mümkün değildir. Bu mal ve hizmetlerde talep, seçim sistemleri vasıtasıyla seçmenler tarafından belirlenmektedir. Seçmenler seçim dönemlerinde kendilerine yakın hissettikleri partilere oy vererek, partinin sunmayı vaat ettiği mal ve hizmetlerin arzını kabul etmiş olurlar. Yani kamusal mallarda arz, siyasal karar alma mekanizması aracılığıyla belirlenmektedir (Kirmanoğlu, 2011: 130).

Zorunlu finansman/gönüllü finansman: Herhangi bir malın tüketiminden sağlanan fayda kişiler arasında bölünebiliyorsa bu mal fiyatlandırılabilir demektir. Fiyatı belli olan bir malın da finansmanı gönüllü olarak yapılabilir. Çünkü fiyatı belli olan bu malı tüketmek isteyen bireyler, gönüllü olarak bu fiyatı ödeyerek malın tüketimini gerçekleştirecektir. Aksi durumda, yani herhangi bir malın tüketiminden sağlanan faydanın kişiler arasında bölünememesi durumunda, malın fiyatının belirlenmesi de söz konusu olmayacaktır. Malın fiyatı belirlenemediği için, finansman devlet tarafından bireylerden zorunlu olarak toplanan gelirlerle karşılanacaktır. Bu duruma kamusal finansman denilmektedir. Özellikle tam kamusal mallarda, gönüllü ödemelerin yapılması mümkün olamayacağı için bu malların maliyetleri kamusal finansman ile karşılanmaktadır (Kirmanoğlu, 2011: 129).

Yukarıda bahsi geçen özellikler, tüm kamusal mallarda aynı anda ve aynı şekilde bulunmamaktadır. Bu özelliklerin var olması/olmaması durumlarına göre; tam kamusal mallar, yarı kamusal mallar, ortak mallar, özel mallar gibi çeşitli şekillerde ifade edilebilecek mal ve hizmetler sınıflandırılmaktadır.

1.1.3. Kamusal Malların Sınıflandırılması

Malların tümü kamusal malların bütün özelliklerini taşımaz. Kamusal malların özelliklerinden hangilerine sahip olduğuna göre de mallar sınıflandırılır. Buna göre maliye literatüründe kamusal malların sınıflandırılması aslında iki şekilde yapılır. Birincisi klasik kamusal mal sınıflandırmasıdır. İkincisi ise küreselleşmenin de etkisiyle ortaya çıkan kamusal üçgenine göre yapılan sınıflandırmadır.

1.1.3.1. Klasik Kamusal Mal Sınıflandırması

Klasik kamusal mal sınıflandırması, kamusal malların özelliklerine göre tam kamusal mallar, yarı kamusal mallar, ortak (serbest) mallar, özel mallar, erdemli mallar, erdemsiz mallar ve kulüp malları şeklinde yapılmaktadır.

1.1.3.1.1 Tam Kamusal Mallar

Tam kamusal mallar, kamusal malların en temel iki özelliğini de taşıyan mallardır. Başka bir deyişle tam kamusal mallar, tüketiminde rekabetin olmadığı ve tüketiminden hiçbir kimsenin mahrum bırakılamayacağı mallardır (Stiglitz, 2006: 92). Bu malların tüketimi sonucunda sağlanan fayda tüm topluma yayıldığı için özel sektör tarafından üretilme olanakları yoktur. Bu malların diğer en temel özelliği dışsallığa sebep olmalarıdır. Bunun dışında tam kamusal mallar; bölünememe, pazarlanamama, fiyatlanamama ve ortak tüketim özelliklerine de sahiptir (Herakman, 1987: 43).

Tam kamusal mallar, özel mallar gibi bölünemezler. Bölünememelerinden kasıt, bu malların her bir birey için ayrı ayrı miktarlarda değil, tüm bireyler için bir bütün halinde üretilmeleridir (Uluatam, 2014: 38-39). Örnek olarak, savunma hizmetinin her birey için ayrı ayrı üretilme imkanı yoktur. Savunma hizmeti bir kez

üretir ve bu maldan tüm bireyler eşit olarak yararlanırlar. Bu mallar bölünemediği için belirli bir fiyatının oluşması da mümkün değildir. Çünkü fiyatlandırılabilirliği için, bireylere bölünerek farklı miktarlarda sunulmaları ve her bireye ne kadar fayda sağladığının belirlenmesi gereklidir. Ancak tam kamusal mallar bir bütün olarak sunulur ve bu sebeple bireylerin elde ettiği faydanın tespiti yapılamamaktadır. Bu nedenle, bu mallar fiyatlanamazlar ve fiyatı oluşmadığı için de pazarlanamazlar (Muter ve diğerleri, 2012: 19-20).

Diğer bir özellik tam kamusal malların ortak tüketilmeleridir. Ortak tüketim, üretilen mal ve hizmetlerin topluma bir bütün olarak sunulmasını ve bireylerin bu malı birlikte tüketmelerini ifade etmektedir. Bu sebeple üretilen bir maldan, herhangi bir bireyin mahrum bırakılması mümkün değildir. Bu özelliği, tüketimde dışlamamanın mümkün olmaması durumudur ve maliyetine katlanmasalar da bireylerin bu malı tüketmelerinin engellenemeyeceği sonucunu doğurur (Stiglitz, 1994: 148). Maliyetine katlanmasalar da bireylerin bu malın tüketiminden mahrum edilememesi de bedavacılık probleminin tam kamusal mallarda net bir şekilde oluşacağını göstermektedir. Aynı zamanda herhangi bir bireyin tüketimi, başka bir bireyin tüketimini azaltmamaktadır. Bu sebeple de tam kamusal malların tüketiminde rekabet söz konusu değildir (Durmuş, 2006: 70-71).

Belirtilen özellikleri sebebiyle bu mal ve hizmetler piyasa tarafından optimum şekilde üretilemezler ve kaynak dağılımında etkinsizliğe yol açarlar. Özel kesimde ancak bölünebilen, fiyatlanabilen ve pazarlanabilen mal ve hizmetler üretilebilmektedir. Bu nedenle tam kamusal mal ve hizmetler devlet tarafından kişilerin bütünü için üretilirler ve ortak tüketim söz konusu olur. Ortak tüketim, ortak ödemeyi zorunlu hale getirir. Ödeme miktarı da kişilerin ne kadar fayda sağladığına göre değil, ödeme güçlerine göre yapılır. Yani maliyetler, kamusal finansman ile karşılanmaktadır (Erdem ve diğerleri, 2013: 34).

Tam kamusal mal ve hizmetlere verilebilecek en güzel örnek; savunma hizmetleri, güvenlik, adalet ve diplomasidir.

1.1.3.1.2. Yarı Kamusal Mallar

Yarı kamusal mal ve hizmetler, bölünebilen ve hizmeti tüketenlere özel fayda sağlayan mal ve hizmetlerdir. Bu mal ve hizmetler bölünebilmesi sebebiyle fiyatlanabilir ve tüketiminde rekabet söz konusudur. Bu anlamda özel mal ve hizmetlerin özelliklerini taşımaktadır. Ancak bu mal ve hizmetleri kamusal yapan durum, bireye özel fayda sağlamanın yanında toplumsal anlamda da fayda sağlamaları, başka bir deyişle dışsallığa sebebiyet vermeleridir. Bireye faydaları özel mal ve hizmet gibiyken yarattığı dışsallık nedeniyle topluma faydaları da tam kamusal mal ve hizmetler gibidir (Kovancılar ve diğerleri, 2007: 129).

Yarı kamusal mal ve hizmetler bölünebilir nitelikte olduğu için her bir tüketici değişik tüketim miktarlarına sahip olacağından belirli bir fiyatlama yapılabilmektedir. Bu sebeple tüketimden dışlama mümkündür. Piyasa tarafından da üretilebilir olmakla birlikte bu mal ve hizmetler sadece özel sektörün üretimine bırakılmaz, kamu sektörü tarafından da üretilir. Genellikle sosyal ihtiyaçları karşılamaya yönelik olan yarı kamusal mal ve hizmetler, kişilerin tercihlerine göre özel sektör ya da kamu sektörü tarafından gerçekleştirilebilmektedir (Akdoğan, 2005: 46).

Özel sektör tarafından üretilmesi konusunda, devlet tarafından izin verilmiş olmakla birlikte faaliyetleri ile mal ve hizmet kalitesi devlet tarafından kontrol edilmekte ve gerektiğinde fiyat devlet tarafından belirlenmektedir. Kısaca devletin yarı kamusal mal ve hizmetlerin sunumunda hem üretici olması hem de özel sektörün üretimini kontrol etmesinin sebebi, pozitif dışsallıklara sebep olan mal ve hizmetler toplumsal refahı arttırdığı için üretiminin optimal miktarın altında kalmamasını sağlamaktır (Ömür ve Giray, 2016: 132). Çünkü sadece özel sektöre bırakıldığında kar amacı güden firmalar minimum üretim düzeyiyle maksimum kar elde etmeye çalışacaklar ve istenen üretim miktarı gerçekleştirilmeyecek, bireyler bu mal ve hizmetten mahrum kalacaklardır. Bu durum da negatif dışsallık oluşturacaktır. Bu nedenle, bireye fayda veya zararının dışında topluma da fayda veya zarar getirebilecek mal ve hizmetlerde özel sektörün yanında kamu sektörü tarafından da üretim yapılır (Öner, 1986: 21).

Yarı kamusal mal ve hizmetlere verilebilecek en iyi örnekler, eğitim ve sağlık hizmetleridir. Eğitim ve sağlık hizmetleri; bölünebilir, fiyatlanabilir ve tüketimden dışlama yapılabilir nitelikleriyle özel mal, toplumsal fayda sağlamaları sebepleriyle de kamusal mal görünümündedir. Her iki mal grubunun da özelliklerini taşımaları nedeniyle yarı kamusal mal ve hizmet olarak nitelendirilirler (Eker ve Tügen, 1995: 43).

1.1.3.1.3. Ortak (Serbest) Mallar

Ortak (serbest) mallar, tüketimden dışlamanın mümkün olmadığı, ancak kişilere bireysel olarak fayda sağlayan mal ve hizmetlerdir. Bu mallar doğada serbest olarak bulunur, ancak ulaşılması güç ve maliyetlidir. Başka bir ifadeyle bu malların mülkiyeti topluma aittir ancak toplumdaki her bireyin bu malı tüketme olanağı sınırlıdır (Peteri, 1997: 9).

Ortak mallarda bireyleri tüketimden dışlamak mümkün değildir. Ayrıca bireysel tüketim söz konusudur. Örneğin balıklar aslında topluma aittir ancak balıkları avlamak isteyen kişileri, bu isteğinden mahrum bırakmak söz konusu olmaz. Bu durum ortak malların hepsi için aynı sonucu oluşturur. Doğada halihazırda bulunan bu malları fiyatlamak mümkün değildir. Fiyatlamamanın mümkün olmaması da kişilerin kendi bireysel faydalarını düşünmeleri sebebiyle aşırı kullanım sonucunu doğurmakta ve tüketim, israf boyutlarına ulaşabilmektedir. Burada da karşımıza ortakların trajedisi çıkar. Ortakların trajedisi, ortak malların aşırı şekilde kullanılması sonucu yok olmasını ifade etmektedir (Hardin, 1968: 1245). Aşırı tüketimin önüne geçmek amacıyla tüketicilerin tüketimlerini azaltmalarına yönelik gönüllü anlaşmalar yapılmalıdır.

Ortak mallara; okyanuslar, dereler, nehirler, dağlar, ormanlar, yağmur ormanları (Ay, 2014: 64), kutup yörüngeleri, açık denizlerde bulunan balıklar, doğal çevre, uzay, biyolojik çeşitlilik (Pazarıcı, 2003: 302) ve tıkanık parasız yollar (McNutt, 2000: 930) örnek olarak verilebilir.

1.1.3.1.4. Özel mallar

Özel mallar; kişisel tüketime konu olan, bölünebilen, fiyatlanabilen, tüketiminde rekabet olan ve piyasa kurallarına göre üretilen mal ve hizmetlerdir. Bu mal ve hizmetleri tüketebilmek için bedelinin ödenmesi gerekmektedir. Bedelini ödemeyenler malın tüketiminden dışlanırlar. Gerek tüketimden dışlamanın mümkün olması gerekse de tüketiminde rekabet olması sebepleriyle özel mallar, piyasa ekonomisi içerisindeki firmalar tarafından, talepler doğrultusunda üretilmektedir (Eker, 2004: 48).

Piyasa tarafından sunulan özel malların, talepler doğrultusunda aksamadan arz edilebilmesi için devlet düzenleme ve denetleme faaliyetlerinin olması gereklidir. Bu faaliyetler arasında devletin, firmaların mülkiyet haklarının tanımlanması ve işlem maliyetlerinin azaltılması gibi görevleri olmasının yanı sıra toplumun faydasının gözetilerek bazı malların üretimini azaltılması veya arttırılması ya da bazı malların üretimini tümüyle yasaklanması gibi görevleri de vardır (Kirmanoğlu, 2011: 121-122).

Tüketimlerinin toplumun yararına olacağı mal ve hizmetlerin çeşitli sebeplerle bireyler tarafından yeteri kadar tüketilemediği durumlar olabilir. Devlet bu durumda, yeterli tüketimi sağlamak için bu mal ve hizmetlerinin üretimini zorunlu tutmakta ya da bizzat kendisi üretmektedir. Bu mal ve hizmetlere erdemli mallar denir. Bunun tam aksine, toplum sağlığına zararlı olduğu halde oldukça fazla tüketilen mal ve hizmetlerin de üretimlerini kısıtlayabilir ya da tamamen yasaklayabilir. Bu mal ve hizmetlere de erdemsiz mallar denir (Bülbül, 2013: 168).

1.1.3.1.5. Erdemli/Yararlı/Merit Mallar

Özel mal özellikleri gösteren, ancak tüketilmeleri sonucu topluma fayda sağlayan mal ve hizmetlere erdemli/yararlı/merit mallar denir. Erdemli mallar kavramı ilk defa Musgrave tarafından ortaya atılmıştır. Musgrave erdemli malların tanımını; toplum için tüketilmesinde yarar olan ancak bilgisizlik ya da eğitimsizlik gibi sebeplerle yeteri kadar talep edilmeyen mal ve hizmetler olarak tanımlamıştır (Balestrino, 2008: 18).

Erdemli malların üretilmesinde, ortaya çıkan toplumsal fayda hesaba katılmadığı için bu mallar, piyasada optimal düzeyin altında üretilmektedir. Optimal olmayan üretim de devletin gelir dağılımını adilleştirmek ve ekonomik büyümeyi sağlamak gibi görevlerini yerine getirmesini engellediği için paternalist bir anlayışla (Sandmo, 1983: 22), bu mallar ya devlet tarafından bedelsiz olarak sunulmakta ya da piyasada sunulan fiyatın, yani piyasa fiyatının çok altında pazarlanmaktadır.

Erdemli mallara örnek olarak; ücretsiz ya da düşük ücretle sağlık ve tedavi ihtiyaçlarının giderilmesi, çocuk bakım ve yetiştirme merkezleri, çocukların aşılmasının zorunlu olarak yapılması, okullarda bedava süt dağıtımı, yardıma muhtaç kimselerin devlet tarafından desteklenmesi vb. gösterilebilir (Edizdoğan ve diğerleri, 2010: 32).

1.1.3.1.6. Erdemsiz/Zararlı/Demerit Mallar

Özel mal ve hizmet özelliği gösteren ancak tüketimleri toplumdaki kişiler için zararlı sayıldığından devlet tarafından üretimi ve tüketimi kontrol edilen mal ve hizmetlere erdemsiz/zararlı/demerit mallar denir (Ay, 2014: 81).

Paternalist anlayışın bir gereği olarak devletler erdemli malların tüketimini teşvik etmek ve arttırmak şeklinde politikalar uygularken erdemsiz mallar için de toplum sağlığını korumak amacıyla üretim ve tüketimlerini kısıtlama ya da tamamen yasaklama gibi politikalar uygulamaktadır. Bu mal ve hizmetler genel olarak bağımlılık yaratıcı, tüketimleri esnek olmayan ve negatif dışsallık yayan mal ve hizmetlerdir (Bülbül, 2013: 168).

Devlet bu mal ve hizmetlerin tüketimini kısmak amacıyla çeşitli politikalar uygulamaktadır. Bu politikaların en önemlisi vergilemedir. Devletin erdemsiz malların tüketimini azaltmak amacıyla bu mallara yüksek oranda uyguladığı vergilere ise literatürde günah vergisi denilmektedir (Carruthers, 2016: 2565-2566). Başka bir deyişle günah vergileri; sigara içmek, alkol kullanmak ve dolayısıyla çevreye zarar vermek gibi insani yönden düşkünlük ya da inançsal olarak günah sayılan zevklere bedel yüklemek için uygulanan tüketim vergisidir (Buyrukoğlu ve diğerleri, 2016: 18).

Vergileme politikasının yanı sıra devlet; küçük yaştaki kişilere içki ve sigara satışını engellemek, içki ve sigara reklamlarını sansürlemek, halka açık alanlarda sigara içilmesini yasaklamak, içki satın alınması için saat aralıkları belirlemek, sağlık uyarılarının kamu spotu şeklinde gösterilmesini zorunlu kılmak gibi insan sağlığına zararlı olan mal ve hizmetlerin tüketimini kısıtlamak için çeşitli politikalar da uygulamaktadır (Black ve Mohamed, 2006: 131).

Devletin bir politika olarak uyguladığı günah vergilerinin tanımından da anlaşılacağı üzere erdemsiz mallara örnek olarak; sigara, alkol, kumar, uyuşturucu, vb. gösterilebilir.

1.1.3.1.7. Kulüp Malları

Buchanan, tüketimde dışlamanın mümkün olduğu ve belirli bir kapasite noktasına gelinceye kadar tüketimlerinde rekabet olmayan malları kulüp malları olarak tanımlamıştır. Kulüp malları, aynı tercihlere sahip olan kişilerin kulübe üye olmaları koşuluyla yararlanabildiği mal ve hizmetlerdir. Bu mal ve hizmetlerin üretimi için belirli sayıda kişi bir araya gelerek kulüp adı verilen yapıyı oluştururlar ve bir kişinin daha yüksek maliyetlerle tüketebileceği mal ve hizmetleri daha uygun maliyetlerle üretebilirler (Buchanan, 1965: 13).

Kulüp mallarını diğer kamusal mallardan ayıran belirli bazı özellikleri vardır. Bu özellikler (Cornes ve Sandler, 1986: 347-351):

- Sadece kulübün ürettiği mal ve hizmetlerden yararlanmak isteyenlerin kulübe üye olması gerektiği için, gönüllülük esastır.
- Kalabalıklaşma maliyeti sıfırdır. Kulüp üyelerinden hiçbiri dışarıda kalmamak suretiyle her birey mal ve hizmet sunumundan yararlandığı için tüketim eşittir. Üye sayısı optimum seviyeye ulaştığında yeni üye alımları durdurulmaktadır.
- Dışlama söz konusudur. Kulübe üye olmayanlar ya da kulübün şartlarını yerine getirmeyenler kulüp mallarının tüketiminden dışlanmaktadır.
- Kulüp tarafından belirlenmiş olan şartlara, kulübün tüm üyelerinin riayet etmesi beklenmektedir.
- Kulüp mallarının optimal üretim miktarı kulübün üyeleri tarafından belirlenmektedir.

Spor kulüpleri, kulüp mallarına örnek olarak gösterilebilir. Örneğin tenis oynamak isteyen bir kişinin tek başına bir kulüp kurması ya da dışarda tenis hizmetini alması maliyetli olabilir. Bu anlamda, tenis oynamak isteyen kişiler bir araya gelerek bir tenis kulübü kurabilirler ve üyeler bir miktar aidat ödeyerek daha yüksek fayda sağlayabilirler. Kulübe üye olmayanlar da bu malın tüketiminden dışlanırlar. Dışlama özelliği olmasına rağmen, çok sayıda kişiye fayda sağladığı için kulüp mallarının üretimi devlet tarafından da özendirilir ve desteklenir (Pehlivan, 2010: 44).

1.1.3.2. Kamusal Üçgeni Aracılığıyla Kamusal Malların Sınıflandırılması

Klasik kamusal mal tanımı önemli ölçüde Samuelson ve Musgrave tarafından geliştirilmiştir. Ancak özellikle 1980’li yıllardan itibaren toplumsal ve ekonomik hayatta yaşanan dönüşümler ve değişimler, kamusal malların niteliklerini de değiştirmiştir. Özellikle küreselleşme, teknolojik değişimler, bilişimdeki ilerlemeler sebebiyle ilk zamanlar kamusal mal olarak nitelendirilen bazı mal ve hizmetlerin özellikleri değişmiş, farklılaşmıştır. Bu farklılaşma sebebiyle kamusal mallara ilişkin yeni yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yeni yaklaşımların ortaya çıkma sebeplerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Çelebi ve Yalçın, 2008: 2):

- Küreselleşme, teknolojik değişimler, bilişimdeki ilerlemeler vb. sebeplerle kamusal malların tanımının sadece ulusal ölçekte yapılması yeterli olmamış, tanımlamalara küresel ölçekte yer verilmesinin gerekliliği görülmüştür.
- Devletin mali ve ekonomik alanlardaki rolünün değişmesi, devletin kamusal mal sunumundaki rolünü de değiştirmiştir.
- Kamusal mallar teorisinde yer alan “kamusal” kavramının, söz konusu mal ve hizmetin sunumunda belirleyici olan “kamusallığın derecesi” olduğu anlaşılmıştır.
- Kamusal malların yalnızca devlet tarafından finanse edilmesi durumu, devletin mali kaynaklarının yetersiz kaldığını ve bu sebeple de mal ve hizmetlerin üretim ve sunumunda alternatif kaynaklara ihtiyaç olduğunu göstermiştir.

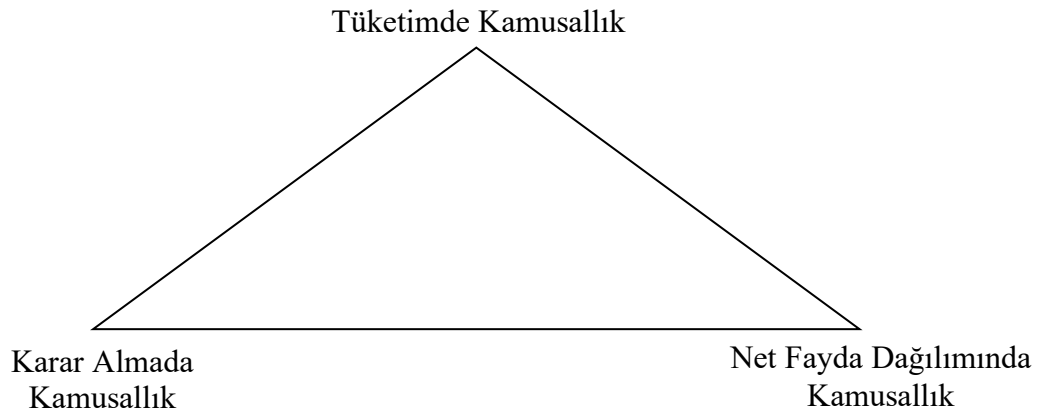

Sayılan sebeplerle kamusal mal kavramını doğru bir şekilde ifade edebilmek için klasik kamusal mal tanımının dışında yeni tanımlamalar yapmak ihtiyacı oluşmuştur.

Kamusal malların klasik olarak yapılan sınıflandırmasında, mallar genel olarak tüketimden dışlanamazlık ve tüketiminde rekabet olmaması özelliklerine göre sınıflandırılmış ve buna göre malların çeşitliliği ortaya çıkmıştır. Yapılan sınıflandırma sonucu ortaya çıkan kamusal malların kamusalılığı noktasında, tüketimden kaynaklanan bir kamusalılık mı olduğu ya da oluşturduğu fayda sebebiyle mi kamusal olduğu tam olarak ayırt edilememektedir (Kovancılar ve diğerleri, 2007: 133). Böyle bir durumda, yukarıda da ifade edilen sebeplerle beraber yeni kamusal mal tanımının yapılması ve yapılan tanıma göre malların sınıflandırılması elzem olmuştur.

Kamusal malların yeniden tanımlanması gereksinimi sonucunda literatürde yapılan çalışmalarla birlikte kamusal mallar, klasik kamusal mallar teorisinden farklı olarak bir malın kamusal olma potansiyeli ve bu malın tüm bireylerin tüketimine uygun olması ile gerçekten dışlanamaz olması arasındaki farklılıklara göre tanımlanmaktadır. Bu tanım Kaul ve Mendoza tarafından daha da geliştirilerek tüketiminde dışlamanın mümkün olmadığı, diğer bir ifadeyle tüketimde kamusalılığın olduğu mallar olarak yapılmaktadır (Kaul ve Mendoza, 2003: 92). Bu yeni tanımlamada kamusalılık üçgeni denilen bir araçtan yararlanılmaktadır.

Şekil 1: Kamusalılık üçgeni

Kaynak: (Kaul ve Mendoza, 2003: 24).

Yukarıdaki üçgende kamusalılık boyutları; tüketimde kamusalılık, net fayda dağılımında kamusalılık ve karar almada kamusalılık olmak üzere üç tanedir.

Tüketimde kamusal ile anlaşılması gereken; söz konusu malın herkes tarafından tüketilip, tüketilmediğidir. Net fayda dağılımında kamusal ile ifade edilen; söz konusu malın üretimi ile ortaya çıkan faydanın adil bir şekilde dağılıp, dağılmadığıdır. Karar almada kamusalda ise malın kamusal derecesine kimin karar verdiği ifade edilmektedir. Kamusal üçgeni aslında; kamusal mal ve hizmetlerin hangi şartlarda, ne şekilde, ne kadar üretileceği, maliyetlerinin nasıl karşılanacağı ve kamusal malların hangi düzeyde sunulacağı, faydalarının nasıl dağıtılacağı ve ortaya çıkan faydanın toplumdaki bireyler arasında adil bir şekilde dağıtımının nasıl olacağına dair yol göstermektedir (Kaul ve Mendoza, 2003: 93). Bu soruların cevaplarına göre, yukarıdaki şekilde eşkenar üçgen olarak gösterilen ve bu şekilde oluşan süreç, farklı şekillerdeki üçgenlere dönüşerek işleyecektir. Bu üçgendeki üç unsur bir arada olmadığında kamusal gerçek anlamda ortaya çıkmamaktadır. Buna göre net fayda dağılımı ve karar almada kamusal gerçekleşirse tüketimde kamusal da gerçekleşmiş olacaktır (Durmuş, 2008: 145). Bu anlamda üçgenin işleyişinde ortaya çıkabilecek olası durumlar şöyledir (Kirmanoğlu ve diğerleri, 2006: 28):

- Tüketimde ve net fayda dağılımlarında tam olarak kamusal olan ancak karar alma sürecinde kamusal olmayan durumlar,
- Tüketimde ve karar alma sürecinde tam olarak kamusal olan ancak net fayda dağılımında kamusal olmayan durumlar,
- Tüketimde tam olarak kamusal olan ancak karar alma sürecinde ve net fayda dağılımında kamusal olmayan durumlar,
- Tüketimde, karar alma sürecinde ve net fayda dağılımında kamusal olmayan durumlardır.

Yapılan yeni kamusal mal tanımlamalarına göre ortaya çıkan kamusal mal sınıflandırması da genel olarak faydanın yayıldığı alan üzerinde yoğunlaşmaktadır. Buna göre kamusal mallar; yerel kamusal mallar, ulusal kamusal mallar, bölgesel kamusal mallar ve küresel kamusal mallar şeklinde dörtlü bir ayrıma tabi tutulmaktadır.

1.1.3.2.1. Yerel Kamusal Mallar

Faydası belirli bir yöre ile sınırlı olan ve o yöre dışında yaşayan bireylerin, malın tüketiminden dışlanmalarının mümkün olduğu mal ve hizmetlere yerel kamusal mallar denilmektedir (Watt, 1996: 14). Yerel kamusal mallarda en önemli husus; yöre halkı açısından dışlanamaz ancak yöre dışında yaşayanlar açısından dışlanabilir oldukları ve faydalarının sadece o yörede yayıldığıdır (Nallathiga, 2017: 3-4).

Yerel kamusal mal ve hizmetlerin üç temel özelliği bulunmaktadır. İlk olarak bu mallarda, o yörede yaşayan halk arasında tüketimde rekabet söz konusu değildir. Belirli bir yörede yaşayan insanlar, üretilen belirli bir yerel malı aynı anda tüketebilmektedir. Bir kişinin tüketimi, diğer bir kişinin o malı tüketimini azaltmamaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, yerel kamusal malların tüketiminde belirli bir kapasiteye ulaşıldığında, kısmen de olsa rekabet yaşanabilmesidir. Çünkü belirli bir kapasiteden sonra o malı tüketecek kişinin faydası azalabilmektedir. Yerel kamusal malların ikinci özelliği; o yörede yaşayan herhangi bir kimsenin malın tüketiminden mahrum bırakılamayacağı, yani dışlamanın mümkün olmamasıdır. Yerel kamusal malların üçüncü ve son özelliği ise faydanın nispeten daha küçük coğrafi bir alanla sınırlı olmasıdır (O'Sullivan, 2003: 324-325).

Yerel kamusal mallara; yerel televizyon kanalları, yerel televizyon hizmetleri, kent içi ulaşım, kanalizasyon hizmetleri, park ve bahçe hizmetleri, sokak lambaları, vb. örnek olarak verilebilir (Bulutoğlu, 2004: 352).

1.1.3.2.2. Ulusal Kamusal Mallar

Faydası bölünemeyen ve bir ülke sınırları içerisinde yayılan, o ülke içerisinde yaşayan bireylerin o malın tüketiminden dışlanmalarının söz konusu olmadığı mallara ulusal kamusal mallar denilmektedir (Nadaroğlu, 2001: 39).

Ulusal kamusal mallarda tanımdan da anlaşılacağı üzere, iki temel özellik bulunmaktadır. Bu özelliklerinden ilki, ulusal kamusal malların faydasından ülke sınırları içerisinde yaşayan hiçbir kimsenin dışlanamaması, başka bir deyişle tüketimden mahrum etmenin mümkün olmamasıdır. İkinci özelliği ise faydasının bölünememesi sebebiyle fiyatlandırılmasının ve piyasada sunulmasının mümkün

olmamasıdır (Savaşan, 2016: 157). Aslında bu özellikler tam kamusal mal ve hizmetlerin özellikleridir. Bu sebeple ulusal kamusal mallar, tam kamusal mal özelliği gösteriyor da denilebilir. Bu tür malların üretimi ve sunumu ülkenin merkezi hükümeti tarafından yerine getirilir ve finansmanı merkezi bütçeden yapılır (Eryiğit, 2013: 5-6). Ulusal malların ne miktarda üretileceğine ise siyasal karar alma mekanizması aracılığıyla karar verilir.

Ulusal kamusal mallara; savunma, adalet, iyi bir ekonomi yönetimi, vb. örnek olarak gösterilebilir.

1.1.3.2.3. Bölgesel Kamusal Mallar

Faydaları ulusal sınırları aşmakla birlikte tüm dünyaya yayılmayan, faydasının yayıldığı bu alan neticesinde ulusal mallar ile küresel kamusal mallar arasında kalan mal ve hizmetlere bölgesel kamusal mallar denilmektedir. Bölgesel ve küresel kamusal mallar yayıldığı alan itibarıyla ulusal sınırları aştığı için uluslararası kamusal mal olarak da nitelendirilebilirler. Çünkü uluslararası kamusal mallar, ulusal kamusal malların etkileri sınırların ötesine geçtiğinde oluşmaktadır. Ulusal sınırları aşan bazı uluslararası kamusal mal ve hizmetler küresel bir nitelik kazanmayarak sadece belirli bir bölgede etkisini sürdürürken faydaları da sadece bu bölgede yaşayanlar açısından yararlanılabilir. Bu mal ve hizmetlere bölgesel kamusal mal denilmektedir (Ferroni, 2002: 3).

Kea Woldrad'a göre bölgesel kamusal mallar; belirli bir coğrafyada komşuluk bağı bulunan ülkelerin üretimleri ya da çeşitli faaliyetleri sonucu meydana gelen faydaların ya da zararların yine aynı komşu ülkeler tarafından paylaşıldığı, kamusal özellik öne çıkan mallar, hizmetler, kurallar bütünü veya politik rejimlerdir (Woldrad, 2007: 18).

Ferroni'ye göre ise bölgesel kamusal mallar; faydaları belirli bir bölgeye yayılan ve o bölge içinde kalan ülkelerin fayda ya da zararlarından etkilendiği mallardır (Ferroni, 2002: 3).

Sonuç olarak literatürde yapılan tanımlamalardan genel bir tanım yapılacak olursa; bölgesel kamusal mallar, belli bir coğrafyada yaşayan bireylerin elde edebildiği, tüketimlerinde rekabetin ve dışlamanın olmadığı, o coğrafyada yaşayan

tüm bireylerin yararlanabildiği ve finansmanının yine o bölge olarak sağlandığı mal ve hizmetler bütünüdür.

Bölgesel kamusal mallara; Karadeniz’de ve Tuna nehrinde yaşanan kirlilik, çölleşme ile mücadele (Çelebi ve Yalçın, 2008: 7), denizyolu, karayolu ve demiryolu taşımacılığı, tarımsal alanlardaki zararlı haşerelerle mücadele (Arce ve Sandler, 2002: 24), vb. örnek olarak verilebilir.

1.1.3.2.4. Küresel Kamusal Mallar

Son yıllarda ulusal sınırları aşan aktivitelerin özellikle küreselleşme ve neo-liberal politikalar çerçevesinde artmasıyla birlikte maliye literatüründe küresel kamusal mallar konusu tartışılmaya başlanmıştır. Bazı mal ve hizmetlerin faydası veya zararı ulusal ölçekleri aşarak birden fazla bölgedeki birden fazla ülkeyi etkileyebilmektedir. Böyle bir durumda o mal ve hizmetin bölgesel kamusal mal olmadığı çok açıktır. Bir önceki başlıkta bahsedildiği gibi, bölgesel kamusal mallar; bir bölgedeki birden fazla ülkeyi etkileyen kamusal mallardır (Cook ve Sachs, 1999: 436). Bir mal ve hizmetin birden fazla bölgedeki ülkeleri etkilemesi durumunda ise küresel kamusal mallardan bahsedilmektedir (Rao, 1999: 68).

Normalde, bir ülkenin yapmış olduğu üretim sonucunda oluşan dışsallıktan sadece o ülke sınırları içinde etkileniliyorken artık bu dışsallıklar ülke ve bölge sınırlarını aşmıştır. Ülke dışına yayılan fayda veya zarar nedeniyle tüm ülkelerin ortak bir zeminde buluşarak çare veya çözüm bulması gereken düzeylere ulaşmıştır (Durmuş, 2006: 86).

Bazen de bir sorun sadece bir ülkeyi ilgilendiren bir ulusal kamusal mal niteliğindeki zamanla ortaya çıkan yeni gelişmeler ile birlikte bölgesel ya da küresel kamusal mal durumuna da evrilebilmektedir. Örneğin su kaynakları önceleri her ülkenin sadece kendi sorunu iken son dönemde bu konu bütün ülkeleri ilgilendiren bir mesele haline gelmiştir (Çelebi ve Yalçın, 2008: 10). Pozitif ya da negatif olarak ortaya çıkan dışsallıkların iyileştirilmesi ya da durumunun korunması küresel kamusal mal kavramına işaret etmektedir. Bu anlamda küresel kamusal mallar en fazla tartışılacak konular arasında yer almaktadır.

Dünya Bankası’nın tanımına göre küresel kamusal mallar; sınır ötesi

dışsallıklara sebep olması ve tüm faaliyetleriyle beraber finansmanının ortak şekilde yapılması gereken mal ve hizmetlerdir. Birleşmiş Milletler ise küresel kamusal malları; faydasının veya zararının birden fazla ülkeye yayıldığı, herhangi bir nüfus grubu ya da kuşağın dışlanmadığı mal ve hizmetler olarak tanımlamıştır (Onur, 2011: 8). Başka bir tanıma göre ise küresel kamusal mal; dünya üzerindeki herkesin elde edebildiği, tüketiminde herhangi bir sınırlamanın bulunmadığı, aynı zamanda tüketiminde rekabet olmayan mal ve hizmetlerdir (Rıfat, 2001: 18).

Literatürde daha çokça tanımlamalar yapılmaktadır. Ancak en basit tanımıyla küresel kamusal mallar; faydası veya zararları ülke sınırlarını aşan, sadece şimdiki nesli değil gelecek nesilleri de etkileyen, üretiminde ya da finansmanında ülkelerin kendi imkanlarının yetersiz kaldığı, bu sebeple de uluslararası iş birliği gerektiren mal ve hizmetlerdir.

Bir kamusal mal ve hizmetin ne zaman küresel nitelik kazanacağına ilişkin tartışmalarda konuya üç farklı açıdan yaklaşılmaktadır. Bunlardan ilki; etkisinin birden fazla ülkeler grubuna yayılması gerektiğidir. Sadece belirli bir bölge etkilenirse bölgesel kamusal malden bahsedilir. İkinci olarak; sağladığı fayda ya da sebep olduğu zarar geniş bir ekonomik yelpazeye yayılmalıdır. Son olarak ise faydası veya zararı sadece günümüz nesli ile sınırlı kalmamalı, gelecek nesilleri de etkilemelidir. Bir mal ve hizmetin bu hususların hepsine sahip olması durumunda küresel kamusal mal niteliği kazandığı kabul edilmektedir (Kirmanoğlu, 2001: 12-13).

Küresel kamusal mallara; okyanus, hava, ölümcül hastalıklarla mücadele, çeşitli uluslararası kuruluşlar tarafından üye ülkelere sunulan hizmetler örnek olarak verilmekteyken son dönemlere doğru finansal istikrar, mali istikrar, barışın sağlanması, yoksulluk gibi soyut kavramlar da küresel kamusal mal kapsamında değerlendirilmeye başlanmıştır (Durmuş, 2006: 86-87).

Tezin konusu bakımından küresel kamusal mallar önemli bir yere sahip olduğu için bir sonraki başlıkta daha detaylı olarak ele alınacaktır.

1.2. KÜRESEL KAMUSAL MALLAR

Bu başlık altında öncelikle, küreselleşme süreciyle birlikte ülke sınırlarının ortadan kalkması sonucunda ortaya çıkan küresel kamusal mal kavramından bahsedilmektedir. Sonrasında küresel kamusal malların hangi özelliklere sahip olduğu ve hangi şekillerde sınıflandırıldığı ele alınmaktadır. Son olarak da küresel kamusal malların sunum yöntemlerine, bu malların sunumlarında karşılaşılan sorunlara ve hangi yollarla finanse edildiğine yer verilmektedir.

1.2.1. Küreselleşme ve Küresel Kamusal Mallar

İçinde yaşadığımız yüzyılda dünya genelinde teknolojik, bilişsel, siyasi ve sosyal anlamda ciddi değişiklikler meydana gelmiştir (Doğan ve Kabayel, 2016: 150). Bu değişiklikler sonucu ülkelerin birbirine bağları ve bağlılıkları artmış, dünyanın herhangi bir ülkesinde meydana gelen bir gelişme çok uzaktaki ülkeleri bile etkiler hale gelmiştir (Acılar ve Aydemir, 2010: 1). Küreselleşme olarak adlandırılan bu süreç maliye literatürü açısından önemli değişiklikler getirmiştir (Aktan ve Vural, 2006: 51).

Küreselleşme, küresel bütünleşme veya küresel entegrasyon olarak adlandırılan süreç; iktisadi, mali, sosyal ve siyasi ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumların ve kültürlerin tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi olguları içermektedir (Devlet Planlama Teşkilatı, 1995: 1). Tanzi, küreselleşmeyi dünyanın geri kalanına bağlılık olarak tanımlamaktadır (Tanzi, 2004: 525). Genellikle küreselleşme denildiğinde mal, hizmet, emek ve sermaye hareketlerinin artarak sınır ötesi boyutlara ulaşması kastedilmektedir (Kıvılcım, 2013: 221).

Literatürde küreselleşmenin hangi olayla ve ne şekilde ortaya çıktığına ilişkin tartışmalarda fikir birliğine varılmış değildir. Ancak küreselleşmenin ortaya çıkışının ulus kavramının ortaya çıkmasıyla başladığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte küreselleşmenin başlamasını, orta çağa, coğrafi keşiflerin başlamasına kadar götüren yazarlar da vardır. Robertson'a göre; büyük coğrafi keşiflerin başlaması, güneş merkezli evren modeline geçilmesi, dünya haritalarının oluşturulması gibi süreçler küreselleşmeyi başlatmıştır (Robertson, 1992: 27). Ancak küreselleşme uzun bir

süreç olarak değerlendirildiğinde, sanayi devriminin küreselleşme açısından önemli bir dönüm noktası, küreselleşmeyi hızlandıran bir olgu olduğu düşünülebilmektedir.

Toplumlar sosyal ve ekonomik açıdan gelişme süreçlerini; ilkel topluluklardan tarım toplumuna, tarım toplumundan sanayi toplumuna ve sanayi toplumundan da bilgi toplumuna geçiş yapmak suretiyle tamamlamaktadır. Bu gelişme sürecinde tarihte iz bırakan aşamalardan birincisi; insanların ilkel topluluk şeklinde yaşamaktan yerleşik hayata geçişine zemin oluşturan tarım toplumuna geçiş; ikincisi tarım toplumundan kitlesel üretimin, tüketimin ve yaygın eğitimin önemli olduğu sanayi toplumuna geçiş ve üçüncüsü ise kitlesel refahın, bilginin, beşeri sermayenin önem kazandığı bilgi toplumuna geçiştir (Acılar ve Aydemir, 2010: 1-2).

Devrim, 1712 yılında İngiltere’de Newcomen tarafından icat edilen buhar makinesinin tekstil sektöründe kullanılmasıyla başlamıştır. Öncesinde dokuma tezgahlarında gerçekleştirilen üretim yerine mekanik üretime geçilmiştir. Makinelerin üretimde yer almasıyla birlikte tekstil ve demir-çelik üretimi artmış, ülkelerde sermaye birikimi gerçekleşmiştir. Aynı dönemde demir yolu ağlarının gelişmesi de devrimin daha hızlı yayılmasına ve üretim artışına yol açmıştır. 1. Sanayi Devrimi’nin ekonomik sonuçlarının yanında sosyal sonuçları da olmuştur. Burjuvazi ve işçi sınıfı oluşmuş, işçi sınıfının haklarını koruyan bilimsel sosyalizm doğmuştur (Alçın, 2016: 20).

1. Sanayi Devrimi’nden sonra üretimin makineleşmesiyle birlikte daha sonraki yıllarda teknolojinin daha da ilerlemesi, 2. Sanayi Devrimine zemin hazırlamıştır. Bu sebeple 1840 ile 1870 yılları arası dönem, teknoloji devrimi diye de anılmaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle beraber ulaşım ağlarının gelişmesi, ulaşımın kolaylaşması, hammadde tedarikinin daha kısa zamanda sağlanabilmesi ve uzak pazarlara ulaşımın sağlanması, 2. Sanayi Devriminin etkileri sayesinde. Aynı zamanda elektrik teknolojisinin gelişmesi ve ulaşımında kullanılması, 1. Sanayi Devrimiyle ortaya çıkan makineleşmenin gelişmesini sağlamıştır. Hammadde olarak demir-çeliğin yaygın bir şekilde kullanılmasına istinaden 2. Sanayi Devrimi ile ağır sanayi gelişmiştir de denilebilmektedir (Eğilmez, 2017).

20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan iki dünya savaşı ve 1929 buhranı teknolojik gelişmeleri yavaşlatmış, ancak 1950’li yıllara gelindiğinde dijital teknoloji gelişmeye başlamış ve 3. Sanayi Devriminin temelleri atılmıştır. Üretimde bilgisayar ve çeşitli

üretim teknolojileri kullanılmaya ve küçük ev aletleri evlerdeki yerlerini almaya başlamıştır. Bilgisayar ve bilişim teknolojilerinin gelişmesiyle beraber, makineleşmenin fabrikalardan çıkarak gündelik hayatta da yerini alması, yine bu döneme denk gelmektedir (Ege Bölgesi Sanayi Odası, 2015: 6).

Kısaca sanayi devrimiyle birlikte; insanlar topluluk halinde birlikte yaşamaya başlamış, burjuva sınıfının yapısı değişmiş ve modern toplumun temelleri atılmıştır. Buhar makinesi ve bilişim teknolojilerinin icadı; üretim, tüketim ve hammaddeye olan ihtiyacı önemli ölçüde arttırmıştır. Hammadde ihtiyacı da ülkeleri pazar arayışlarına yönlendirmiş ve küreselleşme süreci bu şekilde hız kazanmıştır. Ancak bununla birlikte küreselleşme sürecinin 1980'li yıllardan itibaren başladığını iddia eden yazarlar da bulunmaktadır (Elçin, 2012: 3). Özellikle dışa açılım politikalarının da yoğunlaştığı yıllar olan 1980'ler, tarafımızca da küreselleşmenin başlangıcı olarak değilse de varlığından haberdar olunan ve etkilerinin yoğun olarak hissedilmeye başladığı dönemdir.

Küreselleşmesinin ortaya çıkmasının sebepleri genel olarak; teknolojik, ideolojik ve ekonomik faktörler olarak üç başlıkta ele alınabilmektedir. Bu faktörler (Bozkurt, 2000):

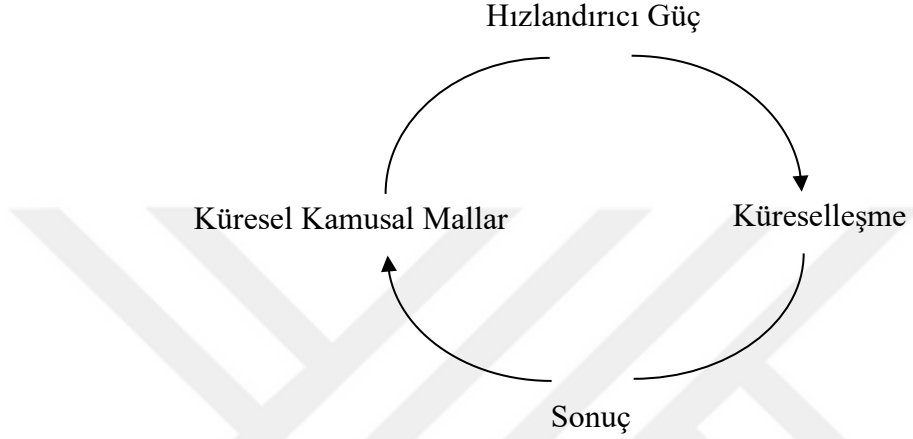
- *Teknolojik faktörler:* Bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler sonucu iletişim ve transfer ücretleri azalmış, hızı ve etkinliği artmıştır. Ulaşım hızı artmış ve alternatif ulaşım imkanları çeşitlenmiştir. Bu gelişmeler sonucu, ülkeler arası mesafeler ve ulaşım maliyetleri azalmıştır.
- *İdeolojik faktörler:* Doğu Bloğunun yıkılması ile birlikte komünizm etkisini kaybetmiş, demokratik siyasi düzene geçiş ve liberal politikalar çerçevesinde ülkeler arası ilişkiler artmıştır.
- *Ekonomik faktörler:* Gelişmiş ülkelerde iç piyasaların doygunluğa ulaşması, 1970'lerdeki petrol krizi sonrası dış pazar arayışları ve ekonomik faaliyetler hacim olarak artmış ve bu durumlar da küreselleşme sürecinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Genel bir tanımıyla küreselleşme, dünyanın tek bir mekan olarak algılanabilecek ölçüde küçülmesidir. Sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel değerlerin ulusal sınırları aşarak dünya geneline yayılması olarak da ifade edilebilir (Köse: 2003: 4). Bu değerlerden oluşan birikimlerin ulusal sınırlar dışına çıkmasının

yanında çevre, sağlık, güvenlik, barış ve ekonomi alanlarında yaşanan birtakım problemler de ulusal sınırları aşmaya başlamış ve bu sorunların etkileri birden fazla ülkeyi ilgilendirir hale gelmiştir (Bal, 2012: 7).

Küreselleşme ile küresel kamusal mal arasındaki ilişki ise bir şekil yardımıyla açıklanmaktadır.

Şekil 2: Küreselleşme ve Küresel Kamusal Mallar İlişkisi

Kaynak: (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), 2002: 7).

Şekilde görüldüğü üzere küresel kamusal mallar ile küreselleşme arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisi vardır. Küresel kamusal mallar, küreselleşmeyi hızlandıran bir faktör olmasının yanında, aynı zamanda küreselleşmenin bir sonucu durumundadır. Örneğin; bir küresel kamusal mal olan uluslararası posta ve sivil havacılık sistemlerinin gelişmesi, mal ve hizmetlerin sınır ötesine geçişini kolaylaştırmış ve küreselleşme sürecini başlatan sebeplerden bir tanesi olmuştur. Aynı zamanda malların seyahat ve taşımacılık aracılığıyla yoğun mobilitesi, küresel kamusal mal niteliğindeki salgın hastalıkların tüm dünyaya yayılmasına sebep olmuştur (Turan, 2010: 69-70).

Sonuç olarak ulusal malların fayda ya da zararlarının küreselleşme aracılığıyla ülke sınırlarını aşması, zengin, yoksul tüm kesimleri hatta gelecek nesilleri de etkilemesi ile küresel kamusal mal kavramı literatürdeki yerini almıştır.

1.2.2. Küresel Kamusal Mal Kavramı

Küreselleşme ile birlikte, ulusal kamusal olan bir malın faydalarının ya da zararlarının sınırların ötesine geçerek başka ülkeleri de etkilemesi durumuna

literatürde küresel kamusal mal denilmektedir (Oral ve Açıkgöz, 2015: 35). Küresel kamusal mal kavramının 1950’lerde tartışılmaya başlandığı söylene de kayda değer çalışmaların 1990’lı yıllardan itibaren yapılmaya başlandığı genel olarak kabul edilen görüştür.

1990’lı yıllara kadar derinlemesine çalışılmayan ve pek fazla bilinmeyen küresel kamusal mal kavramı; uluslararası kuruluşlar, enstitüler ve araştırmacılar arasında araştırılmaya ve tartışılmaya başlanan bir konu haline gelmiştir. 1999 ve 2002 yılları arasında konuyla ilgili çalışmalar artmaya başlamış ve uluslararası kuruluşlar, küresel kamusal mal kavramının anlaşılabilmesi için önemli ölçüde katkı sağlamıştır (Thoyer, 2002a: 1).

Bu anlamda küresel kamusal mal kavramı, 1999 yılında Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanmış “Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century” adlı çalışma ile ilk kez kapsamlı bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Birleşmiş Milletler küresel kamusal malı; faydaları ya da zararları birden fazla ülke grubuna ulaşan, herhangi bir kesimin dışlanamadığı, dışsallıkları hem şimdiki hem de gelecekteki nesilleri etkileyen ya da en azından gelecek nesiller için kalkınma seçeneklerini daraltmadan şimdiki nesillerin ihtiyacını karşılayan mallar olarak tanımlamıştır (Kaul ve diğerleri, 1999a: 9-12). Yine aynı çalışmada Inge Kaul ve arkadaşları tarafından insanların refahının artmasını sağlamak için sadece ulusal çabalar sonucu üretilen kamu mallarının yeterli olmadığı belirtilmiştir (Kaul ve diğerleri, 1999a: 9-12).

Dünya Bankası ise 2000 yılında küresel kamusal malları; kalkınma ve fakirliğin azaltılması için önemli olan, yeterli miktarda üretimi ancak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ortak çalışmaları sonucu mümkün olan, sınır ötesi dışsallıklara sahip mallar, kaynaklar, hizmetler, politik rejimler veya sistemler şeklinde tanımlamıştır (World Bank Development Committee, 2000: 2).

Küresel kamusal mal kavramı, uluslararası kamusal mal adı altında Kindleberger tarafından ele alınmıştır. Ancak Kindleberger uluslararası kamusal mal tanımını yapmamakla birlikte makroekonomik politikaları, ticaret sistemlerini, sermaye akımlarını ve uluslararası rezerv parayı küresel kamusal mal olarak incelemiştir (Kindleberger, 1996: 7). Yine küresel kamusal mallara ilişkin çalışmalardan biri de Bernard tarafından yapılmıştır. Bernard, uluslararası kamu malı

olarak isimlendirdiği malları, Antarktika Kıtası'nı inceleyerek tanımlamaya çalışmış ve ortak tüketim faydaları egemen ülkeler arasında paylaşılan mallara uluslararası kamusal mallar demiştir. Aynı zamanda uluslararası kamusal mal yerine küresel kamusal mal denilebileceğini de belirtmiştir (Bernard, 1990: 263-264). Mendez uluslararası alanda ilk en geniş ve en kapsamlı kamu maliyesi kitabında; faydaları potansiyel olarak uluslararası olan denizler, ozon tabakası, okyanuslar gibi malları küresel ortak mallar olarak adlandırmış ve bu malların maliyetlerinin ve faydalarının ülkeler arasında paylaşılması gerektiğini belirtmiştir. Ancak bu belirtmiş olduğu mallar için tek bir tanımlama yapmamış; aynı mallar için küresel kamusal mallar, uluslararası kamusal mallar, evrensel kamusal mallar ve dünya kamu malları şeklinde farklı adlandırmalar yapmıştır (Mendez, 1992: 59-66). Sandler küresel kamusal malları; tam kamusal malların tüketimde dışlama ve rekabetin olmaması özelliklerine sahip, nesiller ve nesiller arası etkileri olan mal ve hizmetler olarak tanımlamıştır (Sandler, 2001: 20-21). Thoyer küresel kamusal malları; ülkelerdeki nüfusun refahının sağlanması için sonuçlara sebep olabilecek ve sadece belirli ülkelerin işbirliği ile üretilebilecek, küresel refaha katkıda bulunan malların seçilmesi ve üretilmesi olarak tanımlamıştır (Thoyer, 2002b: 1). Bazı yazarlar ise küresel ve bölgesel kamusal malları ifade etmek için ulus ötesi kamusal mallar tanımlamasını kullanmaktadır (Cornes ve Sandler, 1996: 33).

Bütün bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere küresel kamusal malın net bir tanımı bulunmamaktadır. Ancak bununla birlikte Birleşmiş Milletler tarafından yapılan tanımlamanın daha çok kabul gördüğü söylenebilmektedir.

Ekonomistler klasik kamusal malları, tüketimden dışlanamazlık ve tüketimde rekabetin olmaması durumlarına göre değerlendirmektedir. Bu malların üretiminde piyasanın yetersiz kalması ve başarısızlığa uğramasından dolayı bu tür mal ve hizmetlerin üretiminde devletin müdahale etmesi gereklidir. Bu nedenle siyasal karar alma mekanizması aracılığıyla kamusal mal ve hizmet üretilir. Siyasal karar alma mekanizması demek; kamusal malların ne miktarda, ne şekilde üretileceği ve finansmanının nasıl sağlanacağı konularının devlet tarafından belirlenmesi demektir. Küresel kamusal mallarda ise bu soruların cevabı; yine sınırlar ötesi faydaya ya da zarara sebep olduğundan dolayı farklı toplumlar ve ülkeler açısından değerlendirilmelidir (Thoyer, 2002a: 2).

Küresel kamusal mallara; sağlık, çevre, okyanus, hava, ölümcül hastalıklarla mücadele, çeşitli uluslararası kuruluşlar tarafından üye ülkelere sunulan hizmetler örnek olarak verilmektedirken (Miyakoshi ve Suzuki, 2017: 5134); bilgi, finansal istikrar, mali istikrar, barışın sağlanması, uluslararası güvenlik, küresel piyasa ekonomisini güçlendirmek, yoksulluk gibi soyut kavramlar da küresel kamusal mal kapsamında değerlendirilmeye başlanmıştır (Sandmo, 2006: 3).

Küresel kamusal mallar genel olarak pozitif dışsallıklara sebep oluyor gibi görünmesine rağmen negatif dışsallıklara da neden olduğu çokça durum mevcuttur. Özellikle küreselleşme ile beraber ortaya çıkan bu negatif dışsallıkların arttığı söylenebilmektedir. Bu durum sonucunda literatürde bazı yazarlar tarafından pozitif dışsallık yayan küresel kamusal mallar küresel kamusal iyiler, negatif dışsallık yayan küresel kamusal mallar ise küresel kamusal kötüler şeklinde tanımlanmaktadır. Genellikle küresel kamusal malların istenmeyen sonuçları sebebiyle ortaya çıkan sorunlara küresel kamusal kötü denilmektedir. Aslında bir mal ve hizmet sebebiyle ortaya çıkan negatif dışsallıkların sınır ötesine yayılması durumunu ifade etmek için kullanılır (Güler, 2012: 636).

Örnek olarak bir ülkedeki bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilmesi durumunda o hastalığın diğer ülkelere yayılmasının önüne geçilmesi mümkündür. Bu anlamda hastalık yayılmadığı için pozitif bir dışsallıktan bahsedilebilir. Aksi durumda, yani hastalıklarla mücadele edilmemesi durumunda salgın hastalıklar diğer ülkelere de yayılacak ve böylece kamusal malın negatif dışsallıkları yine küresel kamusal mal, küresel kamusal kötü olarak adlandırılacaktır (Coyne ve Ryan, 2008: 4-6).

Salgın hastalıklar, küresel ısınma, mali istikrarsızlıklar, asit yağmurları, ülkelerarası terörizm, çölleşme, kötüleşen işgücü standartları, vb. küresel kamusal kötülere örnek olarak verilebilir (Kirmanoğlu ve diğerleri, 2006: 27). Küresel kamusal malların negatif dışsallık yayması durumu için kullanılan bir ifade olan küresel kamusal kötülerin ortak üretimi, bir ülke tarafından yapılan faaliyetlerin diğer ülkelerin birtakım maliyetlere katlanmasına neden olmaktadır. Bu tür mallara; emisyonların atmosferi kirletmesi, zayıf düzenlemeler sebebiyle terör olaylarının artması, enerjinin aşırı kullanımı sebebiyle yenilenemeyen kaynaklar açısından gelecek kuşakların zor durumda kalmaları, deniz ve nehirlere atılan atıklar örnek olarak verilebilir. (Anand, 2002: 8).

1.2.3. Küresel Kamusal Malların Özellikleri

Küresel kamusal mal kavramı tanımlanırken en çok üzerinde durulan özellikleri, aslında tam kamusal mal kavramının da temel özelliklerini oluşturan tüketimden dışlanamazlık ve tüketimde rekabetin olmaması ile mevzu bahis küresel kamusal mallar olduğu için küresellik boyutudur. Bu sebeple bu malların hem kamusalılık hem de küresellik özellikleri ele alınmaktadır.

Küresel kamusal mallar tanımı gereği, kamusalılık ve küresellik özelliklerini taşımalıdır. Kamusalılık özelliği ile ifade edilmek istenen, tam kamusal mallarda olduğu gibi malın tüketiminden herhangi bir kişinin dışlanamaması ve bir rekabetin olmamasıdır. Küresellik özelliği ile ise küresel kamusal malların faydaları veya zararları itibariyle birden fazla bölgedeki ülkeleri, birden fazla popülasyon grubunu ve sadece bu nesli değil gelecek nesilleri de etkilemesi kastedilmektedir (Akdemir ve Şahin, 2006: 4). Buradan anlaşılan husus küresel kamusal malların en az bu iki ölçütü sağlamasının gerekli olduğudur.

Küresel kamusal malların üretiminin tek bir ulus devlet tarafından gerçekleştirilmesinin mümkün olmaması da küresel kamusal mallar açısından tartışılan bir diğer önemli konudur. Ulusal nitelikte bir malın üretimi ya da tüketimi ulus ötesine ulaşarak küresel bir etki yaratmaktadır. Bir ülkede ortaya çıkan bir sorun, yine aynı şekilde başka bölgelerdeki ülkeleri de etkileyebilmektedir. Ortaya çıkan sorunların çözümünde yalnızca ulus devletler değil, uluslararası kuruluşlar da yetkiyi paylaşmakta ve küresel kamusal malların sunum ve finansman çözümlerine yardımcı olmaktadır. Bu anlamda küresel kamusal malların üretiminde ve sunumunda rol alan aktörler tek bir ülkeden ibaret değildir. Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar da önemli birer aktördür (Mutlu, 2006: 55).

Küresel kamusal mallarla ilgili önemli bir diğer husus, bu malların finansmanıdır. Uluslararası kuruluşların küresel kamusal malların finansmanı için bütçelerinden pay ayırmaları bu malların önem kazanmasına sebep olmuştur. Bu nedenle de Dünya Bankası sınır ötesi dışsallıkların olması durumunu küresel kamusal malların varlığının temeli olarak kabul etmiş ve yetersiz üretimin önüne geçmek amacıyla da malların üretiminde ve sunumunda ülkelerin birlikte hareket

etmeleri ve finansmanın da ortak yapılması gerekliliğine vurgu yapmıştır (Mutlu, 2006: 55).

Sonuç olarak, ulusal kamusal ihtiyaçlardan dolayı ortaya çıkan kamusal özelliklerinden dolayı küresel kamusal malların finansmanı, üretimi ve sunumu ulusal devletler tarafından yerine getirilmektedir. Ancak küresellik boyutu itibarıyla, ülkeler tek başlarına bazı küresel kamusal malları üretebilecek olsa da bu malların yeterli düzeyde sunulmaları pek mümkün olmayacaktır (Dedebek, 2017: 30). Daha kapsamlı ve etkili çözümler bulabilmek ve bunları uygulayabilmek için ülkelerin birlikte hareket etmesi, ortak politikalar oluşturması ve bunlara uygun davranması gerekmektedir (Löschel ve Rübhelke, 2014: 195). Bu sebeple, küresel kamusal malların etkili bir biçimde sunulması için uluslar üstü bir kuruma ihtiyaç vardır.

Küresel kamusal mal kavramının daha net bir şekilde anlaşılabilmesi için kamusal ve küresel özelliklerine daha ayrıntılı olarak yer verilmesi, konunun önemi açısından gereklidir.

1.2.3.1. Küresel Kamusal Malların Kamusal Özellikleri

Küresel kamusal malların doğasında var olan dışlanamazlık ve rekabet edilemezlik özelliklerinin aslında kamusal mallar teorisinden türetilmiş olduğunu söylemek çok da yanlış bir ifade olmayacaktır. Kamusal mallar teorisinde kamusal mallar klasik tanımı Samuelson ve Musgrave tarafından; tüketiminde rekabet olmayan ve hiçbir kimsenin tüketiminden dışlanamadığı mal ve hizmetler olarak yapılmıştır. Kamu malı bir defa üretildiğinde, toplumdaki hiçbir bireyin bu malın tüketiminden mahrum bırakılması, tüketiminin engellenmesi mümkün değildir (Levaggi, 2010: 1040). Bu durum, kamusal malların dışlanamazlık özelliğini oluşturmaktadır. Toplumdaki bir bireyin bile üretilen malın tüketiminden mahrum bırakılmaması aynı zamanda bedavacılık problemine de neden olmaktadır (Walker, 2016: 252).

Bedavacılık probleminde esas husus; kamusal malların faydalarının bölünemez olması sebebiyle fiyatlanamaması, fiyatı belirlenemediği için de piyasa ekonomisi tarafından sunumunun mümkün olmamasıdır (Andreoni ve McGuire, 1993: 447). Siyasal karar alma mekanizması aracılığıyla bu mal ve hizmetlerin üretimine ve

sunumuna karar verildiği için finansmanı da bütçe aracıyla gerçekleştirilir. Bütçenin finansman kaynağını ise çoğunlukla vergiler oluşturur. Bu anlamda vergisini ödememiş bir bireyin, üretilen kamusal mal ve hizmetten yararlandırılmaması mantık açısından yapılması gerekli durum olacaktır. Ancak kamusal malların yukarıda belirtilen özellikleri gereği bir bedel karşılığı sunulmaması, kamusal malları herkes tarafından tüketilebilir hale getirmekte ve bu durum da bedavacılık problemine sebep olabilmektedir (Akkoyunlu, 2001: 7).

Kamusal malların tüketiminde rekabet olmaması özelliği ise bir bireyin tüketiminin diğer bir bireyin tüketiminde herhangi bir azalmaya sebep olmayacağı ve herkesin eşit miktarda aynı kamu malını tüketebileceği şeklinde ifade edilebilir (Wesley ve Peterson, 2000: 355). Bu iki özellik küresel kamusal mallar açısından tanımsal olarak belirlenmiş kamusal özelliklerdir.

Bir malın ortak tüketime tabi olması da o malın kamusal özellik olduğunu göstermektedir. Ortak tüketim, mal ve hizmetin tüm bireyler için ayrı ayrı değil bir bütün olarak üretilmesi ve herkesin o mal ve hizmeti aynı miktarda tüketmesi olarak kısaca tanımlanabilir. Küresel kamusal mallar açısından da ortak tüketim söz konusudur (Yumuşak ve Aydın, 2005: 112).

Küresel kamusal malların diğer kamusal özelliği kamusal finansman gerektirmesidir. Kamusal mallar özel mallardan farklı olduğu için çoğunlukla devlet müdahalesini gerektirmektedir. Kamusal mallarda finansman ülke sınırları içerisinde merkezi hükümet tarafından sağlanmaktadır. Kamusal mal ve hizmetlere benzer olarak küresel kamusal malların en önemli özelliklerinden birisi de bireyler tarafından karşılanamaması sebebiyle bireyler üstü bir otorite olarak devletin veya uluslararası bir kuruluşun yönetimine ihtiyaç duymasıdır. Ancak küresel kamusal mallarda kamusal finansman sağlayacak uluslar üstü bir kuruluş mevcut değildir (Akyol ve Ulutürk, 2007: 68). Bir küresel kamusal malın üretimi veya ortaya çıkan sorunların bertaraf edilmesi önemli mali kaynaklar gerektirmektedir. Üstelik sadece tek bir ülkenin ya da birkaç ülkenin bu sorunun çözümü için gerekli olan önlemler sebebiyle ortaya çıkan parasal yükü karşılama gücüne sahip olmamaları, tüm dünya ülkelerinin bu sorunun çözümüne katkıda bulunmasını gerektirmektedir (Meriç, 2006: 145). Bu durum da küresel kamusal malların finansmanı açısından çeşitli tartışmalara zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, finansman tartışmalarının sebebi

olarak; küresel kamusal malların kamusal özeliği olan kamusal finansman gerektirmesi gösterilebilir. Çünkü kamusal mallar teknik olarak faydaları bölünemediği için bireylere ayrı ayrı tahsis edilemezler ve tüketiminden kimse dışlanamaz. Bu özellikleri ile piyasa tarafından sunulması güçtür. Küresel kamusal mallar da aynı özelliklere sahip olduğu için piyasa tarafından sunulması durumunda üretim yetersiz olacaktır. Bu sebeple küresel kamusal mallar, kamusal finansmana ihtiyaç duymaktadır.

1.2.3.2. Küresel Kamusal Malların Küresel Özellikleri

Küresel kamusal mallar açısından küresel özellik; mal ve hizmetin fayda veya zararlarının yayıldığı alanın ulusal sınırların dışına çıkmasıdır. Bu anlamda küresel kamusal malların küreselliği; faydaların veya zararların yayılma alanı açısından ele alınmaktadır (Morrisey ve diğerleri, 2002: 3).

Faydalarının veya zararlarının yayıldığı alan açısından küresel kamusal mallar; ülkeler üstü, sosyo-ekonomik gruplar üstü ve nesiller üstü olmalıdır. Bu anlamda bir mal ve hizmetin küresel kamusal mal olarak değerlendirilebilmesi için; faydasının veya zararının birden çok ülke ya da ülke grubunu, birden çok toplumsal grubu ve nesilleri etkilemesi gerekir (Kaul ve diğerleri, 1999: 10).

1.2.4. Küresel Kamusal Malların Sınıflandırılması

Küresel kamusal malların tanımına ilişkin literatürde hala tam olarak görüş birliği bulunmadığı gibi sınıflandırma açısından da bir fikir birliği oluşturulamamıştır. Üzerinde mutabık olunamayan bir konu olması sebebiyle sınıflandırmaların şekli ve sayısı da artmaktadır. Küresel kamusal mallara ilişkin sınıflandırmalar; geleneksel küresel kamusal mallar-yeni küresel kamusal mallar, üretim zincirindeki yerlerine göre küresel kamusal mallar, temel ve tamamlayıcı küresel kamusal mallar, sektörler göre küresel kamusal mallar, sağladığı faydanın türüne göre küresel kamusal mallar, kamusalılık doğasına göre küresel kamusal mallar ve kamusalılık derecesine göre küresel kamusal mallar şeklindedir. Konunun derinlemesine ele alınabilmesi için literatürde yer alan bu sınıflandırmalar bu konu başlığı altında ele alınacaktır.

1.2.4.1. Geleneksel Küresel Kamusal Mallar-Yeni Küresel Kamusal Mallar

Geleneksel ve yeni küresel kamusal mallar ayrımı, küreselleşme temel alınarak yapılmıştır. Küreselleşmenin doğuşundan önce var olan bazı mallar geleneksel kamusal mallar olarak adlandırılırken küreselleşme ile birlikte önceden küresel olarak adlandırılmayan bazı malların da şekli, özellikleri ve biçimleri değişmiştir. Bu anlamda bunlar da küresel kamusal mal olarak nitelendirilmiş ve geleneksel ve yeni küresel kamusal mallar sınıflandırması şeklinde sınıflandırılarak literatürde yer almıştır (Erdem ve diğerleri, 2016: 41).

Geleneksel küresel kamusal mallar, literatürde genel olarak iki şekilde incelenmektedir. Birincisi; atmosfer, ozon tabakası, denizler gibi doğal olarak bulunan varlıklardır (Zhao, 2017: 709-710). İkincisi ise ülkelerin açık denizlerden serbestçe fayda sağlamaları için imzalanan ve kökenleri 17. yüzyıla kadar dayanan anlaşmalardır. Bu anlaşmalar eski dönemlerde daha az imzalanıyor olmakla birlikte ülkeler arasındaki faaliyetlerin artmasına paralel olarak imzalanan anlaşma sayısı da artış göstermiştir. Uluslararası düzenlemeler ile oluşan bu tür küresel kamusal mallar bir kere oluşturulduktan sonra kimsenin dışlanamadığı ve herkesin ortak olarak kullandığı mallardır. Küreselleşmeden önce de hali hazırda olmakla birlikte sayılarının küreselleşme ile arttığı söylenebilmektedir (Akdemir ve Şahin: 2006: 6).

Yeni küresel kamusal mallar ise küreselleşmeyle beraber mal ve hizmetlerin küresellik özelliği göstermesiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Daha önceleri küresel özellik göstermeyen mal ve hizmetler, özellikle ülkelerin dışa açılım politikalarıyla zamanla sınırlar içerisinde kalmayıp sınırlar ötesine ulaşmış ve pek çok ülkeyi ilgilendirir hale gelmiştir. Bu mallara; sağlık, finansal istikrar, piyasaların etkin işleyişi, bilgi, çevre, insan hakları, eşitlik, mali istikrar gibi mal ve hizmetler örnek olarak gösterilebilir. Ülkelerin dışa açılım politikalarıyla, küresel bazda oluşan risklerle, uluslararası alanda faaliyet gösteren devlet dışı kuruluşların sayılarının artmasıyla bir ülkede mevcut olan bir sorun ya da faydanın etkileri diğer ülkeleri de ilgilendirir hale gelmiş ve ortak hareket edilmesini gerekli kılması ile bu mallar da küresel kamusal mal olarak adlandırılmıştır (Akdemir ve Şahin: 2006: 6).

1.2.4.2. Üretim Zincirindeki Yerine Göre Küresel Kamusal Mallar

Küresel kamusal mallar üretim aşamalarına göre; nihai küresel kamusal mallar ve ara küresel kamusal mallar olarak iki şekilde incelenmektedir. Nihai küresel kamusal mallar, bir malın somut olarak üretimi şeklinde değil herhangi bir sorunla mücadele ya da bir durumu iyileştirme şeklinde bir çıktı niteliği taşımaktadır. Bu çıktı somut veya soyut anlamda olabilmektedir. Barışın sağlanması ya da korunması, ortak mirasların korunması, çevrenin korunması, hastalıklarla mücadele edilmesi bu başlık altında ele alınabilecek türde küresel kamusal mallardır (Kaul ve diğerleri, 1999: 13).

Ara küresel kamusal mallar ise nihai küresel kamusal malların sağlanması için katkı sağlayan uluslararası düzenlemeler ya da rejimlerdir. Genel olarak nihai malların kamusalılığı konusunda uluslararası kolektif eylemsizlik söz konusu olmaktadır. Bu tür bir mal tanımlaması yapılmasının amacı da belirli küresel kamusal malların sağlanması için uluslararası kamusal müdahalelere ihtiyaç duyulduğunu göstermektir. Uluslararası altyapı, uluslararası yardım, uluslararası denetim standartları ara küresel kamusal mallara örnek olarak verilmektedir. Bu malların temelini ise aslında uluslararası rejimler oluşturmaktadır. Uluslararası rejimler açısından geçmişte sadece ülkeler arası iş birliği söz konusuysen günümüzde sivil toplum kuruluşları, çok uluslu şirketler de uluslararası normların ve kuralların belirlenmesinde aktif bir rol oynamaktadır (Kaul ve diğerleri, 1999: 13).

Küresel kamusal malların üretim zincirindeki yerine göre yapılan sınıflandırması politik açıdan önemlidir. Çünkü sağlık, nüfus, çevre, insan hakları, makro politikalar gibi konularda ülkelerin tek başlarına çözüm elde edebilmekten uzak olduklarını, küresel bir rejim ile ülkeler arası yanlış anlaşılmaların önlenebileceğini, işlem maliyetlerinin azaltılabileceğini, iş birliğinin teşvik edileceğini ve verimliliğin artacağını, bu sebeple daha etkin bir küresel kamusal mal üretimi ve sunumu yapılacağını göstermektedir. Bu açıdan uluslararası iş birliği önemli görünmektedir (Kaul ve diğerleri, 1999: 14).

1.2.4.3. Temel ve Tamamlayıcı Küresel Kamusal Mallar

Küresel kamusal malların temel (çekirdek) ve tamamlayıcı olarak ikili bir

şekilde sınıflandırılması Dünya Bankası tarafından üretim ve tüketim odaklı olarak yapılmıştır. Temel küresel kamusal mal denildiğinde üretim aşaması dikkate alınmaktadır. Bu açıdan ülkesel, bölgesel ya da küresel olarak üretilen bir malın fayda veya zararlarının diğer ülkelere yayılmasına sebebiyet veren faaliyetler temel faaliyetler olarak adlandırılır. Tamamlayıcı küresel kamusal mal denildiğinde ise tüketim aşaması dikkate alınmaktadır. Temel faaliyetlerin kullanılabilir hale getirilmesi için, bir diğer ifadeyle küresel kamusal malların tüketimi için ülkeleri hazırlayan ve temel faaliyetlerin üretimine katkıda bulunan faaliyetlere de tamamlayıcı faaliyetler, yani tamamlayıcı küresel kamusal mallar denilmektedir (World Bank, 2001: 71).

Örneğin, çatışmaların önlenmesi temel bir küresel kamusal mal iken bu anlamda ülkelerin barışı korumak amacıyla yaptığı faaliyetler tamamlayıcı küresel kamusal mal olarak nitelendirilmektedir. Temel ve tamamlayıcı faaliyetlerin sektörlerine göre sınıflandırılmasına Tablo 1’de yer verilmiştir (Morrisey ve diğerleri, 2002: 41).

Tablo 1: Temel ve Tamamlayıcı Küresel Kamusal Mallar Sınıflandırılması

Sektör	Kapsam	Çekirdek (Temel) Faaliyetler	Tamamlayıcı Faaliyetler
Çevre	Küresel	Araştırma ve emisyonları azaltma	Regülasyonlar ve vergisel teşvikler
	Ulusal	Doğal kaynakların korunması	Çevresel eğitim
Sağlık	Küresel	Hastalıkların yok edilmesi	Aşı dağıtım sistemleri oluşturulması
	Ulusal	Koruyucu sağlık hizmetleri	Sağlık sistemi
Bilgi	Küresel	İhtisaslaşmış araştırma merkezleri	İnternet alt yapısı
	Ulusal	Eğitim hizmetleri	Eğitim altyapısı
Güvenlik-Barış	Küresel	Uyuşmazlıkların önlenmesi	Uyuşmazlıkları yönetecek kurumların inşası
	Ulusal	Suçun azaltılması	Güvenliğin sağlanması
Yönetişim	Küresel	Çok uluslu kurumlar	Yerel sivil toplumun güçlendirilmesi
	Ulusal	İyi yönetim	Sivil hizmetler reformu

Kaynak: (Morrisey ve diğerleri, 2002: 41).

1.2.4.4. Sektörlere Göre Küresel Kamusal Mallar

Küresel kamusal malların sektör odaklı sınıflandırılmasında literatürde iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki; Morrisey, Velde ve Hewitt tarafından “Defining International Public Goods: Conceptual Issues” isimli çalışmada yapılan çevre, sağlık, güvenlik-barış, bilgi ve yönetim olmak üzere beşe ayrılan sınıflandırmadır (Ferroni ve Mody, 2002: 8). İkinci sınıflandırma ise Gardiner ve Le Goulven tarafından yapılan çevresel, sosyal, ekonomik ve kurumsal/altyapı olmak üzere dörde ayrılan sınıflandırmadır (Gardiner ve Goulven, 2002: 12).

Morrisey, Velde ve Hewitt tarafından yapılan sektörel sınıflandırmada ele alınan başlıklar şöyledir:

- Çevre: Çevreyle ilgili olan faaliyetler, doğrudan fayda sağlayıcı ve riskleri azaltıcı özellikleri bulunan, ulusal ya da küresel çapta olumlu dışsallıklara sahip olan faaliyetlerdir. Küresel kamusal mal olarak çevrede, çevresel kirliliğin önlenmesi ve çevresel kalitenin artırılması amaçlanmaktadır (Yavan, 2016: 1). Okyanustaki kirliliklerin azaltılmasına ilişkin yapılan faaliyetler çevresel küresel kamusal mallara örnek olarak gösterilebilir. Aynı zamanda çevreye ilişkin sorunların genellikle yerel ölçekte başlayıp, sonrasında küresele yayıldığı görülmektedir (Barrett, 1999: 192). Örneğin; yağmur ormanlarının asit yağmurları sonucu giderek azalması önce Brezilya’yı sonrasında Güney Amerika’yı ve sonrasında ise bütün dünyayı etkileyecek şekilde küreselleşecektir. (Yalçın, 2009: 289).
- Sağlık: Sağlık açısından değerlendirildiğinde hastalıklarla mücadele edilmesi, küreselleşme sebebiyle sadece ulusal ya da bölgesel çapta değil küresel ölçekte de pozitif dışsallıklara sebep veren durumlardır (Chen ve diğerleri, 1999: 284). Bu anlamda hastalıkların önlenmesine yönelik yapılan faaliyetler sağlık başlığı altında değerlendirilen küresel kamusal mallardır (Oral, 2014: 84-85).
- Bilgi: Bilginin sebep olduğu pozitif dışsallıklar, tüketiminden kimsenin dışlanamaması -yani bir kere üretildiğinde bütün insanlık için kullanılabilir olması- ve tüketiminde rekabet olmaması özellikleriyle küresel kamusal mal olarak değerlendirilmektedir (Stiglitz, 1999: 308-309).
- Barış ve Güvenlik: Ülkelerdeki savaşların ya da savaşların sebebiyet verdiği

sorunların, huzursuzluğun çözülmesi; barışın ve güvenliğin sağlanması küresel kamusal mal niteliğindedir (Mendez, 1999: 382). Küresel barışın sağlanmasına katkı yapan, uluslar ya da uluslararası uyumsuzlukların ve anlaşmazlıkların önlenmesini sağlayan faaliyetler de artık küresel kamusal mal niteliğine bürünmüştür. Çünkü bu faaliyetler tüm toplumlara fayda sağlamaktadır (Yıldız, 2016: 65).

- **Yönetişim:** Küresel kamusal mallar kimler tarafından üretilecek ve sunulacak sorusunun cevabı yönetim ile verilmektedir. Küresel olarak ortaya çıkan sorunları çözecek güçleri koordine etmek ve bu amaca yönlendirmek doğru ve iyi bir yönetim ile mümkün olmaktadır. Bu anlamda daha iyi yönetim, herkese fayda sağlaması sebebiyle küresel kamusal mal olacaktır (Özer, 2006: 74).

Sektörlere göre yapılan diğer bir sınıflandırma olan Gardiner ve Goulven'in sınıflandırması ise çevresel, sosyal, ekonomik ve kurumsal/altyapı olmak üzere dörde ayrılmıştır. Bu anlamda bu yazarlara göre yapılan sınıflandırma; malların faydasına, arz sorunlarının yapısına, sebep olduğu küresel negatif dışsallıklara ve maliyetlerine göre yapılmıştır (Gardiner ve Goulven, 2002: 12). Gardiner ve Goulven'in sınıflandırılması tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: Gardiner ve Goulven'in Sektörel Küresel Kamusal Mallar Sınıflandırması

Küresel Kamusal Mal Türleri	Faydalar		Arz Sorunları	İlgili Küresel Zararlar	Maliyetler	
	Dışlama yok	Rakip değil			Dışlama yok	Rakip değil
ÇEVRESEL						
Okyanuslar	Evet	Hayır	Aşırı kullanım	Toprak ve atmosferden kaynaklanan kirlenme	Kısmen	Evet
Atmosfer	Evet	Hayır	Aşırı kullanım	Küresel ısınma riski	Evet	Evet
Biyolojik Çeşitlilik	Evet	Hayır	Aşırı kullanım	Türlerin, ekosistemin ve genetik çeşitliliğin azalması	Evet	Evet
SOSYAL						
Evrensel İnsan Hakları	Kısmen	Evet	Yetersiz kullanım	İnsanlara kötü muamele ve ayrımcılık	Kısmen	Evet
Yoksulluğun Azalması	Hayır	Hayır	Yetersiz arz	Suç, yoksulluk ve eşitsizlik	-	Evet
Sağlık	Evet	Evet	Yetersiz arz	Bulaşıcı hastalıklar	Evet	Evet
Barış	Evet	Evet	Yetersiz arz	Savaş ve çatışma	Kısmen	Evet

EKONOMİK						
Etkin Ticaret	Kısmen	Evet	Yetersiz arz	Parçalanmış piyasalar	Evet	Evet
Finansal Denge	Kısmen	Evet	Yetersiz arz	Aşırı dalgalanmalar ve finansal krizler	Evet	Evet
KURUMSAL/ALTYAPI						
İnternet	Kısmen	Evet	Yetersiz kullanım	İnternet engelleri (Yeteriz iletişim altyapısı)	Kısmen	Evet
Bilgi	Kısmen	Evet	Yetersiz arz	Bilgi engelleri (Saydamlığın olmaması)	Kısmen	Evet
İyi Yönetişim (Demokrasi, Adalet, Eşitlik Hukuk)	Kısmen	Evet	Yetersiz arz	Yolsuzluk ve adaletsizlik	Kısmen	Evet

Kaynak: (Gardiner ve Goulven, 2002: 12).

1.2.4.5. Sağladığı Faydanın Türüne Göre Küresel Kamusal Mallar

Küresel kamusal mallar tüketimden dışlanamazlık ve tüketimde rekabetin olmaması özellikleri dolayısıyla sağladıkları faydaya göre doğrudan fayda sağlayan, risk azaltıcı ve kapasite arttırıcı küresel kamusal mallar olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Susam, 2008: 289).

Doğrudan fayda sağlayan küresel kamusal mallar, yapılan faaliyetler sonucunda ortaya çıkan faydadan herkesin yararlandığı ve kimsenin bu faydadan dışlanamadığı küresel kamusal mallardır. Barış ve güvenliğin sağlanması, doğal kaynakların kalitesinin artırılması, yoksulluğun azaltılması, biyolojik çeşitliliğin korunması doğrudan fayda sağlayan küresel kamusal mallara örnek olarak verilebilir (Yusufoğlu ve Özpençe, 2015: 19).

Risk azaltıcı küresel kamusal mallar, genellikle önleyici tedbirleri içermekte olup üretilen bir kamu malı ile var olan veya ortaya çıkabilecek risklerin azaltılmasını ya da önlenmesini sağlamaktadır. Bu mallar, sağladığı faydanın yayıldığı alana göre bölgesel ya da küresel olma özellikleri gösterebilirler. Koruyucu sağlık hizmetleri, çatışmaların önlenmesine yönelik faaliyetler, iklim değişikliği ve küresel ısınma ile mücadele edilmesi bu mallara örnek olarak verilebilir (Yusufoğlu ve Özpençe, 2015: 19).

Kapasite arttırıcı küresel kamusal mallar ise özel ya da kamusal malların üretiminde kapasite arttırılmasından dolayı ortaya çıkan faydanın herkese yayılması

durumunda oluşmaktadır. Eğitim faaliyetleri, küresel bilgi üretme kapasitesini arttırdığı için bu kapasite artırımından dolayı oluşan fayda herkese yayılıyorsa eğitimde kapasite artırımını küresel kamusal mal olarak değerlendirilir (Yusufoğlu ve Özpençe, 2015: 19).

Morrisey, Velde ve Hewitt tarafından yapılan bu sınıflandırmaya ilişkin bilgiler tablo 3’de yer almaktadır.

Tablo 3: Yaratılan Faydanın Türüne Göre Küresel Kamusal Mallar

Faydanın Yayıldığı Alan “Kamusallık”	Fayda Türü		
	Risk Azaltıcı Fayda	Kapasite Arttırıcı Fayda	Doğrudan Fayda
Küresel Alan “Ülkeler Arası”	İklim değişikliği riskinin azaltılması	Küresel yönetim kurumları	Biyolojik çeşitliliğin korunması
Sınırlı Alan Bölgesel	Asit yağmurlarının azaltılması	Bölgesel kurumlar	Ormanların ya da göllerin korunması
Herkese Fayda Sağlayan	Hastalık riskinin yok edilmesi	Küresel bilgi üretimi	Yoksulluğun azaltılması
Kısıtlı Fayda Sağlayan	Hastalık vakalarının azaltılması	Kuraklıkla ilgili araştırmalar	Bilinen hastalıkların oluş sıklığının azaltılması
Kamuya Fayda Sağlayan	Çatışmaların önlenmesi	Barişin korunması	Bariş ve güvenlik

Kaynak: (Morrisey ve diğerleri, 2002: 37).

1.2.4.6. Kamusal Doğasına Göre Küresel Kamusal Mallar

Küresel kamusal malların doğasına göre sınıflandırılması; somut ve soyut olma durumlarına göre yapılabileceği gibi söz konusu malların kendiliğinden doğal olarak var olmaları, sonradan üretilmiş olmaları ve belirli sonuçlar ile ortaya çıkmaları şeklinde de sınıflandırılabilir.

Somut ve soyut küresel kamusal mallar şeklinde yapılan sınıflandırmada somut mallar; fiziki olarak var olan çevre veya insanlığın doğal mirası gibi mallardır. Soyut mallar ise fiziki olarak var olmayıp fayda sağlayan durumlar, bazı faaliyetler şeklinde olan, faydaları bireyler tarafından hissedilen mallardır. Bariş, finansal istikrar, piyasaların etkin işleyişi soyut malların örneklerindedir (Kaul ve diğerleri, 1999a: 13).

Kamusallığın doğasına göre yapılabilecek bir diğer sınıflandırma ise

kendiliğinden var olan, sonradan üretilen ve belirli sonuçlar ile ortaya çıkan mallar olmak üzere üçe ayrılarak açıklanmaktadır (Kaul ve diğerleri, 1999b: 452). Buna göre doğal küresel kamusal mallar, fiziki olarak var olan mallardır. Denizler, okyanuslar, su kaynakları, ozon tabakası doğal küresel kamusal mallardandır. Bu malların çok fazla tüketilmesi, aşırı kullanım sorunlarına sebep olabilmektedir. İnsan yapımı küresel kamusal mallar, insanlar tarafından zamanın şartlarına göre üretilmiş ve tüm insanlara fayda sağlayan mallardır. Bu malların kamusal özellikleri bakımından tüketimlerinde rekabet olmamasına karşılık kısmen dışlama söz konusudur. İnternet, bilgi, evrensel ilke ve normlar bu mallara örnek teşkil etmektedir. Bu mal ve hizmetlerdeki sorun, eksik sunumdan kaynaklanmaktadır (Sandler, 1999: 453). Son olarak, küresel politik sonuçlara sebep olan küresel kamusal mallar ise soyut nitelikte olup düzenin, istikrarın ve dengenin korunması durumunda insanlara faydalı olan; aksi durumlarda ise zarar veren mallardır. Barışın korunması, finansal istikrarın sağlanması, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, yoksullukla mücadele bu mallara örnek olarak gösterilebilir. Yine bu mallarda da temel sorun, yetersiz sunumdan kaynaklanabilmektedir (Ersoy, 2011: 233). Bu gruptaki malların insan yapımı olan mallardan farkı, dengenin veya düzenin korunması için sürekli bir çabanın gerekli olmasıdır. İnsan yapımı mallar stok değişkendir, yani hali hazırda üretildiğinde hep yararlanılabilen mallardır (Kanbur ve diğerleri, 1999: 54).

Kamusallığın doğasına göre yapılan küresel kamusal mal sınıflandırmasına ait bilgiler tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4: Kamusal Korumanın Doğasına Göre Küresel Kamusal Mallar

Küresel Kamusal Mallar	Faydalar		Arz Yapısı Veya Kullanım Sorunu	İlgili Küresel Zararlar	Maliyetler	
	Dışlanmanın Olmaması	Rekabetin olmaması			Dışlanmanın Olmaması (a)	Rekabetin Olmaması (b)
1. Doğal Küresel Kamusal Mallar						
—Ozon Tabakası	Var	Yok	Aşırı Kullanım	Tüketiş ve radyasyon artışı	Var	Var
—Atmosfer (İklim)	Var	Yok	Aşırı Kullanım	Küresel ısınma riski	Var	Var
2. İnsan Yapımı Küresel Kamusal Mallar						
—Evrensel norm ve standartlar (insan hakları)	Kısmen	Var	Eksik kullanım (Baskı altında tutma)	İnsan hakları ihlalleri ve adaletsizlik	Kısmen	Var
—Bilgi	Kısmen	Var	Eksik kullanım (ulaşamama)	Eşitsizlik	Kısmen	Var
—İnternet Altyapısı	Kısmen	Var	Eksik kullanım (giriş engelleri)	Dışlama ve eşitsizlik (bilgiye sahip olan ve olmayanlar arasında)	Kısmen	Var
3. Küresel Politik Sonuçlar Yaratan Küresel Kamusal Mallar						
—Barış	Var	Var	Eksik sunum	Savaş ve çatışma		
—Sağlık	Var	Var	Eksik sunum	Hastalık		
—Finansal İstikrar	Kısmen	Var	Eksik sunum	Finansal krizler		
—Serbest Ticaret	Kısmen	Var	Eksik sunum	Kırılgan piyasalar		
—Yoksulluğun Azaltılması	Yok	Yok	Eksik sunum	Sivil çatışma, suç ve şiddet		
—Sürdürülebilir Çevre (c)	Var	Var	Eksik sunum	Dengesi bozulmuş ekosistemler		
—Eşitlik ve Adalet (c)	Kısmen	Var	Eksik sunum	Sosyal tansiyon artışı ve çatışma riski		
(a) Dışlanamama, herhangi birinin küresel zararların maliyetine katlanmaktan kurtulmasının zorluğunu ifade eder.						
(b) Rakip olmama, herhangi birinin hastalıktan etkilenmesinin diğerlerinin hastalanma riskinin derecesini azaltmayacağını ifade eder.						
(c) Bu mallara olan talep, doğal küresel kamusal malların aşırı kullanımı ya da insan yapısı küresel kamusal malların eksik kullanımının tehlikeli boyutlarda olduğunun kabul edildiği oranda ortaya çıkmaktadır.						

Kaynak: (Kaul ve diğerleri, 1999b: 454).

1.2.4.7. Kamusal Derecesine Göre Küresel Kamusal Mallar

Küresel kamusal malların kamusal derecesine göre sınıflandırılmasında kullanılan yöntem, kamusal mallar için yapılan klasik sınıflandırmadır. Bu anlamda bir mal ve hizmetin tüketiminde rekabet ve dışlanamazlık olarak ifade edilen iki temel özelliğe göre bu sınıflandırma yapılmaktadır. Küresel kamusal mallar kamusal derecesine göre; küresel tam kamusal mallar, küresel yarı kamusal mallar, küresel kulüp mallar ve küresel ortak mallar olmak üzere dört farklı grupta incelenmektedir (Barış ve Barlas, 2017: 146).

Küresel tam kamusal mallar: Kamusal malların temel iki özelliğini taşıyan küresel kamusal mallara, küresel tam kamusal mal denilmektedir. Küresel ısınmanın önlenmesi, ozon tabakasındaki incelmeyi yavaşlatılması, bulaşıcı hastalıklarla mücadele bu mal ve hizmet grubuna girmektedir (Sandler, 1999: 24).

Küresel yarı kamusal mallar: Bu tip mallar, kısmen rakip olabilme ya da dışlanabilme özelliklerine sahiptir. Örneğin; okyanuslardaki balıkları avlamak açısından bireyler arasında dışlama yapmak mümkün değildir; ancak balıkların avlanması konusunda rekabet vardır. Yine herhangi bir projede, finansmanına katkı yapmayan ülke projenin kullanımından dışlanabilir. Küresel yarı kamusal mallardaki sorun, kalabalıklaşma maliyeti sebebiyle tüketimde bulunan bireyin artmasıyla hizmet kalitesinin düşmesidir (Sandler, 1999: 25).

Küresel kulüp malları: Kulüp mallarının tüketiminde dışlama söz konusudur. Dışlama söz konusu olduğu için malların tüketimi, o malın maliyetine katlanılmasıyla mümkün olmaktadır. Boğazlar, İNTELSAT, uluslararası parklar, internet küresel ölçekte herkes tarafından kullanılacak mallardır. Ancak kullanımı belirli bir bedele bağlanmıştır (Sandler, 1999: 26).

Küresel ortak mallar: Bir malın sunumu ile hem ulusal sınırlar içinde hem de dışında fayda sağlanıyorsa bu mal küresel ortak mal olarak adlandırılmaktadır. Yağmur ormanlarının korunması, yerel düzeyde erozyona karşı bir koruma sağlarken küresel ölçekte de biyolojik çeşitliliğin artması ve karbon seviyesinin kontrol altına alınmasını sağlayacaktır. Benzer olarak bir ülkede barışın sürekliliğinin tesis edilebilmesi, o ülkede huzursuzlukların olmasını engellerken aynı zamanda ülkeler

arasındaki ticari işlemlerin de düzenli bir şekilde sürmesini sağlayacaktır (Sandler, 1999: 27).

Tablo 5'te kamusallık derecelerine göre küresel kamusal malların sınıflandırılmasına yer verilmiştir.

Tablo 5: Kamusalılık Derecelerine Göre Küresel Kamusal Mallar

		Tam Kamusal	Yarı Kamusal	Kulüp Malları	Bağı Ürünler
Nesil İçi (Aynı nesli ilgilendiren)	Bölgesel	Orman yangınlarının önlenmesi	Su yolları	Ortak pazarlar	Barışın korunması
		Yer altı sularının temizlenmesi	Akar sular	Kriz yönetim güçleri	Askeri güçler
		Hayvan hastalıkları ile mücadele	Ana yollar	Elektrik şebekeleri	Tıbbi yardımlar
		Su taşkınlarının kontrolü	Yerel parklar	Bilgi ağları	Teknik yardımlar
	Küresel	Okyanusların kirliliğinin önlenmesi	Elektromanyetik spektrum ayrımı	Kanallar	Yabancı yardımlar
		Meteorolojik tahminler	Uydu iletimi	Hava koridorları	Afet yardımları
		Gözlem istasyonları	Posta servisleri	İnternet	Uyuşturucu kısıtlamaları
		Dünyadaki adalet	Hastalık ile mücadele	Gemi yolları	-
Nesiller Arası (Birden fazla nesli ilgilendiren)	Bölgesel	Sulak alanların korunması	Asit yağmurları ile mücadele	Ulusal parklar	Barışın tesisi
		Göllerin temizliği	Balıkçılık bölgelerinin korunması	Sulama sistemleri	Su taşkınlarının kontrolü
		Zehirli atıkların temizliği	Kara avcılığı bölgelerinin korunması	Göller	NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
	Küresel	Kurşun emisyonunun azaltılması	Uçucu organik bileşiklerin azaltılması	Şehirler	Kültürel normlar
		Ozon tabakasının korunması	Aşırı antibiyotik kullanımının engellenmesi	Uluslararası parklar	Tropik ormanların korunması
		Küresel ısınma ile mücadele	Okyanuslardaki balık alanları	Sabit uydular	Uzay kolonileri
		Salgın hastalıklarla mücadele	Antarktika'nın korunması	Kulüp uydular	Birleşmiş Milletler
		Bilgi üretimi	-	Mercan kayalıkları	Yoksullukla mücadele

Kaynak: (Sandler, 1999: 24-25).

1.2.4.8. Sunum Tekniğine Göre Küresel Kamusal Mallar

Küresel kamusal malların sunumu, genel olarak bu malların tüketilmeye ya da faydalarından yararlanmaya hazır hale getirilmesi demektir. Sunum tekniğine göre yapılan sınıflandırma, küresel kamusal malın sunumu esnasında sunum maliyetlerine katılan aktörlerin katkıları arasındaki ilişkiye göre yapılmaktadır. Bu anlamda küresel kamusal mallar sunum tekniğine göre; toplama tekniği, en iyi vuruş tekniği, en zayıf halka tekniği ve ağırlıklı toplama tekniği olmak üzere dördü bir şekilde sınıflandırılır (Şare ve Tekeli, 2017: 184). Bir alt başlıkta, küresel kamusal malların sunum tekniklerine değinileceği için burada sadece isim olarak yer verilmiştir.

1.2.5. Küresel Kamusal Malların Sunumu

Küresel kamusal malların sunumu, bir malın üretilerek tüketilmek için hazırlanması demektir. Ancak küresel kamusal malların sunumuyla ilgili belirsizlikler ve birtakım sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu başlık altında; küresel kamusal mal sunumunun genel özellikleri belirtildikten sonra sunumda ortaya çıkan sorunlara, rol alan aktörlere ve sunum tekniklerine yer verilmektedir.

1.2.5.1. Küresel Kamusal Mal Sunumunun Genel Çerçevesi

Küresel kamusal malların sunumu denildiğinde genel olarak bir malın tüketilmeye hazır hale getirilmesi, başka bir ifadeyle üretilmesi anlaşılmaktadır. Küresel kamusal malların sunumu esnasında “optimal sunum ilkesi” ve “yerindelik ilkesi” olmak üzere başlıca iki temel ilkeye göre hareket edilmektedir (Conceição, 2003: 152).

Optimal sunum ilkesi; Samuelson’un kamusal mallar teorisinde öne sürdüğü gibi bireylerin bir mal için marjinal ödeme gücünün, bu malın sunumu için katlanılan marjinal maliyetine eşit olduğu noktada toplumsal refahın en üst düzeyde gerçekleşeceği optimal seviyeye ulaşmasıdır. Başka bir ifadeyle; bireyin marjinal ödeme gücünün, bir malın marjinal maliyetine eşit olduğu noktada optimal kamusal mal sunumu gerçekleşmiş olacaktır (Thoyer, 2002a: 2). Kamusal mallarda bu şekilde tespit edilen optimal sunum ilkesinin küresel kamusal mallardaki görünüşü, küresel bir refah varsayımı yapılmasını gerektirmektedir. Bu varsayımla dünyadaki

bireylerin bir küresel kamusal maldan sağladıkları faydaların ve bu malın sunulması için gereken marjinal ödeme güçlerinin toplamının, bu malın marjinal maliyetine eşit olması gerekmekte ve bu şekilde optimal bir küresel kamusal mal sunumundan bahsedilebilmektedir (Dedebek, 2015: 53).

Optimal sunum ilkesi açısından kamusal mallar için hali hazırda var olan tercih açıklama ve ödeme gücü belirleme konularındaki belirsizlikler, konu küresel kamusal mal olduğunda çok daha karmaşık bir hal alabilmektedir. Bir küresellikten bahsedildiğinde; ülkeler arasındaki gelir eşitsizlikleri, tercihler arasındaki büyük uçurumlar ve kamusal malların sunumunda rol alan devlet benzeri bir kurumun küresel kamusal mallarda olmayışı gibi konular küresel kamusal mallar açısından optimal sunum ilkesini geçersiz kılmaktadır (Conceição, 2003: 152). Bu sebeple küresel kamusal mallarda optimal sunum yerine yeterli sunum güdüsünün mevcut olduğu söylenebilmektedir (Kaul ve Mendoza, 2003: 93-94).

Yerindelik ilkesi ise bir küresel kamusal malın sunumuyla ortaya çıkan faydalar ile bu küresel kamusal malı sunacak birimlerin yetki alanlarının eşleştirilmesidir. Yani malın sunumu ile ortaya çıkacak faydanın yayıldığı alana göre o malın sunum alanı belirlenmelidir. Böylelikle küresel kamusal malın sunumu ile ortaya çıkacak dışsallıktan etkilenenlerin, hem sunumla ilgili kararlara katılmaları sağlanacak hem de maliyetler açısından bir bölüşüm gerçekleştirilebilecektir. Buna göre; bir kamusal malın faydası yerel ölçekte yayılıyor ise sunum yerel düzeyde yapılmalı, bölgesel düzeyde yayılıyor ise bölgesel düzeyde ve küresel olarak yayılıyor ise de küresel düzeyde sunum yapılmalıdır (Anand, 2002: 11). Ancak yerindelik ilkesi açısından da gerekli örgütsel kapasitenin olmayışı ve ölçek ekonomilerinin varlığı gibi sebeplerle bu ilkenin tam olarak işlerlik gösteremediği görülmüş ve tartışmalı hale gelmiştir. Çünkü yerindelik ilkesi gereği, etkinin yayıldığı alana göre organizasyonlar kurulması gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Sandler, 1998: 243). Bu organizasyonların oluşturulması ise hem her sorunda farklı birlikler kurulması yoluyla işlem maliyetlerini arttıracak, hem de çok fazla birliğin olması başka sorunlara sebebiyet verebilecektir (Kanbur, 2004: 60).

1.2.5.2. Küresel Kamusal Malların Sunumuna İlişkin Ortaya Çıkan Sorunlar

Küresel kamusal mallarda bulunan iki temel özellik olan “tüketimde rekabet edilemezlik” ve “tüketimden dışlanamazlık” ile küresel kamusal malın üretim maliyetine katlanmayanların da bu malı tüketiminin engellenememesi sebebiyle bedavacılık sorunu ortaya çıkmaktadır. Yani küresel kamusal malın üretimi için herhangi bir bedel ödememiş olan bir ülke o malın üretimi ile sağlanan dışsallıktan faydalanmakta, ancak maliyetine katlanmadığı için o malın üretimi eksik düzeyde yapılmaktadır (Bayer ve Urpelainen, 2013: 160-161). Bu anlamda küresel kamusal malın sunumu esnasında ortaya çıkan yetersiz üretim sorununu; tüketimde ortaya çıkan eksik kullanım sorunu ile üretimde ortaya çıkan eksik veya aşırı kullanım sorunu olmak üzere üç başlık altında incelemek mümkündür (Conçeiçao ve Mendoza, 2006: 328).

Küresel kamusal mallarda ortaya çıkan yetersiz sunum sorunları detaylı bir şekilde tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6: Küresel Kamusal Malların Sunum Sorunları

Tüketim Yanlı Sunum Sorunları	Arz Yanlı Sunum Sorunları	
Eksik Kullanım	Eksik Sunum	Aşırı Sunum
Küresel kamusal mal üretilmekte ancak kısmen ya da hiç tüketilmemektedir. <i>Erişim Sorunları:</i> -Gelir yetersizliği -Resmi kısıtlamalar	Küresel kamusal mal üretilmemekte veya eksik üretilmektedir. <i>Nicel:</i> -Eksik arz -Aşırı kullanım <i>Nitel:</i> - Kötü Sunum	Küresel kamusal mal üretilmekte ancak üretimde aşırı kaynak dağıtımı söz konusudur.

Kaynak: (Conçeiçao ve Mendoza, 2006: 329).

Küresel kamusal malların tüketim yanlı sorunlarından eksik kullanım sorunu; üretilen bir kamusal mala ihtiyaç duyan geniş bir kesim olmasına rağmen, bu kesimden sadece belirli bir kısmının o malın üretiminden yararlanmasıdır. Bu durum, üretilen malın üretim yapısından veyahut erişim problemlerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin; internet hizmetinden yararlanmak için bilgisayara sahip olamamak bir erişim sorunu oluşturmaktadır. Aynı şekilde bir ilacın patentine sahip olan ülkenin, o

ilacın kullanımını kısıtlaması yine erişim sorununa sebep olmaktadır (Conçeiçao ve Mendoza, 2006: 328-329).

Küresel kamusal malların üretim kısmındaki sorunlarından ilki eksik sunumdur. Küresel kamusal malların eksik sunumu; bir malın ya yeterli derecede üretilmemesi ya da hiç üretilmemesidir. Bu durum ya küresel kamusal malın yeterli miktarda üretilmemesi ya kötü üretim sebebiyle o maldan faydalanması gereken kesimlerin faydalanamaması ya da küresel kamusal malın aşırı kullanılması sonucu ortaya çıkmaktadır (Conçeiçao ve Mendoza, 2006: 329).

Küresel kamusal malların üretim kısmındaki sorunlarından ikincisi ise aşırı sunumdur. Aşırı sunum; bir küresel kamusal malın sunulması için gerekli olan kaynaktan çok daha fazlasını kullanarak, ihtiyaç olmadığı halde o maldan fazlaca üretmektir (Conçeiçao ve Mendoza, 2006: 330).

Küresel kamusal malların tüketim yanlı sorununa internet ve küresel iletişim ağları örnek verilebilirken üretim yanlı sorunlarına iklim dengesi (aşırı kullanım), barış ve güvenlik (yetersiz üretim) ve çok taraflı ticaret sistemleri (kalitesiz üretim) örnek olarak verilebilir (Conçeiçao ve Mendoza, 2006: 331).

Yukarıda kısaca bahsedilen küresel kamusal malın yetersiz sunumuna sebebiyet veren durumların ortaya çıkmasında; yönetimsel eksiklikler, teşvik eksiklikleri ve katılım eksiklikleri rol oynamaktadır. Yönetimsel eksiklikler, daha çok ulusal politikalarla küresel politikaların birbiriyle uyumlu olmamasından kaynaklanmaktadır. Katılım eksikliği, sorunların tüm ülkeleri etkilemesine rağmen sorunlarla mücadelede sadece belirli ülkelerin olması ya da kararların sadece belirli ülkeler tarafından alınması sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Son olarak teşvik eksikliği ise küresel kamusal malların sunumu veya finansmanıyla alakalı konularda ülkelerin yararına ortak faydalar olmasına rağmen ülkelerin çeşitli sebeplerle birbirleriyle yakınlaşmaktan çekinmesi, uzak durmasıdır (Turan, 2010: 103-104).

1.2.5.3. Küresel Kamusal Malların Sunumunda Rol Alan Aktörler

Kamusal malların ne miktarda ve hangi şekilde üretileceği ile finansmanın nasıl karşılanacağına karar verme süreci, siyasal karar alma mekanizması ile işlemektedir. Ancak küresel kamusal mallarda kamusal mallarda olduğu gibi siyasi

bir otoritenin var olmaması, küresel kamusal mallara ilişkin önemli bir sorun oluşturmaktadır. Özellikle küresel kamusal mallarla ilgili konularda karar almada ülkelerin halen birlikte hareket edememeleri sebebiyle karar alıcıların sayısı artmakta ve bir uyum sağlanamadığı için küresel kamusal malların yetersiz sunumu sorunuyla karşılaşmaktadır (Kapstein, 1999: 113).

Küresel kamusal mallarla ilgili bir otoritenin olmaması sebebiyle bu malların sunumunda en aktif rol oynayan aktörler, ulus devletler ve uluslararası kuruluşlardır. Bu aktörlerin dışında; uluslararası sivil toplum kuruluşları, şirketler ve bireyler de devlet dışı olarak nitelendirilen diğer aktörlerdir. Küresel kamusal malların sunumunda bu denli fazla aktör olması ve bütün aktörlerin farklı beklentileri olması söz konusu olduğu için karar almada sıkıntılar oluşmakta ve küresel kamusal mallarda yetersiz sunum sorunu ortaya çıkmaktadır (Sagasti ve Bezanson, 2001: 10). Bu sorunun çözülebilmesi için uluslararası bir iş birliği organizasyonunun oluşturulması gereklidir.

1.2.5.4. Küresel Kamusal Malların Sunum Teknikleri

Küresel kamusal malların sınıflandırılması başlığı altında kısaca ele alındığı üzere küresel kamusal mallarda sunum tekniklerine göre sınıflandırma; küresel kamusal malın sunumu esnasında sunum maliyetlerine katılan aktörlerin katkıları arasındaki ilişkiye göre yapılmaktadır. Bu anlamda küresel kamusal malların sunum tekniğine göre; toplama tekniği, en iyi vuruş tekniği, en zayıf halka tekniği ve ağırlıklı toplama tekniği olmak üzere dördü bir şekilde sınıflandırılmaktadır (Şare ve Tekeli, 2017: 184). Başka bir ifadeyle, sunum miktarı ile sunumun maliyetine katılanlar arasındaki ilişkiyi bize sunum teknikleri vermektedir.

1.2.5.4.1. Toplama Tekniği

Küresel kamusal malların sunumunda en yaygın kullanılan sunum tekniği, toplama tekniğidir. Toplama tekniğinde her bir ülkenin üretime yapmış olduğu katkı, toplam üretim miktarı üzerinde aynı etkiye sahiptir. Yani küresel kamusal malın toplam üretimi, ülkelerin ayrı ayrı yapmış oldukları katkıların toplamına eşittir. Genellikle çevre küresel kamusal mal sunumunda bu teknik kullanılmaktadır

(Sandler, 2003: 134) .

Toplama tekniği ile küresel kamusal mal sunumunda karşılaşılan en önemli sorun iş birliğidir. Çünkü her ülkenin toplam üretime yapacağı katkı gönüllülük esasına dayanmaktadır ve bir ülkenin yapmış olduğu katkı toplam üretim miktarında aynı miktarda artış sağlayacağı için, başka bir ülkenin katkısıyla ikame edilebilecektir. Bu durumda ülkeler, bedavacı davranarak o malın üretim maliyetine katılmayabilecektir. Aynı zamanda bir küresel kamusal mal üretimi ile sağlanan fayda tüm ülkeler açısından eşit olamayacağı için, daha az fayda sağlayan ülkeler maliyete katılmaktan imtina edebilmektedir. Bu sebeplerin varlığı da küresel kamusal malların yetersiz sunumuna yol açacaktır (Anand, 2002: 4).

1.2.5.4.2. En İyi Vuruş Tekniği

En iyi vuruş tekniğinde küresel kamusal malın toplam üretim miktarını, bu mala en çok katkı sağlayan aktörün katkısı belirlemektedir (Hirshleifer, 1983: 372). Bu durumda toplama tekniğinde olduğu gibi bir ülkenin katkısı, diğer ülkenin katkısına ikame edilememektedir. Genellikle sağlık ve bilgi küresel kamusal malının sunumunda bu üretim tekniği en uygulanabilir teknik olarak gözükmektedir. Söz konusu küresel kamusal mallarda en çok çalışma yapan, en geniş finansmanı ayıran aktör, bu malı tek başına sunmada daha başarılı olacaktır. Bu durumda, diğer aktörlerin yapmış olduğu katkılar ya çok az fayda sağlayacak ya da hiç sağlamayacaktır. Söz konusu küresel kamusal malın tek bir aktör tarafından sunulabilmesi için de uluslararası bir mekanizmaya ihtiyaç duyulacağı aşıkardır (Arce ve Sandler, 2002: 26-27).

1.2.5.4.3. En Zayıf Halka Tekniği

En zayıf halka tekniğinde küresel kamusal malın toplam üretim miktarı, o üretim için en az katkıyı yapan ülkenin üretim miktarına eşit olmaktadır. Başka bir ifadeyle, üretime en az katkıyı yapan ülke en zayıf halka olacaktır ve toplam üretim miktarını bu ülkenin üretimi belirleyecektir. Sağlıkla ve barışla ilgili yapılan çalışmaların en zayıf halka tekniğine göre üretilebilmesi mümkündür. Çünkü sağlıkla ya da barışla ilgili konularda en az önlemleri alan ülke, yeteri kadar üretim yapmadığı

için hastalıkların ya da savaşın diğer ülkelere yayılmasına sebep olmakta ve diğer ülkelerin çabalarını da boşa çıkarmaktadır (Sandler ve Arce, 2001: 19-20).

1.2.5.4.4. Ağırlıklı Toplama Tekniği

Ağırlıklı toplama tekniğinde bir küresel kamusal malın toplam üretim miktarı, ülkelerin yapmış olduğu katkıların ağırlıklı oranlarının toplamına eşittir. Bu teknikte bir küresel kamusal mal üretiminin belirli bir ülkeye ya da ülkelere daha fazla fayda sağlaması, bu ülke veya ülkelerin bu malın üretimine çok daha fazla katkı yapmasını gerektirmektedir. Bu sebeple bu teknik, bölgesel kamusal malların üretimi konusunda daha uygulanabilir gözükmektedir (Sandler, 2003: 135).

Küresel kamusal malların kamusalılık derecelerine göre hangi sunum tekniği ile sunulmaları gerektiği tablo 7’de belirtilmiştir.

Tablo 7: Sunum Teknikleri ve Küresel Kamusal Mallar

Toplama Teknolojileri	Tam Kamusal	Yarı Kamusal	Kulüp Mal	Ortak Üretim
Toplama Tekniği; Tüm seviyelerde kamusal malların üretimi, ülkelerin toplam katkılarının toplamına eşittir.	<ul style="list-style-type: none"> • Hava kirliliğinin sınırlandırılması • Çölleşmenin engellenmesi	<ul style="list-style-type: none"> • Halk sağlığının alt yapısının oluşturulması	<ul style="list-style-type: none"> • Uydu iletişim ağı • Uluslararası parklar	<ul style="list-style-type: none"> • Yağmur ormanlarının korunması
En İyi Vuruş Tekniği; En fazla çaba, kamusal malın üretim düzeyini belirlemektedir.	<ul style="list-style-type: none"> • Gözetleme teknolojileri	<ul style="list-style-type: none"> • Genetik mühendisliği ürünleri	<ul style="list-style-type: none"> • Kriz yönetim takımı • Uydu fırlatma tesisi	<ul style="list-style-type: none"> • Biyolojik madenlerin aranması • Arabulucular tarafından çatışmaların durdurulması
En Zayıf Halka Tekniği; En küçük çaba, kamusal malın üretim düzeyini belirlemektedir.	<ul style="list-style-type: none"> • Haşeratin yayılmasını engelleme • Çalışma standartları	<ul style="list-style-type: none"> • Salgın hastalıkları kontrol altına almak • Uyuşturucuyu yasaklama	<ul style="list-style-type: none"> • Ulaştırma şebekesi • G10 ülkeleri arasındaki Basel Anlaşması	<ul style="list-style-type: none"> • Aile planlaması • İstihbarat
Ağırlıklı Toplama Tekniği; Her ülke toplam üretim seviyesi üzerinde etkilere sahip farklı katkılar yapmaktadır.	<ul style="list-style-type: none"> • Çevre kirliliğinin azaltılması • AIDS hastalığının yayılmasının sınırlandırılması	<ul style="list-style-type: none"> • Kirliliğinin yayılmasını sınırlama • Asit yağmurlarını engelleme	<ul style="list-style-type: none"> • Serbest ticaret anlaşmaları • Güçlü kablo şebekeleri	<ul style="list-style-type: none"> • Terör tehlikesinin yok edilmesi

Kaynak: (Anand, 2002: 24).

1.2.6. Küresel Kamusal Malların Finansmanı

Küresel kamusal mallarla ilgili en önemli problemlerden birisi finansman konusudur. Çünkü küresel kamusal malların faydalarının ya da zararlarının birden fazla bölgedeki pek çok ülkeyi ilgilendirmesi sebebiyle küresel kamusal mallarla ilgili sorunların çözümünde, ulusal devletlerin tek başına yeterli olması mümkün değildir. Küresel ölçekte çözüm önerilerinin getirilmesi gerekmektedir. Ulusal malların ne miktarda-hangi şekilde üretilmesine ve nasıl finanse edileceğine ilişkin karar, ülke içerisinde hükümet tarafından alınmakta ve kamusal mal üretiminin finansmanı çoğunlukla kamusal kaynaklar aracılığıyla yapılmaktayken küresel kamusal mallarda merkezi bir otorite, siyasi bir yapı olmadığı için kamusal mallarda olduğu gibi üretim ve finansmanına ilişkin kararlar net bir şekilde alınamamaktadır (Ortaç, 2004: 39).

Küresel kamusal malların üretimi ile ortaya çıkacak fayda birden fazla bölgeye, hatta bazen dünyaya yayılacaktır. Ancak küresel kamusal mallar, kamusal mal özelliği göstermesinden ötürü bedavacılık sorunları oluşmaktadır. Özellikle tüketimden dışlama mümkün olmadığı için üretilen malın maliyetine katılanlar ile katılmayanlar, yayılan faydadan eşit bir şekilde yararlanabilmektir (Andersson ve Formica, 2007: 126). Rekabet olmadığı için de herkesin bu malı tüketmesi ve faydadan yararlanması söz konusu olacak, bir ülkenin tüketimi diğer ülkenin tüketimini azaltmayacaktır. Küresel kamusal mallarda var olan bu temel özelliklerin yanında, küresel ölçekte devlete benzer bir yapının olmaması da finansman ve sunum sorunlarına neden olmaktadır (Ortaç, 2004: 40).

Küresel kamusal malların finansmanına her ne kadar uluslararası kuruluşlar yardım ediyor olsa da ağırlıklı olarak ulus devletlerin finansmanı gerçekleştirdiği görülmektedir (Erdoğan, 2006: 276). Ulus devletler ve uluslararası kuruluşların yanı sıra sivil toplum kuruluşları, bireyler, kar amacı taşıyan ve taşımayan kuruluşlar da küresel kamusal malların finansmanında rol alabilmektedir. Bu bağlamda küresel kamusal malların finansman kaynakları; dışsallıkların içselleştirilmesine yönelik mekanizmalar, özel kaynaklar, kamusal kaynaklar ve ortaklık kaynakları olmak üzere dört başlık altında incelenmektedir (Sagasti ve Bezanson, 2001: 40). Bu kaynaklar tablo 8’de gösterilmektedir.

Tablo 8: Küresel Kamusal Malların Finansman Kaynakları

Dışsallıkların İçselleştirilmesi	Pazar Oluşturma ve Güçlendirme
	Küresel Vergiler
Özel Kaynaklar	Kar Amaçlı Olmayan Kuruluşlar
	Kar Amaçlı Kuruluşlar
	Bireyler
Kamusal Kaynaklar	Ulusal Kamusal Kaynaklar
	Uluslararası Kamusal Kaynaklar
Ortaklık Kaynakları	Çeşitli Farklı Kaynakların Birleşimi

Kaynak: (Sagasti ve Bezanson, 2001: 41).

1.2.6.1. Dışsallıkların İçselleştirilmesine Yönelik Finansman Kaynakları

Küresel kamusal malların sunumu ile birlikte ortaya çıkan fayda veya zararların, malın tüketiminden ve üretiminden sorumlu olanlara dağıtılmasına dışsallıkların içselleştirilmesi denilmektedir (Tekin ve Vural, 2004: 326).

Küresel kamusal mallarda üreticilerin ve tüketicilerin finansmana katılabilmeleri iki yöntemle mümkün olmaktadır. Bunlar; pazar oluşturma ve güçlendirme ile küresel vergilerdir.

1.2.6.1.1. Pazar Oluşturma ve Güçlendirme

Pazar oluşturma ve güçlendirme faaliyetleri daha çok özel sektörün de sisteme dahil edilmeye çalışıldığı piyasa temelli uygulamalardır. Bu çözümler piyasada ortaya çıkan dışsal maliyetlerin yine piyasa sistemi içerisinde içselleştirilmesine yönelik öneriler sonucunda ortaya çıkmıştır (Çelebi, 2000: 76).

Piyasa temelli çözüm, ilk olarak İngiliz iktisatçı Coase tarafından önerilmiştir. Coase, zarar görenle zarar veren arasında yapılacak müzakere ve ödünlemeyle dışsal zararların ortadan kaldırılabilceğini öne sürmüştür. Coase tarafından öne sürülen bu teoriye göre; dışsallıkların varlığı halinde dışsallığa neden olan ve bunlardan etkilenen bireyler arasında yapılacak görüşmeler ile dışsallık çözülebilir ve sosyal

refaha da ulaşılabilir (Özsoy ve Yıldırım, 1994: 40). Pazar oluşturma ve güçlendirme faaliyetlerinde; mülkiyet haklarının tanımlanması, standartlar, pazarlanabilir kirlilik hakları gibi kriterlerle küresel kamusal mallarda dışsallıklar içselleştirilmeye çalışılmaktadır (Sagasti ve Bezanson, 2001: 41).

Belirli bir bölgede üretim yapan bir firmaya çevreye ne kadar sera gazı salacağıının belirlenmesi şeklindeki standartlar uygulanması, ortak kullanım mallarında aşırı kullanım sorunları ortaya çıkabileceği için ticari izinler yoluyla aşırı kullanımın önüne geçilmesi, pazarlanabilir kirlilik hakları ile işletmelerin belirli bir noktada kirlilik yapmasına izin verilmesi ve bu üst sınırı aşanlara ceza uygulanması, piyasa oluşturulması ve güçlendirilmesi uygulamalarına örnek olarak verilebilir (Turan, 2010: 117-118).

1.2.6.1.2. Küresel Vergiler

Sınır ötesi dışsallıkların içselleştirilmesinde önerilen bir diğer yöntem küresel vergilemedir. Küresel vergileme hem gelir oluşturmaya hem de ortaya çıkan negatif dışsallığı yaymakta olan tüketim ve üretim faaliyetlerini kısıtlaması dolayısıyla etkin bir çözüm yöntemi gibi görünmektedir (Özsoy ve Yıldırım, 1994: 41). Ancak küresel kamusal mallarla ilgili sorunun yalnızca kaynak miktarının artmasıyla ilgili değil mevcut kaynakların verimli kullanılmasıyla ilgili olduğu, mevcut sorunun çözümü için yeni düzenlemeler ve piyasalar oluşturulması gerektiği ve küresel kamusal zararları kontrol etmektense küresel kamusal mal üretmenin daha büyük tasarruflar sağlayacağı gibi sebeplerle küresel vergilemenin çok fazla gerekli olmadığını düşünenler de vardır (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2002: 10). Bu sebeple küresel vergileme konusunun hala tartışılır düzeyde olduğu görülmektedir.

Küresel dışsallıkların içselleştirilmesi için alınacak olan verginin türünün ne olması gerektiği de önemli bir konudur. Bu anlamda literatürde, dolaylı vergilerin dolaysız vergilerden daha etkin olacağı görüşü hakimdir. Tobin vergisi, karbon vergisi, bit vergisi, havacılık vergisi, silah satış vergisi gibi vergiler günümüze kadar uygulanması önerilen vergilerdendir (Jha, 2002: 4-5).

- Karbon vergisi: Vergiler, çevrenin kullanımına fiyat belirlemenin doğrudan yoludur (Acar, 2006: 226). Küresel vergiler içerisinde toplanması konusunda en sıcak bakılan, karbon içerikli yakıt üzerinden alınan, özellikle küresel ısınma ve çevre kirliliğinin oluşturduğu negatif dışsallıkları içselleştirme potansiyeli olan bir vergidir. Bu vergi, fosil yakıt kullanıcılarının neden olduğu sera gazı emisyonu sebebiyle küresel ısınma sorununu arttıran ve dışsallık yayan ekonomik faaliyetlerin içselleştirilmesini desteklemektedir. Aynı zamanda negatif dışsallıkların fiyat mekanizması aracılığıyla içselleştirilmesini önermesiyle de Pigouvian vergi yaklaşımına sahiptir (Kovancılar, 2001: 12). Almanya, Norveç, Hollanda, Finlandiya, Danimarka ulusal düzeyde karbon vergisi uygulayan ülkelerdir. Uluslararası şirketlerin karşı koymasından dolayı küresel bir karbon vergisi uygulamasına geçilememiştir (Jha, 2002: 7).
- Tobin vergisi: Kısa vadeli spekülasyon amaçlı sermaye üzerine konulan düz oranlı bir vergidir. Bu vergide amaç; kısa vadeli spekülasyon sermayenin piyasalarda yarattığı dalgalanmaları önlemek, oluşacak krizlerin önüne geçmek ve bir küresel kamusal mal olan finansal dengeyi sağlamaktır (Saraçoğlu ve Şahan, 2004: 73). Ancak bu vergi, vergiyi uygulamayan ülkelerin vergi cenneti haline gelmesi ile sermayenin bu ülkelere kayarak verginin işlevini yitireceği ve hangi işlemlere uygulanacağı konusunda görüş birliğine varılamaması sebepleriyle uygulama alanı bulamamıştır (Ortaç, 2004: 69).
- Havacılık vergisi ve kullanma ücretleri: Bu vergi kapsamında; uçak yakıtlarının vergilendirilmesi, küresel ortak mal olan hava boşluğu kullanıldığı için yolcuların bilet ve bagajları üzerinden ücret alınması ve uçağın emisyonuna dayalı kullanıcı ücreti alınması önerilmiştir. Bu vergi, Norveç tarafından ulusal ve Norveç çıkışlı uluslararası uçuşlardan yeşil vergi adı ile alınmaktadır (Jha, 2002: 22-23).
- İnternet (BİT) vergisi: Dijital iletişimde akan sinyallerin ölçülerek vergilendirilmesine BİT vergisi denilmektedir. Küreselleşme ile bilişim ve iletişim teknolojilerinin gelişmesine paralel olarak internetten yapılan satışların artması sonucunda internetten yapılan işlemler üzerinden bir vergi alınması önerilmiştir. Bu vergi önerisinin amacı; satışlar internetten alışveriş şeklinde yoğunlaştığı için ülkelerin vergi gelirlerinin azalmasının ve geleneksel

sistemde ticaret yapan işletmeler için haksız rekabet yaratılmasının önüne geçilmek istenmesidir (Jha, 2002: 25).

- Silah satış vergisi: Küresel olarak satılan tüm silahların vergiye tabi tutulması düşüncesiyle silah satış vergisi önerilmiştir. Ancak ülkeler, silah ticaret miktarlarının gerçek bilgilerini gizli tutmak ve silah şirketlerinin baskıları gibi güvenlik nedenleriyle bu vergiye sıcak bakmamaktadır (Clunies-Ross, 2004: 978).

Bu vergi önerileri dışında negatif dışsallıkları içselleştirmek için ülkelerin ulusal düzeyde vergi değişimi uygulamalarına başvurdukları da görülmektedir. Vergi değişimi anlayışıyla ülkelerin gelir üzerinden aldıkları vergileri, çevreye zarar veren faaliyetler üzerine kaydırma eğilimi oluşmuştur. Bu uygulamayı ilk başlatan ülke İsveç'tir. İsveç; kişisel gelirden aldığı vergiyi azaltmış, oluşan vergi kaybını ise karbon ve sülfür emisyonları vergisini arttırarak telafi etmiştir (Brown, 2003: 238-240).

1.2.6.2. Özel Kaynaklar

Küresel kamusal malların finansmanında kullanılan özel kaynaklar; kar amaçlı olmayan kuruluşlar, kar amaçlı kuruluşlar ve bireylerden oluşmaktadır.

1.2.6.2.1. Kar Amaçlı Olmayan Kuruluşlar

Akademik kurumlar, bağımsız vakıflar ve sivil toplum kuruluşları kar amacı olmayan kuruluşları oluşturmaktadır. Genellikle araştırma, geliştirme ve çevre koruma faaliyetlerini destekleyen vakıflar gönüllülük esasıyla hareket etmektedir. Başarılı olmaları durumunda diğer uluslararası kuruluşlar ve ülkeler tarafından destek görürler. Biyolojik çeşitliliğin korunması ve hastalıklara karşı aşı geliştirilmesi konularında vakıflar önemli roller üstlenmiştir. Greenpeace ve Uluslararası Af Örgütü gibi sivil toplum kuruluşları da küresel kamusal mal sunumu ve finansmanı için katkı yapan önemli kuruluşlardandır. Bunun dışında üniversitelerin araştırma merkezleri ve çeşitli uluslararası kuruluşlar da küresel kamusal malların sunum ve finansmanında önemli yer tutan kar amaçlı olmayan kuruluşlardandır (Turan, 2010: 125-127).

1.2.6.2.2. Kar Amaçlı Kuruluşlar

Günümüzde özel şirketler, sosyal sorumluluk projeleri kapsamında çeşitli faaliyetler yürütmekte ve bunları gider olarak göstererek küresel kamusal mal sunumuna önemli katkılar yapmaktadır. Özellikle belirli bir konu ile ilgili sektörde faaliyet gösteren şirketler, o konuya ilişkin yapılan araştırma ve faaliyetlere geniş bir kaynak ayırmaktadır. Bir şirketin kendi çalışanlarının sağlığını korumak için sağlıkla ilgili araştırmalar yapılmasına kaynak ayırması, dolayısıyla küresel kamusal malların sunum ve finansmanına katkıda bulunulması bu duruma örnek olarak verilebilir (Turan, 2010: 127).

1.2.6.2.3. Bireyler

Gelir düzeyi yüksek olan kişilerin küresel kamusal mal sunumunda aktif rol alan kuruluşlara yaptığı bağışlar, küresel kamusal mallara bireylerin katkıları kategorisinde değerlendirilmektedir. Bu duruma, sanatçıların konser vererek gelirini çeşitli yardım kuruluşlarına bağışlamaları örnek olarak verilebilir. Aynı zamanda küresel olarak şans oyunları ya da piyango düzenlenmesi durumunda da büyük miktarlarda gelir elde edilebileceği ve küresel kamusal mal sunumu için finansman oluşturabileceği düşünülmektedir (Morgan, 2000: 761).

1.2.6.3. Kamusal Kaynaklar

Küresel kamusal mal finansmanında kamusal kaynaklar, ulusal ve uluslararası kaynaklar olarak ele alınabilmektedir. Genel bütçeden ayrılan paylar, kamusal zarara neden olan faaliyetlerin kısıtlanması ya da vergi teşvikleri yoluyla pozitif dışsallığın arttırılmaya çalışılması ulusal kaynakları oluştururken uluslararası ve bölgesel kuruluşların ya da organizasyonların katkıları da uluslararası kaynakları oluşturmaktadır (Altınışik ve Peker, 2009: 329).

1.2.6.3.1. Ulusal Kamusal Kaynaklar

Ülkelerin küresel kamusal malın sunum ve finansmanı için kaynak ayırımları gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Gelişmekte olan ülkeler

genellikle merkezi veya yerel bütçelerinden ayırdıkları pay şeklinde küresel kamusal mal finansmanına katkıda bulunurken gelişmiş ülkeler katkılarını resmi kalkınma yardımları, borç azaltım işlemleri, borç takası ve bakanlık bütçelerinden yapılan yardımlar ile küresel kamusal mal sunumunu teşvik etmek için özel şirketlere tanınan teşvikler olarak dört farklı şekilde yapabilmektedir (Sagasti ve Bezanson, 2001: 49).

Gelişmekte olan ülkelerin katkıları, genellikle küresel kamusal mal sunumu için gerekli olan tamamlayıcı nitelikteki mal ve hizmetlerin finansmanını karşılamaya yöneliktir. Bu ülkeler; küresel ısınmanın önlenmesi, biyolojik çeşitliliğin artırılması veya sera gazı emisyonlarının azaltılması gibi küresel kamusal malların sunulmasına gerekli olan ülkesel çaplı tamamlayıcı malların finansmanına kaynak ayırmaktadır (Yanase, 2015: 2). Örneğin ülkesel çapta bir aşı kampanyasıyla gelişmekte olan bir ülkenin küresel kamusal mala yapmış olduğu kamusal katkı, küresel düzeyde o hastalığın yayılmasını engelleyecektir. Bunun yanında direkt olarak küresel kamusal mal üretimine katkıda bulunan gelişmekte olan ülkeler de vardır (Turan, 2010: 130).

Gelişmiş ülkeler ise yukarıda kısaca bahsedildiği gibi küresel kamusal malın finansmanına resmi kalkınma yardımları, borç azaltım işlemleri, borç takası ve bakanlık bütçelerinden yapılan yardım ile küresel kamusal mal sunumunu teşvik etmek için özel şirketlere tanınan teşvikler olarak dört farklı şekilde katkı yapabilmektedir (Sagasti ve Bezanson, 2001: 49).

1.2.6.3.2. Uluslararası Kamusal Kaynaklar

Küresel kamusal malların finansmanında uluslararası kamusal kaynakları, uluslararası mali kuruluşlar ve bölgesel ve uluslararası organizasyonlardan oluşan çok taraflı uluslararası topluluklar ile bunların faaliyetleri oluşturmaktadır.

Uluslararası mali kuruluşların en önemlileri Bretton Woods anlaşması çerçevesinde kurulan Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'dır. Bu kurumların dışında çok taraflı kalkınma bankaları da bu başlıkta değerlendirilebilecek kuruluşlardır. IMF, temel olarak krizlerin önlenmesi ve finansal dengenin sağlanması küresel kamusal malının sunum ve finansmanına yönelik olarak çalışmalar yürütmektedir. Çok taraflı kalkınma bankaları kapasite inşası ve kurumsal

kalkınma ile küresel kamusal mal sunumuna katkıda bulunmaktadır. Dünya Bankası ise küresel amaçlar için ülkeler arası politika oluşturarak bir köprü görevi görmek, ülkelerin finansal mekanizmasını güçlendirmek için ortaklıklar oluşturmak ve uzmanları ile ülkelerin kalkınmalarına yardım etmek şeklinde birkaç boyutla küresel kamusal mal sunumunu desteklemektedir (Turan, 2010: 132-133).

Bölgesel ve uluslararası organizasyonlar tarafından oluşturulan çok taraflı uluslararası topluluklar ise küresel kamusal mal sunumunun odak noktası konumundadır. Birleşmiş Milletler (BM) ve Birleşmiş Milletlere bağlı olarak faaliyet gösteren Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) gibi topluluklar küresel ölçekte etkin bir şekilde hizmet vermektedir. Bunların dışında Uluslararası Denizcilik Organizasyonu (IMO), Kuzey Atlantik İttifakı (NATO), Uydular Aracılığıyla Haberleşme Uluslararası Teşkilatı (INTELSAT) bu grup içerisinde değerlendirilen diğer topluluklardandır (Turan, 2010: 134-137).

1.2.6.4. Ortaklık Kaynakları

Ortaklık kaynakları, birden fazla finansman kaynağının küresel kamusal malların finansmanı için bir araya gelmesi ile oluşmaktadır. Bu kaynaklar; özel sektör, kamu kesimi, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşların kaynaklarını bir araya getirerek küresel kamusal malların finansmanını ortaklaşa sağlamaları şeklindedir. Bu kaynaklara Aşı ve Bağışıklama İçin Küresel İşbirliği (GAVI) kuruluşunun faaliyetleri örnek olarak verilebilir. Bu kuruluş; ülkesel, bölgesel ve küresel düzeyde aşı programlarını düzenlemeyi, desteklemeyi ve yaygınlaştırmayı amaç edinmiştir. Kuruluşun ortakları arasında vakıflar, ulusal devletler ve uluslararası kuruluşlar yer almaktadır (Sagasti ve Bezanson, 2001: 58).

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE MÜLTECİLİĞİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Göç ve mülteciliğin kavramsal çerçevesi başlığı altında; mülteciliğin kaynağı olarak göç kavramı ile göçün nedenleri, göç teorileri, göç çeşitleri ve göç edenlerin terminolojisi ele alınmaktadır. Göç eden kişiler grubuna giren mültecilerin göç sınıflandırmalarında hangi başlıklara gireceği belirtildikten sonra mülteciliğin teorik, hukuksal ve kurumsal yapısı ile tarihsel süreçte ortaya çıkan bazı mülteci sorunlarına yer verilmektedir. Son olarak bu sorunların ülkelere etkileri ile sorunların çözümlenmesi ve mülteci korumasının neden gerekli olduğu konusu değerlendirilmektedir.

2.1. MÜLTECİLİĞİN KAYNAĞI OLARAK GÖÇ

İnsanlar, çok eski tarihlerden bu yana daha iyi yerleşim yerleri ve sulak araziler bulabilmek ya da hayvanlarının otlayabilmesi için daha uygun otlaklıklara yerleşebilmek için sürekli olarak yer değiştirmişlerdir. İnsanların bu sürekli yer değiştirme hareketleri, literatürde göç olgusu olarak adlandırılmaktadır (Zorba, 2016: 2). Bu sebeple göç olgusu insanlık tarihinin başlangıcına kadar götürülebilen eski bir kavramdır. Hatta ilk insanların oluşturduğu avcı takımlarının 50 bin yılda Antarktika hariç tüm kıtalara yayılma gösterdikleri de bilinmektedir (McNeill, 1984: 1). Bu yayılma dünya tarihi boyunca da çeşitli şekillerle gelişim göstermiş ve devam etmiştir.

İlk zamanlarda göç etme dürtüsü daha çok fizyolojik ihtiyaçlar sonucunda ortaya çıkarken zamanla ekonomik sebeplere evrilmiş ve ilerleyen süreçte de sosyolojik bir görünüm kazanmaya başlamıştır. Önceleri ülkelerin ve devletlerin sınırları belirgin halde olmadığından göçle ilgili problemler yaşanmazken zamanla ulus devletlerin ortaya çıkması ve sınırların belirli olmaya başlamasıyla göç etme olgusu ülke sınırları ile ifade edilir hale gelmiştir. Bu yüzdendir ki başka ülkelere göç etme durumunda belirli kuralların uygulanması gerekli olmuştur (Gök, 2016: 66).

Aynı zamanda göçlerin sebepleri değişirken belirli göç çeşitleri de ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra mülteci ve sığınmacı kavramları daha net bir şekilde kullanılır hale gelmiş ve uluslararası göç alanında çeşitli hukuki düzenlemeler yapmak kaçınılmaz olmuştur (UNHCR, 2010a: 2).

Görüldüğü üzere göç kavramı çeşitli aşamalardan geçerek, zamanla şekillenmiş ve çeşitli alt dallara ayrılmıştır. Mültecilik kavramı, göç kavramının alt dallara ayrılması sonucu ortaya çıkan ve genellikle zorunlu göç ile dış ya da uluslararası göç başlıkları altında ele alınan bir kavramdır. Bu sebeptir ki mülteci kavramının daha net anlaşılabilmesi ve mülteciliğe ilişkin sorunların çözümünün ve mültecilere koruma sağlanmasının bir küresel kamusal mal olarak nitelendirilebilmesi için öncelikli olarak göç kavramının ele alınıp, incelenmesi zaruridir. Bu anlamda konunun bütünlüğüne uygun olarak; göçün ne olduğu, hangi sebeplerle yapıldığı, göçlerin hangi teorilerle açıklandığı ve göçün çeşitlerinin neler olduğu belirtildikten sonra mültecilik konusu daha net bir şekilde değerlendirilebilecek ve küresel kamusal mal kategorisi kapsamına hangi gerekçelerle dahil edilmesi gerektiği net bir şekilde ortaya koyulabilecektir.

2.1.1. Göçle İlgili Kavramsal Çerçeve

Göçler insanın var oluşuyla beraber ortaya çıkan önemli bir olgudur. Kişilerin ya da toplulukların daha iyi şartlarda yaşama arzusu ve daha iyi bir gelecek çabaları göçün yüzyıllardır sürmesine sebebiyet vermiştir (Güney ve diğerleri, 2013: 41). İnsanlık tarihi boyunca kalıcı izler bırakmış göç olgusu ilk zamanlar, insanların hayatta kalmak için uğraş verdikleri tarım ve hayvancılık açısından daha uygun yerlerde yaşama isteği sebebiyle yaşanmıştır. Sonrasında bu sebepler; bölgelerde yaşanan iklimsel değişiklikler, verimli toprak arayışları, yaşanan savaşlar, hastalıklar, iktidar mücadeleleri, kuraklıklar şeklinde değişikliklere uğramıştır (Yalçın, 2004: 3).

Tarih boyunca yaşanan farklı nüfus hareketleri ile köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Örneğin tarihte ilk büyük kitlesel göç olarak görülen “kavimler göçü” ile Roma İmparatorluğu yıkılmıştır. Aynı zamanda Hunların Orta Asya'dan başlattıkları göç ile bu akından kaçan Germenler dalgalar halinde Avrupa'nın haritasını da değiştirmişlerdir (Çapan ve Güvenç, 2017: 629). Değişen Avrupa haritası ile göç İngiltere, Almanya ve Fransa gibi ülkelerin temellerinin atılmasına katkıda

bulunduğu gibi ilk çağın sona ermesine ve orta çağın başlamasına da neden olmuştur. Aynı zamanda dünya üzerindeki denizcilik faaliyetlerinin ilerlemesi, uluslararası ulaşım olanaklarının artması ve deniz aşırı ülkeler ile ticaret yapma arzusu yeni coğrafi keşiflere zemin hazırlamış; keşfedilen kıtalara İspanya, İngiltere, Fransa ve Portekiz gibi ülkelerden yapılan göç Amerika'nın kurulmasını sağlamıştır (Yalçın, 2013: 420).

Belirtilen bu gibi sebeplerle insanlık tarihini doğrudan etkileyen göç olgusu, yeni ülke oluşumlarına ve milletlerin gelişimine katkıda bulunmuş; birçok uygarlık ve kültürleri geliştirmiştir. Farklı fiziksel, dini, kültürel yapılarla ve farklı dillere sahip olan toplulukları karşı karşıya getiren göç, bu toplulukların beraber yaşamalarına ve böylece etkileşim içinde olmalarına da neden olmuştur (Karpas, 2010: 9). Bu anlamda göçün önemli değişikliklere sebebiyet verdiği ve ileriki dönemlerde de bu gibi sonuçlara yol açabileceği mümkün görünmektedir.

Göç ile ilgili çalışmalar yapan sosyal bilimciler, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında gelişen iletişim ve ulaşım teknolojilerinin sonucu olarak daha da yoğunlaşan göç hareketleri sebebiyle içinde bulunduğumuz çağı göçlerin tüm dünyayı kapsayacak kadar yayılmasından ötürü “göçler çağı” olarak değerlendirmekteyken (Castles ve Miller, 2008: 17-18), bazı yazarlar günümüzde yaşanan yer değiştirmeleri “göç türbülansı” olarak tanımlayarak küreselleşmenin ve göçlerin kalıcı olacağını vurgulamaktadır (Güllüpinar, 2012: 55).

Toplumları ekonomik, kültürel, dini, siyasi vb. bakımlardan etkileyen bir olgu olan göçün; sosyolojik, ekonomik, demografik, psikolojik, siyasal vb. pek çok boyutu bulunmaktadır. Bu çok boyutluluk göçün tanımının yapılmasını zorlaştırmakta ve tam olarak bir fikir birliğine varılamaması ile sonuçlanmaktadır (Akşit, 1998: 69). Bu durumdan ötürü birçok yazar tarafından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Göç denilince ilk akla gelen tanım; kişilerin bir yerden başka bir yere gitmesi, gelmesi veya mekan değiştirmesidir. Kalkınma Bakanlığı tarafından yapılan tanımlamayla göç; ekonomik, toplumsal ve siyasi sebeplerle bireylerin ya da toplulukların, bir yerden başka bir yere gitmesi olarak tanımlanmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 1). Başka bir tanımlamaya göre; ekonomik, ekolojik, bireysel ve siyasi sebeplerle bir yerden başka bir yere yapılan, uzun, orta veya kısa vadeli geriye dönüş barındıran ya da sürekli yerleşim amacı güden toplumsal, kültürel ve coğrafi

yer değiştirme hareketidir (Yalçın, 2004: 13). Diğer bir tanıma göre; toplumsal ya da siyasal bir birimden diğerine doğru akış halinde, yaşanılan yerin sũrekli ya da sũreli olarak idari bir sınıfın dışına doğru değiştirilmesidir (Faist, 2003: 41). Uluslararası Gõç Örgũtũ'nũn Gõç Terimleri Sõzlgũ'ne (IOM) göre; uluslararası bir sınırı geãerek ya da bir ũlke iãerisinde yer değiştirmek suretiyle yapısı, sũresi ve nedeni ne olursa olsun insanların yerlerini değiştirdiği nũfus hareketidir (IOM, 2009: 22). Tũrk Dil Kurumu'na (TDK) göre ise ekonomik, siyasal ya da toplumsal nedenlerle bireylerin ya da toplulukların bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, bir ũlkeden başka bir ũlkeye hicret, taşınma, muhacerettir (TDK, 2019).

Gõçle ilgili yapılan tanımlamaların sayısı ve çeşitleri arttırılabilir. Ancak genel olarak gõçũ tanımlamak gerekirse gõç; topluluk halinde ya da bireysel olarak çeşitli sebeplerle bir yerden başka bir yere sũrekli veya geãici olarak gitmek, yer değiştirmektir.

Yukarıda çeşitli Şekillerde tanımlanan gõç olgusunun tarihsel sũreã iãerisindeki aşamalarına bakıldığında beř bũyũk aşama dikkat ãekmektedir. Bu aşamalar şu Şekildedir (Durugõnũl, 1997: 96):

- Birinci aşama: 17. yũzyılda Avrupa'daki devletlerin emperyalist bir gũã olmasından I. Dũnya Savaşı'nın sonuna kadar sũren gõç dalgasıdır. Portekiz, İşpanya, Britanya, Fransa ve Hollanda gibi ũlkeler nũfuslarının fazlasını aktarabilecekleri koloniler oluşturmuştur.
- İkinci aşama: Avrupa'daki tũccarların kõleleri, kõlelikten sonra da İngiltere'deki sõzleřmeli uşak ve iřãileri taşıdıkları 17. ve 18. yũzyıllarda gerãekleřmiř olan dalgadır.
- ũãũncũ aşama: I. Dũnya Savaşı sonrasında imparatorlukların dağılması ile oluşan yeni devletlerin nũfuslarını homojenleştirmek iãin gerãekleřtirilen zorunlu gõç dalgasıdır.
- Dõrdũncũ aşama: II. Dũnya Savaşı'nın bitiminin ardından sõmũrge toplulukların bağımsızlık elde etmeleri ile başlayan gõç dalgasıdır.
- Beşinci aşama: Bu gõãler 1950-60'lı yıllardaki iřãi taşınmalarından oluşan gõãlerdir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Batı Avrupa ve petrol ũreten Orta Doğu ũlkelerine yapılan bu iřãi gõãleri, gõã alan ũlkeler tarafından geãici gõrũlmũře de insanlar gittikleri yerlerde kalıcı olmuşlardır.

Küreselleşme sürecinin başlamasıyla birlikte altıncı göç aşamasından bahsedilir olmuştur. Küreselleşmenin bir sonucu olarak sınırların ortadan kalkması ve insanların serbest dolaşım haklarına sahip olmaları altıncı aşamanın oluşumuna zemin hazırlamıştır. Küreselleşme olgusu; göç sebebinin oluşumunu, göç kararının alınmasını, göç edilecek yerin seçimini ve göç edilecek yerdeki yaşam koşullarını belirlemesine kadar geniş bir alanda göç görünümleri üzerinde etkili olmaktadır. Küreselleşme sonucu meydana gelen değişimler ve bu değişimlerin birbirini tetiklemesi göç kavramını etkileyerek çeşitli dönüşümlere sebep olmaktadır (Çağlayan, 2006: 89). Bu bağlamda göçün altıncı aşamasında; küreselleşme ile birlikte dünyanın giderek küçülmesi ile insanların yoğun bir şekilde göçü hızlanmaktadır. İletişim ve ulaşım sektörlerindeki gelişmeler, ülkeler arası sınırların ve engellerin azalmasına zemin hazırlayarak dünyanın her tarafına ulaşımın kolay hale gelmesiyle uluslararası göçü arttırmaktadır (Tranos ve diğerleri, 2015: 4).

2.1.2. Göçün Nedenleri

Göç, çeşitli sonuçları bakımından sosyolojik bir olgudur. Göç olgusu bir bütün olarak değerlendirildiğinde; ekonomik, kültürel, dini ve toplumsal sebeplerle göç edildiği görülmektedir. İnsanların bu sebeplerle göç etmeleri, daha iyi imkanlara sahip olma ve daha iyi yerleşim yerlerinde yaşama isteklerinden kaynaklanmaktadır (Ekici ve Tuncel, 2015: 13).

Ekonomik sebeplerle yapılan göçler daha çok bireysel özellik göstermekte iken adına “politik göç” de denilen savaş ve sürgün nedenli göçler ya da doğal afet kaynaklı göçler daha çok kitlesel halde yapılmaktadır (Çavuşoğlu, 2006: 88-89). Ekonomik amaçlarla yapılan göçlerin ana sebebi; çalışma koşullarının daha adil olduğu, özlük haklarının korunduğu, iş sağlığı ve güvenliğinin sağlandığı ve kayıt dışı çalışmanın yaşanmadığı gelişmiş ülkelere giderek daha iyi şartlarda yaşam sağlamaktır (Tüzünkan, 2015: 3). Düzgün iş prensibi olarak adlandırılan bu durum kişilerin ekonomik sebeplerle, herhangi bir baskı altında kalmadan kendi iradeleriyle daha iyi yaşam şartları sağlamak ve geleceğe dair kaygılarını azaltmak adına gelişmiş ülkelere göç etmesine zemin hazırlamaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle kişilerin ekonomik sebeplerle yaptığı göç yoğunluğu artmaktadır (Danış, 2004: 1).

Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan serbest dolaşım hakkı insanların gönüllü göçünü kolaylaştırmış olmanın yanında zorla yerinden edilme gerçeğini değiştirmemiştir. Liberal politikalar, bireylerin kayıt dışı çalıştırılması ya da düşük ücretlerle istihdam edilmelerini hızlandırmıştır. Bu durum merkez ülke denilen gelişmiş ülkeler ile çevre ülke denilen gelişmekte olan ülkelerin arasındaki ilişkide ekonomik, eğitim, sağlık, sosyal ve güvenlik alanlarındaki farkın açılmasına sebep olmuştur. Bunun sonucu olarak da çevre ülkelerde yer alan kişiler daha iyi yaşam standartları sağlamak amacıyla göç sürecine dahil olmakta hatta mülteciliğe varan durumlarla da karşılaşabilmektedir (Topçuoğlu, 2012: 502).

Ekonomik amaçların dışında bireyler, can güvenliklerini sağlamak amacıyla da ülke sınırlarını terk etmeye zorlanmaktadır. Savaşlar, doğal afetler, şiddetin yaygınlaşması sonucu gündelik hayatın bozulması, insan hakları ihlalleri, kamu düzeninin bozulması sonucu can ve mal güvenlikleri ile özgürlüklerin risk altında bulunması, iklimde yaşanan değişiklikler sonucu yaşamsal sürecin tehdit edilmesi, devletlerarası mübadele anlaşmaları gibi durumların varlığı halinde insanlar göç gerçeğiyle karşı karşıya kalmaktadır (Erel, 2007: 265).

Ekonomik amaçlarla yapılan göçler daha çok gönüllü şekilde gerçekleştirilirken savaşlar ve çeşitli tehditler sebebiyle yapılan göçler genellikle zorunluluk arz etmektedir (Yaldız, 2014: 384). Gönüllü olarak yapılan göçler sadece hedef-menşe* ülkeleri etkilerken zorunlu olarak gerçekleşen göçler menşe ülkeyi etkilemenin yanında birden fazla ülkeyi etkileme potansiyeline sahiptir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde yer aldığı üzere insanın en temel ihtiyacı yeme, içme ve barınma gibi ihtiyaçlar olduğu için göçün temel nedeni işsizlik olarak gösterilebilmektedir (Yaylar, 2015: 20). Zorunlu olarak göç edenler ise birincil hedef olarak Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde bahsedildiği gibi en alt basamakta yer alan "fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarını" karşılayabilecekleri ülkelere göç ederler. Bu ihtiyacın karşılandığı kanaatine varmaları ile ikincil hedef olarak daha iyi standartlarda yaşamlarını sürdürecekleri ülkelere göç etmeye çalışmaktadırlar. Bu anlamda zorunlu göçler, küresellik arz etmektedir denilebilmektedir.

---

* Hedef ülke: Göç akınları (yasal ya da yasadışı) için varılacak hedef konumundaki ülkedir (IOM, 2009: 25). Menşe ülke ise göç akınlarının (yasal ya da yasadışı) kaynağı durumundaki ülkedir (IOM, 2009: 41).

Sayılan sebeplerle beraber insanları göç etmeye iten nedenler; işsizlik, daha yüksek gelir elde etme arzusu, yaşanan ülkedeki refah seviyesinin düşük olması, kişilerin kültürel, sosyal, sağlık ve eğitime dair ihtiyaçlarını yaşadıkları ülkede karşılayamamaları, savaşlar ve çatışmalar, salgın hastalıklar, terörist faaliyetler, devletlerin göçü özendirici politikaları, yoğun insan hakkı ihlalleri, siyasal ya da dini olarak baskıya maruz kalınması, sel ya da deprem gibi doğal afetler şeklinde sıralanabilmektedir.

2.1.3. Göç Teorileri

Göçün çok boyutlu bir olgu olması sebebiyle; göçün süreci, aşamaları, nedenleri, sonuçları, vb. yönleri incelenirken tek boyutlu perspektiften bakmak çok mantıklı bir yaklaşım olmayacaktır. Göçün sosyolojik, ekonomik, psikolojik, kültürel, demografik gibi çok boyutlu etkilerinin olması, göçü pek çok çalışma disiplini tarafından incelenir yapmaktadır. Bu sebeple göç teorileri her çalışma disiplini açısından farklı bakış açıları ile ele alınmaktadır.

Göç teorileri açısından çalışma alanlarına ilişkin farklı teoriler incelenmekte ise de genel olarak göç teorilerini sosyolojik, ekonomik, coğrafi ve birleştirici olmak üzere dört sınıfa ayırmak mümkündür. Ancak birleştirici göç teorileri, diğer üç çalışma disiplininin çalışmaları sonucunda ortaya çıkan disiplinler üstü bir değer olarak da ifade edilebilmektedir (Sert, 2014: 508).

Ekonomik açıdan göç teorileri incelendiğinde; yoğunluklu olarak uluslararası göç maaşları ve ülkeler içindeki iş bulma piyasalarındaki farklılıklara göre ortaya çıkan ve genellikle uluslararası emek göçüne odaklanan bir yapı olduğu görülmektedir (Lewis, 1954: 139). Mikro ve makro temelli yaklaşımlardan oluşan ekonomik göç teorileri iktisadi varsayımlardan yararlanarak göçü açıklamakta ve genellikle bireye odaklanmaktadır. Göçün, çalışma yaşamında ücretlerin düşük olduğu ülkelere doğru yayılım gösterdiği ifade edilmektedir (Sachs, 2016: 451). İşgücünün arz ve talebinde görülen bu tür coğrafi farklılıkların uluslararası göçün ana sebebi olduğu savunulmaktadır. Ancak bu teorilerde eleştirilen kısım; hedef ve menşe ülkelerdeki işgücü arz ve talebinin dengeye gelmesi durumunda göçün dengeye gelip durması gerektiği, fakat göç olgusunun hiç bitmeyen, sürekli devinim halinde olan bir olgu olduğudur (Massey ve

diğerleri, 1993: 433). Ekonomik teorilerden makro temelli olanlar; klasik, neo-klasik, keynesyen ve ikiye bölünmüş emek pazarı kuramı şeklinde dörde ayrılmaktayken mikro temelli olanlar; neo-klasik, değer beklentisi ve göçün yeni ekonomisi olmak üzere üç farklı şekilde incelenmektedir (Bijak, 2006: 5).

Ekonomik teorilerin aksine sosyolojik teoriler ise hedef ve menş e ülkelerinde var olan itici ve çekici faktörler ile göçün gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Buna göre; bir hedef ülkeye gerçekleşen göç hareketi hedef ülkedeki fırsatlar ile doğru, müdahil fırsatlar ile ters orantılıdır. Yani varılacak olan hedefteki fırsatlar ne kadar fazla ise o ülkeye göç hareketi daha yoğunluklu olarak ortaya çıkmaktadır (Bayraktar, 2013: 117). Burada da itici ve çekici faktörlerle karşılaşmaktadır. İtici faktörler genellikle insanlarda menş e ülkeden göç etme isteği uyandıran demografik büyüme, düşük yaşam standartları, ekonomik fırsat eksikliği ve politik baskılardır. Çekici faktörler ise var olduğu ülkeye olan göçü arttıran işgücü talebinin fazlalığı, yerleşilecek hazır bir alanın bulunması, olumlu ekonomik fırsatlar ve politik özgürlükler gibi faktörlerdir (Lee, 1996: 50-52). Müdahil fırsatlar, itici-çekici faktörler, göçmen ağları, ulus ötesi sosyal uzam teorisi sosyolojik açıdan göç olgusunu ele alan sosyolojik teorilerdendir.

Coğrafya teorileri göçü açıklarken mesafe kavramından yararlanmaktadır. Farklı bölgeler arasındaki göçü, menş e ve hedef ülkelerdeki nüfus yoğunluklarıyla açıklamaktadır. Buna göre farklı bölgeler arasındaki göç; menş e ve hedef ülkelerdeki nüfus büyüklüğünün çarpımıyla doğru, iki bölge arasındaki mesafeyle ters orantılıdır. Uzamsal etkileşimler, çekim kuramı, entropi ve katastrof ve ikiye bölünme olarak dört alt başlığı olan coğrafya teorilerinin iç göçü daha iyi açıkladıkları eleştirileri yoğundur (Öberg ve mills, 1992: 5-6). Nitekim uluslararası ve ulusal sınırların gittikçe belirsizleştiği küreselleşme sürecine girilmesiyle beraber bu teoriler geçerliliğini kaybetmektedir.

Son olarak birleştirici teoriler, göç alan ve göç veren ülkelerdeki yapısal koşullara ve makro-yapısal bağlantılara odaklanmaktadır. Bu teoriye göre göç, birbirlerine insan akımları ya da ters akımlarla ve mallar ile sermayenin yoğun değişimiyle bağlı olan iki veya daha fazla yerden oluşmaktadır. Bu anlamda göçün, yalnızca bölgeler arasındaki insan bağlantıları ile değil ticaret ve güvenlik ittifakları, sömürge bağları ya da belirli şekillerde oluş an bağlantılar neticesinde oluşacağı ileri

sürülmektedir. Aynı zamanda bu teorilerin savunucuları göçü, bir kerelik bir olay olarak değil zaman boyunca süreklilik arz eden dinamik bir süreç olarak görmektedir. Göç sistemleri kuramı ve çok disiplinli yaklaşım ve mobilite geçişliliği olmak üzere iki farklı alt teoriden oluşmaktadır (Sert, 2014: 514).

2.1.4. Göç Çeşitleri

Göç kavramı birçok disiplin tarafından incelendiği için göçün sınıflandırılmasında da oldukça farklı yaklaşımlar görmek mümkündür. Göç eden birey sayısına, göçün yasal yollarla olup olmamasına, ülke sınırları içinde veya dışında olmasına, bireylerin iradeleri ile göç etmesine, belirli bir süreliğine mi yoksa sürekli mi göç edildiğine, göç eden nüfusun niteliğine, vb. durumlara göre birçok şekilde göç konusu çeşitlendirilmektedir. Ancak konunun kapsamı ve önemi gereği bu göç çeşitlerinden sadece belirli bazı başlıklara yer vermek daha uygun olacaktır. Bu anlamda göç; yerleşim sürelerine, göçün yoğunluğuna, irade esasına ve ülke sınırlarına göre ele alınıp değerlendirilecektir.

2.1.4.1. Yerleşme Süresine Göre Göçler

Göçün süresi bakımından göç çeşitleri, geçici ve sürekli göçler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Geçici göçler; günlük, mevsimlik hatta yıllık olarak belirli bir süre için çeşitli nedenlerle yaşanan yerden başka bir yere gidilmesidir. Daha çok mevsimlik işçi ihtiyacı olduğunda ortaya çıkan geçici göçler, belirli bazı sektörlerde yaygınca yapılmaktadır. Özellikle tarım, turizm ve inşaat sektörleri mevsimlik işçi çalıştırmaları sebepleri ile geçici göç örneklerinin ilk sıralarındadır. Bu sektörlerin dışında, başka ülkelere okumaya giden öğrenciler ile onlarla birlikte giden aileleri ve askerlik sebebiyle yer değiştirme de geçici göç örneklerindedir. Herhangi bir sebeple geçici göç eden kişilerin eski yerleşim yerlerine dönme süreleri yaklaşık olarak belli olmak zorundadır (Yalçın, 2004: 20).

Sürekli göçler ise insanların yaşadıkları yerleri süresiz olarak, bir daha geri dönmek üzere terk ederek gerek ülke içinde yer değiştirme ile gerekse de ülke dışına çıkmak suretiyle yeni yerleşim yerlerine yerleşme maksadı ile gitmeleridir

(Günay ve diğerleri, 2017: 43). Bu göçler ülke içinde kan davalarını durdurmak amacıyla devlet kontrolünde yapılabilmektedir. Aynı zamanda ülkelerin aralarında yaptıkları anlaşmalar ile ülkelerinde bulunan azınlık nüfusun karşılıklı yer değiştirme hareketi olarak tanımlanabilecek olan nüfus mübadelesi kapsamında yapılan zorunlu göçlerin de sürekli göç olarak nitelendirilmesi yerinde bir karar olacaktır. Çünkü iki ülke arasında nüfus mübadelesi kapsamında yapılan anlaşmalarla zorunlu göç etmek durumunda kalan kişiler istedikleri zaman eski yerleşim yerlerine dönememektedir (Koçak ve Terzi, 2012: 175).

Son olarak yapılan savaşlar sonucunda ortaya çıkan zorunlu göç ile de kişilerin belirsiz bir zaman için ülke sınırları dışındaki ülkelere sığındıkları, geri dönme ihtimalleri olsa da genellikle iltica edilen ülkede kaldığı ya da iltica edilen ülkeden daha iyi şartların var olduğu başka ülkelere geçildiği sıklıkla görülmektedir. Bu nedenle savaşlar sebebiyle ortaya çıkan zorunlu göçün de sürekli göç olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.1.4.2. Göçün Yoğunluğuna Göre Göçler

Göçler, yoğunluk bakımından değerlendirildiğinde bireysel ve kitlesel göç olmak üzere iki ayrı göç çeşidi söz konusudur.

Bireysel göçler; kişinin bireysel olarak, tek başına hareket ettiği göç türüdür. Bireysel göçün temelinde daha iyi yaşam standartları, daha yüksek ücret ve refah artışı gibi genellikle ekonomik faktörlerin rol aldığı söylenebilmektedir. Bireyler göç kararını alırken göçün maliyetlerini ve kendilerine getirecekleri faydalarını göz önünde bulundurarak hareket etmektedir. Eğitim amaçlı yapılan göçler bireysel göçlere örnek olarak verilmektedir (Tümtaş, 2009: 113-114).

Kitlesel göçler ise genellikle doğal afet ya da savaşlar sebebiyle ortaya çıkan kitlesel akınlar şeklinde gerçekleşmektedir. Bununla birlikte başlangıçta bireysel olarak başlayan ancak sonrasında kitlesel göçe dönüşen durumlar da mevcuttur. Örneğin eğitim ya da daha iyi standartlarda ve yüksek maaşlarla çalışmak için göç eden kişilerin ülkelerindeki kişilerle bağ kurmaları sonucunda o ülkeye olan göç hızla artmakta ve bireysel göç kitlesel göçe dönüşebilmektedir (Neubecker ve

Smolka, 2013: 51). Bu durumun küreselleşme süreciyle daha da kolaylaşmış ve hızlanmış olacağı ihtimali kuvvetlidir (Yaman, 2014: 283-284).

2.1.4.3. İrade Esasına Göre Göçler

İrade kavramı dikkate alındığında verilen göç kararının bireyin kendi kararı olup olmamasına göre göçler, gönüllü ve zorunlu olmak üzere iki şekilde incelenmektedir.

Gönüllü göçler; maddi kazanç sağlama, eğitim, yenilik yapma, daha gelişmiş sağlık koşullarından yararlanma, değişik bir yerde ve kültürde yaşama, geleceğini garantiye alma, yaşadığı yerden duyulan bıkkınlık ve macera arama gibi bireysel isteklerin sonucu olarak gerçekleşen nüfus hareketleridir (Uğuz ve diğerleri, 2004: 384). Beyin göçü gönüllü olarak gerçekleşen göçe örnek olarak verilebilir.

Zorunlu göçler ise nüfus mübadeleleri, cezalandırılma korkusu, baskı ve aşağılanma gibi bireysel özgürlüklerin sınırlandırılması, sınır değişiklikleri, terör olayları, savaşlar ve doğal afetler sonucunda ortaya çıkan güvenli bir yer aramaya yönelik gerçekleşen nüfus hareketleridir (Ruiz ve Silva, 2013: 772). Bu anlamda zorunlu göçlerin de kendi içerisinde iki şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Birinci grup zorunlu göçte, bahsi geçen tehlikelerden kurtulmak için kişiler buldukları yerden başka ülkelere kaçma ve iltica etme eğilimi gösterirler ki bu şekilde göç eden kişilere mülteci denilmektedir (Castles, 2014: 195). İkinci grup zorunlu göç ise resmi otoritenin denetiminde gerçekleşen ve bu doğrultuda insanların bir yerden başka bir yere geçişlerini sağlayan göçleri oluşturmaktadır (Hajiagha, 2007: 75).

2.1.4.4. Ülke Sınırları Esasına Göre Göçler

Ülke sınırları esas alınarak yapılan göç ayrımı, göçün ülke sınırları içinde ya da dışında olmasına göre iç göç ve dış göç olmak üzere ikili bir yapıda incelenmektedir.

İç göçler; bir ülke sınırları içerisinde bir şehirden başka bir şehre, bir şehirden kırsal bölgelere ya da bir şehirde köy ya da kasabalardan şehir merkezlerine doğru yapılan nüfus hareketleridir (Castles, 2000: 269). Bu göç türünde genellikle gelişmemiş yerlerden gelişmiş yerlere doğru bir yayılım söz konusudur. Amaç; daha iyi eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanmak, iş imkanlarını arttırmak ya da daha

iyi koşullarda yaşamak olabilmektedir. İ göçleri, göç özelliklerine göre alt başlıklara da ayırmak mümkündür. Daha çok ekonomik sebeplerle yapılan ve geri dönüşün olacağı geçici göçler ya da görev nedeniyle başka bir yerleşim yerine gitmek zorunda olmayı ifade eden transfer göçler iç göçlerin alt başlıklarıdır (Parasız ve Bildirici, 2002: 139-140).

Dış göç ise savaş, ekonomik yetersizlikler, doğal afetler, etnik çatışmalar, daha iyi eğitim ve sağlık imkanları ya da anlaşmalarla yapılan nüfus mübadeleleri sebebiyle yapılan ve ülke sınırlarının aşıldığı nüfus hareketleridir (Messina ve Lahav, 2006: 12). Literatürde uluslararası göç olarak da ifade edilmektedir.

Küreselleşme ile birlikte üretim faktörlerinin serbest dolaşım imkanlarının artması ve kolaylaşması sonucu insan hareketliliği de ülke sınırlarını aşan göç hareketlerini tetiklemektedir (Bakırtaş, 2012: 232).

2.1.5. Göç Edenlerin Terminolojisi: Göçmen ve Mülteci Kavramlarının Farklılıkları

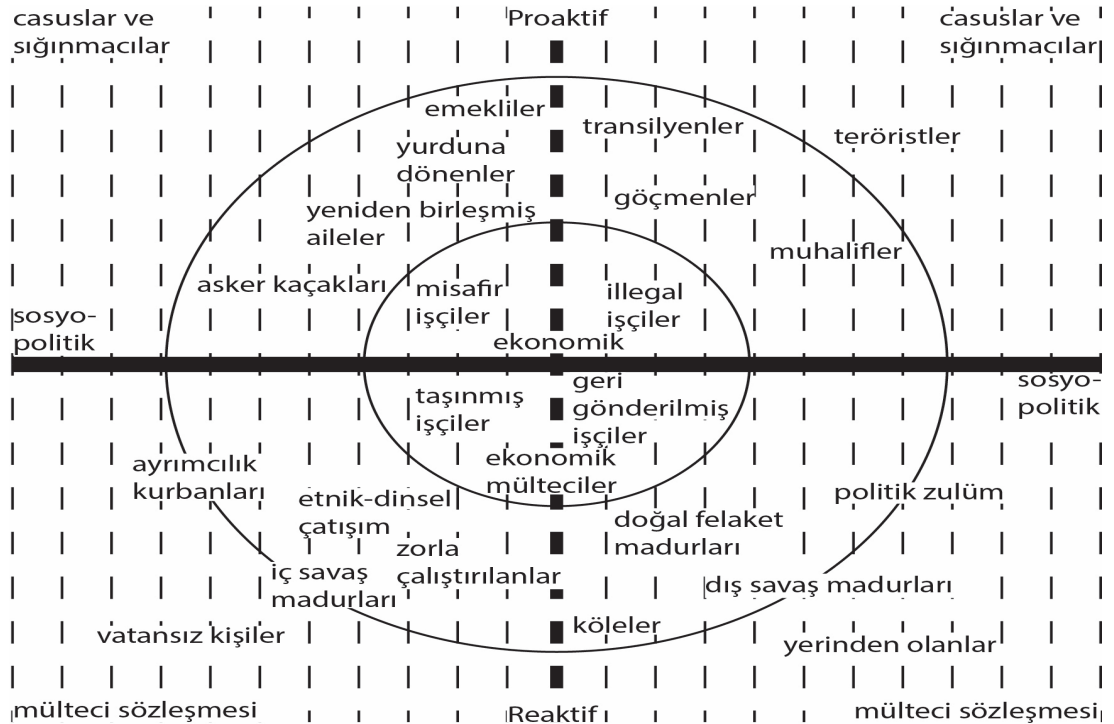
İnsanların göç etme neden ve şekilleri birbirinden oldukça farklı olabilmektedir. İnsanlar daha iyi yaşam standartları, daha yüksek maaşlar, daha yüksek alım gücü gibi ekonomik sebeplerle göç edebileceği gibi savaşlar, etnik baskılar, ayrımcılık yapılması ya da zorla yerinden edilme gibi durumlarda da göç edebilmektedir. Aynı şekilde kişiler özgür iradeleri ile gönüllü olarak yerlerini değiştirebileceği gibi göç etmek zorunda da bırakılabilmektedir. Bu anlamda sebepler ve irade bakımlarından farklı şekillerde göç edilmesi terminolojide, göç edenlere ilişkin çeşitli sınıflandırmalar oluşturmuştur. Bu sınıflandırmaları A. H. Richmond 1988 yılında kaleme aldığı “Sociological Theories of International Migration: The Case of Refugees” isimli çalışmasında görselleştirmiştir.

Richmond (1988), uluslararası göç teorilerine ilişkin sosyolojik ve sosyopsikolojik olmak üzere iki farklı sonuç olduğunu savunmaktadır. İlk olarak; nüfus hareketlerini ekonomik ve sosyopolitik nedenler şeklinde net bir şekilde ayırmak mümkün değildir. Bu doğrultuda çok değişkenli bir anlayışla konuya yaklaşmak gerekmektedir. Ancak, nüfus hareketlerini tetikleyici ya da altında yatan sebep olarak değerlendirilebilecek bazı istisnai durumlar da vardır. Modern dünya, dini liderler,

uluslararası kuruluşlar ve süper güç kuruluşlar (IMF) milyonlarca insanın nüfus hareketlerine karar vermesinde etkili olabilmektedir. Nüfusun çoğunluğunun hareketi global toplum gerçekliğinin karmaşık bir cevabıdır. Bu global toplum; etnik dini kimliği, sosyal, ekonomik ve politik belirleyicileri ile içinden çıkılmayacak şekilde birbirine bağlı olan bir toplumdur. İkinci olarak ise göçün gönüllü ya da gönülsüz olarak yapıldığı şeklinde bir ayrım yapılamadığını da savunmaktadır. İnsan, davranışları seçme özgürlüğünün derecesiyle yapılaşır. Kişisel özgürlükler zaten sosyal çevre güçleriyle belirlenen bu yapı ile görecelidir. Kişisel ve toplu karar verme sürecinde ekonomik ve politik gücün dağıtımı merkezdedir. Kişisel olarak avantajı maksimize eden mantıklı seçim nadiren direkt olarak kişiseldir. Manipüle edilmiş değerler ve fikirler sistemi insan bilincini aşan ve standart bir şekilde bilinçli olarak ayarlanmıştır. İnsanların göç etme kararları müdahil aktörler tarafından belirlenen özgürlük derecesine göre proaktif (insiyatif alabilen) ya da reaktif (insiyatif alamayan) olarak tasarlanmıştır. Bu yaklaşımlardan yola çıkarak Richmond, uluslararası göçe ilişkin sonuç yaklaşımını benimseyerek nüfus hareketlerini şekil yardımıyla açıklamıştır (Richmond, 1988: 19-21). Şekil 3'te Richmond'un uluslararası nüfus hareketleri paradigmasına yer verilmiştir.

Şekil 3: Uluslararası Nüfus Hareketleri Paradigması

Kaynak: (Richmond, 1988: 21).

Şekil 3'te uluslararası göçün sonuç yaklaşımı verilmiştir. Düşey eksen, karar vermede maksimum ve minimum özgürlüğü; yatay eksen ise ekonomik ve sosyopolitik kuvvetlerin etkileşimini ifade etmektedir. Şekle göre proaktif göçmenler; emekliler, yurduna geri dönenler, transilyenler, yeniden birleşmiş aileler ve standart göçmenler iken reaktif göçmenleri; BM toplu sığınmacılar, evsizler, köleler ve zorla çalıştırılan işçiler oluşturmaktadır. Bu iki ucun arasındaki büyük nüfusların göç sebeplerini ekonomik, sosyal ve politik baskı faktörlerinin birleşmesi oluşturmaktadır. Düşey eksene yaklaştıkça ekonomik sebepler artar. Yatay eksene yaklaştıkça da politik sebepler artar. Fakat bu iç kategoriler arasında sınırlar kesin olarak çizilemez (Richmond, 1988: 20-21).

Tezin konusu gereği, bazı göç eden kişi tanımlamalarının daha detaylı incelenmesinde yarar vardır. Bu bakımdan göçmen ile mülteci ve sığınmacı tanımlamaları ayrıntılı olarak incelenecektir.

2.1.5.1. Göçmen

Göçmen en basit tanımıyla belirli sebeplerle ve herhangi bir zorlama olmadan, kişinin kendi özgür iradesi ile bir yerden başka bir yere gitmesidir (Özyakışır, 2017: 1173). Buradaki esas husus, bir zorlama olmamasıdır. Ancak göçmenlik tanımlamalarıyla ilgili literatürde tam olarak bir birlik olduğunu söylemek doğru olmayacaktır.

Uluslararası göç örgütüne göre göçmen; kişisel rahatlık amacıyla ve herhangi bir zorlama olmaksızın, özgür iradesi ile göç etmeye karar veren kişidir. Dolayısıyla bu kavram, maddi ve sosyal durumları iyileştirmek ve kendileri ile ailelerinin gelecek beklentilerini arttırmak için ülke içinde ya da ülkeler arasında hareket eden kişileri kapsamaktadır (IOM, 2009: 22).

Göçmen terimi; ekonomik göçmenler, bakmakla yükümlü olunan mülteciler, sığınmacılar gibi alt başlıklara da ayrılmaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle beraber kişilerin daha kolay göç edebilir olması da göçmenlere ilişkin alt başlıkların artmasına sebep olmaktadır. Bu anlamda; mevsimlik işçiler, yılın belirli zamanlarını yurt dışında geçirenler, turizm, iş seyahati ya da sağlık nedeniyle seyahat edenler de göçmen kategorisinde yer alabilmektedir (Yalçın, 2004: 20). Ancak mültecilik

kavramının daha çok zorunluluk gereği yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda, mülteciliği göçmen kavramı altında ele alan çalışmalar olsa da bu başlıkta değerlendirilmesi kanaatimizce doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Çünkü göçmen gönüllü olarak yer değiştiren kişidir ve gönüllülük burada temel koşuldur.

Ulusal mevzuata bakıldığında göçmen; yerleşmek maksadıyla Türkiye'ye gelmiş, henüz vatandaşlık kazanmamış kişi veya kişiler olarak tanımlanmaktadır. İskan kanununa göre ise Türk soyundan gelen ve Türk kültürüne bağlı olan ve yerleşmek maksadıyla tek başına ya da toplu olarak Türkiye'ye gelen ve kanun gereğince kabul olunan yabancılar göçmen (muhacir) olarak tanımlanmaktadır (İskan Kanunu, 2006: 9931).

Sonuç olarak göçmen kavramı; zorlayıcı iradeden yoksun bir şekilde kişilerin kendi iradeleriyle maddi durumlarını iyileştirmek, eğitim ve sağlık hizmetlerinden daha yüksek standartlarla yararlanmak amacıyla ülke içinde, bölgeler arasında ya da ülkeler arasında yer değiştiren kişi olarak tanımlanabilmektedir.

2.1.5.2. Mülteci ve Sığınmacı

Mülteci kavramı en basit ifadeyle ülkesindeki savaştan, baskılardan ve zorlamalardan kaçarak can güvenliğini sağlamak amacıyla ülke sınırlarını terk eden kişidir (Yıldız ve diğerleri, 2014: 43).

Uluslararası Göç Örgütü tarafından yapılan mülteci tanımına göre; ırkı, dini, uyrukluğu, belli bir sosyal gruba mensubiyeti ve düşünceleri yüzünden zulüm göreceklelerinden korkarak, vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve korumasından yararlanamayan ya da bu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen kişidir (IOM, 2009: 43).

Mülteci kavramının tanımlanmasında 1951 ve 1967 yılında imzalanan uluslararası sözleşmeler ve protokoller önemlidir. 1951 yılında imzalanan "Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi" uluslararası mülteci hukukunun temeli olarak kabul edilmektedir. Ancak 1951 yılında yapılan mülteci tanımının kapsamının dar olması sebebiyle Birleşmiş Milletler aracılığıyla 1967 yılında yeni bir protokol ("Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Ek Protokol") hazırlanarak mülteci tanımı son haline ulaşmıştır.

Mültecilik konusuna ilişkin daha detaylı bilgiler bir alt başlıkta ele alınacağı için burada sadece genel mülteci tanımlamasına yer verilmiştir.

Sığınmacı ise ulusal ya da uluslararası belgeler kapsamında bir ülkeye mülteci statüsü verilmesi için başvurmuş olan ve bu başvurusunun sonucunu bekleyen kişilerdir (Demirhan ve Aslan, 2015: 26). Olumsuz bir sonuç çıkması durumunda bu kişiler ülkesine dönmek zorunda kalmaktadır.

Bir kişinin mülteci olarak adlandırılabilmesi için yasal bir prosedürden geçmesi gerekmemektedir. Çünkü mülteci statüsü, aslında kişinin yaşadığı olaylar sonucunda kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Ancak ülkesinden ayrılan ve bir ülkeye sığınan kimsenin mülteci olarak addedilebilmesi ve çeşitli haklara sahip olabilmesi için hukuksal bir işlemde geçmesi ve resmi olarak mülteci statüsü verilmesi gerekmektedir (Çakran ve Eren, 2017: 4-5).

Mültecilik tanımının yapıldığı 1951 sözleşmesi; ülkelerin mülteci kabullerindeki prosedürlere ilişkin açıklamaya yer vermemiş, bu kararın verilmesindeki kuralları ulusal karar vericilerin takdirine bırakmıştır. Bu açıdan içinde bulunan zor durumu sığındığı ülkeye kanıtlamak sorumluluğu sığınmacılara aitken objektif kanıtlanma imkanı olmaması durumunda sübjektif değerlendirilmeler de yapılabilmektedir (Goodwin-Gill ve McAdam, 1989: 22). Bu durumda ülkeler mülteci statüsünün verilmesi için çeşitli prosedürler oluşturmaktadır. Ancak sığınılan ülke uluslararası sözleşmelere taraf değilse veya süreci UNHCR'nin yürütmesine ihtiyaç duyuyorsa bu durumda mülteci statüsünün verilmesi UNHCR eliyle yürütülmektedir (BMMYK, 2017: 8-9).

Sığınma başvuruları ülkeler nezdinde değerlendirilirken Cenevre sözleşmesinde bu duruma ilişkin açık bir hüküm bulunmayışından ötürü; toplumsal yardım, çalışma hakkı, kamu hizmetlerinden yararlanma, konuttan yararlanma, sağlık hakkı, vb. durumların ne olacağı konusunda sığınma bekleyenler açısından farklılıklar oluşabilmektedir. Bu durumunun önüne geçilmesi amacıyla UNHCR belirli işlem standartları belirlenmesi açısından çalışmalar yürütmektedir (BMMYK, 1997: 207).

Mültecilere statü verilmesi konusunda ise tüm işlemleri yürütmek ülkelere bırakıldığı için UNHCR bir danışma kurulu görevi görmektedir. 1951 sözleşmesinde ise bu konuya ilişkin yalnızca menşe olarak bağlı olduğu ülkeden kaçmış, ulusal

sınırları aşmış ve sığınan kişinin ülkesine dönmemesine sebep olarak gösterebileceği bir korkunun var olması gerekmektedir (Goodwin-Gill ve McAdam, 1989: 25)

Sığınmacıların ülkeye ilk girişlerinde farklı prosedürler uygulanmaktadır. Buradaki farklılık sığınmacıların kitleler halinde, küçük gruplar halinde veya bireysel olmasına ilişkindir. Kitlesele halde gelen bir sığınmacı grubu olduğunda, bu kimselerin yasal olarak sığınma başvurusunda bulunma zorunluluğu yoktur. Küçük gruplar halinde veya bireysel olarak iltica talebi olduğunda ise bunun yasal işlemler dahilinde yapılması gerekmektedir (UNHCR, 2006: 46).

Sığınma süreci başladıktan sonra devlet görevlileri ve UNHCR sığınma konusuna ilişkin sığınmacıyla mülakat yapmaktadır. Bu süreçte kişinin kendisine ve menşe ülkesine ilişkin bilgiler ulusal, bölgesel ve uluslararası normlar çerçevesinde değerlendirilmekte, kişinin belgelerde yer alan şartları karşılaması durumunda mültecilik durumu kabul edilmekte ve yasalarda yer alan haklardan yararlanma durumu kesinleşmektedir (BMMYK, 2017: 8-9).

Bağlayıcı bir yasal norm olmamasına rağmen mülteci statüsüne karar verilmesi esnasında belirli prensiplerin uygulanması gerekliliği üzerine çeşitli prensipler belirlenmiştir. Buna göre (Goodwin-Gill, 2001: 138);

- Mülteci statüsünün belirlenmesi sırasında 1951 sözleşmesi ve 1967 protokolündeki hükümlere bağlı kalmak,
- Mültecilerin statüsüne ilişkin karar verme sürecinde uygulanacak prosedürlerin kanunla düzenlenmiş olması,
- Her başvurunun tarafsız, objektif ve bilgili kişilerce değerlendirilmesi,
- Sığınmacının, sığınma başvurusuna ilişkin durumunu anlatabilmesi için yeterli fırsatın verilmesi,
- Sığınma başvurusu sonucunun yazılı olması ve sonuca ilişkin nedenin belirtilmesi gerekmektedir.

Mültecilik statüsünün verilmesi için uluslararası belgelerde çeşitli ilke veya normlar geliştirilirken aynı zamanda mülteciliğin sona erme durumları da belirtilmektedir. Birçok farklı belgede ayrıntılı olarak belirtilmekle birlikte genel itibariyle dört farklı durum sonucu mültecilik statüsü kaybedilmekte ya da reddedilmektedir. Bu durumlar (Goodwin-Gill ve McAdam, 1989: 47);

- Bireylerin isteğe bağlı olarak mültecilik statüsünden çıkmak istemesi,
- Mülteciliğe kabul edilmeyi sağlayacak durumların değişmesi,
- Başka bir ülke ya da kuruluşun koruması altına girmesi,
- Ülkede suç olarak nitelendirilmiş belirli davranışlar sergilemesi ve mülteciliğe kabul edilemeyeceği diğer durumlar şeklinde belirtilmiştir.

2.1.6. Zorunlu Bir Dış Göç Olarak Mültecilik

Mülteci kavramı, zorlu koşullar sebebiyle can güvenliğinden endişe edip ülkesinden kaçarak başka ülkeye korunma talebinde bulunan ve bu talebi kabul edilen kişi olarak tanımlanabilmektedir (Tunç, 2015: 32). Bu zorlu koşullar; savaşlar, doğal afetler, ayrımcılık, dini ya da siyasi düşünceleri nedeniyle görülen baskı, zulüm korkusu, vb. olabilmektedir (Hedberg ve Haandrikman, 2014: 128). Ancak tarihte büyük çaplı mülteci olaylarına bakıldığında genellikle savaşların daha büyük yoğunlukta mülteci sorununa sebebiyet verdiği görülmektedir.

Mültecilik konusunda dikkat edilmesi gereken husus, mülteciliğin kavram olarak göç sınıflandırmalarından hangilerinin kapsamında olacağıdır. Mülteciliğin bu sınıflandırmadaki yerinin tespit edilmesi, tezin konusunu oluşturan küresel kamusal mal olma özelliğinin belirtilmesi açısından önemlidir.

Göç çeşitleri başlığı altında verilen dört göç sınıflandırması açısından mültecilik konusunun yeri aşağıda belirtilmiştir.

- Yerleşme süresine göre göçler: Bu başlık açısından mültecilik, geçici göç olmaktan ziyade sürekli göç başlığı altında değerlendirilebilmektedir. Çünkü geçici göçte genel olarak dönüş süresi bellidir. Sürekli göçte ise dönüş süresi belli olmamakta, hatta kişiler ülkelerine belki hiç geri dönememektedir. Mültecilerin de zorlu koşullardan kaçarak ülkelerini terk ettikleri ve dönme ihtimallerinin belirsizliği göz önüne alınırsa, mülteciliği sürekli göç olarak değerlendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.
- Göçün yoğunluğuna göre göçler: Yoğunluğa göre göçler, bireysel ve kitlesel olarak ikiye ayrılmaktadır. Mültecilik bu başlık açısından değerlendirildiğinde kitlesel olduğu düşünülmektedir. Çünkü her ne kadar kişiler, bireysel olarak iltica ederek başka bir ülkenin korumasını talep ediyor olabilseler de genellikle

mülteci sorunlarında ülke vatandaşlarının geniş topluluklar halinde ülkeyi terk etmesi durumlarıyla daha sıklıkla karşılaşmaktadır. Bu nedenle mültecilik, kitlesel göç olarak değerlendirilmelidir.

- İrade esasına göre göçler: Zorunluluk ve gönüllülük bu başlık açısından göçün sınıflandırılmasında kriter olarak kullanılmaktadır. Kişilerin kendi iradeleri ile göç etmeleri gönüllü göçler olarak adlandırılırken belli zorluklar sebebiyle kişilerin zorla ve istemeden yerleşim yerlerini terk etmek zorunda kalmaları zorunlu göç olarak ifade edilmektedir. Bu anlamda mültecilik kavramında sıklıkla bahsedilen zorlayıcı sebepler söz konusu olduğu için bu göç ayrımında mültecilik, zorunlu göç başlığı altında yer almalıdır.
- Ülke sınırları esasına göre göçler: Ülke sınırlarına göre yapılan bu göç ayrımı; iç ve dış göç olarak iki şekilde incelenmektedir. Ülke sınırları içerisinde yapılan nüfus hareketleri iç göç olarak değerlendirilirken ülke sınırları aşılarak başka ülkelere doğru yayılım gösteren göçler ise dış (uluslararası) göç olarak değerlendirilmektedir. Bu bakımdan mültecilikte ülke sınırları geçildiği, mültecilerin kendi ülkelerinden kaçarak başka ülkelere korunma talebinde bulunduğu düşünüldüğünde, mülteciliğin bu ayrımında, dış göç olarak değerlendirilmesi gerektiği aşıkardır.

Bu anlamda konunun özünü oluşturan mülteci kavramının göç çeşitleri açısından yapılan sınıflandırmasında sürekli, kitlesel, zorunlu ve dış göç olduğu görülmektedir. Ancak bu dört göç başlığından zorunlu ve dış göç başlıkları tezin ilerleyen bölümlerine ışık tutacak olması bakımından önem arz etmektedir.

2.2. MÜLTECİLİĞİN TEORİK VE HUKUKSAL YAPISI

Zorunlu ve dış göç kategorisi içerisinde incelenen mültecilik, çok eski tarihlerden beri süregelmekte ise de 20. yüzyılda yaşanan savaşlar sonucu ortaya çıkan kitlesel göç olarak dünya gündemini ilgilendirir bir konu olmuştur. Ülkelerdeki istikrarsızlıklar, savaşlar, etnik temizlikler ve ayrımcılıklar sonucu insanlar kendi ülkelerini terk ederek başka ülkelerin korunmasını talep etmeye ve yaşamlarını başka ülkelerde sürdürmeye mecbur bırakılmıştır (Toksöz, 2006: 119–120).

Dünya gündeminde önemli bir yeri olan mültecilik konusunda en çok karıştırılan ve net olarak ifade edilmeyen durum, sığınmacı ve mülteci kavramlarının birbirinin yerine kullanılması ve aralarındaki farkın tam olarak bilinmemesidir. Aslında bu iki kavram arasındaki fark, ülkesini terk etmek zorunda kalan kişilerin yasal statüleri ile ilgilidir. Bu kavram kargaşasını gidermek için yukarıdaki kısımda da bahsedildiği üzere sığınmacı; kendi ülkesini terk ederek başka ülke sınırlarına giren fakat o ülkede yaşamak için henüz yasal bir başvuruda bulunmamış ya da bulunmuşsa da başvurusu henüz karara bağlanmamış, soruşturma aşamasında olan kişidir. Başka bir ifadeyle, ülkesinden kaçarak ilk ulaştığı ülkeye sığınma talebinde bulunmuş ya da ülkesini terk ederek başka bir ülkeye mülteci sıfatıyla sığınmış, ancak mültecilik statüsü henüz ulusal yetkili otoriteler ya da UNHCR tarafından onaylanmamış kişidir (Castles ve Miller, 1998: 88).

Mülteci ise sığınma başvurusu kabul edilen, o ülkede kalmasına izin verilen ve dolayısıyla o ülkede birtakım haklar kazanmış olan kimselerdir. Bu anlamda bakıldığında, mültecilik hukuksal bir statüyü ifade ederken sığınmacılık fiili bir durumu yansıtmaktadır. Bu sebeple sığınmacılara nazaran mültecilere verilen haklar ve sağlanan kolaylıklar çok daha üst seviyede olmaktadır. Hukuksal olarak bu şekilde belirgin farkları bulunan bu iki kavram genellikle bir tanesi kullanılmak suretiyle ikisini de kapsayacak şekilde telaffuz edilmektedir (Aybay, 2005: 20).

Mültecilik tanımlamalarının yapılması kısmında çok çeşitli kriterler kullanılmış ve kapsam dar veya geniş bir şekilde ele alınmıştır. Ancak yerinde ve kapsayıcı bir mülteci tanımının yapılabilmesi için belirli kriterlerin kesinlikle olması gerekliliğine vurgu yapan yazarlar da bulunmaktadır. Bu anlamda mülteci kavramının tanımlanabilmesi için gerekli olan kriterler şunlardır (Kuhlman, 1990: 1):

- Tanım, bireysel olmaktan çok toplumsal bir yaklaşımla yapılmalıdır. Çünkü mülteci hareketlerinin genelde kitlesel olduğu göz önüne alınırsa, kişilerin kriterleri bireysel olarak taşıyıp taşımadıklarını kontrol etmek zor görünmektedir.
- Tanımın mülteciye uygulanması, kolay karar verilebilir ve kimin hangi kategoride yer alacağına belirlenmesi net bir şekilde görülür olmalıdır.
- Mülteci tanımı, tanımının yapıldığı 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne uygun ve benzer olmalıdır. Çünkü belge, hali hazırda imzacı ülkeler tarafından uygulanır

durumdadır.

Göç ve mültecilik sorunu mevcut olduğundan beri mültecilikle ilgili tanımlama ve çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında mülteci sorununun öneminin anlaşıldığı ve buna ilişkin düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Bu dönemde yapılan düzenlemeler, daha çok iki taraflı olmuş ve sadece yerinden edilmiş kişilere ilişkin olmuştur. Bu anlamda mültecilere ilişkin ilk düzenlenen uluslararası belge, Milletler Cemiyeti başkanlığında imzalanan 1933 tarihli “Mültecilerin Uluslararası Statüsüne İlişkin Sözleşme”dir (Lentini, 1985: 186).

I. Dünya Savaşı'nın ardından barışı, huzuru, güvenliği ve işbirliğini tesis etmek amacıyla 1919 yılında kurulan Milletler Cemiyeti (Erim, 1943: 33), Avrupa'daki mülteci sorununa çözüm bulmaya çalışmıştır (Çiçekli, 2009: 20). Bu anlamda Milletler Cemiyeti bünyesine bağlı olarak “Rus Mülteciler için Yüksek Komiserlik Ofisi” kurulmuştur (Odman, 1995: 16). Bu komiserliğin kuruluşunu takiben belirli bölgesel kuruluşlar da oluşturulmuştur. Ancak oluşturulan bu kuruluşlar mülteci sayısının artması sonucu gerekli düzenlemeleri yapamamış ve 1938 yılında faaliyetleri durdurulmuştur (Odman, 1995: 18).

Mülteciler için oluşturulan komiserliklerin faaliyetlerinin durdurulması akabinde, Alman işgali altında bulunan topraklardan ayrılmak isteyen kişilerin sorunlarını çözmek için “Hükümetlerarası Mülteciler Komitesi” 1938 yılında kurulmuştur. Fakat II. Dünya Savaşı süresince kayda değer bir faaliyet gösteremediği için 1947 yılında görevi sona erdirilmiştir. I. Dünya Savaşı sonrası dönemde Milletler Cemiyeti gerekli önlemleri almamış ve II. Dünya Savaşı Patlak vermiş olduğu için savaş sonucu oluşan iltica hareketleri evrensel nitelik kazanmaya başlamıştır. Bu sorunların çözümü ve hem etkili hem de ortak bir güvenlik sistemi oluşturulması amaçlarıyla 24 Ekim 1945 yılında Birleşmiş Milletler Antlaşması imzalanarak, yürürlüğe girmiştir (Odman, 1995: 26).

Mültecilerin korunması için bir dönüm noktası olan 1951 Cenevre Sözleşmesine kadar Birleşmiş Milletler bünyesinde çeşitli kuruluşlar oluşturulmuş ve çeşitli insan hakları beyannameleri kabul edilmiştir (Odman, 1995: 26).

Mülteciler ile yerinden edilen kişilerin sorunlarını çözmek amacıyla 1946 yılında “Uluslararası Mülteciler Örgütü” (IRO) kurulmuş ve Birleşmiş Milletler

Yardım ve Yeniden Yapılanma Ajansı ile “Hükümetlerarası Mülteciler Komitesi”nin görevlerini devralmıştır (Caestecker, 2008: 20).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Aralık 1949’da, “Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği”nin (UNHCR) kurulması kararını almış ve Aralık 1950 yılında UNHCR resmi statüsü kabul edilmiştir (UNHCR, 2010b: 2). Bu kurumun kurulmasını takiben de 1951 Tarihli “Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme” kabul edilmiştir (Gemalmaz, 2010: 581).

Bu anlamda mültecilik için bir dönüm noktası olan 1951 Tarihli “Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme” ile diğer önemli uluslararası belgelerde yer alan mültecilik tanımları ve düzenlemelerinin verilmesinde fayda vardır.

2.2.1. 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesine Göre Mülteciler

Cenevre Sözleşmesi, uluslararası alanda bağlayıcı olması sebebiyle mülteci hukukunun hali hazırdaki en önemli aracıdır. 1951 yılında kabul edilen Cenevre Sözleşmesi, 1954 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşme mültecilerin kim olacağına hukuksal zeminde yer verirken diğer taraftan mültecilerin ne gibi haklara sahip olacağına ilişkin bilgiler de vermektedir (Özcan, 2005: 14-16).

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesine göre mülteci, *“1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut milliyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişilerdir”* (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1. madde A fıkrası).

Sözleşmede mülteci tanımının yapılmasının yanında sözleşmeyi imzalayan ülkeler açısından bir coğrafi kısıtlama hakkı da tanınmıştır. Sözleşmenin 1. maddesinin B fıkrasının (a) bendinde; *“1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar”*, (b) bendinde de; *1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar, anlamında anlaşılacak ve her taraf devlet bu*

sözleşmeyi imzaladığı, tasdik ettiği veya ona katıldığı sırada bu sözleşmeye göre taahhüt ettiği yükümlülükler bakımından bu ifadenin kapsamını belirten bir beyanda bulunacaktır.” şeklinde açıklamalar bulunmaktadır. Ülkeler bu iki seçenektan birini seçerek kapsamını belirleyip Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine durumu bildirecektir (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1. madde C fıkrası).

Görüldüğü üzere sözleşmede mültecilik tanımlanırken coğrafi ve tarihsel çekinceler konulmuştur. Tarihsel anlamdaki çekince, 1 Ocak 1951’den sonra gerçekleşen olayların sözleşme kapsamında değerlendirilemediğine ilişkin coğrafi çekince, sadece Avrupa ülkelerinden gelen mülteciler ile tüm dünyadan gelebilecek mültecilerin kabulü açısından bir seçenek tanımıdır. Sözleşmede Avrupa ve tüm dünya ülkeleri arasında ayırım yapılmasının sebebi; I. Dünya Savaşı’ndan sonra yerinden olan Avrupalı mültecileri temel alması ve bugünkü Uluslararası Mülteci Rejiminin ilk olarak Avrupa merkezli kurulmasıdır (Kuhlman, 1990: 2).

2.2.2. 1967 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol’e Göre Mülteciler

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi’nden sonra dünya çapında gelişen olaylar sonucunda, sözleşmeye konan coğrafi ve tarihsel çekinceler nedeniyle hükümlerin yetersiz kaldığı görülmüştür. Mülteci sorununun küreselleşmesi ve tüm dünyaya yayılması üzerine birçok mülteci, çekinceler sebebiyle uluslararası korumadan yararlanamamıştır. Bu doğrultuda BM’nin çalışmaları ile Cenevre Sözleşmesine Ek Protokol hazırlanmış ve 1967 tarihinde yürürlüğe konmuştur (Odman, 1995: 41).

Protokol’ün 1. maddesinin 2. fıkrası uyarınca “*İşbu protokolün amaçlarına yönelik olarak ‘mülteci’ terimi, ... ‘1 Ocak 1951 tarihinden önce meydana gelen olaylar sonucunda’ ve ‘bu tür olaylar sonucu’ ifadeleri çıkarılmış addedilerek, 1951 Sözleşmesi’nin tanımı dahilindeki herkes anlaşılacaktır.*” (1951 Cenevre Sözleşmesine Ek Protokol, 1. madde 2. fıkra).

Protokol ile eklenen bu madde, mülteci tanımına getirilen kısıtlamaları kaldırmakta ve mülteci tanımına giren herkesi herhangi bir tarih kısıtı olmaksızın mülteci olarak değerlendirmektedir.

Protokolün 1. maddesinin 3. fıkrası ise coğrafi çekinceyle ilgili kısıtların sürmesine olanak vermektedir. Çünkü Cenevre Sözleşmesi’ni sadece Avrupa’da meydana gelen olaylar şeklindeki çekinceleri ile kabul edenlerin isterlerse çekincelerini devam ettirebileceklerini belirtmektedir. Çekince koymayanların ise herhangi bir coğrafi kısıtlama olmadan protokol hükümlerini yerine getirmekle yükümlü olacakları belirtilmektedir (Özcan, 2005: 17).

2.2.3. UNHCR Tüzüğüne Göre Mülteciler

UNHCR Tüzüğündeki mülteci tanımı, 1951 Cenevre Sözleşmesine benzer niteliktedir. Buna göre; “ırkı, dini, milliyeti ya da siyasi düşüncesi nedeniyle, zulme uğrayacağına dair haklı bir korku duyduğu için uyruğunu taşıdığı ülkenin veya eğer milliyeti yoksa eskiden ikamet ettiği ülkenin dışında bulunan ve geri dönemeyen ya da uyruğunu taşıdığı ülkenin hükümetinin korumasından yararlanmak veya eğer milliyeti yoksa eskiden ikamet ettiği ülkeye dönmek istemeyen kişiler” in mülteci şeklinde değerlendirileceği ve UNHCR’nin ilgi alanında olacağı ifade edilmektedir (UNHCR Tüzüğü, 1950).

2.2.4. Türk Hukukuna Göre Mülteciler

Mültecilik kavramının tanımlanmasında Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni 1951 yılında imzalayarak, 29 Ağustos 1961 tarihinde 359 sayılı “Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin Onaylanması Hakkında Kanun” ile uygulamaya koymuştur. Türkiye Cenevre Sözleşmesi’ni “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar” şeklinde kabul etmiştir (Gemalmaz, 2010: 581).

Türk Hukuku’nda bu şekilde kabul edilen sözleşme dolayısıyla, mülteci ve sığınmacı kavramları açısından uluslararası düzenlemelerle farklı ayrımlar yapılmıştır. Bu farklılığı gidermek ve uluslararası alandaki düzenlemelerle uyumlu bir şekilde hareket etmek amacıyla 1994 yılında bir iltica yönetmeliği yayımlanarak mülteci ve sığınmacı kavramlarının tanımları netleştirilmiştir. Bu yönetmelikle mülteci tanımı, “Avrupa’da meydana gelen olaylar...” şeklinde değiştirilerek tarihsel kısıt kaldırılmıştır (İltica ve Sığınma Yönetmeliği, 1994).

2013 yılında yürürlüğe giren 6458 Sayılı “Yabancılar ve Uluslararası Koruma

Kanunu” ile de mülteci ve sığınmacı kavramlarına son hali verilmiştir. Bu kanunun 61. maddesinde mülteci tanımı; *“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir”* demek suretiyle tanımlanmıştır (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 61. madde).

Aynı şekilde yine bu kanun ile “sığınmacı” kavramı “şartlı mülteci” olarak değiştirilmiş ve 62. maddede *“Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir.”* şeklinde tanımlanmıştır (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 62. madde).

Türk Hukuku’nda kabul edilen yeni kanun ile coğrafi kısıtın devam ettiği görülmektedir. Bu anlamda Türk Hukuku’nda Avrupa’dan gelen kişiler mülteci tanımına uymakta olup, Avrupa’dan gelmeyen kişiler mülteci olarak değerlendirilmemektedir. Avrupa dışından gelen kişiler şartlı mülteci olarak değerlendirilmekte ve üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar ülkede kalmasına izin verilmektedir.

2.2.5 Avrupa Birliği Bünyesinde Mültecilere İlişkin Yapılan Düzenlemeler

İltica hareketleri genellikle gelişmiş ülkelere doğru yapılmaktadır. II. Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa, ekonomisini düzeltmek ve yetersiz iş gücünü karşılamak

için ülkelerden işçi talep etmiştir. Bu aşamada Avrupa'ya iltica eden mülteciler de iş gücü olarak kullanılmaya başlamıştır (Özcan, 2005: 161-162).

1980'li yıllara kadar genel olarak Avrupa ülkeleri mülteci veren ülkeler konumunda iken bu tarihten sonra bölgesine mülteci ve sığınmacı çeken ülkeler konumuna geçmiştir. Özellikle küreselleşme ile birlikte ulaşım alternatiflerinin artmasıyla mülteci hareketleri de küreselleşmiş ve Avrupa ülkelerini de etkiler hale gelmiştir. Ekonomik gerekçelerden çok zorunlu göç niteliğinde olan bu akınlar, Avrupa ülkelerindeki mülteci nüfusunu arttırmıştır. Bu aşamadan sonra Avrupa ülkeleri açısından göç ve iltica konuları temel sorunlardan biri haline gelmiştir. Bu anlamda Avrupa'da bu sorunun çözümü adına hem ülkeler nezdinde hem de birlik bazında düzenlemeler yapmak kaçınılmaz olmuştur (Ünlü, 2007: 123-124).

Bu sorununun çözümü adına AB'nin temel iltica politikalarında; Schengen Sözleşmesi, Maastricht ve Amsterdam anlaşmaları önemli birer araç olmuştur. Bugün hala devam etmekte olan AB ortak sığınma ve göç politikası oluşturma çalışmaları, bu yasal araçlar çerçevesince şekillenmiştir. Bu araçlar, özellikle iltica hareketlerini kontrol altına almayı ve sınır geçişliliği konularını içermektedir.

1985 yılında imzalanan Schengen Anlaşması, Avrupa Topluluğu ülkeleri arasında ortak sınır kontrollerinin aşamalı olarak kaldırılmasını öngörmektedir. Bu anlaşmanın uygulanmasına yönelik 1990 tarihli Schengen Sözleşmesi ise 1995 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, "*göç ve iltica, polisle işbirliği, uyuşturucu, silah, vize politikalarının uyumlaştırılması, dış sınırların denetlenmesi, yargısal işbirliği, suçluların iadesi, kişi ve mallara ilişkin bilgi alışverişinin gerçekleşeceği Schengen Bilgi Sisteminin kurulması*" konularına vurgu yapmaktadır (Toksöz, 2006: 50-51). Bu anlaşma Avrupa Topluluğunun formel yapısı dışında şekillenmiş, anlaşmaya İngiltere ve İrlanda katılmamakla birlikte Birlik üyesi olmayan Norveç ve İzlanda sözleşmeye dahil olmuşlardır (Ünlü, 2007: 135). Anlaşmaya taraf ülkeler arasında, sınır kapılarındaki güvenlik önlemleri ile gümrük kontrollerinin kaldırılması amaçlanarak imzalanmıştır (Özcan, 2005: 28).

1990 yılında Dublin'de yapılan toplantı ile kişilerin ülkelerarası serbest dolaşımını sağlamak ve sığınmacı başvurularında sorumlu bir üye ülke belirlemek amaçlarıyla Dublin Sözleşmesi imzalanmıştır (Hurwitz, 1999: 646). Bu sözleşme ile sığınma başvurularını değerlendirecek üye ülke belirlenmiş ve sığınmacıların birden

fazla ülkeye sığınma talebinde bulunmalarının önüne geçilmek istenmiştir ( zcan, 2005: 56-58).

Dublin Sözleşmesi'nin tamamlayıcı bir unsuru olan EURODAC (Avrupa Otomatik Parmak İzi Tanıma Sistemi), 2003 yılında uygulanmaya başlamıştır. EURODAC'ın amacı, iltica başvurusu yapanların ya da yasal olmayan yollardan göç edenlerin parmak izlerinin karşılaştırılması ve kimlik tespitinin yapılmasına yönelik veri tabanı oluşturulmasıdır. Böylelikle sığınmacı/mültecinin daha önceden başka bir AB ülkesine iltica talebinde bulunduğu anlaşılacak ve başvuruyu yapan kişi ilk başvuruyu yaptığı ülkeye geri gönderilecektir (Kasdemir, 2010: 33).

Maastricht Anlaşması'nın imzalanmasından önce Avrupa'daki sığınma başvurularının artması sonucunda Londra İlke Kararları   belge ile kabul edilmiştir. Kararlarda Birlik sınırları dışındaki güvenli ülke ve Birlik sınırlarına girecek olan sığınmacıların tanımları yer almaktadır. Bu kararlardaki amaç, ülkelerin uygulamış olduğu sığınma politikalarındaki farklılıkları azaltmak ve gerçek sığınmacılar için etkin bir sistem oluşturmaktır (BMMYK, 2001: 131). Maastricht anlaşmasının imzalanmasından önceki dönem genel olarak değerlendirildiğinde AB ortak pazarının oluşturulması ve serbest dolaşımın sağlanmasına yönelik önlemlerin alındığı bir dönem olduğu görülmektedir.

Avrupa Birliği açısından güç ve iltica konularında Maastricht Anlaşması'nın imzalanmasıyla yeni bir döneme geçilmiştir. 1992 yılında imzalanan Maastricht Anlaşması'ndan sonra, daha önceki dönemlerde ayrı ayrı yapılan düzenlemelerin kanun ile birleştirilmesi sürecine gidilmiştir. Bu aşamadan sonra  nc  ülkeden gelen mülteci ve göçmenlere yönelik güvenlik, sınırlama ve denetim konuları ağrılık kazanmış ve bu konular üzerinde  ye ülkeler arasında işbirliği yapılmaya çalışılmıştır (Kasdemir, 2010: 33). Ancak anlaşmada Birlik görevleri çeşitli sınıflara ayrılmış ve belirli konularda Birliğe geniş yetkiler verilmiş, belirli konularda Birliğin yetkileri sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda, g  ve ilticaya ilişkin konularda da Birliğin yetkileri sınırlandırıldığı için Birlik erevesince ortak bir karar alma durumu güçleşmiştir ( nl , 2007: 138-139).

Maastricht Anlaşması'ndan sonra 1997 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Anlaşması ile AB; iltica, g , dış sınırlar gibi konularda mevzuat çıkarma yetkisine sahip olmuştur. Hangi  ye ülkenin, iltica başvurularında sorumlu olduğunun tespit

edilmesini kolaylaştıracak yeni bir sistem oluşturulmasına karar verilmiştir (Kasdemir, 2010: 33). Bu yetki ile birlikte AB, günümüzde Cenevre Sözleşmesi çerçevesinde hem hukuki hem maddi hem de usule ilişkin konularda düzenleme yapma şansına sahip olan tek bölgedir (zcan, 2005: 2).

Amsterdam Anlaşması'yla eř zamanlı olarak yapılan Viyana Eylem Planı'nda kararlaştırılan Tampere Zirvesi'nde özgürlük, güvenlik ve adalet alanının geliştirilmesi, geri göndermeme prensibinin uygulanmasına zen gösterilmesi, göçmen kaçakçılığı ve gçle ilgili konularda politikalar geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu anlamda Zirve Sonuç Kararlarında "Ortak Bir Avrupa Birliği Sığınma ve Gç Politikası" başlığı açılmış ve 4 ana hedef oluşturulmuştur. Bu hedefler; Menşe lkelerle Ortaklık, Ortak Avrupa Sığınma Sistemi (OASS), nc lke Vatandaşlarına Adil Muamele ve Gç Akınlarının Yönetimi şeklinde belirtilmiştir (zcan, 2005: 155).

Amsterdam Anlaşmasında yer alan düzenlemelerin yapılması için 5 yıllık bir süre ngrlmştir. Bu srenin bitimi ile yeni bir döneme geçilmiştir. 2004 yılında gerçekleştirilen Brüksel Zirvesi ile Lahey Programı kabul edilmiştir. Bu programla ortak sığınma sistemi için yeni hedefler belirlenmiş ve uygulamaların 2010 yılına kadar hayata geçirilmesi planlanmıştır. Bu programın amacı; Tampere zirvesi ile tesis edilen altyapının etkinlik kazanmasını sağlayacak düzenlemelerin yapılmasıdır. Ancak bu dönemdeki AB dış sınırlarındaki sorunlar nedeniyle dış sınırların korunmasına (zgr ve zer, 2010: 66) ve sığınmacıların üçüncü ülkelere kalmalarını sağlamaya yönelik politikalara önem verilmiştir. Geri kabul anlaşmaları, bölgesel koruma programları ile sığınmacı ve mültecilere ev sahipliği yapan ülkelere finansman yardımı yapılması; ortak bir sığınma sisteminin kurulması için yapılan faaliyetlerdir (nl, 2007: 144-145).

2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Anlaşması ile ortak sığınma politikasına ilişkin çeşitli kararlar alınmıştır. Anlaşmada "*Birlik; uluslararası korumaya muhtaç üçüncü ülke uyruklarına, onlara uygun düşen bir statü vermek ve geri göndermeme ilkesine uyulmasını sağlamak amacıyla iltica, ikincil koruma ve geçici korumaya ilişkin ortak bir politika geliştirir. Bu politika, Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 28 Temmuz 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ile 31 Ocak 1967 tarihli Protokol'e ve*

ilgili diğer antlaşmalara uygun olmalıdır” hükmü yer almaktadır (Türkdoğan, 2018: 67).

Anlaşmada ayrıca AB tarafından sığınma ve göçle ilgili yapılacak her türlü düzenleme ile yürütülecek politikada mali etkileri de dahil olmak üzere üye ülkelerin katkı sağlaması ve birbirleriyle dayanışma içinde olması gerektiği belirtilmiştir (Türkdoğan, 2018: 68).

Lizbon anlaşması sonrasında yeni bir programın hazırlanması zorunlu olmuştur. Bu kapsamda Stockholm Programı hazırlanmıştır. Bu program ile ortak bir sığınma prosedürü ve uluslararası koruma sağlananlar için tek tip ortak koruma alanı oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca üye ülkelerin ulusal mevzuatları ile uygulamaları arasındaki farklılıklara değinilmiş, mülteciler konusunda üye ülkelerin dayanışma içerisinde olması ve sorumluluğunun paylaşılması gerektiğine vurgu yapılmıştır (Türkdoğan, 2018: 68-70).

2014 yılında ise Stockholm Programı'nın sona ermesiyle birlikte 2015-2019 yılları için uygulanması öngörülen Roma Programı planlanmıştır. Ancak bu programın tartışıldığı zirvede, yeni bir programın uygulanması yerine çıkarılacak yeni stratejik yönergeler ile düzenlemelerin tamamlanması hedeflenmiştir (Türkdoğan, 2018: 70).

2.2.6. Mültecilere İlişkin Diğer Uluslararası Belgeler

Yukarıda bahsedilen ve temel olarak değerlendirilen belgelerin dışında hem uluslararası hem de bölgesel olarak mültecilere ilişkin hukuki düzenlemelerin yer aldığı belgeler bulunmaktadır. Bu belgelerin sadece isim olarak bahsedilmesinde yarar vardır. Bu belgeler (Buz, 2004: 45-48):

1948 Tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'dir.

1949 Tarihli Savaş Zamanında Sivil Kişilerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi,

1950 Tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme ve Protokolleri),

1951 Tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi,

1954 Tarihli Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme,

1961 Tarihli Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin Sözleşme,
1965 Tarihli Her Tür Irk Ayrımcılığına Son Verilmesine İlişkin Sözleşme,
1966 Tarihli Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi,
1966 Tarihli Uluslararası Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesi,
1967 Tarihli Birleşmiş Milletler Ülkesel Sığınma Bildirisi,
1969 Tarihli Bölgesel Anlamda Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi,
1979 Tarihli Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayırımın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin BM Sözleşmesi,
1984 Tarihli Cartagena Bildirisi,
1984 Tarihli İşkenceye ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ve Cezaya İlişkin Sözleşme,
1989 Tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi,

2.3. MÜLTECİLİĞİN KURUMSAL YAPISI

Mülteci sorunu neredeyse insanlığın var olduğu günlerden beri mevcuttur. İlk mülteci sorunu olarak kabul edilebilecek olan kavimler göçünden beri insanlar belirli sebeplerle ülkelerini terk etmek durumunda kalmıştır (Çapan ve Güvenç, 2017: 629). Yoğun olarak mülteci sorunlarına sebebiyet veren durumlar çeşitli olsa da bu problemin ana nedeninin ülke içi karışıklıklar veya savaşlar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu anlamda mülteci sorunu var olduğu günden bugüne değin, sorunların çözümü adına gerek az gerek çok sayıda önlemler alınmıştır ve alınmaktadır. Önceleri çok daha küçük ölçekte değerlendirilebilen mülteci sorunu, sürekli artan mahiyette ilerledikçe, bu sorunun çözümü ve mültecilerin korunması için belirli kuruluşlar oluşturmak elzem olmuştur (Taşdelen, 2011: 26).

Mültecilere koruma sağlanması, haklarının korunması ve ihtiyaçlarının temin edilebilmesi adına yapılan faaliyetler, günümüzde UNHCR aracılığıyla yürütülmektedir. Ancak mültecilere ilişkin yardım faaliyetlerinde bulunma görevini ilk üstlenen kurum UNHCR değildir. Mültecilere yönelik yardım faaliyetlerinde bulunmak için oluşturulan kuruluşlar, tarihsel süreç içerisinde gelişim göstererek son halini almış ve UNHCR'nin kuruluşunun zeminini hazırlamıştır (Uzun, 2016: 62-

63). Aslında mültecilere yönelik ilk uluslararası faaliyetlerin 1920’lu yıllarda Milletler Cemiyeti ile başladığı söylenebilmektedir (Ünlü, 2007: 96).

1919 ve 1939 yılları arasında yaşanan çatışmalar, savaşlar, siyasi karışıklıklar sebebiyle sadece Avrupa’da yaklaşık 5 milyon insan ve dünyanın kalan yerlerinde birçok insan ülkelerini terk etmek zorunda kalmış, ülkelerini terk etmeye zorlanmıştır. Bu sorunla mücadele edebilmek ve bu insanlara koruma sağlamak amaçlarıyla Kızılhaç Komitesi 1921 yılında Rusya’daki karışıklıklar sebebiyle ülkelerini terk eden mülteciler için Milletler Cemiyeti’nden yardım talep etmiştir (UNHCR, 2000: 15). Bu yardım talebinin, mülteci korumasına yönelik atılan ilk adım olduğu söylenebilmektedir. Bunun üzerine yardım talebi kabul edilerek, bu kişilerle ilgilenilmesi için Milletler Cemiyeti bünyesine bağlı “Rus Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik Ofisi” kurulmuş ve Fridtjof Nansen Yüksek Komiser olarak görevlendirilmiştir. Nansen ilk olarak Rus mültecilere yardım etmekle görevlendirilmişse de sonrasında Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılmasıyla yerinden olan insanlara ve Almanya’dan kaçan azınlıklara da yardım etme görevi verilmiştir (Loescher ve diğerleri, 2008: 8). Mültecilere ilişkin çalışmalar yürüten yüksek komiserin vefatı sonrasında ise 1931 yılında “Uluslararası Nansen Mülteciler Ofisi” kurulmuştur (Jaeger, 2001: 729).

Almanya’daki Hitler rejiminden toplu şekilde kaçanlara yardım etmek üzere 1933 yılında Londra’da Milletler Cemiyeti’nden bağımsız ancak Milletler Cemiyeti ile işbirliği içinde “Almanya’dan Gelen Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik” kurulmuş ve James McDonald Yüksek Komiser olarak bu kuruma atanmıştır (Altuğ, 1967: 24). James McDonald, sınırlı iltica politikalarına rağmen iki yıl içerisinde ve büyük bir kısmı Filistin’de olmak üzere 80 bin mülteciye ikamet imkanı sağlamıştır. Ancak hem “Almanya’dan Gelen Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik” hem de “Uluslararası Nansen Mülteciler Ofisi”, mülteci sayılarının artması karşısında çözüm bulmakta yetersiz kaldıkları için 1938 yılında faaliyetlerine son verilmiş ve kuruluşların faaliyetleri yine 1938 yılında Milletler Cemiyeti bünyesinde oluşturulan “Milletler Cemiyeti Mülteci Yüksek Komiserliği”ne aktarılmıştır. Ancak bu kuruluş da çok sınırlı bir role sahip olduğu için çalışmaları 1946 yılında sonlandırılmıştır (UNHCR, 2005: 5-6).

“Milletler Cemiyeti Mülteci Yüksek Komiserliği” ile aynı yılda (1938), Almanya ve Avusturya’daki işgal nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan mültecilerin sorunlarına çözüm bulmak ve bu mültecilere ikamet sağlamak amaçlarıyla Londra’da “Hükümetlerarası Mülteciler Komitesi” kurulmuştur. Sonrasında bu kurum Avrupa’nın diğer ülkelerindeki mülteci sorunlarıyla da ilgilenmeye başlamıştır. Ancak komitenin faaliyetleri 1943 yılında kısıtlanmış ve 1947 yılında ise tamamen durdurulup, varlığı sona ermiştir (UNHCR, 2005: 6).

Sonrasında mültecilere yardım amacıyla oluşturulan kuruluşlar kapsamlarını daha da genişleterek faaliyetlerini sürdürmüştür. 1947 yılında “Hükümetlerarası Mülteci Komitesi”nin varlığının sona ermesi sonrasında mülteciler için oluşturulan kuruluşlar daha detaylı bir şekilde alt başlıklarda ele alınacaktır.

2.3.1. Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon Merkezi (UNRRA)

Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon Merkezi (UNRRA), 1943 yılında faaliyetlerine başlamıştır. İlk kurulduğunda bir mülteci örgütü olmayan UNRRA’nın ana hedefi; savaş sırasında yerinden edilen kişilere ve bölgelere yardımcı olmaktır (Uzun, 2016: 65).

Bir mülteci örgütü olarak kurulmayan UNRRA, ihtiyaç olması halinde mültecilere yardımda bulunmakla ve geçici çözümler getirmekle görevlendirilmiştir. İdare, aynı zamanda savaş sonrasında ülkelere geri dönmek isteyen kişilere de yardımcı olmaya çalışmış, ancak mülteciler kendi ülkelerine dönmeye pek sıcak bakmamıştır (UNHCR, 2005: 6). Mültecilerin ülkelerine dönmek istememesi sebebiyle kamplarda oluşan kalabalık arasında intihar eğilimleri başlamış ve mülteciler kamp görevlileri ile çatışma durumuna gelmiştir. Bu sebeplerle II. Dünya Savaşı yılları ve sonrasında istenen düzeyde verim alınamadığı gibi idare, mülteci sorununa kayda değer bir çözüm de üretememiştir (Lewis, 2012: 8).

Mevcut bütçesinin büyük bir kısmı ABD tarafından fonlanan idare, başta ABD ve diğer katılımcıların, faaliyetlerin işe yaramadığı gerekçesiyle yardımlarını azaltmaları üzerine 1947 yılında faaliyetlerini durdurmuş ve görevlerini bir sonraki mülteci kuruluşu olan “Uluslararası Mülteci Örgütü”ne devretmiştir (Pazarcı, 1999: 204).

2.3.2. Uluslararası Mülteci Örgütü (IRO)

1947 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kurulan “Uluslararası Mülteci Örgütü”, mültecilerle ilgili tüm konularda faaliyet göstermek üzere kapsamlı bir şekilde tasarlanmıştır. IRO’nun mültecilerin korunmasına ilişkin olarak ilgili ülkelerle yaptığı anlaşmalarının içeriğine bakıldığında, ulus üstü bir nitelik taşıdığı da söylenebilmektedir (Jaeger, 2001: 732).

Örgüt temel amacını; mültecilerin kendi vatandaşı olduğu veya daha önce ikamet ettiği ülkelere olası geri dönüşlerini her açıdan teşvik etmek ve destek vermek olarak tanımlamıştır. Aynı zamanda kimlik saptaması, bakım ve yardım, siyasi ve hukuki koruma, ulaşım, yerleştirme gibi amaçları da gerçekleştirmeye çalışmıştır (UNHCR, 2000: 16). Başlangıçta yalnızca Avrupalı mültecilere yardım sağlamak amaçlı kurulan örgüt, sonrasında tüm dünyada gerçekleşen olaylar sonucu mülteci durumuna düşen kişilere de yardım sağlayarak tüm aşamada mülteci sorunlarıyla ilgilenip koruma sağlayan ilk kuruluş olmuştur (UNHCR, 2005: 6).

Örgüt faaliyetlerini yürüttüğü esnada, mültecileri veya yerinden edilmiş kişileri kendi ülkelerine göndermekten ziyade üçüncü ülkelere yerleştirmeyi tercih etmiştir. Bu kapsamda örgüt, 73 bin kişiyi kendi ülkesine gönderirken yaklaşık 1 milyon kişiyi de ABD, Kanada, Avustralya, İsrail ve Latin Amerika gibi ülkelere yerleştirmiştir. Ancak mültecilerin kendi ülkelerine geri gönderilmemeleri ve üçüncü ülkelere yerleştirilmeleri, başta Sovyet Rusya olmak üzere Doğu Bloğu ülkelerinin dikkatini çekmiştir. Doğu Bloğu ülkeleri, ABD ve diğer Batı Bloğu ülkelerini mültecileri ucuz işgücü olarak kullandığı gerekçesiyle suçlamıştır. Bu bakımdan örgüt; batıya ucuz işgücü sağlamak, taraf tutmak, muhalif gruplara yardım etmek gibi eleştirilere maruz kalmış ve ülkeler örgüte yaptıkları destekleri azaltmaya başlamıştır. Bu eleştiriler ve örgütün hala faaliyette olmasına rağmen yerinden edilmiş kişilerin yardım alamıyor olmaları gibi sebeplerle IRO, 1951 yılında faaliyetlerine son vermiştir (UNHCR, 2005: 6).

2.3.3. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR-BMMYK)

“Uluslararası Mülteci Örgütü”nün işlevsizleşmesi ve görevlerini yerine getirememesi yanında mülteci sorununun sadece Avrupa’da değil tüm dünyada ciddi bir sorun haline gelmesi üzerine yeni bir kuruluşun oluşturulması planları düşünülmeye başlamıştır. Bu anlamda Birleşmiş Milletler yeni bir örgütlenme planı hazırlamıştır. Bu plan üzerine BM Genel Kurulu, 1949 yılında UNHCR Ofisi’nin kurulmasına ve 1 Ocak 1951 tarihi itibarıyla faaliyetlerine başlamasına karar vermiştir (UNHCR, 2007: 2). Ofisin idari harcamaları dışında yapacağı harcamaların BM bütçesinden değil, ülkelerin gönüllü olarak yaptıkları katkılarıyla karşılanacağı da kararda belirtilmiştir (UNHCR, 2010b: 12).

Hazırlanan tüzükle UNHCR, 1951 koşulları ile mülteci olarak kabul edilen kişilere uluslararası yardım ve koruma sağlamak ile mültecilerin sorunlarına kalıcı çözümler aramak üzere yetkilendirilmiştir. Mültecinin tanımlanmasının ise 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Ek Protokolüne uygun olarak belirleneceği belirtilmiştir. Bu anlamda UNHCR’nin ilgi alanı; *“Irkı, dini, milliyeti ve siyasi düşüncesi nedeniyle zulme uğrayacağına dair haklı bir korku duyduğu için uyruğunu taşıdığı ülkenin veya eğer milliyeti yoksa, eskiden ikamet ettiği ülkenin dışında bulunan ve geri dönemeyen ya da uyruğunu taşıdığı ülkenin hükümetinin korumasından yararlanmak veya eğer milliyeti yoksa eskiden ikamet ettiği ülkeye dönmek istemeyen herkes”*i kapsamaktadır ve herhangi coğrafi veya tarihi bir kısıtı bulunmamaktadır (UNHCR, 2010b: 8).

Aynı zamanda tüzükte, hali hazırda BM bünyesindeki herhangi bir kurum tarafından yardım sağlanan kişilerin UNHCR’nin ilgi alanında olmadığı belirtilmiştir (UNHCR, 2010b: 9). UNHCR’nin yetki alanı başlangıçta bu şekilde belirtilmişse de zamanla genişletilmiş, mültecilere ilave olarak yeni görev tanımlamaları da eklenmiş ve kapsam sığınmacılar, geri dönenler, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler ve vatansızları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Uzun, 2016: 72-74). Bu kapsam genişlemeleriyle beraber 2017 yılında UNHCR tarafından yayınlanan Küresel Rapora göre dünyada toplam 71,4 milyon insan UNHCR’nin ilgi alanına girmektedir (UNHCR, 2017: 5).

UNHCR'nin ilgi alanına giren kişilere karşı üç temel yükümlülüğü bulunduğu belirtilmektedir. Buna göre UNHCR'nin üç temel yükümlülüğü; mültecilerin korunabilecekleri ülke sınırlarına girebilmelerine yardım edilmesi, mülteci haklarına saygı gösterilmesinin sağlanması ve mülteci sorunları için çözüm bulunmasıdır (Lewis, 2012: 20).

1949 yılında kurulan ve 1951 yılında faaliyetlerine başlayan UNHCR, mültecilere yardım ve koruma sağlanması, mülteci haklarının korunması, vb. konularda etkili olan en önemli kuruluş olma görevini hali hazırda devam ettirmektedir.

Bu kuruluşların dışında mültecilere yönelik olarak çalışmalar yürüten ve onların insan hakları dahilinde yaşamlarını sürdürmelerine yardımcı olan Uluslararası Af Örgütü gibi sivil toplum kuruluşları da bulunmaktadır.

2.4. TARİHSEL SÜREÇTE YAŞANAN MÜLTECİ SORUNLARI

İnsanların toplu halde yaşamaya başlamalarını takiben mültecilik ve sığınma sorunları da ortaya çıkmaya başlamıştır. Birçok coğrafyada farklı nedenlerle iç karışıklıklar ve savaşlar çıkmış, bunun sonucu olarak da işkence ve zulme maruz kalanlar yerlerini terk etmek zorunda kalmıştır (Kartal ve Başçı, 2014: 292-293). Çok geçmiş zamanlardan başlayan ve günümüze kadar da devam eden bu süreç sığınma ve mültecilik kavramının oluşumuna ve gelişimine zemin hazırlamıştır. Geçen dönemler boyunca da dünyanın siyasi, ekonomik, sosyal yapıları değiştikçe ve özellikle küreselleşmenin getirdiği olumlu ve olumsuz faktörlerle de beraber mültecilik konusu farklı bir anlam ve boyut kazanmaya başlamıştır. İnsanlık tarihinin incelenebilen 7000 yıllık tarihinde, her yüz yılın yalnızca on üç yılının barış içerisinde geçtiği, kalan seksen yedi yılda savaşların hüküm sürdüğü düşünülürse mülteci sorunlarının önemi daha açık bir şekilde anlaşılacaktır (Courtois ve diğerleri, 2000: 13).

Özellikle 20. yüzyıl itibariyle mültecilere yönelik çalışmaların daha kapsamlı bir şekilde ilerlediğini ve 1980'li yıllardan itibaren küreselleşmenin etkisiyle mültecilerin tüm dünyaya yayılma eğilimi göstermesi sebebiyle birçok ülkenin çeşitli politikalar uyguladığını söylemek mümkündür.

Çok eski tarihlerden beri varlığını sürdüren mülteci sorunlarını; eski çağlarda mülteci sorunları, 20. yüzyılda mülteci sorunları ve 2000’li yıllarda mülteci sorunları şeklinde üç başlık altında incelemek bu sorunların daha net bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

2.4.1. Eski Çağlarda Mülteci Sorunları

Mültecilere ilişkin çalışmaların yapılması ve korunmanın sağlanmasına ilişkin çok detaylı bilgiler bulunmamakla birlikte milattan 2 bin yıl öncesinde, mültecilere yönelik bazı anlaşmaların yapılmış olduğu bilinmektedir. Ülkelerin veya devletlerin sınırlarının henüz net olarak belli olmayışına rağmen sığınma ve mülteci sorunu başlangıcı bu tarihlere kadar götürülebilmektedir. Ancak bazı yazarlar, mülteci sorununun başlangıcını, modern ülkelerin oluşumu olarak kabul etmektedir (Peker ve Sancar, 2001: 3).

Milattan önce 14. yüzyılda Hitit kralı Kral Urhi-Teshup, amcası tarafından tahtından indirilerek Mısır’a mülteci olarak gönderilmiştir. Bir başka Hitit kralı ise bir ülke ile yaptığı anlaşmada, o ülkeden kaçarak kendi ülkesine sığınan kişinin geri gönderilmeyeceğini ifade etmiştir. Bu durum, ülkesinden çeşitli sebeplerle kaçarak bir ülkeye sığınan kişilerin ülkesine geri gönderilmemesini ya da iade edilmemesini ifade eden (Ciğer, 2016: 78) ve bugün “geri göndermeme” ilkesi olarak varlığını sürdüren ilkenin milattan önceki yıllarda da uygulandığını göstermektedir. Aynı şekilde Aztek prensibinde de geri göndermeme ilkesinin var olduğu söylenebilmektedir. Aztekler’de esirlerin sığınmalarına ilişkin bir prensip şu şekildedir: “Eğer bir esir kendi sahibinden kaçır ve korunmak için size gelirse, onu geri göndermeyin, o sizin yerlerinizden birinde yaşayabilir ve siz ona kötü ve kaba davranmamalısınız.” (Odman, 1995: 6-7).

Eski Yunan’da da gelen sığınmacılar için birçok sığınma yeri yapılmış ve sığınmacılara birçok sığınma hakkı tanınmıştır. Sığınma konusu, Yunan edebiyatı ve mitolojisine de konu edilmiştir. Roma’da ilk olarak sığınma olgusu şimdiki anlamından farklı gelişmiştir. İlk olarak, köle olmayan ancak vatandaşlık hakkına da sahip olmayan yoksul insanların varlıklı kişilerin yanında yaşayarak himayesi altına girmesi sığınma hakkı olarak değerlendirilmiş ve bu kişilere de “sığıntı” denilmiştir (Şenel, 1982: 263). Bildiğimiz anlamına benzer şekilde sığınmacılara ilişkin ilk

hukuksal düzenlemeler ise Roma İmparatoru II. Jüstinyen zamanında (MS 527-565) yapılmıştır. Jüstinyen, Roma Hukukunun derlenip toplanmasını isterken bu düzenlemelerde çok ciddi suç işlememiş kişilere sığınma hakkı tanınmasını da istemiştir (Odman, 1995: 8).

İlk zamanlarda mültecilere ilişkin düzenlemeler ve olaylar daha çok dinsel olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Tanrı'ya ve kiliseye saygının göstergesi olarak sığınmacılara ve mültecilere kutsal sığınma yerleri yapılmasına özen gösterilmiştir. İslam tarihinde ilk inanmış kimselerin, üzerindeki baskılar sebebiyle Habeşistan'a sığınmaları ve sonrasında Medine'ye hicret etmeleri İslam tarihi açısından çok önemli bir dönüm noktasıdır (Kılıç, 2008: 208).

Sonraki zamanlarda monarşilerin güç kazanmaya başlamasıyla birlikte sığınma konusu, devletlerin yetkileri arasına alınmış ve sığınma yerleri yavaş yavaş azaltılmıştır. Ancak bu dönemde azınlıkların adet ve inançlarının tehdit edilmesi ile birlikte büyük göç ve iltica akınları oluşmaya başlamıştır (Kılıç, 2008: 208).

Milattan sonra 711 yılında İspanya, Araplar tarafından işgal edilmiş ve Arapların İspanya'daki hakimiyeti 700 yıl sürmüştür. Bu egemenlik bittikten sonra Araplar ve Yahudiler ülkeden çıkarılmıştır. 1492 yılında İspanya'dan gönderilen ya da kaçan Yahudilerin, Osmanlı devletine sığınmaları tarihteki en önemli ve kitlesel sığınma olaylarından biridir. Yahudilerin kalan kısmı Kıta Avrupa'sına giderken Araplar, Kuzey Afrika'ya sığınmıştır. Yine aynı dönemde İspanya'dan kaçmış olan Yahudi kökenli Cristopher Columbus, Amerika kıtasını keşfetmiş ve birçok insan için yeni sığınma alanı oluşturmuştur (Odman, 1995: 9). Bu toplu göç sırasında İspanya'da kalan bazı Yahudi ve Müslümanlar ise 1570 yılında önce Afrika'ya, oradan da Tarsus, Adana ve Sis Sancaklarına yerleşmiştir (Kaynak ve diğerleri, 1992: 12).

Ortaçağ'a gelindiğinde en belirgin mülteci sorununun 1517 yılında gerçekleştiği söylenebilmektedir. 1517 yılında Almanya'da ortaya çıkan reform hareketleri zamanla tüm Avrupa'ya yayılmış, mezhepsel farklılıklardan dolayı insanlar çeşitli baskılarla karşı karşıya kalmıştır. Bu baskıların şiddetlenmesiyle kitlesel mülteci hareketleri ortaya çıkmıştır. Reformistlere karşı verilen en şiddetli tepki, Bartholomeuss gecesinde yaşanmış ve bu katliamla yaklaşık 300 bin Huguenot Fransa'dan İngiltere, Almanya ve Hollanda gibi ülkelere kaçmıştır (Peker ve Sancar,

2001: 3).

1618-1648 yılları arasında yaşanan ‘Otuz Yıl Savaşları’nda yaklaşık 150 bin Protestan, Avusturya ve Bohemya’yı terk etmeye zorlanmıştır (Peker ve Sancar, 2001: 3).

Poltova Savaşı’nda Ruslar tarafından yenilgiye uğrayan İsveç Kralı 12. Şarl, yanına aldığı yaklaşık 2.000 kişilik bir grupla, 1709 yılında Osmanlı Devleti’ne iltica etmiştir (Kaynak ve diğerleri, 1992: 14).

1830 yılında Çarlık Rusya’sına karşı Polonya İhtilallerinde uzun süre mücadele veren Adam Czartorski de ülkesinden kaçarak Osmanlı Devleti’ne sığınmış ve Polonya’dan kaçan mültecileri de yanına alarak Polonezköy’ü kurmuş, uzun yıllar burada, Osmanlı himayesinde yaşamıştır (Kaynak ve diğerleri, 1992: 14-15).

1848 İhtilalleri ile Macar ve Leh mülteci sorunları ortaya çıkmış (Larousse, 1972: 139), Osmanlı Devleti kitlesel bir sığınma olayı daha yaşamıştır. Bu olayda dini baskı yerine politik baskılar egemen olmuştur. Devrimin her ülkede farklı şekillerde gerçekleşmesi ile etkileri de farklı boyutlarda gerçekleşmiştir. Macarların ayaklanması ile Macaristan kurulmuş, ancak kısa bir süre sonra Avusturya ile girdiği savaş sonucu işgal edilmiştir. İşgal sonucu birçok zulme maruz kalan Macarlar, başta Osmanlı olmak üzere Avrupa’nın birçok yerine dağılmıştır (Nazır, 2006: 20-26). Bu tarihte Osmanlıya 464 İtalyan, 53 Macar ve 833 Polonyalı olmak üzere yaklaşık 1.400 kişi iltica etmiştir. Bu dönemde Osmanlı’ya sığınan Macar ve Leh mülteciler, kendi uzmanlıklarına göre istihdam edilerek, Osmanlı Devleti’nin modernleşme sürecine katkı sağlamıştır (Gümüş, 2015: 363).

1859-1922 yılları arasında yaşanan olaylar sebebiyle başka bir kitlesel göç ve sığınma hareketi olmuştur. Bu yıllarda, Kırım ve Kafkasya’dan kaçan Çerkez ve Tatarların sayısı yaklaşık 4 milyonu bulmuştur (Kılıç, 2008: 210). Bu kitlesel göçün başlangıç sebebi, Rusların uyguladığı Panslavizm politikasıdır. Ruslar 1850’li yıllarda bugünkü Romanya’ya doğru ilerlemeye başlamış ve yayılmacı politikası ile Kafkasya’da bulunan halk üzerinde baskı kurmaya çalışmıştır. Ancak Kafkas halkı, Rusların uyguladığı politikaya direnince milyonlarca insan Osmanlı Devleti’ne göç etmeye zorlanmıştır. Bu göç sırasında çok sayıda Çerkez Osmanlı topraklarına ulaşmadan can vermiş, yaklaşık 1 milyon kişi amacına ulaşmıştır (Aslan, 2006: 1).

2.4.2. 20. Yüzyılda Mülteci Sorunları

20. yüzyıl büyük savaşların, ihtilallerin ve bağımsızlık hareketlerinin yaşandığı bir dönem olmuş ve bunların sonucu olarak ulus devletler ortaya çıkmaya başlamıştır. Ulus devletlerin ortaya çıkışı da birçok kişinin yerinden edilmesine ve büyük iltica olaylarına sebep olmuştur (Altınışik ve Yıldırım, 2002: 6).

20. yüzyıl öncesinde de dünyada çok büyük ölçekli göç hareketleri yaşanmışsa da bunlar daha çok bölgesel olarak gelişim göstermiştir. Ancak 20. yüzyılda sorun sadece bölgesel olarak kalmamış, uluslararası bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Çünkü artık bu durum, sadece göç edenleri değil göç veren ve alan ülkeleri de etkilemeye başlamıştır. Hatta bu sebeple bu yüzyıl, Castles ve Miller tarafından “göçler çağı” olarak adlandırılmıştır (Castles ve Miller, 2008: 17-18).

20. yüzyıl göç hareketlerindeki değişim yalnızca bununla sınırlı kalmamış, küresel bir niteliğe bürünerek dünyanın tüm ülkelerini etkiler ve ilgilendirir hale gelmiştir. Aynı şekilde bu dönemde göç hızlanmış ve göçte çeşitlilikler oluşmaya başlamıştır. Tek tip göç yerine; işgücü göçü, ekonomik göç, mülteci göçü gibi kategoriler ortaya çıkmış ve göç, feminen bir özellik kazanarak kadınların da göçünü arttırmıştır (Kırlı, 2009: 2818). Bu dönemin en önemli özelliği; uluslararası mülteci sorunları için sosyal ve yasal olarak çözümler üretilmeye çalışılması ve mültecilere yönelik uluslararası koruma sağlamak adına çeşitli çalışmalar yapılmasıdır (Odman, 1995: 14).

20. yüzyılın ilk iltica hareketleri, 1917 yılında Rusya’da çarlık rejiminin yıkılmasıyla ortaya çıkmıştır. Çarlık rejimini yıkan Bolşevik Devrimi sonrasında yüzlerce kişi Rusya’dan kaçarak İstanbul’a sığınmıştır (Ümit, 2001: 20).

I. Dünya Savaşı’nın başlangıcında Osmanlı Devleti halkının çoğu Balkan Harbi sebebiyle yerinden edilmiştir. Uzun zamandır süren savaşlar sebebiyle yorgun düşmüş olan Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte yeni işgallerle karşı karşıya kalmıştır. İşgal altındaki bölgelerde yaşayan insanlar, zulümden kaçarak Anadolu’nun iç bölgelerine göç etmeye başlamıştır (Çulcu, 2007: 134).

I. Dünya Savaşı’nın bitmesiyle beraber yeni ulus devletlerin kurulması sonucu birçok insan ülkesinde çeşitli zorluklarla karşılaşarak ülkesinden kovulmuş ve göç

etmeye zorlanmıştır. Türkiye ile Yunanistan arasında 1923 yılında yapılan mübadele anlaşması ile yaklaşık 2 milyon kişinin yerlerinden edilmesi buna en önemli örnektir (Çakran ve Eren, 2017: 18-19).

1933-1945 yılları arasında Nazizm akımının Almanya'da yükselişe geçmesi üzerine zulüm ve baskı gören yaklaşık 800 bin kişi Almanya'dan kaçarak Türkiye'ye sığınmak zorunda kalmıştır. Almanya'da Yahudilere karşı başlamış olan ırkçı politika zamanla İspanya ve İtalya'ya da yayılarak daha fazla insanın yerinden edilmesine sebep olmuştur (Loescher ve Loescher, 1982: 8-13). Yine aynı dönemde, Orta Asya ve Afganistan'da yaşayan Türkler de ülkelerinden kaçarak Türkiye'ye sığınmıştır (Ümit, 2001: 20).

II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla yayılan faşizm ideolojisi sonucu birçok insan hayatını kaybetmiş ve bir o kadarı da yerlerinden edilmiştir. Savaş sırasında bu ideoloji sebebiyle 1,5 milyon Polonyalı ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır (Kılıç, 2008: 208). Aynı şekilde savaş sırasında işgal altındaki Yunanistan'dan Türkiye'ye 1941 tarihinde mülteci akınları başlamış ve 1943 yılına kadar devam ederek yaklaşık 25 bin kişiyi bulmuştur (Sarısır, 2010: 509-514). Savaşın sona ermesiyle birlikte ise kitlesel nüfus hareketleri Avrupa'nın dışında da ortaya çıkmaya başlamıştır.

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte kurulan İspanya'daki rejim, birçok insanın İspanya'dan kaçıp dünyanın birçok farklı ülkesine sığınmasına sebep olmuştur (Peker ve Sancar, 2001: 4). Yine savaş sonucunda birçok insanın daha güvenli yerlerde yaşamak amacı ile ülkelerini terk etmek zorunda kalması, bu insanlar için belirli düzenlemeler yapılmasını bir kez daha gözler önüne sermiş ve bu konuda çeşitli bildirge ve sözleşmeler imzalanmaya ve yayımlanmaya başlamıştır. Burada imzalanan anlaşmalardan biri de mülteciler için en önemli ve en temel belge kabul edilen 1951 Cenevre Sözleşmesi'dir (Kılıç, 2008: 209).

1947 yılında başlayıp hala varlığını devam ettiren Myanmar İç Anlaşmazlıkları sebebiyle her yıl çok sayıda insan mülteci durumuna düşmüş ve başka ülkelere iltica etmek zorunda kalmıştır. 2017 yılı itibariyle ülkelerinde yaşamayan Myanmarlı mültecilerin sayısı 1 milyona yakındır (UNHCR, 2017: 97).

1954 yılına gelindiğinde başlayan Cezayir Bağımsızlık Savaşı, yaklaşık 300 bin kişinin öldürülmesine ve 1 milyondan fazla Avrupalının ülkeden kaçmasına sebep olmuştur (UNHCR, 2010: 38-39).

1956 Tarihli Macaristan Krizi oldukça büyüyerek yaklaşık 3 bin kişinin ölümüne ve 200 bin kadar Macar mültecinin ülkelerini terk etmelerine sebep olmuştur. (UNHCR, 2010: 26-29).

1960'lı yıllarda Bengallilerin kendilerine özerklik tanınması şeklindeki istekleri, Pakistan'da huzursuzluklara sebep olmuştur (Mascarenhas, 1971: 57). Ülkedeki huzursuzluklar sebebiyle 1969 yılına gelindiğinde hükümet görevinden alınmıştır. Oluşan istikrarsızlık durumu; toplu saldırılara, binlerce kişinin ölümüne ve yarım milyon mültecinin Pakistan'dan Hindistan'a kaçmasına yol açmıştır. Hindistan hükümetinin Birleşmiş Milletler'e 1971 yılında bildirdiği rapora göre; ülkedeki mültecilerin sayısı yaklaşık 10 milyona ulaşmıştır (UNHCR, 2010: 60-61).

Hindiçin'de yer alan eski Fransız kolonilerinden Laos, Vietnam ve Kamboçya'da 1975 yılında başlayan ayaklanmalar sonucu, yaklaşık 3 milyon insan ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. 1979 yılının sonlarında Vietnam'dan Çin'e kaçanların sayısı 250 bini bulmuşken 1979-1999 yılları arasında ABD'nin başlattığı Düzenli Çıkış Programı ile ABD'ye giden Vietnamlıların sayısı 500 bini geçmiştir (UNHCR, 2010: 90).

Afganistan'da 1980'li yıllarda yaşanan çatışmalar ve süper güçlerin ülkeye müdahalesi, kitlesel mülteci akınlarına yol açmıştır. Özellikle Sovyetlerin Afganistan'ı işgaliyle dönemin mülteci hareketleri en üst noktaya ulaşmıştır (Suhre, 1994: 14-15). 1979 yılında Afganistan'ın Sovyet Rusya tarafından işgal edilmesi ile 600 bin Afgan mülteci Pakistan ve İran'a sığınmıştır. Baskılar sebebiyle devam eden akınlar sonucu, 1990'lı yıllara gelindiğinde yaklaşık 3,5 milyon Afganlı mülteci Pakistan'da ve 3 milyon kişi de İran'da olmak üzere yaklaşık 6,5 milyon mülteci yerlerinden edilmiştir (UNHCR, 2010: 115).

Yine 1980'li yıllarda Guatemala, Nikaragua ve El Salvador'da çıkan iç savaşlar sebebiyle, 2 milyon insan ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. 1986 yılında bu ülkelerden Honduras'a giden 68 bin mülteci varken Meksika da 46 bin mülteciye ev sahipliği yapmıştır (Doğan, 2011: 30).

1980'li yıllar mülteci sorunlarının kronik hale geldiği ve mültecilerin kamplarda kalış sürelerinin uzamaya başladığı dönemlerdir (Keely, 2001: 310). Aynı zamanda bu yıllar Avrupa ülkeleri açısından da mülteci sorununa farklı bir boyut kazandırmıştır. Çünkü bu tarihe kadar özellikle dünya savaşları nedeniyle Avrupa

merkezli olan mülteci sorunu, Avrupa kıtası dışında da artmaya başlamış ve bu kez Avrupa'daki ülkeler hedef ülke haline gelmiştir. Yaşanan savaşlar nedeniyle Avrupa ülkelerine gelen mültecilerin sayısının hayli artması, bu ülkelerin iltica politikalarını tekrar gözden geçirmelerine ve düzenlemelerine sebep olmuştur (Özcan, 2005: 1).

1980 yılında Türkiye'deki ihtilal sonrasında yaklaşık 100 bin kişi Avrupa ülkeleri başta olmak üzere dünyanın birçok ülkesine yayılmıştır (Kılıç, 2008: 211).

1980-1995 yılları arasında Türkiye'de yaşayan yaklaşık 350 bin Kürt kökenli Türk vatandaşı, siyasi sığınma talebiyle Avrupa'nın birçok ülkesine yayılmıştır. UNHCR'nin verilerine göre ise yaklaşık 600 bin kişi 1980-1999 yılları arasında Türkiye'den kaçarak başka ülkelerde sığınma aramıştır (Kılıç, 2008: 211).

1988 yılında Irak'ta yapılan Halepçe katliamı sebebiyle 51 bin Iraklı mülteci Türkiye'ye sığınmıştır. (Deniz, 2009: 191).

1988 yılından itibaren devam etmekte olan Somali İç Savaşı sebebiyle birçok insan yerinden edilmiş ve mülteci olmuştur. 2017 itibariyle Somalili mülteci sayısı yaklaşık 1 milyondur (UNHCR, 2017: 63).

1989 yılında Bulgar hükümetinin uyguladığı asimilasyon politikalarından kaçan 300 bin Bulgar Türkü Türkiye'ye sığınmıştır (Ümit, 2001: 21).

1991 yılında ise Irak'taki karışıklıklar ve Körfez Savaşı sebebiyle 450 bin kişi Türkiye'ye, 1,5 milyon kişi de İran'a kaçmıştır (UNHCR, 2010: 211-216). Yine aynı yıl Rohingya 250 bin kişi ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır (UNHCR, 2010: 75).

1991 yılında büyük göç ve yer değiştirmelerine sebebiyet veren olaylardan biri de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıdır (Hein ve Niazi, 2016: 728). Birliğin dağılmasıyla birlikte etnik çatışmalar ve kitlesel nüfus hareketleri artmıştır (Şadıhanov, 2006: 11).

1992-1995 yılları arasında yaşanan Bosna Savaşı, 20 bin Bosnalı mültecinin Türkiye'ye gelmesine yol açmıştır (Ümit, 2001: 21). Savaş boyunca yaklaşık 1 milyon mülteci dünyanın farklı ülkelerine yayılmıştır.

2.4.3. 2000’li Yıllarda Mülteci Sorunları

2000’li yıllara gelindiğinde mülteci sorunlarının tüm dünya ülkelerini ilgilendirmeye başlaması ve ülkelerin buna yönelik politikalarında değişiklikler yapmaları dikkat çekmektedir. 2000 yılından sonra yaşanan gerek Afganistan savaşı ve II. Körfez Savaşı gerekse de Suriye İç Savaşı ve Ukrayna Krizi ile oluşan mülteci sorunlarının konunun güncelliği açısından daha detaylıca incelenmesinde yarar vardır.

2.4.3.1. Afganistan Savaşı

11 Eylül 2001 tarihinde ABD, Beyaz Saray’ın yıkılması ve Pearl Harbor hariç tutulduğunda ilk kez tarihinin en büyüğü olarak nitelendirilebilecek bir saldırıya uğramıştır (Sasaoğlu, 2014: 1). ABD’deki Ticaret Merkezi ve Pentagon’a yönelik gerçekleştirilen saldırılar, uluslararası alanda da büyük bir etki yaratmıştır (Derman ve Haya, 2014). Bu saldırılar sonucu uluslararası terörizm konusu önem kazanmış ve ülkeler güvenlik politikalarını bu doğrultuda değiştirmeye başlamıştır. NATO ise 11 Eylül saldırısı sonrasında terör saldırılarının ülkelerin iç güvenlikleriyle ilgili olduğu görüşünden vazgeçmiş, bu konuyu küresel güvenliğe bir tehdit olarak algılamaya ve politikalarını bu doğrultuda değiştirmeye başlamıştır. NATO’nun kurucu anlaşması gereği ABD’ye yapılan saldırı, tüm NATO ülkelerine yapılmış sayılmıştır (Sasaoğlu, 2014: 1-2).

2001 yılında ABD’ye yapılan saldırıların sorumlusu olarak kabul edilen ülkelerden bir tanesi Afganistan’daki Taliban terör örgütü olmuştur (Acet ve Doğan, 2017: 60). ABD, 2001 yılında Afganistan’a “Sonsuz Özgürlük Operasyonu” adı verilen hava operasyonlarını başlatmıştır. Bu operasyonlar sırasında; İngiltere, Rusya, Çin, İtalya, Almanya, Hollanda, vb. ülkeler de ABD’ye destek vermiştir (Sasaoğlu, 2014: 2).

2001 yılında başlayan ve ABD güçleri ile Taliban Terör Örgütü arasında yaşanan bu savaş, çok büyük ölçekli bir göç dalgasına sebep olmuştur. 2001 yılının 11 Eylül’ünde ABD’de yaşanan terörist saldırılar sonucu uluslararası toplum açısından Afganistan dikkat çeken ülke konumuna gelmiştir. Afganistan’ın terörist ağların merkezi haline geldiğinin düşünülmesi ve ülkedeki uyuşturucu üretiminin

artması, savaş sonrası ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan Afgan mültecilerin küresel bir tehdit olarak görülmesine neden olmuştur (Yıldırım, 2018: 139-140). Bu durum sebebiyle savaş sonucu mülteci durumuna düşen kimseler, dünya sorunu haline gelmiştir (Gerges, 2005: 231-232). Bu dönemde 3 milyon Afganlı Pakistan'a ve 1,5 milyon Afganlı da İran'a iltica etmiştir (Arınç, 2018: 1471). Ancak Pakistan ve İran, Afgan mültecileri ülkelerine geri göndermeye çalışmıştır. Aynı zamanda İran, Afganlar için hayat pahalılığını arttırmış ve Afganların işe alımını yasaklayan politikalar uygulamıştır. Pakistan ise sınır bölgelerinde yer alan Afgan mültecilerin kamplarını kapatmıştır. Ayrıca Avustralya, İngiltere ve diğer Batı ülkeleri de Afganlı mültecileri ülkelerine geri göndermek istemiştir. Uluslararası Kuruluşlar tarafından da gönüllü dönüş programları hazırlanması ile Afganlar ülkelerine dönmek zorunda kalmıştır. Ancak bu durum kaçak yollardan Afganların başka ülkelere iltica etmesine neden olmuştur (Yıldırım, 2018: 140-141).

Afganistan'da yaşanan savaş sonucu mülteci durumuna düşen kişilerle yapılan anket çalışmasına göre; bir neslin tamamı barış deneyimini hiç yaşayamadan büyümüşken birçok Afgan da geçmişteki ve günümüzdeki çatışmaların ekonomik, sosyal, psikolojik ve fiziki sonuçlarıyla başa çıkmak için hala mücadele etmektedir (The Cost of War, 2009: 4). Hali hazırda barış görüşmeleri yapılıyor olmakla birlikte varlığını sürdüren savaş sebebiyle 2017 yılı itibariyle yaklaşık 2,5 milyon Afganlı ülkesi dışında yaşamaktadır (UNHCR, 2017: 97).

2.4.3.2. Irak Savaşı

ABD'nin 2001 yılında kendisine yönelik gerçekleştirilen saldırının sorumlusu olarak gördüğü bir diğer ülke ise Irak olmuştur. Irak Savaşı olarak tarihe geçen bu savaşa aynı zamanda, 1990-1991 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi üzerine ABD öncülüğünde Irak'a yönelik harekattan (I. Körfez Savaşı) ötürü II. Körfez Savaşı da denilmektedir (Sandıklı ve diğerleri, 2013: 6).

20 Mart 2003'te ABD uçaklarının 1991 yılından sonra ikinci kez Irak'ı bombalamasıyla başlayan savaş, yaklaşık altı hafta sonra sona ermiştir. Ancak sıcak savaş sona erse de sonrasında yaşananlar sebebiyle savaşın bitimi 2011 yılını bulmuştur. Sıcak savaş bittiğinde Irak Devlet Başkanı'nın ortadan kaybolması ve ülkede yer alan çeşitli etnik grupların yeni siyasi düzende yer almak istemeleri,

Irak'taki olağan düzene geçilmesini geciktirmiştir. Irak'ın çeşitli bölgelerinde örgütlü olmadan sürdürülen çatışmalar ve yapılan saldırılar, ABD ve savaşta yer alan diğer ülkelerin sıcak savaşta olduğundan çok daha fazla kayıp vermesine sebep olmuştur (Göztepe, 2004: 80). İki ülke arasındaki savaş, SOFA Anlaşmasının imzalanması ve ABD askerlerinin kademeli olarak bölgeden çekilmeleri ile birlikte son bulmuştur. Savaş sırasında 2,5 milyon insan ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır (Sandıklı ve diğerleri, 2013: 6).

2.4.3.3. Arap Baharı ve Suriye İç Savaşı

Arap coğrafyasında 2010 yılında başlayan yönetim karşıtı ayaklanmalar, 21. yüzyılda yaşanan en önemli olaylardandır. Tunus'ta başlayan ve sonrasında diğer Arap ülkelerine de sıçrayan olaylar, köklü değişikliklerin yaşandığı bir dönemi de beraberinde getirmiştir. İşsizlik ve ekonomik zorluklar nedeniyle Tunuslu bir gencin kendini yakmasıyla başlayan protestolarda ülke iç savaşa sürüklenmiş ve diğer Arap ülkelerini de etkileyerek büyük bir sorun haline gelmiştir (Ünal, 2017: 148-149). İşte 2010 yılında Tunus'ta başlayan ve daha sonra Libya, Suriye, Mısır, Cezayir, Ürdün, Yemen, Suudi Arabistan, Umman gibi ülkelerde de meydana gelen bu halk ayaklanmalarına Arap Baharı denilmektedir. Arap Baharı, Arap halklarının özgürlük, eşitlik ve demokrasi talepleri doğrultusunda kendi yönetimlerine karşı ayaklanmalarıdır (Karkın ve Yazıcı, 2015: 202).

Ayaklanmalar 2011 yılının mart ayında Suriye'ye de sıçramış ve halkın barışçıl bir şekilde başlattığı gösterilere güvenlik güçleri sert müdahalelerle karşılık vermiştir. Bunun sonucu olarak da ülke birçok sivilin hayatını kaybettiği bir iç savaşa sürüklenmiştir (Canyurt, 2018: 1104). Ayaklanmalar, yaşandığı diğer ülkelerde rejim ve yönetim değişikliği ile sonuçlanmasına rağmen Suriye'de kayda değer bir değişim yaşanmamıştır. Suriye yönetimi tarafından halka uygulanan baskıcı tutum ve ayaklanmaların sert bir şekilde bastırılmaya çalışılması sebebiyle Suriye'de binlerce sivil hayatını kaybetmiş ve binlercesi de ülkesinden iltica etmek durumunda kalmıştır (Karkın ve Yazıcı, 2015: 206-207).

Arap baharının etkileri ile başlayan Suriye İç Savaşı'nın; ekonomik nedenler, sünni-alevi çatışması, rejimin politik baskıları gibi nedenlerle daha da derinleştiği ve bu süreçte bölgesel ve küresel olarak yaşanan gelişmelerin de bu savaşta etkili

olduğu söylenilebilmektedir (Özdemir, 2016: 90-93). Başladığı günden bugüne Suriye’yi derinden yaralayan bu savaş, tüm dünya ülkelerini de etkileyerek küresel bir sorun haline gelmiştir. Özellikle mülteci sorununa bir çözüm bulunamamış olması, savaşın etkilerinin sadece ülkeler nezdinde değil halklar nezdinde de sürdüğünü göstermektedir. Başka bir ifadeyle, savaş Suriye sınırları içinde gerçekleşmekle birlikte savaşın yansımaları dünyadaki birçok ülke tarafından hissedilmektedir. Suriye’deki iç savaş ilk önce sınır ülkelerini etkilemiş, ancak sonrasında bir kelebek etkisi ile küresel aktörlerin de dahil olduğu çok bilinmeyenli bir çatışmaya dönüşmüştür (Özdemir, 2016: 81).

Arap baharı sonrası en dikkat çekici mülteci hareketleri, Suriye’deki iç savaş sebebiyle olmuştur. Bu mülteci sorunu yalnızca bölge ülkelerini etkilemekle kalmayıp, Avrupa ülkelerini de ciddi bir biçimde zora sokmuştur. Çünkü Suriyeli mülteciler yalnızca komşu ülkelere gitmemiş, bölge dışındaki ülkelere de iltica etmiştir. Öyle ki 2012 yılında yaklaşık 650 bin mülteciye sebep olan iç savaş, 2013 ortalarında 2 milyona, 2014 ortası itibariyle de yaklaşık 3 milyona ulaşmıştır (Awad, 2014: 26-27). 2017 yılı itibariyle de yaklaşık 6,5 milyon Suriyeli mülteci dünyanın farklı yerlerinde yaşamlarını sürdürmektedir (UNHCR, 2017: 133).

2.4.3.4. Ukrayna Krizi

Eski SSCB ülkelerinden biri olan Ukrayna’da 2010 yılında Rusya ile yeniden yakın ilişkiler kurulması taraftarı olan bir Cumhurbaşkanı’nın seçilmesi ve AB ile ortaklığın askıya alınması, muhalefet ile Batı yanlısı kesimleri rahatsız etmiştir. Ülkede yükselen tansiyon, hükümete karşı yapılan protesto ve gösterilerle hız kazanmıştır. Ülkedeki protesto ve kargaşayı sonlandırmak için bu dönemde birçok düzenleme yapılmıştır. Bu gelişmeler sonrası Rusya, durumu kendi lehine çevirmek amacıyla Kırım için politikalar geliştirmeye başlamıştır. Bu amaç ile Rusya’nın Kırım’a askeri müdahaleler yapması, Ukrayna-Rusya krizini tırmandırmıştır (Semercioğlu, 2016: 189-190). Müdahaleler sonrası Kırım Parlamentosu’nda yapılan referandum sonucunda Kırım Özerk Cumhuriyeti ve Sivastopol Özel Statülü Şehrinin Ukrayna’dan ayrılarak Rusya’ya bağlanması ve sonrasında Rusya’nın bölgeye yaptığı askeri müdahaleler, Ukrayna Krizi’ni başlatan en önemli gelişmeler olmuştur (Semercioğlu, 2016: 196).

Rusya Kırım'ı kendisine bağlamasıyla hem Sovyetlerin dağılması sonrası Karadeniz'de kaybettiği üstünlüğü tekrar elde etmeyi hem de Ukrayna'nın Batıya entegrasyonunu engellemeyi amaçlamıştır. Bunun sonucunda kriz büyüyerek bölgesel ve küresel etkileri olan bir boyuta ulaşmıştır (Sandıklı ve İsmayılov, 2015).

Bu anlamda krizin başlangıcından bu yana Ukrayna yönetimi ve bölgedeki çeşitli kesimler arasında çatışmalar devam etmekte ve ülkedeki istikrarsızlık her geçen gün daha da farklı bir boyuta kazanmaktadır (Özel, 2015: 77).

2013 yılında başlayan ve hala devam eden Ukrayna Krizi 300 bin kişiyi ülkesinden etmiştir. 2017 yılı itibarıyla dünyada farklı ülkelerde yaşayan Ukraynalı mülteci sayısı 500 bini bulmaktadır (UNHCR, 2017: 113).

Görüldüğü üzere dünyanın birçok yerinde var olan çatışmalar, kargaşalar ve savaşlar nedeniyle hala çok sayıda insan yerinden edilmekte ve ülkesinden kaçarak başka ülkelere iltica talebinde bulunmaktadır. UNHCR'nin verilerine göre yaklaşık 71 milyon kişi bu kuruluşun ilgi alanındadır ve bu kişilerin yaklaşık 20 milyon kadarı mültecilerdir. (UNHCR, 2017: 5).

2.5. MÜLTECİ SORUNUNUN ÜLKELERE ETKİLERİ VE MÜLTECİ KORUMASININ ÖNEMİ

Mülteciler, tarihin her döneminde çeşitli sebeplerle zulüm gören ve ülkelerinde baskı altında olan kişilerdir. Zulüm ve baskı sonucu can güvenliği tehlikede olan ya da böyle bir korkuya sahip olan kişilerin yapabilecekleri tek şey başka bir ülkeye sığınarak can güvenliklerini güvence altına almaktır. Başka bir ifadeyle mültecilik, bir ülkeden kaçıp başka bir ülkenin korumasını talep etmektir. Bu sebeple de mültecilerin korunması iltica edilen ülkenin sorumluluğunda olmaktadır ve mültecilere ilk müdahale ve koruma bu ülkeler tarafından yapılmaktadır (Künçek, 1997: 11-16).

Mültecilerin ev sahibi ülkeye girişiyle birlikte olumlu ve olumsuz birçok açıdan etkileri ortaya çıkmaktadır. Mültecilerin ya da sığınmacıların ülkelerinden ayrılırken bıraktıkları somut varlıkları ile birlikte iltica ettikleri ülkeye getirdiği soyut varlıkları da mevcuttur. Meslekleri, becerileri, yetenekleri, vb. varlıkları ev sahibi ülkeler açısından olumlu etkiler oluşturmaktadır. Mültecilerin iltica ettikleri ülkede

bu soyut varlıklarını kullanarak yeni ürünler yetiştirilmesi ve tarımsal üretimi arttırması söz konusu olabilmektedir. Aynı şekilde yerel toplumun daha ucuza mal almasını sağlayacak yeni ticaret olanakları da oluşturabilirler. Dünyadaki genel mülteci profiline bakıldığında, vasıfsız ve mesleği olmayan insanların çoğunlukta olmasının yanı sıra öğretmen, doktor, mühendis gibi kalifiye elemanların ya da ülkelerinde çeşitli başarılarla ulaşmış saygın meslek sahibi insanların iltica ettiğini görmek de mümkündür. Bu kişilere iltica ettikleri ülkede çeşitli olanakların sağlanması durumunda bu başarılarını devam ettirmeleri, ev sahibi ülkelere de ciddi kazanımlar sağlayacaktır (Doğan, 2011: 36).

Mülteciler belirli şartlar ile iltica ettikleri ülkelere olumlu etkiler sağlayabileceği gibi genellikle olumsuz etkilerin oluştuğunu söylemek mümkündür. Ülkeler mülteci akınlarıyla karşılaştıklarından itibaren mülteci ve sığınmacılar için pek çok şey yapmakla yükümlü hale gelmektedir. Ancak çoğu zaman bu yük ülkelere ağır gelmekte, ülkeler bu maliyetleri karşılayamamakta ve ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Çünkü ülkeler kaynaklarını toplumun ihtiyaçlarını karşılamada kullanmak yerine, mültecilerin ihtiyaçlarına yönelik konulara ayırmak zorunda kalmaktadır. Irak'tan Türkiye'ye yapılan kitlesel mülteci akını bu duruma örnek olarak verilebilmektedir. 1991 yılında gerçekleşen akın sonucu mültecilere kalacak yer sağlamak amacıyla ağaçlar kesilerek kamplar oluşturulması, toprak kayıpları ve bitki örtüsünün tahrip edilmesi, yaban hayatın olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur. Aynı zamanda kamplardaki tuvaletlerin yeterli olmaması, bulaşık sularının, yemek artıklarının ve eski kıyafetlerin doğaya atılmasıyla büyük tahribatlar oluşmuştur. Ölenlerin gelişigüzel gömülmesi ile de o bölgede böcek ve haşerat sorunuyla karşılaşmıştır (Kaynak ve diğerleri, 1992: 54-55).

Sayılan sebeplerle yerel halkın üzerinde oluşan olumsuz etkinin yanında uluslararası toplum tarafından mültecilerin kayırılması düşüncesi de bu olumsuzluğu pekiştirmektedir. Bu durum da yerel halk ile mülteciler arasındaki ilişkileri gerginleştirmekte ve huzursuzluk ve çatışmalara zemin hazırlamaktadır. Aynı zamanda yerel halk, mültecileri genellikle şiddet eğilimi yüksek ve çeşitli bağımlılıklara bulaşmış kişiler olarak düşünmekte ve yaşanan bir sorunun sorumluluğu mültecilere yüklenebilmektedir (BMMYK, 1997: 71-73).

Çevresel etkiler ile doğal hayatın tahrip edilmesinin yanı sıra yerel halk ile

yaşanan sosyal ve ekonomik sorunların etkisiyle mültecilerin ve sığınmacıların, mültecilere ev sahipliği yapan ülkelere büyük yükler getirdiği görülmektedir (Ciğer, 2015: 73). Çok büyük sorumluluk gerektirmesi sebebiyle ülkeler çoğunlukla bu sorumluluklarını yerine getirememekte ve hak ihlalleri doğmaktadır. Ancak uluslararası alanda bu hak ihlallerinin önüne geçmek için ülkeler genellikle yetersiz kalmaktadır. Özellikle ülkelerin kendi ulusal menfaatleri kapsamında sorunu değerlendirmeleri bu konuda düzenleme yapma isteğini de azaltmaktadır. Ülkeler kendi vatandaşlarının güvenliğini gerekçe göstererek ve birtakım idari ve hukuksal engeller koyarak mültecilerin ülkeye girişini zorlaştırmakta hatta engellemektedir. Ülkelerin mülteci sorununa çözüm bulmak yerine kayıtsız kalmayı seçmeleri sorunu daha da alevlendirmektedir (Doğan, 2011: 38).

Mülteci sorunlarında ülkelerin politika tercihleri genellikle mülteci kabul etmemek yönünde olmaktadır. Özellikle “mülteci fabrikası”[†] ülkelerden uzakta olan ülkeler politikalarını, mültecileri sınır ülkelerinde tutmak ve kendi ülkelerine gelişini engellemek şeklinde belirlemektedir. Bu durumu çoğu AB üyesi ülkede görmek mümkündür. AB’nin belirlemiş olduğu ortak göç politikasının temel prensibi; yasal olarak gelen sığınmacıları kontrol altında tutmak ve sınırları olası yasa dışı girişlerden korumaktır. Bu anlamda AB’nin Schengen Anlaşması’yla kendi vatandaşlarının sınırlar içerisinde özgürlüğünü sağladığını ancak korunmaya muhtaç olan ve ülkesine dönemeyen sığınmacıları sınırlarda bekletmeye yönelik politikalar benimsediğini söylemek mümkündür (Kanat ve Aytaç, 2018: 63).

Savaşlar, iç çatışmalar gibi sorunlar sebebiyle sürekli mülteci üreten ülkeler genellikle Ortadoğu ve Afrika bölgesinde bulunmaktadır. Bu anlamda Avrupa’nın bu sorunlardan kendini dışlamaya çalışması söz konusudur. Ancak sığınmacılar belirli rotaları izleyerek Avrupa ülkelerine girmeye çalışmaktadır. Sığınmacıların en sık tercih ettiği rota ise Doğu Akdeniz rotasıdır (Demir ve Soyupek, 2015: 6). Sığınmacılar Yunanistan, İtalya ve Macaristan gibi sınır ülkelerden Avrupa’nın içindeki ülkelere ilerlemeye çalışmakta ve bu sınır ülkeleri yüksek sayıda sığınmacı ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu anlamda sığınmacıların Avrupa hedefi için ilk giriş yaptıkları ülkeler ile Kuzey Avrupa ülkelerinin sığınmacılara ilişkin politikaları

[†] Mülteci fabrikası, yaşanan savaşlar ya da iç çatışmalar sebebiyle sürekli mülteci veren bölgeleri ifade etmek için kullanılmıştır.

farklılaşmaktadır. Özellikle mülteci, sığınmacı ve göçmen tanımındaki belirsizlikler, bu ülkelerin mülteci kabul etmeme politikalarını kolaylaştırmaktadır. Bu belirsizlik sebebiyle mülteci kabul etmek istemeyen ülkeler, bu kişilerin sığınmacı değil ülkeye yasa dışı yollardan girmeye çalışan göçmenler olduğunu gerekçe göstermekte ve bu konuda herhangi bir girişimde bulunmamaktadır (Kanat ve Aytaç, 2018: 69).

AB ortak göç politikası oluşturulması için ortak bir zeminde buluşmak da zor olmaktadır. Örneğin Macaristan ve Bulgaristan mülteci akınları için ilk giriş ülkesi olduklarından dolayı ortak bir politika benimsenmesinde sert bir tutum göstermektedir. Macaristan, Arap Baharı sonrasında uyguladığı politikalarla sığınmacılar için hedef ülke değil geçiş ülkesi konumuna gelmiştir. Birçok sığınmacı için Doğu Avrupa'da yer alan Macaristan, Avrupa'ya geçiş kapısı olmaktadır. Bu sebeple sığınmacıları durdurmada yetersiz kaldığı için Birlik üyeleri tarafından eleştirilmiştir (Kanat ve Aytaç, 2018: 71). Bu eleştiri sonrası Macaristan, sınır güvenliğini arttırarak sığınmacıların girişini engellemeye çalışmıştır. Aynı zamanda Bulgaristan da Avrupa'ya geçişte sığınmacılar için tercih edilen ülkelerden biridir. Bu anlamda sınırlarına gelen sığınmacıların AB sınırına geçişini engellemesi gerekmektedir. Ancak Bulgaristan geçiş ülkesi olarak diğer Avrupa ülkelerine gidecek mülteciler için gerekli önlemleri almamakta ve Avrupa sınırını korumada yetersiz kalmaktadır. Ancak AB içerisindeki önlemlerin arttırılmasıyla birlikte Bulgaristan'ın da sığınmacı girişini engellemek için uygulamış olduğu güvenlik önlemleri sertleşmiştir (Kanat ve Aytaç, 2018: 73-74).

AB'ye üye olan ülkelerin sığınmacılara ilişkin uyguladığı politikalarından bazıları şöyledir (Kanat ve Aytaç, 2018: 71-76):

- Polonya; Birliğin ortak politika belirlemeye çalışmasının, ülkelerin iç işlerine müdahale olduğunu ve her ülkenin göç politikasını kendisinin belirlemesi gerektiğini belirtmektedir.
- 2015 yılında İtalya, Yunanistan ve Macaristan'da bekleyen 120 bin sığınmacının AB ülkelerine kota sistemi ile dağıtılması Avrupa Komisyonu tarafından uygulamaya geçirilmiştir. Ancak Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Romanya gibi ülkeler, bu sisteme karşı çıkmıştır. Macaristan; kara sınırında bekleyen 54 bin sığınmacının ülkeye girişini engellemek için sınırını dikenli tellerle örmüş, 2017'de ise dikenli tellerin yerine sınıra duvar örmeye

başlamıştır. Sığınmacıları kabul etmemesi üzerine Birlik, bu 3 ülke için yasal işlem başlatma kararı almıştır. Ancak bu işlem yalnızca kınama cezası şeklinde kalmış; AB, normlara karşı gelen bu ülkelere sessiz kalmıştır.

- AB içerisinde sınırların yükselmesi ile Bulgaristan da ülkeye mülteci ve sığınmacı girişini engellemek için sınıra önce dikenli teller, sonrasında duvar örmüştür.

Bu gibi uygulamalar, hali hazırda çok büyük zorluklarla baş etmek zorunda kalan mülteci ve sığınmacıların yaşam koşullarının daha da ağırlaşmasına sebep olmaktadır.

AB'ye başvurulurken ülkeler Birlik ile uyumlu politika ve düzenlemeler yapmayı taahhüt etmektedirler. Ancak Birliğin belirlediği politika ve düzenlemelerden rahatsızlık duyulması durumunda ülkeler birlikten usulüne uygun olmak şartıyla ayrılabilir. Bu duruma örnek yakın tarihte yaşanmıştır (Kanat ve Ayaç, 2018: 79-80). Bir ada ülkesi olan ve çok yoğun mülteci dalgaları yaşamayan İngiltere, Birlikten ayrılma kararı almıştır (Brexit). İngiltere'nin birlikten ayrılma kararı, çeşitli sorunların birleşimiyle olmuştur. Bu sorunlardan biri olan, İngiltere'deki göçmen sayısında yaşanan artış ve mülteci sorununun giderek büyümesi çalışmanın konusu bakımından oldukça önemlidir. Birlikten ayrılma kararı alan İngiltere'nin hali hazırda belirli sayıda mülteciye ev sahipliği yapması yanında Avrupa'dan ülkesine daha fazla mülteci geleceğini öngörmesi de bu kararın alınmasında etkili olmuştur (Kılıcı, 2018: 23).

Aynı zamanda ülkelerin göçmen politikalarına ilişkin tutumları da mülteci ve sığınmacılar için örnek teşkil etmektedir. Özellikle göçmen, sığınmacı ve mülteci kavramlarının birbirinin yerine fazlaca kullanılması söz konusu olduğu için bu konuda yapılan uygulamalar da önem arz etmektedir. Son dönemlerde ABD-Meksika sınırında yoğunlaşan kaçak göçmenlerin sayılarının bir hayli artması sebebiyle ABD yönetimi, göçmenleri ülkesine almamak amacıyla yeni bir uygulamaya gitmiştir. Uygulamaya göre; Meksika'dan ABD'ye girmeye çalışan göçmenler, geçtikleri ilk ülkeye iltica talebinde bulunmadıysa ABD'ye de sığınma talebinde bulunamayacaklardır (BBC, 2019a). Bu amaçla ABD-Meksika sınırına duvar örülmesi de gündeme gelmiştir. ABD Başkanı'nın sınıra duvar örülmesi isteği, parlamento tarafından onaylanmayınca halk tarafından para toplanarak duvar

örülmeye çalışılmıştır (BBC, 2019b). Halkın göçmenlere yönelik ırkçı tutumları ve ülkelerine gelmelerini istemedikleri bu örnekten de anlaşılmaktadır. Göçmenlere ilişkin ABD yönetimi ve halk tarafından benimsenen bu tutum, mültecilerin gelişleri için de benzer olaylara sebebiyet verebileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

Görülmektedir ki mülteci sorunlarında mültecilere ev sahipliği yapan ülkelerde yaşanan olumsuz durumların yanında komşu ülkeleri ve daha uzaktaki ülkeleri de ilgilendiren sorunlarla karşı karşıya kalınabilmektedir. Özellikle 1980’li yıllardan itibaren ortaya çıktığı kabul edilen ve dünyayı küçük bir kasaba haline getirdiği düşünülen küreselleşme ile birlikte bir ülkede yaşanan sorunun etkileri dünyanın büyük çoğunluğu tarafından da hissedilebilmektedir. Kitlesele mülteci hareketlerinde bu sorunun ortaya çıktığı çokça durum mevcuttur. Çünkü mülteci kabul eden ülkelerin yeterli korumayı sağlayamaması durumunda mülteciler başka ülkelere de iltica etme yoluna gitmektedir. Bunun sonucu, tüm dünya ülkelerini potansiyel bir iltica ülkesi yapması açısından önemlidir. Bu bağlamda mülteci korumasını tek bir ülkenin sorunu olarak görmek ve yükümlülüklerden kaçınmak günümüz dünyasını daha büyük tehlikelere açık bırakmaktadır. Mülteci sorununun artık tüm dünya ülkelerini ilgilendirmesi sebebiyle de bu konuya ortak bir politika ile çözüm getirilmesi ve mültecilere koruma sağlanması, hem ülkelerin kendi güvenliği hem de mülteci sorununun mümkün olduğu kadar azaltılması açısından son derece elzemdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL KAMUSAL BİR MAL OLARAK MÜLTECİ KORUMASI

Küresel kamusal mal kavramı yukarıda detaylıca bahsedildiği üzere kapsamlı bir şekilde ilk kez 1999 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yapılan “Global Public Goods” adlı çalışmada ele alınmıştır. Yapılan bu çalışmada, kalkınma faaliyetlerinin ele alınmasının yanı sıra detaylı bir küresel kamusal mal tanımı da yapılmıştır (Kaul ve diğerleri, 1999a: 9-12). Bu anlamda küresel kamusal mal kavramının 1999 öncesi dönemde de çalışılmasının yanında bu dönem sonrasında daha dikkatlice ele alınmaya başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu dönemden itibaren maliye literatüründe önemli bir yer kaplayan küresel kamusal mal kavramı, içerik ve boyut olarak hala gelişmeye müsait durumdadır ve her geçen yıl başka mallar, küresel kamusal mal sınıfına dahil edilmektedir.

Küreselleşme ile beraber ortaya çıkan yeni yapıda küresel boyutta yarar sağlayan ve bölünemez nitelikteki bazı mal ve hizmetlerin olduğu ve bu mal ve hizmetlerin finansmanında ulus devletlerin tek başlarına etkin olamayacağı açıktır (Congleton, 2006: 319-320). Ulusal düzeyde sunulan kamusal mal ve hizmetlerin artık uluslararası bir düzeyde sunulmaya başlamasıyla beraber ulusal düzeyde ortaya çıkmayan ve öngörülemeyen birtakım sorunlar da ortaya çıkmaya başlamıştır (Lin ve Lai, 2008: 190-191). Çünkü küresel düzeyde sunulan mal ve hizmetler hemen hemen dünya genelindeki tüm bireyleri ve ülkeleri etkilemekte hatta gelecek nesilleri de etkileyeceği öngörülmektedir (Martin, 1999: 62-63). Bu nedenle son derece önem arz eden bu malların yönetiminde, sunumunda ve finansmanında küresel düzeyde politikalar yapılmalı ve önlemler alınmalıdır.

Tarihsel süreç içerisinde birçok sebep ve zorunlulukla savaşların ya da iç çatışmaların yaşandığı görülmektedir. Yaşanan bu çatışma ya da savaşlar sebebiyle birçok insan ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. Savaş veya iç çatışma

sebeplerinin dışında insanlar ülkesindeki çeşitli zorlayıcı unsurlar sebebiyle de göç edebilmektedir. Kan davası, dil, din, ırk, mezhep farklılıklarından dolayı baskı hissetmeleri, iklim değişiklikleri, vb. sebepler kişileri iltica etmeye yönlendiren unsurlardan bazılarıdır (Roberts, 1998: 378). Bu anlamda mülteci; ülkesinde ırk, dil, din, sosyal konum, siyasal düşünce ya da ulusal kimliği sebebiyle kendisini baskı altında hissederek kendi devletine olan güvenini kaybeden, kendi devletinin ona tarafsız davranmayacağı düşüncesi ile ülkesini terk edip, başka bir ülkeye sığınma talebinde bulunan ve bu talebi o ülke tarafından 'kabul' edilen kişidir (Landgren, 1998: 417).

Bu şekilde zorlayıcı sebeplerle ülkesini terk etmek zorunda kalanlar, çeşitli ülkelere yerleşmektedir. Yerleşimi takiben ortaya çıkan ihtiyaçlar yerleşilen ülkeler tarafından karşılanmaktadır. Bazı ülkeler ve uluslararası kuruluşlar tarafından yardım gelmesinin dışında ihtiyaçların büyük bir bölümü iltica edilen ülke tarafından karşılanmaktadır (Teyyare ve Sayaner, 2017: 449). Ancak zorunlu sebeplerle ortaya çıkan mülteci sorunu yalnızca o ülkeyi değil diğer ülkeleri de etkilemektedir (Risse, 2008: 26). Külfet çoğunlukla yerleşilen ülkede kalsa bile mülteci sorunu küresel bir dünyada yaşamamız sebebiyle tüm dünyayı etkilemektedir. Öncelikle mültecilerin gittikleri ülkede oluşacak ucuz işgücü o ülke içindeki istihdamı etkilemekte, daha sonrasında bu durum diğer ülkelere de sıçramaktadır. Örneğin; Suriye sorununda ilk yıllarda Türkiye bu yükü taşıırken yük taşınamaz olduğunda Avrupa ülkeleri de bundan etkilenmiştir. Çünkü mülteciler can güvenliği kaygısıyla ilk olarak komşu ülkelere gitmekle birlikte bu ülkeleri basamak (kavşak)[‡] ülke olarak kullanmakta ve ilk fırsatta daha iyi yaşam standartları için gelişmiş ülkelere gitmektedir. Burada önemli olan nokta; mültecilerin ayrıldıkları ülke belli iken iltica edecekleri, yerleşecekleri ülkenin belli olmamasıdır. Bu neden, olası bir mülteci sorununda tüm dünya ülkelerini potansiyel bir iltica ülkesi haline getirmektedir. Bu durum da mülteci sorununu küreselleştirmekte ve mülteci korumasını küresel bir düzeyde sağlamayı gerektirmektedir.

Açıklanan sebeplerle mülteci sorununun yalnızca iltica edilen ülkeyi değil, diğer ülkeleri de etkilediği aşikardır. Görülmektedir ki küresel kamusal malın temel

---

[‡] Basamak (kavşak) ülke, mültecilerin ilk olarak iltica ettikleri ve gelişmiş ülkelere geçiş için bir aşama olarak gördükleri ülkeleri ifade etmek için kullanılmıştır.

özelliği olan tüketimde dışlama ve rekabetin olmadığı ve sınır ötesi pozitif ve negatif dışsallıklara sebep olması özellikleri mülteci sorununda da yer almaktadır. Bu sebeple küreselleşen dünyada mülteci sorunu da aslında küresel kamusal bir kötüdür ve bu sorunu çözmek amacıyla mültecilere koruma sağlamak küresel kamusal mal olarak nitelendirilmelidir. Başka bir ifadeyle, mülteci korumasının küresel kamusal bir mal olarak düşünülmesinin en önemli dayanağı, mültecilerin bağlarını koparmak istediği ülkelerin belli olmasına rağmen iltica etmek isteyeceği ülkenin belli ve kesin olmamasıdır. Hatta ilk fırsatta iltica ettiği ülkeden başka bir ülkeye geçmesinin de muhtemel olmasıdır. Dünyanın farklı coğrafyalarında savaşın var olduğu ve her yıl 10 binlerce insanın ilticaya başvurduğu göz önünde bulundurulursa mülteci korumasının tüm dünyayı ilgilendiren bir konu olduğu görülmektedir. Bu bağlamda mülteci koruması küresel kamusal bir mal olarak değerlendirilmelidir. Küresel kamusal mal olarak değerlendirildiğinde mülteci korumasının finansmanı sadece mültecilerin gittikleri ülkeye bırakılmamalıdır. Küresel çapta bir finansman sağlanması, mülteci korumasının yükünü dağıtacak ve bir külfet olarak görülmekten çıkaracaktır.

Bu anlamda çalışmanın bu bölümünde ilk olarak mülteci korumasının küresel kamusal mal olarak değerlendirilmesi gerekliliği teorik olarak ele alınacaktır. Sonrasında küresel kamusal bir mal olarak mülteci korumasının, küresel kamusal mal sınıflandırmalarındaki yeri tespit edilmeye çalışılacaktır. Son olarak ise 1980 sonrasında yaşanan iltica hareketleri ile mülteci korumasının küresel kamusal mal özelliği kazanma süreci incelenecektir.

3.1. TEORİK AÇIDAN MÜLTECİ KORUMASININ KÜRESEL KAMUSAL BİR MAL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Mülteci korumasını küresel kamusal mal olarak değerlendirebilmek için öncelikle kamusallık özelliğinin kesin olarak var olduğunu belirlemek gerekmektedir. Kamusallığın net olarak tespit edilebilmesi sonrasında küresellik özelliğinden bahsetmek mümkün olacaktır.

Konunun özünde öncelikli olarak ele alınması gereken; mülteci korumasının kamusal bir mal olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği hususudur. Kamusal ve özel mal kavramları yukarıdaki kısımlarda detaylıca anlatıldığı gibi daha eski

zamanlarda da çalışılan bir konu olmakla birlikte temeli 1954 yılında Paul Samuelson'un "The Pure Theory of Public Expenditure" adlı eseri ile atılmıştır. Samuelson bir malın kamu malı veya özel mal olarak değerlendirilmesini malın tüketiminde rekabetin olmamasına bağlamıştır. Başka bir ifadeyle; bir kişinin herhangi bir mal tüketiminin başka bir kişinin tüketimini azaltmaması, tüketimde rekabet olmadığı anlamına gelmektedir. Samuelson'a göre eğer tüketimde herhangi bir rekabet söz konusu değilse mal, kamusal mal olarak değerlendirilir. Tam tersi durumda özel mallardan bahsedilir (Samuelson, 1954: 387).

1955 yılında Samuelson ve Musgrave tarafından yapılan ilave çalışmalarla ise tüketimde dışlanamazlık da kamusal mal için olması gereken özellik olarak belirtilmiştir. Buna göre; dışlanamazlık özelliği, bir malın bir kere üretildiğinde herhangi bir kimsenin o malın tüketiminden dışlanamayacağı, o malı tüketiminin engellenemeyeceğidir. O halde eğer bir mal için dışlanamazlık söz konusuysa o mal kamu malı olarak değerlendirilir. Sonuç olarak kamusal mal kavramı, tüketiminde rekabet olmayan ve herhangi bir bireyin tüketimden dışlanamadığı mallar olarak tanımlanabilir (Musgrave, 1959: 9-11).

Mülteci korumasının kamusal mal olarak değerlendirilebilmesi için bu iki özelliğe kısmen de olsa sahip olması gereklidir. Herhangi bir sorunda mültecilere sağlanan koruma ele alındığında her iki özelliği de bir dereceye kadar kapsadığı görülmektedir. Buna göre mülteci sorunu ya da bu sorunların çözümü, başka bir ifadeyle mültecilere koruma sağlanması; bir ülkenin mülteci korumasına katkıda bulunması durumunda diğer ülkenin yapması gereken katkıyı azaltmaması ya da sorunların çözümü ile ortaya çıkan faydadan birçok devletin, katkısından bağımsız olarak yararlanması (barış, düzen, istikrar vb.) sebebiyle "dışlanamazlık" ve bir ülkenin faydası diğer ülkenin faydasını azaltmayacağından dolayı da "tüketimde rekabet olmaması" özelliklerine sahiptir. Aynı zamanda kamusal mallarda sıklıkla karşılaşılan "bedavacılık sorunu" mülteci korumasında da kendini göstermektedir (Bursalıoğlu, 2016: 28-29). Maliyetlere katılmayanlar da mültecilere koruma sağlanması ile oluşan uluslararası düzen, istikrar, barış ve güvenlik gibi faydalardan yararlanırken sorunların çözümlenmemesi, mültecilere koruma sağlanmaması durumunda oluşacak kargaşa, istikrarsızlık ve çatışmalardan da zarar

görebileceklerdir (Suhrke, 1998: 398). Bu sebeplerle mülteci koruması kamusal bir maldır.

Mülteci korumasının kamusal bir mal olduğu tespit edildikten sonra bu malın küresel-uluslararası-bölgesel etkilerden hangisine sahip olduğu ve hangi kamusal mal sınıfında değerlendirilmesi gerektiği belirlenmelidir. Literatürde yapılan çalışmalar sonucunda uluslararası kamusal mal ve küresel kamusal mal arasında gözle görülür bir farklılığa rastlanılmamıştır. Yapılan çalışmalar çoğunluklu olarak bu iki mal kavramını aynı kavram olarak ele almakta ya da iki maldan da bahsedilmesine rağmen bir farklılıktan bahsedilmemektedir. Aynı zamanda uluslararası kamusal mal kavramı daha geniş kapsamlı bir kavram olarak düşünülmelidir. Bir malın ulusal sınırları aşması durumunda uluslararasılık oluşmaktadır. Bu uluslararasılık durumu bölgesel olabileceği gibi küresellik özelliklerine de sahip olabilmektedir. Bu anlamda hem bu iki kavram arasında farklılık olduğuna dair bir çalışmaya rastlanmadığı hem yoğunluklu olarak bu iki mal kavramından “küresel kamusal mal” kavramının sıklıkla kullanılması hem de uluslararası kamusal mal kavramının ulusal sınırları aşan fayda ya da zararlara sahip bölgesel ya da küresel kamusal malları belirtmede kullanılan bir kavram olduğunun düşünülmesi neticesinde tezde inceleme konusu uluslararası kamusal mal yerine küresel kamusal mal itibarıyla yapılmıştır. Dolayısı ile mülteci korumasının kamusal mal kategorisinde değerlendirilmesi aşamasında küresel veya bölgesel olma durumu değerlendirilmiştir.

Literatürde mülteci korumasına ilişkin çalışmalarda genellikle tartışılan konu; sorunun bölgesel olarak mı yoksa küresel olarak mı değerlendirilmesi gerektiğine ilişkindir. Birkaç çalışmada mülteci koruması bölgesel kamusal mal olarak değerlendirilmiş, kalan çoğunluklu çalışma ise mülteci korumasını küresel kamusal mal olarak ele almıştır. Mülteci korumasını küresel kamusal mal olarak değerlendiren çalışmaların literatürü aşağıda yer almaktadır.

Suhrke (1998) mülteci konusunu küresel kamusal mal olarak nitelendiren ilk kişi olması açısından önemlidir. Çalışmasında acil durumlarda ortaya çıkan mülteci akınlarının yükünün dünya çapında ülkeler arasında eşit bir şekilde (küresel paylaşım) dağıtılmasının, sorunun çözümünde daha akılcı bir yol olabileceğini savunmakta ve “kota mülteci” kavramı ile ülkelerin belirli sayıda mülteciye ev sahipliği taahhüt etmesi gerekliliği üzerinde durmaktadır. Düzenli paylaşım

(mültecilerin yükünün paylaşımı), mülteci/göç acil durumlarında daha öngörülebilir yanıtlar, daha büyük uluslararası düzen ve daha düşük işlem maliyeti anlamına gelir. Bunların hepsi ülkeler için değer ifade eden ve organize uluslararası işbirliği yoluyla elde edilmek istenen mallardır. Ülkelerin tek taraflı önlemlerle maliyetleri daha az tutabilecekleri inancı, hükümetleri işbirlikçi paylaşım planlarına girmek yerine sığınma sürecini kısıtlamaya itmiştir. Bu dinamik bize, iki tarafın yararına eşlik eden maliyetleri kabul etmekten ziyade, tek taraflı eylemle kendilerini kurtarmaya çalıştığı klasik “mahkum ikilemi”ni hatırlatmaktadır. Bu ikilemin sonucu, tek taraflı eylemle her iki tarafın durumunun daha da kötüleşmesidir. Temel bedavacılık problemi burada da ortaya çıkmaktadır. Mülteci akınıyla alıcı durumda olan ülkeler, kendi topraklarındaki mülteci sayısını en aza indirmek ve uluslararası istikrar ve düzeni de tayin etmek isterler. Bu durum akının ortak işbirliği ile çözülmesini gerektirmektedir. En bariz çözüm önerisi de kabul edilen bir dağıtım mekanizması ile mültecileri kabul etmektir. Aynı zamanda kamu malının beklenen yararı bedavacılığa sebep olacaktır. Kamu malının faydaları bölünmez olduğundan bir devlet mültecileri kabul ederse, diğerleri kendi kabullerinden bağımsız olarak ortaya çıkan “uluslararası düzen”den yararlanacaktır. Sonuç olarak, bütün ülkeler işi “öteki” ülkelerin yapmasına bırakacaktır. Ancak ortak bir işbirliği ile bireysel devletlerin kendi başlarına elde edemeyecekleri bir güvenlik seviyesi oluşur (Suhrke, 1998: 396-403).

Jayarama ve Kanbur (1999), göç ve mülteciliğin küresel dışsallık açısından küresel kamusal mal karakteristiğine sahip olduğunu ifade etmektedir (Jayarama ve Kanbur, 1999: 419).

Alexander Betts’in mülteci korumasının küresel kamusal bir mal olarak görülmesi üzerine düşünceleri önem arz etmektedir. Betts (2003) bu konuya ilişkin ilk çalışmasında, mültecilerin korunmasına ilişkin olarak yapılan yardımların ve koşulların kamu malları teorisine uymadığını savunmaktadır. Çünkü finansmana yapılan katkının ülkelere özel faydalar sağladığını ve bu sebeple ülkelerin orantısız katkılar yapmasının söz konusu olduğunu vurgulamaktadır (Betts, 2003: 286). 2009 tarihli çalışmasında ise mülteci korumasının, birçok ülkeye fayda sağlaması dolayısı ile bölgesel veya küresel olarak nitelendirilebileceğini belirtmektedir. Çünkü bir kez sağlandıklarında, ülkelerin katkılarında bakılmaksızın oluşan istikrar ve güven ortamından diğer ülkeler de yararlanabilecektir. Bu durum da bağlayıcı bir hüküm

olmaması sebebiyle ülkelerin, maliyetlerine katlanmadan bedavacılık yaparak oluşan düzenden yararlanacağı anlamına gelmektedir (Betts, 2009a: 81). Ancak Betts mültecilerin korunmasının bölgesel kamusal mal olduğunu savunmaktadır. Mülteciler tarafından yapılan sınır ötesi hareketlerin bölgesel olarak yoğunlaşması, mülteci sorununa sebebiyet veren sorunların genellikle bölgesel komplekslerin bir parçası olması, sağlanan faydadan bölgede bulunan ülkelerin yararlanacak olması ve genellikle sığınma politikalarının bölgesel entegrasyonlar yolu ile yapılması sebeplerine dayandırarak, mülteci korumasını bölgesel kamusal bir mal olarak nitelendirmektedir (Betts, 2009a: 165-166). Betts 2009 tarihli diğer bir çalışmada, küresel kamusal malların tedarik edilmesinde bedavacılık sebebiyle zorluklarla karşılaşıldığını, ancak elde edilen faydaların ya da zararların mülteci çıkışına daha yakın olan ülkelerde daha çok etkili olacağı ve bu sebeple de mülteci korumasının bölgesel kamusal mal olarak nitelendirilmesi gerektiğini yinelemektedir (Betts, 2009b: 27). 2010 yılında yaptığı çalışmayla Betts, Astri Suhrke'nin mültecilerin korunmasının küresel kamusal mal olduğu şeklinde ifade ettiği konuya değinmektedir (Betts, 2010: 58). Betts 2011 yılında mülteci korumasının yönetilmesinin (küresel göç rejimiyle ilgili olarak) faydalarının, güvenlik ve insan hakları açısından tüm ülkelerle eşit bir şekilde olmamakla birlikte bütün ülkelerle paylaşıldığı için bir küresel kamusal malı temsil ettiğini belirlemiştir (Betts, 2011a: 312-313). 2011 yılında, uluslararası iltica hukukuyla ilgili hükümlere uyulmasının sebebinin küresel güvenlik ve istikrar kamusal malının ve diğer taraftan insanlığa ilişkin olan konuların çözüme kavuşturulmasının isteniyor olması ve bunun sağlanmasının da uluslararası genel bir rejimin varlığıyla mümkün olacağını belirtmektedir (Betts, 2011b: 79). Betts 2017 yılında yaptığı çalışmada, mülteci yardımlarının ulusal düzeyde kamusal mal, küresel düzeyde ise küresel kamusal mal olduğunu ifade etmektedir. Ulusal kamusal mallarda genellikle ülkeler tarafından yardımların yapıldığını, küresel düzeyde ise uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşları aracılığı ile mülteci yardımlarının koordine edildiğini belirtmektedir (Betts ve diğerleri, 2017: 193). Yine 2017 yılındaki başka bir çalışmada ise mültecilerin korunmasının küresel kamusal bir mal olduğunu, tüm ülkelerin katkıda bulunup bulunmadıklarına bakılmaksızın sağlanan yardımla ortaya çıkan insan hakları ve güvenlik sonuçlarından bir dereceye kadar yararlandıklarını ve tüm

kamusal mallarda olduğu gibi etkin bir kurumsal işbirliği ile kurallar belirlenmedikçe yetersiz sunum ve bedavacılık problemlerinin ortaya çıkacağını belirtmektedir (Betts ve Collier, 2017: 55-56).

Hollifield (2011), yaptığı çalışma ile bölünmezlik, göç ve hareketliliğin (ya da daha doğrusu onları düzenleyen rejimin) küresel kamusal mal olarak tanımlanıp tanımlanamayacağına yoğunlaşmaktadır. Buna göre; bir noktada göç rejimi küresel kamusal mal özelliklerine yaklaşabilir. Aynı zamanda çalışmada, ulusal sınırların ötesine geçen insanların yasal hareketlerinin, hem gönderen hem de alan ülkeler için faydalı ve karlı olabilecek bir seviyeye kadar, uluslararası işbirliği ile sağlanması gerekliliği üzerinde durulmaktadır (Hollifield, 2011: 229-231).

Rudolph (2011), insan hareketliliğinin düzenli yönetimini bir küresel kamusal mal olarak gören Hollifield'in görüşlerine bir noktada katılmaktadır. Çünkü daha devlet merkezli bir anlayışla, bu devletlerin diğer devletlere göre; göç yönetimi ve insan hareketliliği konusunda çok daha avantajlı ve rekabet gücünün daha yüksek olduğunu göstermek için birçok neden olduğunu savunmaktadır. Devletlerin çıkarlarını en üst düzeye çıkarmak ve aynı zamanda dünya çapındaki düzenli insan hareketleri kamu malının üretimini yapmak için kapsamlı ve yüksek derecede yasallaştırılmış bir rejimin gerekliliği olduğu üstünde durmaktadır. Ancak burada önemli olan konunun küresel hareketlilik rejimi mi yoksa rejimleri mi olduğuna karar vermenin önemli olduğunu belirtmektedir (Rudolph, 2011: 182).

Takizawa (2015), mülteci korumasının insan güvenliği ve uluslararası yük/sorumluluk paylaşımının teşvik edilmesi açısından önemini ortaya koymuştur. Mültecilerinin uluslararası korunması, devletlerin katkılarına bakılmaksızın birçok devlete yarar sağladığı sürece küresel kamusal bir mal olarak görülebilmektedir. Çünkü bir devlet tarafından koruma sağlandıktan sonra güvenlik sağlama ve insani hedefler açısından ortaya çıkan faydalar, bu korumaya katkı sağlayıp sağlamadığına bakılmaksızın tüm devletlere katkı sağlamaktadır. Bu sebeple diğer devletlerin bedavacılık eğilimi göstererek bu faydalardan yararlanıp katkıda bulunmaması çok muhtemel olmaktadır. Mültecilerin küresel kamusal bir mal olarak uluslararası korunması, mülteci sözleşmelerinden oluşan küresel mülteci rejimi tarafından sağlanmaktadır. Küresel kamusal bir mal olarak ülkeler tarafından mültecilere yardım sağlanması; ülkesine ulaşan mültecilere koruma sağlayarak ülkesinde misafir

etme şeklinde yapılabileceği gibi mültecileri misafir eden ülkelere maddi katkı sağlama şeklinde de olabilmektedir. Bu anlamda mülteci koruması küresel kamusal mal olduğu için yük paylaşımının ülkeler arasında yapılmasının teşvik edilmesi gereklidir (Takizawa, 2015: 207-208).

Widdows ve Marway (2015), yürüttükleri çalışmada göçmenlerin sağlığını iyileştirmek için yapılan çalışmaların küresel kamusal mal olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Kamu maliyesi literatürüne girebilecek olan temiz su, gıda ve yeterli barınma ile temel sağlık hizmetlerine erişimin, bulaşıcı hastalıkların yayılma riskini azaltacağını ve dolayısıyla küresel kamusal bir yarar oluşması sebebiyle küresel kamusal mal oluşacağını ifade etmektedir. Aynı zamanda göçmenlerin kürtaj ve doğum kontrolüne erişimi ile nüfus kontrolünün sağlanmasını da bu bağlamda değerlendirmektedir (Widdows ve Marway, 2015: 126). Bu çalışmada Widdows ve Marway her ne kadar mülteci kavramını küresel kamusal mal olarak nitelendirmese de mültecilerin de göçmen başlığı altında olması dolayısıyla bu çalışma da tezin kapsamı bakımından önemli bulunmuştur.

Bursalıoğlu (2016), finansal istikrar ve dünya barışı gibi hedeflere ulaşmak için küresel kamusal mal teorisine ihtiyaç olduğunu ve aşırı ve kontrolsüz göçün de bunlardan biri olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Hızla küreselleşen dünyada mülteci koruması, küresel göç rejimiyle ilgili önemli bir konu olmaktadır. Hızla küreselleşen dünya, sınır ötesi büyük sorunlara (nüfus, çevre, savaş, güvenlik, göç ve mülteciler, finansal kriz, uyuşturucu, suç ve hastalık kontrolü vb.) ve küresel dışsallıklara sebep olmuştur. Bugünün savaşlarının çoğu ülkeler içinde yapılmasına rağmen etkileri etnik gruplar ve tarihsel ulus devletler arasındaki gerilimi arttırmaktadır. Silahlı çatışmalar ya da sivil isyanlar, ulusal sınırları yalnızca komşu ülkeler ile değil aynı zamanda daha uzak ülkelere de yayılacak şekilde aşan dışsallıklara neden olan kitlesel mülteci akımlarına, kıtlıklara, salgınlara ve soykırımlara neden olmaktadır. Göçün korunmasıyla sağlanan güvenlik, barışı koruma operasyonları yoluyla kontrol altında tutulmakta ve böylece dışlanamaz ve rekabet edilemez faydalar ortaya çıkmaktadır. Kaul ve arkadaşları, küresel göç rejiminin geliştirilmesinde kolektif bir çıkar olması gerektiğini saptamıştır. Çünkü bu küresel kamusal malı temsil eder. Küresel göç rejiminin yararları, sorunların çözümü ile ortaya çıkan faydadan tüm devletlerin katkısından bağımsız olarak yararlanması

(barış, düzen, istikrar vb.) sebebiyle “dışlanamaz” ve bir ülkenin faydası diğer ülkenin faydasını azaltmayacağından dolayı da ”tüketimde rekabet olmaması” özelliklerine sahiptir. Hızla küreselleşen dünyada mülteci koruması küresel göç rejimiyle alakalı önemli bir konudur. Mülteci koruması küresel kamusal maldır. Çünkü faydaları güvenlik ve insan hakları açısından tüm ülkelerle paylaşılır. Bu faydaların bir ülke tarafından kullanılması diğer ülkelerin kullanımını azaltmaz. Bu özellik, çok taraflı bir rejim gerektirmektedir (Bursalıoğlu, 2016: 28-29).

Teyyare ve Sayaner (2017) yaptıkları çalışmada sağlık, çevre, savaşlar, krizler ve göçlerin, küresel nitelikte negatif dışsallıklara sahip olmaları sebebiyle küresel kamusal mal olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Aynı zamanda kendi devletlerinde korunamayan ve mülteci durumuna düşen insanların mülteci olarak gittikleri ülkelerde de barınma izninin verilmemesi, geçim kaynağı sağlanmaması gibi nedenlerle ülkelerindeki zorlukları yeniden yaşayarak ölüme mahkum edilebileceğini ya da başka bir ülkeye kaçmaya çalışabileceklerini ifade etmektedir. Suriye krizinden sonra yaklaşık 5 milyon kişi mülteci durumuna düşmüştür. Bu sayının yalnızca 486 bin kadarı kamplarda yaşamaktadır. Kamplarda yaşayan kişi sayısına bakıldığında göç eden mülteci sayısının yaklaşık %10’una karşılık gelmektedir. Geriye kalan %90’lık kısmın kamplarda yaşamadığı düşünülürse, mülteciler için ne kadar büyük bir kamusal harcama yapılması gerektiği ve ne boyutta küresel bir sorun haline geldiği görülmektedir. Küresel bir sorun haline gelen Suriye Krizinin çözülmesi için ya ülkelerin mültecilere kapılarını açması gerekmekte ya da kapıları açan ülkelere kendi sunamadıkları imkanı sunabilmeleri için insani yardım yapmaları gerekmektedir. Suriye Krizinde Türkiye’nin şimdiye kadar yaptığı harcamalar 25 milyar doları aşmışken uluslararası toplum tarafından verilen destek 526 milyon dolardır. Bu sorun küresel bir hale geldiği için tüm ulusların ve uluslararası kuruluşların göç için yapılan maliyetlere katılması gerekir. Yapılan yardımların miktarlarına bakıldığı zaman ülkelerin bu küresel soruna karşı daha az duyarlı olduğu görülmekte olup, bu maliyetlere çoğunlukla göç alan ülkeler katlanmaktadır. Bir diğer ifade ile kamusal malların temel özellikleri sonucu ortaya çıkan bedavacılık sorunuyla burada da karşılaşılmaktadır. Birçok ülke ortaya çıkan göç hareketi karşısında herhangi bir maliyete katlanmadan veya az bir maliyete katlanarak göçün meydana getireceği olumsuz etkilerden korunmaktadır. Bunun bir

sonucu olarak da kamusal nitelikte mal ve hizmet üretimi ya gerçekleştirilememekte ya da yetersiz düzeyde sunularak göçün ortaya çıkarabileceği sosyal, ekonomik durumlar, güvenlik, sağlık gibi birçok alanda olumsuz etkiler meydana getirmektedir (Teyyare ve Sayaner, 2017: 437-449).

Mottaghi (2018) büyük mülteci akınlarının refahının artırılmasını, ev sahibi ülkelerin sorumluluğunu aşan küresel kamusal mal olarak ifade etmektedir. Mülteci akınlarını yönetme ve mültecileri barındırma konusundaki istikrar ve güvenlik etkileri sadece ev sahibi ülkeye fayda sağlamakla kalmaz, aynı zamanda yakınlardaki diğer ülkelere ve büyük girişlere sahip olan daha uzaktaki ülkelere de fayda sağlar. Mültecilerin kayıp bir nesil olmaması, ev sahibi ülkelerin politika yapıcılarının ve uluslararası ve insani kalkınma ajanslarının bu konuya nasıl yanıt verdiğiyle bağlıdır. Eğer bu zorluklarla mücadele edilmezse, dünya istikrar ve barışını tehdit edebilecek uzun vadeli krizlere yol açacaktır. Çoğu mülteci Kenya, Lübnan ve Ürdün de dahil olmak üzere nispeten kırılğan, küçük ve ekonomik açıdan savunmasız olan ülkelerde yoğunlaşmaktadır. Mültecilerin bu ülkelerdeki talepleri, bu ekonomilerin işsizlik sorununu arttırmasının yanında yetersiz olan kamu hizmetlerini ve altyapısını da gerginleştirir. Mülteciler ekonomiye fayda sağlayabilecek yiyecek ve hizmetlere olan talebi arttırırsa da genellikle yoksulların geçimlerini olumsuz yönde etkileyen enflasyonist baskıları şiddetlendirmektedir. Sonrasında bu enflasyonist baskılar küresel etkilere sebep olmaktadır. Eğer mültecilerin sağlık, eğitim, istihdam ve geçim kaynaklarına erişim gibi sorunları çözümlenmezse; bulaşıcı hastalıklar, eğitimde beşeri sermaye ve uzun dönemdeki dünya istikrar, barış ve yeniden yapılanma süreçleri için kayıp, istihdamda sürekli tatminsizlikle başka ülkelere göç gibi uzun vadeli krizlere yol açabilir. Bu sebeple zararlar küresel boyutta olacaktır. Mültecilerin istikrarını ve refahını arttırmak küresel kamusal maldır. Sorumluluk paylaşım yükümlülüğü, açıkça mültecilerin refahının küresel kamusal mal kavramının tüm özelliklerine sahip olduğunu belirtmektedir. Eğer bir ülke mültecilerin refahına katkıda bulunursa, bu durum başka bir ülkenin yapması gereken katkıyı azaltmaz. Mültecilere sağlanan fayda (dolayısıyla herkese), herkesin katkısının toplamıyla işlevini yerine getirir. Ancak bunun maliyetini tek ülke taşır. Her bir ülkenin katkısını azaltması ve başkalarının ödemesine izin vermesi gibi bir istek vardır. Ancak her ülke böyle yaparsa, mülteciler için bir fayda oluşmaz ve

böylece de kamu malı da oluşmaz. Bu nedenle bu zorlukları ele almak için kolektif eylem gereklidir (Mottaghi, 2018: 1-4).

Görüldüğü üzere mülteci korumasının küresel kamusal mal özellikleri gösterdiği çeşitli yazarlar tarafından dile getirilmeye başlanmıştır. Bölgesellik ve küresellik açısından tartışılmalı bir konu olmakla beraber tarafımızca da mülteci korumasının küresel kamusal mal olduğu düşünülmektedir. Bölgesel kamusal mal; belirli bir coğrafi alanda birbirine komşu olan ülkelere üretilen, faydası ve zararları bakımından yine aynı bölgeyi etkileyen kamusal niteliği ağır basan mallardır (Çelebi ve Yalçın, 2008: 7). Küresel kamusal mal ise yararları birden fazla ülke grubunu kapsayan, birkaç ya da tercihen tüm insanlığı etkileyen ve hem şimdiki hem de gelecek nesillere uzanan mallardır (Yılmaz ve Yaraşır, 2011: 5). Her iki tanım da değerlendirildiğinde bölgesel kamusal malın yalnızca belirli bir bölgedeki ülkeleri; küresel kamusal malın ise birden fazla bölgedeki ülkeleri ilgilendirdiği söylenebilir. Bu anlamda mülteci koruması, sadece bölgedeki ülkeler açısından değil bölge dışındaki ülkeler açısından da sebepler ve sonuçlara sebebiyet vermekte ve ülkeleri gerek finansal açıdan gerekse de ev sahipliği gibi durumlar açısından etkilemektedir.

Mülteci koruması detaylıca incelendiğinde ortaya çıkan belirli özellikler aşağıda sıralanmıştır.

- Öncelikle Kaul'un (1999) tanımlamasına göre küresel kamusal mal; yararları birden fazla ülke grubunu kapsayan, birkaç ya da tercihen tüm insanlığı etkileyen ve hem şimdiki hem de gelecek nesillere uzanan ya da en azından gelecek nesiller için kalkınma seçeneklerini zorlamadan mevcut nesillerin ihtiyaçlarını karşılayan mallardır (Kaul ve diğerleri, 1999a: 9-12). Bu tanımdaki "birkaç ya da tercihen tüm insanlığı etkileyen" ifadesi, bir sorunun bir bölgenin dışındaki ülkeyi de etkilemesi durumunda küresellikten bahsedilebileceği anlamına gelmektedir.
- İkinci olarak, mülteci koruması ev sahibi ülkenin sorumluluğunu aşan küresel etkilere sahiptir (Mottaghi, 2018: 1).
- Mülteci sorununun çözümlenmesi veya mülteci korumasının sağlanması; istikrar, güven, insan hakları, barış vb. konular açısından yalnızca ev sahibi

ülkeye fayda sağlamakla kalmaz, aynı zamanda yakınlardaki diğer ülkelere ve daha uzaktaki (bölge dışındaki) ülkelere de fayda sağlar (Mottaghi, 2018: 1).

- Mültecilerin kayıp bir nesil olmaması, ev sahibi ülkelerin politika yapımcılarının ve uluslararası ve insani kalkınma ajanslarının bu konuya nasıl yanıt verdiğiine bağlıdır. Eğer mültecilerin sağlık, eğitim, istihdam ve geçim kaynaklarına erişim gibi sorunları çözümlenmezse; bulaşıcı hastalıklar, eğitimde beşeri sermaye ve uzun dönemdeki dünya istikrar, barış ve yeniden yapılanma süreçleri için kayıp, istihdamda sürekli tatminsizlikle başka ülkelere göç gibi uzun vadeli krizlere yol açabilir (Mottaghi, 2018: 2). Bu sebeple zararlar küresel boyutta olacaktır.
- Mültecilere ev sahipliği yapmaktan kaçınmak için maliyetlere katlanmak adına ev sahibi ülkelere yapılan yardım, sağlanan finansman da mülteci korumasının küresel kamusal mal olduğunu göstermektedir. Çünkü yardım yapıldığında, yardımı yapan ülkenin aslında yapması gerekli yatırımlar yapılamayabilir ya da ülke ile ilgili belirli bazı proje, program ya da işlemlerin hayata geçirilme planları ertelenebilir. Ülke, sağladığı finansmanı kendi ekonomisini geliştirmek adına kullanmadığı için bu durumun gelecek kuşakların refah kaybına sebebiyet vererek, gelecek kuşakları etkileyeceği aşıkardır. Bu durum komşu olsun ya da olmasın finansman sağlayan tüm ülkeler için geçerlidir.
- Tam tersi durumda, mültecilerin ev sahibi ülkeye getirdiği maliyetlere katlanılmaması, yardım edilmemesi durumunda da küresel etkiler söz konusudur. Çünkü ev sahibi ülke bu sorunu tek başına karşılayamayacağı için bu durum mülteci sorununu körükleyecek ve mültecilerin daha çok ülkeye iltica etmesine sebep olacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken; mültecilerin yalnızca komşu ülkelere değil, daha uzaktaki ülkelere de giderek küresel bir etki yaratabileceğidir (Teyyare ve Sayaner, 2017: 439).
- İlave olarak maliyetlere katlanılmaması durumunda, bu yükün altında ezilen ülkenin ekonomik istikrar sorunları oluşabilir ve istikrarın da bir küresel kamusal mal olması sonucunda ülkenin bozulan ekonomisi diğer ülkelerin de ekonomilerini bozarak küresel bir etki ile domino taşı gibi tüm dünyayı etkileyebilir.

- Ülkelerin mülteci sorunlarına ilişkin belirli politikalar geliştirmeleri de mülteci korumasının küresel kamusal mal özellikleri taşıdığını göstermektedir. Örneğin, Ortadoğu’da yaşanan bir savaş nedeniyle ortaya çıkan kitlesel mülteci akınlarında Avrupa’da yer alan bir ülkenin, ülkesine mülteci kabul etmemek üzerine politika geliştirmemesi gerekmektedir. Zira mülteci korumasının bölgesel kamusal mal olması durumunda Avrupada yer alan bir ülke Ortadoğu’daki mülteciler için bir politika uygulamak zorunda kalmamalıdır. Günümüz mülteci akınlarında bu tür politikalar ülkeler tarafından tercih edildiği için mülteci korumasının küresel kamusal mal özellikleri gösterdiğini söylemek yanlış bir ifade olmayacaktır.
- Son olarak ülkesinden iltica eden bir mülteci ilk olarak komşu ülkelere gidiyor olsa bile ileriki yıllarda komşu ülkelerden daha uzaktaki ülkelere de gidebilmektedir. Mültecilerin ağırlıklı olarak komşu ülkelerde olmakla birlikte azımsanmayacak kadarının da bölge dışındaki ülkelere yaşadığı görülmektedir. Küresel kamusal mal olma için bir gereklilik olan birden fazla bölgenin etkilenmesi durumu ya da oluşan dışşallığın birden fazla bölgeye yayılması durumu mülteci korumasında varlığını göstermektedir. Bu anlamda mülteci koruması, küresel etkilere sahiptir.

Sayılan tüm maddeler ile mülteci korumasının, küresel kamusal bir mal olarak değerlendirilmesi gerektiği kanaati oluşmaktadır.

3.2. MÜLTECİ KORUMASININ KÜRESEL KAMUSAL MAL SINIFLANDIRMALARINDAKİ YERİ

Küresel kamusal malların sınıflandırmasına ilişkin literatürde hala bir birlik bulunmamakla birlikte belirli sınıflandırmaların kabul edildiği ve geçerli olduğu görülmektedir. Hali hazırda var olan bu sınıflandırmalar ilk bölümde belirtildiği üzere; geleneksel küresel kamusal mallar-yeni küresel kamusal mallar, üretim zincirindeki yerlerine göre küresel kamusal mallar, temel ve tamamlayıcı küresel kamusal mallar, sektörlere göre küresel kamusal mallar, sağladığı faydanın türüne göre küresel kamusal mallar, kamusalılık doğasına göre küresel kamusal mallar ve kamusalılık derecesine göre küresel kamusal mallar şeklindedir. Mülteci korumasının

da küresel kamusal mal özellikleri göstermesi nedeniyle bu sınıflandırmalar açısından değerlendirilmesi gerekmektedir.

- *Geleneksel Küresel Kamusal Mal-Yeni Küresel Kamusal Mal Sınıflandırması:*

Küreselleşme temel alınarak yapılmış bir sınıflandırmadır. Küreselleşmenin doğuşundan önceki dönemlerde küresel kamusal mal olarak adlandırılmayan bazı mallar, küreselleşme ile birlikte şekil değiştirerek küresel kamusal mal özellikleri göstermeye başlamıştır. Küreselleşme öncesi dönemde var olan atmosfer, ozon tabakası, denizler gibi mallar geleneksel küresel kamusal mallar olarak değerlendirilirken küreselleşme sonrası ortaya çıkan sağlık, finansal istikrar, bilgi, barış ve güvenlik, insan hakları, çevre gibi mallara da yeni küresel kamusal mallar denilmektedir. Bu mallar özellikle ülkelerin dışa açılım politikalarıyla, küresel bazda oluşan risklerle, uluslararası alanda faaliyet gösteren devlet dışı kuruluşların sayılarının artmasıyla; bir ülkede mevcut olan bir sorun ya da faydanın etkilerinin diğer ülkeleri de ilgilendirir hale gelmesi ve ortak hareket edilmesini gerekli kılması ile ortaya çıkmıştır (Akdemir ve Şahin: 2006: 6). Mülteci koruması bu sınıflandırma açısından değerlendirildiğinde, yeni küresel kamusal mal olduğu görülmektedir. Özellikle küreselleşme sonrası ülkelerde yaşanan savaşlar ya da zorlayıcı unsurlar insanların daha fazla sayıda ve daha uzak yerlere gidebilmelerine yol açmıştır. Eski tarihlerde yaşanmış aynı etkiye sahip bir savaşta daha az insan daha az sayıda ülkeye iltica etmişken küreselleşme sonrası dönemde aynı veya daha az etkiye sahip başka bir savaşta daha çok sayıda insanın çok daha fazla sayıda ülkeye iltica etmesi söz konusu olmaktadır. Bu anlamda küreselleşme etkisi ile mülteci koruması küresel kamusal mal olarak değerlendirilebildiği için bu sınıflandırma açısından mülteci koruması yeni küresel kamusal maldır.

- *Üretim Zincirindeki Yerine Göre Küresel Kamusal Mallar:*

Bu sınıflandırma küresel kamusal malların üretim aşamalarına göre nihai ve ara küresel kamusal mallar şeklinde ikili bir şekilde yapılmaktadır. Nihai küresel kamusal mallar, bir malın somut olarak üretimi şeklinde değil herhangi bir sorunla mücadele ya da bir durumu iyileştirme şeklinde bir çıktı niteliği taşımaktadır. Ortak mirasların korunması, çevrenin korunması, barışın sağlanması ya da korunması, hastalıklarla mücadele edilmesi bu başlık altında ele alınabilecek

türde küresel kamusal mallardır (Kaul ve diğerleri, 1999: 13). Ara küresel kamusal mallar ise nihai küresel kamusal malların sağlanması için katkı sağlayan uluslararası düzenlemeler ya da rejimlerdir. Uluslararası altyapı, uluslararası yardım, uluslararası denetim standartları ara küresel kamusal mallara örnek olarak verilmektedir (Kaul ve diğerleri, 1999: 13). Üretim zincirine göre sınıflandırmada mülteci koruması, nihai küresel kamusal mal özelliği göstermektedir. Çünkü mültecilerin korunması ya da sorunlarının çözümü bir çıktı niteliği taşımakta ve nihai bir sonuç olmaktadır.

- Temel ve Tamamlayıcı Küresel Kamusal Mallar: Dünya Bankası tarafından yapılan bu sınıflandırma, üretim ve tüketim odağında ele alınmaktadır. Temel küresel kamusal malda bir malın üretim aşaması dikkate alınırken tamamlayıcı küresel kamusal malda tüketim aşaması dikkate alınmaktadır. Başka bir ifadeyle; ülkesel, bölgesel ya da küresel olarak üretilen bir malın fayda veya zararlarının diğer ülkelere yayılmasına sebebiyet veren faaliyetler temel faaliyetler olarak adlandırılmaktadır. Temel faaliyetlerin kullanılabilir hale getirilmesi yani küresel kamusal malların tüketimi için ülkeleri hazırlayan ve temel faaliyetlerin üretimine katkıda bulunan faaliyetlere de tamamlayıcı faaliyetler, yani tamamlayıcı küresel kamusal mallar denilmektedir (World Bank, 2001: 71). Örneğin; hastalıkların yok edilmesi temel küresel kamusal mal iken bu hedefle aşı dağıtım sistemlerinin oluşturulması tamamlayıcı faaliyet olarak değerlendirilmektedir (Morrisey ve diğerleri, 2002: 41). Temel ve tamamlayıcı küresel kamusal mal sınıflandırması bakımından mülteci korumasını temel küresel kamusal mal sınıfına dahil etmek mümkündür. Ancak mülteci sorunlarının çözümü için mültecilere gıda, sağlık, barınma gibi yardımların yapılması da temel küresel kamusal mal olan mülteci korumasına ülkeler tarafından yapılan destekler şeklinde tamamlayıcı faaliyetler kapsamında değerlendirilerek tamamlayıcı küresel kamusal mal sınıfında incelenebilmektedir.
- Sektörlere Göre Küresel Kamusal Mallar: Sektörler bazında yapılan küresel kamusal mal sınıflandırması farklı yazarlar tarafından farklı ifade edilmekle birlikte en çok kullanıldığı şekli küresel kamusal malların; çevre, sağlık, güvenlik-barış, bilgi ve yönetim olmak üzere beşe ayrılan sınıflandırmasıdır

(Morrisey ve diğeri, 2002: 39). Yapılan bu sınıflandırmada genel olarak küresel kamusal malların fayda veya zararlarının hangi sektörlerle ilişkin olduğunun belirlenmesi önemli olmaktadır (Mascarenhas ve Sandler, 2005: 1114-1115). Mülteci koruması sektörlerine göre sınıflandırma açısından, ayrı bir başlıkla altıncı sektör sınıflandırması olarak yer alabileceği gibi barış ve güvenlik maddesi altında da yer alabilir.

- *Sağladığı Faydanın Türüne Göre Küresel Kamusal Mallar:* Bu sınıflandırmada küresel kamusal mallar sağladıkları faydaya göre; doğrudan fayda sağlayan, risk azaltıcı ve kapasite arttırıcı küresel kamusal mallar olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Susam, 2008: 289). Doğrudan fayda sağlayan küresel kamusal mallar, yapılan faaliyetler sonucunda ortaya çıkan faydadan herkesin yararlandığı ve kimsenin bu faydadan dışlanmadığı küresel kamusal mallardır. Barış ve güvenliğin sağlanması ve doğal kaynakların kalitesinin artırılması doğrudan fayda sağlayan küresel kamusal mallara örnek olarak verilebilir. Risk azaltıcı küresel kamusal mallar, genellikle önleyici tedbirleri içermekte olup üretilen bir kamu malı ile var olan veya ortaya çıkabilecek risklerin azaltılmasını ya da önlenmesini sağlamaktadır. Bu mallar, sağladığı faydanın yayıldığı alana göre bölgesel ya da küresel olma özellikleri gösterebilirler. Koruyucu sağlık hizmetleri, çatışmaların önlenmesine yönelik faaliyetler, iklim değişikliği ve küresel ısınma ile mücadele edilmesi bu mallara örnek olarak verilebilir. Kapasite arttırıcı küresel kamusal mallar ise özel ya da kamusal malların üretiminde kapasite arttırılmasından dolayı ortaya çıkan faydanın herkese yayılması durumunda oluşmaktadır. Eğitim faaliyetleri, küresel bilgi üretme kapasitesini arttırdığı için bu kapasite artırımından dolayı oluşan fayda herkese yayılıyorsa eğitimde kapasite artırımını küresel kamusal mal olarak değerlendirilir (Yusufoğlu ve Özpençe, 2015: 19). Sağladığı faydalar açısından yapılan sınıflandırmada, mültecilerin korunması ya da mülteci sorunlarının çözümlenmesi sonucu oluşan faydadan tüm ülkeler yararlanacağı için mülteci korumasını doğrudan fayda sağlayan küresel kamusal mallar kategorisine dahil etmek yanlış olmayacaktır. Çünkü mültecilerin sağlık, barınma, gıda gibi ihtiyaçlarının karşılanması ve gerekli yardımların yapılması mülteci sorununun artmasının önüne geçecek ve diğer ülkelere yayılmasını engelleyecektir. Başka

bir ifadeyle, yapılan bir faaliyet dolayısı ile oluşan faydadan diğer ülkeler mülteci sorunuyla uğraşmaması yolu ile fayda sağlamış olacaktır. Mültecilerin ihtiyaçlarının karşılanmaması durumunda ise mülteciler yine kendi ülkelerindeki şartlarla karşılaşmış olacağı için çok fazla sayıda insanın ölümüne ya da diğer ülkelere de yasal veya kaçak yollardan gitmesine ve mülteci sorununun daha fazla yayılmasına sebep olacaktır. Bu anlamda bakıldığında üretilen bir kamusal mal ile mülteci sorununun yayılmasının önüne de geçilmiş olacağından mültecilere yönelik yapılan faaliyetlerin risk azaltıcı faaliyetler kapsamına da gireceği ve risk azaltıcı küresel kamusal mal olarak da nitelendirilebileceği görülmektedir.

- *Kamusallık Doğasına Göre Küresel Kamusal Mallar:* Kamusallık doğasına göre yapılan sınıflandırmada küresel kamusal mallar genel olarak; kendiliğinden var olma, sonradan üretilme ya da belirli sonuçlar ile ortaya çıkan mallar olmak üzere üçe ayrılarak açıklanmaktadır (Kaul ve diğerleri, 1999b: 452). Doğal küresel kamusal mallar, fiziki olarak var olan mallardır. Denizler, okyanuslar, su kaynakları, ozon tabakası doğal küresel kamusal mallardandır. İnsan yapımı küresel kamusal mallar, insanlar tarafından zamanın şartlarına göre üretilmiş ve tüm insanlara fayda sağlayan mallardır. İnternet, bilgi, evrensel ilke ve normlar bu mallara örnek teşkil etmektedir. Son olarak küresel politik sonuçlara sebep olan küresel kamusal mallar ise soyut nitelikte olup düzenin, istikrarın ve dengenin korunması durumunda insanlara faydalı olan; aksi durumlarda ise zarar veren mallardır. Barışın korunması, finansal istikrarın sağlanması, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, yoksullukla mücadele bu mallara örnek olarak gösterilebilir (Kanbur ve diğerleri, 1999: 54). Bu sınıflandırmada mülteci koruması ya da mülteci sorunlarının çözümü, küresel politik sonuçlara sebep olan küresel kamusal mallar olarak değerlendirilebilir. Çünkü mülteci sorunları; çözülmesi durumunda insanlara ve ülkelere faydalı olan, çözülmemesi durumunda ise zarar veren bir etkiye sahip olacaktır.
- *Kamusallık Derecesine Göre Küresel Kamusal Mallar:* Kamusallık derecesine göre sınıflandırma, klasik kamusal mal sınıflandırmasına göre yapılmaktadır. Bu anlamda bir mal ve hizmetin tüketiminde rekabet ve dışlanamazlık olarak

ifade edilen iki temel özelliğine göre malların sınıflandırması yapılmaktadır. Bu sınıflandırma küresel kamusal mallara da uygulanarak küresel tam kamusal mallar, küresel yarı kamusal mallar, küresel kulüp mallar ve küresel ortak mallar olmak üzere dört farklı küresel kamusal mal kategorisi oluşturulmuştur (Barış ve Barlas, 2017: 146). Kamusal malların temel iki özelliğini taşıyan küresel kamusal mallara, küresel tam kamusal mal denilmektedir. Küresel ısınmanın önlenmesi, ozon tabakasındaki incelmeyi yavaşlatılması, bulaşıcı hastalıklarla mücadele bu mal ve hizmet grubuna girmektedir (Sandler, 1999: 24). Küresel yarı kamusal mallar, kısmen rakip olabileme ya da dışlanabilme özelliklerine sahiptir. Örneğin; okyanuslardaki balıkları avlamak açısından bireyler arasında dışlama yapmak mümkün değildir, ancak balıkların avlanması konusunda rekabet vardır. Yine herhangi bir projede, finansmanına katkı yapmayan ülke projenin kullanımından dışlanabilir (Sandler, 1999: 25). Küresel kulüp mallarının tüketiminde dışlama söz konusudur. Dışlama söz konusu olduğu için malların tüketimi, o malın maliyetine katlanmasıyla mümkün olmaktadır. Boğazlar, İNTELSAT, uluslararası parklar, internet, küresel ölçekte herkes tarafından kullanılacak mallardır. Ancak kullanımı belirli bir bedele bağlanmıştır (Sandler, 1999: 26). Bir malın sunumu ile hem ulusal sınırlar içinde hem de dışında fayda sağlanıyorsa bu mal küresel ortak mal olarak adlandırılmaktadır. Yağmur ormanlarının korunması, yerel düzeyde erozyona karşı bir koruma sağlarken küresel ölçekte de biyolojik çeşitliliğin artması ve karbon seviyesinin kontrol altına alınmasını sağlayacaktır. Aynı şekilde bir ülkede barışın sürekliliğinin tesis edilebilmesi, o ülke açısından huzursuzlukların olmamasını sağlarken aynı zamanda ülkeler arasındaki ticari işlemlerin de düzenli bir şekilde sürmesini sağlayacaktır (Sandler, 1999: 27). Mülteci korumasının kamusal malların iki özelliğini de bir dereceye kadar kapsadığı görülmektedir. Buna göre mülteci koruması ya da mülteci sorunlarının çözümü; bir ülkenin mülteci korumasına katkıda bulunması durumunda diğer ülkenin yapması gereken katkıyı azaltmaması ya da sorunların çözümü ile ortaya çıkan faydadan tüm devletlerin, katkısından bağımsız olarak yararlanması (barış, düzen, istikrar vb.) sebebiyle “dışlanamazlık” ve bir ülkenin faydası diğer ülkenin faydasını

azaltmayacağından dolayı da "tüketimde rekabet olmaması" özelliklerine sahiptir. Aynı zamanda kamusal mallarda sıklıkla karşılaşılan "bedavacılık sorunu" mülteci korumasında da kendini göstermektedir. Maliyetlere katılmayanlar da mülteci koruması ile sağlanan uluslararası düzen, istikrar, barış ve güvenlik gibi faydalardan yararlanırken mülteci sorunlarının çözümlenmemesi durumunda oluşacak kargaşa, istikrarsızlık ve çatışmalardan zarar görebileceklerdir. Bu sebeplerle mülteci koruması bu sınıflandırmada, küresel tam kamusal mal özelliklerini taşımaktadır. Bununla birlikte; bir malın sunumu ile hem ulusal sınırlar içinde hem de dışında fayda sağlandığında, küresel ortak mallardan bahsedildiği ve mülteci korumasına yapılan bir faaliyetin fayda veya zararları ülke dışına taşıdığı için mülteci korumasının, küresel ortak mal olarak da değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

- *Sunum Tekniğine Göre Küresel Kamusal Mallar:* Küresel kamusal malların sunumu, genel olarak bu malların tüketilmeye ya da faydalarından yararlanmaya hazır hale getirilmesi demektir. Sunum tekniğine göre yapılan sınıflandırma, aslında küresel kamusal malın sunumu esnasında, sunum maliyetlerine katılan aktörlerin katkıları arasındaki ilişkiye göre yapılmaktadır. Bu anlamda küresel kamusal mallar sunum tekniğine göre; toplama tekniği, en iyi vuruş tekniği, en zayıf halka tekniği ve ağırlıklı toplama tekniği olmak üzere dördü bir şekilde sınıflandırılır (Şare ve Tekeli, 2017: 184). Toplama tekniği, en yaygın kullanılan sunum tekniğidir ve küresel kamusal malın toplam üretimi, ülkelerin ayrı ayrı yapmış oldukları katkıların toplamına eşittir (Sandler, 2003: 134). Hava kirliliğinin sınırlandırılması, halk sağlığı alt yapısının oluşturulması, uluslararası parklar ve yağmur ormanlarının korunması faaliyetleri toplama tekniği ile sunulmaktadır (Anand, 2002: 24). En iyi vuruş tekniğinde küresel kamusal malın toplam üretim miktarını, bu mala en çok katkı sağlayan aktörün katkısı belirlemektedir (Hirshleifer, 1983: 372). Gözetleme teknolojileri, arabulucular tarafından çatışmaların durdurulması, kriz yönetimi takımı bu teknikle sunulan küresel kamusal mallardandır (Anand, 2002: 24). En zayıf halka tekniğinde küresel kamusal malın toplam üretim miktarı, o üretim için en az katkıyı yapan ülkenin üretim miktarına eşit olmaktadır (Sandler ve Arce, 2001: 19). Küresel kamusal mallardan haşerat

yayılmının engellenmesi, salgın hastalıkları kontrol altına almak, ulaştırma şebekesi, aile planlaması bu teknikle sunulmaktadır (Anand, 2002: 24). Ağırlıklı toplama tekniğinde bir küresel kamusal malın toplam üretim miktarı, ülkelerin yapmış olduğu katkıların ağırlıklı oranlarının toplamına eşittir (Sandler, 2003: 135). Çevre kirliliğinin azaltılması, serbest ticaret anlaşmaları, terör tehlikesinin yok edilmesi ağırlıklı toplama tekniğiyle sunulmaktadır (Anand, 2002: 24). Bu sınıflandırma açısından mülteci koruması malı, hali hazırdaki durumda toplama tekniğine benzer şekilde sunulmaktadır. Çünkü mülteci koruması için gerekli olan finansmanı ülkeler eşit bir şekilde sağlamamakta, belirli ülkeler hiç katkı yapmazken bazı ülkeler çok az katkı yapmakta, bazı ülkeler ise en yüksek finansmanı sağlamaktadır. Bu anlamda mülteci koruması malının toplama tekniği ile sunulan küresel kamusal mallar sınıflandırmasına dahil edilmesi daha uygun olacaktır.

3.3. MÜLTECİ KORUMASININ KÜRESEL KAMUSAL MAL ÖZELLİĞİ KAZANMA SÜRECİ

Yukarıdaki kısımlarda bahsedildiği üzere mülteci sorunu neredeyse insanlık tarihinin başlangıcından beri var olan bir problemdir. Gerek savaş, ülke içi çatışma, anlaşmazlık gibi durumlarla gerekse din, dil, ırk gibi konularda yapılan baskılar sebebiyle mültecilik sorununa tarihin her evresinde rastlanmıştır. Genellikle yaşanan sorunlar nedeniyle bölgesel olan mülteci sorunu küreselleşmenin etkisiyle küresellik arz eden bir konu olmuş ve son yıllarda mültecilerin sorunlarının çözümü ya da mültecilere koruma sağlanması, küresel kamusal mal olarak değerlendirilmeye başlamıştır. Bu değerlendirmeler ışığında çalışmanın bu kısmında mülteci korumasının küresel kamusal mal olup olmadığı UNHCR'den edinilen verilerle detaylı bir şekilde incelenmiştir. İncelenen verilere yalnızca mülteci sayıları değil sığınmacı sayıları da dahil edilmiştir. Sığınmacıların da mülteci statüsü bekleyen aday mülteciler olması ve ortaya çıkan problemlerde mültecilerle benzer etkileri yaşamaları, sığınmacı sayılarının da incelenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple incelenen verilerde mülteci ve sığınmacı sayıları üzerine değerlendirme yapılmıştır.

Bu kısımda mültecilerin 1980'li yıllardan itibaren geçirdiği değişikliklerle yarattığı küresellik eğilimi UNHCR'den alınan veriler incelenerek analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak dünya üzerindeki mülteci ve sığınmacı nüfusunun 1981-2017 yılları arasındaki seyri gösterilmiştir. İkinci olarak dünya üzerinde mülteci veren bütün ülkeler ele alınmıştır. Bu ülkelerden buldukları coğrafi bölge ve iç dinamikleri sebebiyle farklılık arz eden ve en çok mülteci veren ülkeler arasında yer alan 15 ülke seçilmiştir. Bu ülkelerin söz konusu dönemdeki her yıl verdikleri mülteci sayıları ve bu mültecilerin yayıldığı ülkeler incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda elde edilen verilerden yola çıkılarak 1981-2017 yılları arasında 5'er yıllık dönemlerde mülteci ve bu mültecilerin gittikleri ülke sayılarının ortalamaları tablolaştırılmıştır. Üçüncü olarak mültecilere ev sahipliği yapan tüm ülkeler incelenmiş ve bu ülkeler arasından özellikleriyle farklılaşan 10 gelişmiş ülke seçilerek mülteci koruması kamusal malının küreselliği tartışılmıştır. Dördüncü olarak çeşitli sebeplerle gerçekleşen kitlesel mülteci akınlarının olayın gerçekleştiği yıl ve onu takip eden yıllarda gösterdiği bölgesellik-küresellik durumu incelenmiştir. Beşinci olarak mülteci korumasının finansmanında en büyük paya sahip olan ülkelerin mültecilere ev sahipliği yapma durumları açısından korumanın küreselliği tartışılmıştır. Son olarak 1981 ve 2017 yıllarındaki küresel mülteci nüfuslarına, dünya haritası ile görselleştirilerek yer verilmiş ve mültecilerin dünyaya yayılımı gösterilmiştir.

3.3.1. Küresel Mülteci ve Sığınmacı Nüfusunun Zaman İçindeki Değişimi

Mülteciliğin küreselleşmesi konusunu ifade etmek üzere öncelikle ele alınması gereken husus, dünyadaki sığınmacı ve mülteci nüfusunun 1980 sonrası dönemdeki seyridir. Tarihin her döneminde var olan mülteci nüfusunun seyri değişiklik göstermekle birlikte genel olarak artmaktadır. Bu çalışmada küreselleşmenin başlangıcı olarak kabul edilen 1980'li yıllardan günümüze kadar olan süreçteki mülteci ve sığınmacı nüfusları dikkate alınmıştır. Bu anlamda tablo 9, 1981-2017 yılları arasındaki küresel mülteci ve sığınmacı nüfusunu göstermektedir.

Tablo 9: 1981-2017 Yılları Arası Küresel Mülteci ve Sığınmacı Nüfusu

YIL	MÜLTECİ SAYISI	SİĞINMACI SAYISI	TOPLAM (Mülteci+Sığınmacı)
1981	9.611.176		9.611.176
1982	10.218.319		10.218.319
1983	10.519.723		10.519.723
1984	10.557.306		10.557.306
1985	11.699.562		11.699.562
1986	12.028.574		12.028.574
1987	12.668.947		12.668.947
1988	14.341.431		14.341.431
1989	14.726.576		14.726.576
1990	17.390.695		17.390.695
1991	16.848.803		16.848.803
1992	17.819.063		17.819.063
1993	16.325.525		16.325.525
1995	15.753.691		15.753.691
1995	14.896.087		14.896.087
1996	13.357.087		13.357.087
1997	12.015.350		12.015.350
1998	11.480.860		11.480.860
1999	11.687.226		11.687.226
2000	12.129.572	947.926	13.077.498
2001	12.116.835	943.980	13.060.815
2002	10.594.055	1.093.824	11.687.879
2003	9.592.795	996.488	10.589.283
2004	9.573.397	885.249	10.458.646
2005	8.661.994	802.174	9.464.168
2006	9.877.703	741.291	10.618.994
2007	11.390.888	741.108	12.131.996
2008	10.489.812	825.043	11.314.855
2009	10.396.538	989.169	11.385.707
2010	10.549.681	837.445	11.387.126
2011	10.404.804	1.734.466	12.139.270
2012	10.497.957	942.797	11.440.754
2013	11.699.279	1.164.450	12.863.729
2014	14.385.316	1.804.465	16.189.781
2015	16.111.285	3.224.966	19.336.251
2016	17.187.488	2.720.462	19.907.950
2017	19.937.581	3.087.015	23.024.596

Kaynak: UNHCR'den alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

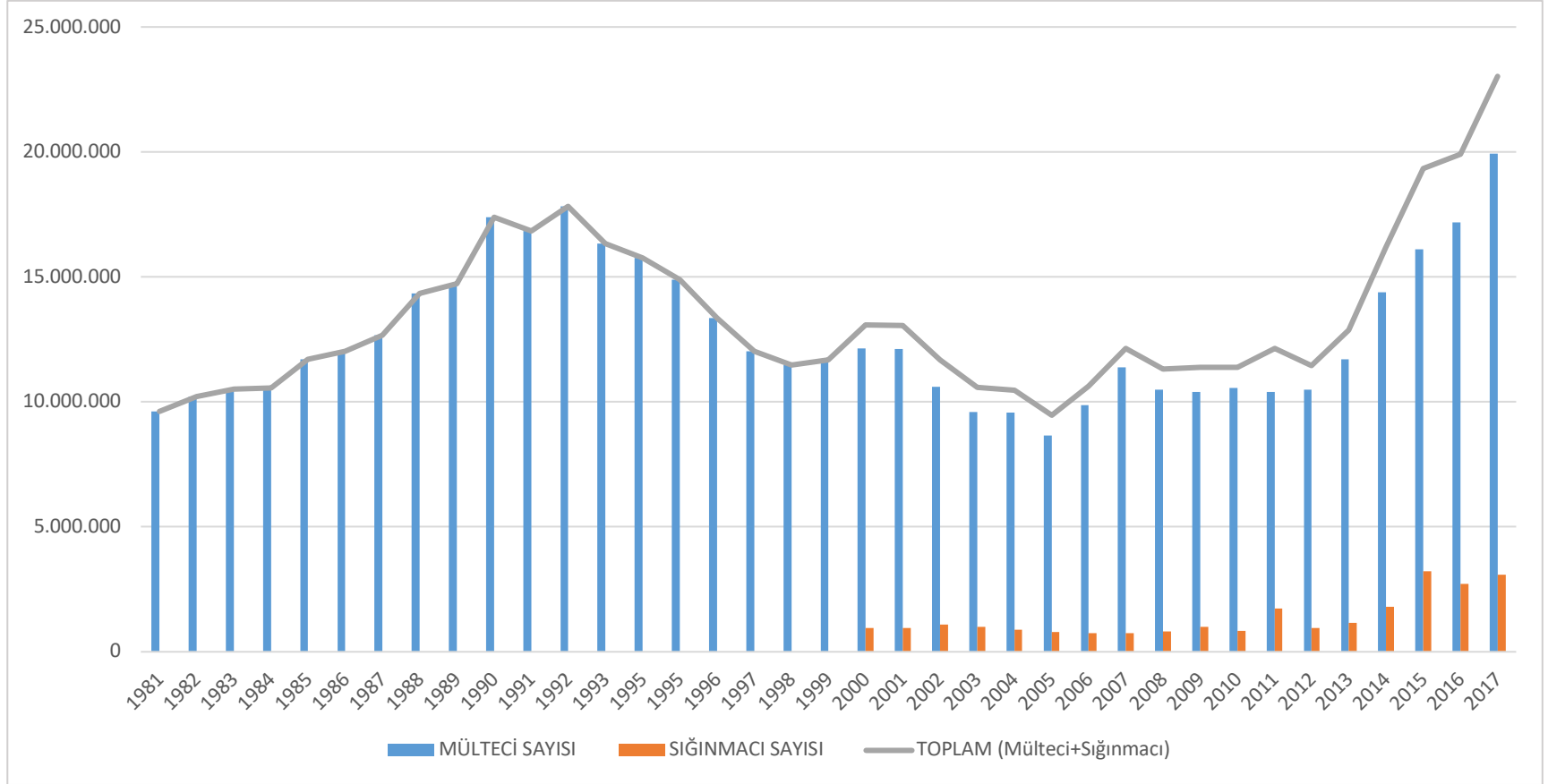
1981 yılından 1990 yılına kadar olan 10 yıllık kısımda mülteci sayısının 8 milyondan 17 milyona varan sürekli bir artış gösterdiği tablo 9'dan görülmektedir. Mülteci nüfusunda 1991 yılında küçük bir azalış olmakla birlikte 1992 yılında bir artış yaşanmış, ancak bu yıldan itibaren mülteci nüfusu 1998 yılına gelene kadar yaklaşık 11 milyona kadar gerilemiştir. 2000'li yıllardan itibaren UNHCR sığınmacı sayılarını da kayıt altına almaya başlamış ve bu yıldan itibaren sığınmacı sayıları da tablo 9'da gösterilmiştir. Bu anlamda mülteci ve sığınmacı sayılarının 2000'li yıllardan itibaren bazı yıllarda dalgalanma gösterse bile, 2013 yılı sonrasında kayda değer bir artış yaşadığı görülmektedir. Özellikle 2014 yılında çok büyük bir artış gösteren mülteci ve sığınmacı sayısı 16 milyonu geçmiş, 2017 yılına gelindiğinde ise bu sayı 23 milyondan fazla olmuştur. Dünya üzerinde bulunan 242 ülkeden sadece 53 ülkenin nüfusunun 23 milyonun üzerinde olduğu düşünülürse mülteci nüfusunun dünya ülkelerinin %80'inin nüfusundan daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

1981-2017 yılları arasında mülteci ve sığınmacı nüfusunun değişiminin anlatıldığı tablo 9'daki gelişmelerin daha net ve anlaşılır bir şekilde gösterilmesi amacıyla grafik 1 oluşturulmuştur.

Grafik 1'de mavi ile gösterilen sütunlar yıllara göre mülteci sayısını ifade etmektedir. Turuncu sütunlar yıllara göre sığınmacı sayısını, gri eğri ise yıllara göre mülteci ve sığınmacı sayılarının toplamını belirtmektedir. Bu grafikten anlaşılmaktadır ki hem mülteci hem de sığınmacı sayısı söz konusu dönemde dalgalanma gösterse de önemli ölçüde artmış ve özellikle 2017 yılına bakıldığında on yıl öncesine göre neredeyse %100'lük bir artış göstermiştir.

Grafik 1: 1981-2017 Yılları Arası Küresel Mülteci ve Sığınmacı Nüfusu

Kaynak: UNHCR'den alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.3.2. En Çok Mülteci Veren Ülkelerin İncelenmesi

Mülteci korumasının küreselleşmesi sürecinde ikinci olarak ele alınması gereken konu, en çok mülteci veren ülkelerin belirlenmesi ve mültecilerin bölge dışına iltica edip etmediklerinin tespit edilmesidir. Bu anlamda 1981 ve 2017 yılları arasında en çok mülteci veren ülkelerden 15'i seçilmiş ve iltica etme durumları incelenmiştir. Ülkeler seçilirken farklı coğrafi bölgelerden ve farklı iç dinamikleri olanlar ele alınarak mülteci korumasının küreselleşmesine değişik açılardan bakılması amaçlanmıştır. Tablo 10'da söz konusu dönemde en çok mülteci veren ülkelerin verdikleri mültecilerin ve bu mültecilerin gittikleri ülke sayılarının 5'er yıllık ortalamalarına yer verilmektedir. Bu tablo oluşturulurken 5'er yıllık ortalamaların alınmasının sebebi; her bir ülkenin söz konusu yıllarda verdiği mülteci sayılarının ve bu mültecilerin gittikleri ülkelerin incelenmesi sonucu ulaşılan verilerin daha kolay anlaşılır hale getirilmesidir. Ayrıca bu ortalamalar oluşturulurken incelenen verilerden mülteci korumasının küreselleştiğini gösteren dikkat çekici kitlesel mülteci akınları olduğu anlaşılmıştır. Söz konusu bu mülteci akınlarının her ülke özelinde değerlendirmesi yapılacaktır.

Tablo 10: Seçili Ülkelerin 1981-2017 Yılları Arasında Gönderdiği Mülteci Sayılarının ve Mültecilerin Gittikleri Ülkelerin 5'er Yıllık Ortalamaları*

	1981-1985		1986-1990		1991-1995		1996-2000		2001-2005		2006-2010		2011-2017	
	Ülke Sayısı	Mülteci sayısı**	Ülke sayısı	Mülteci sayısı**	Ülke sayısı	Mülteci sayısı**	Ülke sayısı	Mülteci sayısı**	Ülke sayısı	Mülteci sayısı**	Ülke sayısı	Mülteci sayısı**	Ülke sayısı	Mülteci sayısı**
Somali	3	532	8	249.156	42	674.891	80	563.057	97	431.117	112	606.787	119	1.127.205
Suriye	2	932	4	796	15	5.586	35	8.337	57	20.985	60	22.662	116	3.507.694
Irak	5	47.240	7	149.268	33	56.972	73	19.137	96	411.398	106	1.857.097	113	696.211
Demokratik Kongo Cum.	7	98.785	10	87.558	31	76.987	64	227.827	92	478.256	101	449.768	110	607.912
Etiyopya	15	1.413.108	12	1.471.273	29	228.724	60	80.674	86	74.600	95	100.958	104	149.531
Eritre	2	1.456	1	113	7	428.038	25	344.929	59	217.822	81	216.076	101	412.038
İran	8	20.470	11	57.172	30	121.664	64	96.774	82	125.821	86	89.313	99	132.856
Afganistan	8	4.430.355	7	5.642.418	25	3.928.666	59	2.849.469	82	2.630.309	80	2.812.383	97	3.523.948
Sri Lanka	2	160	4	43.977	20	130.271	43	118.844	63	124.344	79	142.080	83	139.367
Burundi	4	183.700	5	194.150	21	403.950	56	509.907	74	524.046	76	252.753	73	232.551
Rusya	1	11.573	3	47.755	16	214.223	43	124.748	68	105.402	71	130.640	73	105.475
Çin	1	52	3	259	13	12.928	31	112.412	57	149.229	62	181.713	61	248.110
Kolombiya	1	70	2	139	11	1.178	24	5.358	40	59.200	44	405.150	48	360.487
Vietnam	12	324.200	14	409.146	24	525.141	38	441.647	45	361.562	49	343.164	46	328.961
Kamboçya	7	97.915	6	66.257	10	30.307	22	63.509	25	27.630	25	17.587	27	13.818

Kaynak: UNHCR'den alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

* Tablodaki ülkelerin sıralaması, 2011-2017 dönemindeki ülke sayısı göz önünde bulundurularak büyükten küçüğe doğru yapılmıştır.

**Kısa bir ifadeye yer vermek amacıyla mülteci sayısına sığınmacı sayıları da dahil edilmiş ve "mülteci sayısı" olarak belirtilmiştir.

Afganistan'ın ele alınışında 1980'li yıllardan itibaren vermiş olduğu mülteci sayılarının yüksekliği önemli bir kriterdir. Zira bu dönemde verdiği mülteci sayısı her yıl milyonlarla ifade edilmektedir. Aynı zamanda 1980'li yıllardan 2000'lere kadar sayıları 3-4 milyonu bulan Afgan mültecilerin yayılım alanı hep bölgesel özellik göstermiş ve ortalama olarak gittikleri ülke sayısı 10'u geçmemiştir. Ancak 2000'li yıllara gelindikten sonra mülteci sayıları düşme eğilimine girmişse de milyonlu sayıların altına hiç inmemiş ve yayıldıkları ülke sayısı gittikçe artmaya başlamıştır. Tablodan görülebileceği üzere Afgan mültecilerin 1981-1985 yılları arasında gittikleri ülke sayısı 10'u geçmezken 2011-2017 yılları arasında gittikleri ülke sayısı 97'ye ulaşmıştır. Ayrıca Afganistan'ın sebep olduğu kitlesel mülteci akınları genellikle bölge ülkelerine etki etse dahi mülteci sayısının fazlalığı bölge dışına çıkan mültecilerin nüfusunun da çok olmasına sebep olmuştur. Örneğin 2016 ve 2017 yıllarında ülkelerini terk eden yaklaşık 2,5 milyon Afgan mültecinin çok küçük bir yüzdesi bölge dışına çıksa bile Almanya'ya iltica eden Afgan sayısı 2016 ve 2017 yılı için sırasıyla 172.814 ve 191.706 olmuştur. Avrupa'daki birçok küçük şehrin nüfusunun yarısına denk gelecek bu sayı azımsanmayacak kadar yüksektir.

Irak uzun zamandır savaşlar sebebiyle zorluklarla karşılaşan ve mülteci veren bir diğer ülkedir. Afganistan'dan farklı olarak Irak 1980'den 80'li yılların ortalarına gelene kadar çok düşük sayılarda mülteci vermiştir. 1980'li yıllara kadar binlerle ifade edilen Iraklı mülteci sayısı 1985 yılından sonra Körfez savaşının da etkisiyle 100 binlerle ifade edilmeye başlamıştır. Ancak tablodan görüldüğü üzere gittikleri ülke sayısı ortalama 33 ülkedir. 1995 yılından 2000'li yıllara doğru gelindiğinde Iraklı mülteci sayısı düşüş gösterirken gittikleri ülke sayılarının sürekli arttığı görülmektedir. 2003 yılına gelindiğinde II. Körfez Savaşı'nın etkisiyle Iraklı mülteci sayısı milyonlara ulaşmıştır. Savaşın etkisi takip eden yıllarda daha net bir şekilde ortaya çıkmış, 2006-2010 yılları arasındaki 5 yıllık dönemde ortalama mülteci sayısı yaklaşık 2 milyona ulaşmış ve gittikleri ülke sayısı 106'yı bulmuştur. En güncel halinde ise 2011-2017 yılları arasındaki ortalama yaklaşık 700 bin Iraklı mülteci toplamda 113 ülkeye yayılmış durumdadır. I. ve II. Körfez Savaşı birlikte değerlendirildiğinde etkilerinin hemen hemen benzer olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte 90'lı yıllardaki Körfez Savaşı'nda mülteciler ortalama 33 ülkeye giderken 2000'li yıllarda II. Körfez Savaşı olduğunda mültecilerin yayıldığı ülke

sayısı 100'ü geçmiştir. Bu da göstermektedir ki küreselleşmenin etkisiyle her geçen gün hızla artan ulaşım teknolojileri, maliyetlerin azalması, alternatif ulaşım imkanlarının ve insanların mobilitesinin artması gibi durumların sonucunda mültecilerin yayılma potansiyeli yükselmiştir. Benzer etkileri olan iki savaş bu konuda farklı sonuçlar vermiştir. Şimdiki imkanların o dönemde olması varsayımında yine daha çok sayıda insanın daha çok ülkeye iltica edeceği aşıkardır. Günümüzde benzer etkilere sahip başka bir savaş olması durumunda da bu mobilite etkisiyle eskisinden çok daha fazla ülkenin mülteci sorunundan etkileneceği düşünülmektedir.

Suriye'nin 1980'li yıllardan 90'lı yıllara kadar olan mülteci sayıları binin altındadır ve bu mülteciler ortalama olarak 5'ten az ülkeye gitmişlerdir. 90'lı yıllardan sonra Suriyeli mülteci sayısı artış göstermekle birlikte 2000'li yıllara kadar 10 binin altında bir seyir izlemiştir. Ancak gittikleri ülke sayılarının sürekli artmakta olduğu da tablodan görülmektedir. 2001-2010 yılları arasında yine artmakta olan mülteci nüfusunun yayıldığı ortalama ülke sayısı 60'lara ulaşmıştır. Ancak 2011 yılında Arap ülkelerinde ortaya çıkan ve Arap Baharı olarak adlandırılan iç karışıkların neden olduğu sorunlar sonucunda Suriye milyonlarca mülteci vermeye başlamıştır. 2011-2017 yılları arasında ise Suriyeli mülteci sayısı ortalama 3,5 milyonu geçmiş ve gidilen ülke sayısı ise ortalama 116 olmuştur. Ülke sayılarındaki büyük sıçramadan mülteci sorununun ya da bu sorunların çözülerek koruma sağlanmasının, bölgeselliğin çok ötesine geçtiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda Suriyeli mülteciler örneğinin diğer örneklerden farklı bir yönü de bulunmaktadır. Türkiye bir kamu politikası uygulayarak Suriyeli mültecilere ülkesinin kapılarını açmış ve mültecilere koruma sağlayarak ülkelerine geri göndereceğine dair taahhütte bulunmuştur. Bu politikadan dolayı 2017 yılında yaklaşık 6,5 milyon Suriyeli mülteci 3,5 milyonu Türkiye'ye gelmiştir. Görüldüğü üzere kalan yaklaşık 3 milyon Suriyeli mülteci dünyanın diğer ülkelerine yayılmıştır. Türkiye de bu mültecileri Avrupa Birliği'nin finansman yardımı yapması şartıyla kabul etmiştir. Buna rağmen mültecilerin yaklaşık yarısı Türkiye'ye gelirken diğer yarısı dünyaya yayılmıştır. Avrupa Birliği de bu finansmanı kendi yatırım önceliklerini değiştirerek yapmıştır ve bu durumdan gelecek nesillerin etkileneceği sonucuna varılabilmektedir. Türkiye böyle bir politika tercih etmese dahi ülkesine mülteci

gelmesine engel olamayacak ve şimdiki sayıdan çok daha fazla mülteci dünyanın diğer ülkelerine yayılacaktı. Türkiye'nin sınır kapılarını açıp mültecilerin geçişine sadece transit ülke olarak izin vermesi durumunda da tablonun bir önceki durumdan daha ağır olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Irak örneğinde bahsedildiği gibi 2000'li yıllardan sonra ortaya çıkan bir savaşın küresellik etkisi eski dönemlerde yaşandığı halinden çok daha fazla olmuştur. Bu durum bile mülteci korumasının artık küresel kamusal bir mal olarak değerlendirilmesi gerektiğini gözler önüne sermektedir.

Tabloda incelenen diğer bir ülke olan Somali 1980'li yılların sonuna kadar çok fazla mülteci vermemiştir. Bu yıllardan sonra Somalili mülteci sayısı artış göstermiş ve 1986-1990 yılları arasında verdiği ortalama mülteci sayısı yaklaşık 250 bin olmuştur. Ancak gidilen ortalama ülke sayısı sadece 8'dir. 1991-1995 yıllarına gelindiğinde ise mülteci sayılarında dramatik bir yükseliş gerçekleşmiş ve mülteci sayısı yaklaşık 700 bine ulaşmıştır. Mültecilerin yayıldığı ülke sayısı da dört katından daha fazla artış göstererek 42 ülkeye yükselmiştir. 1995-2005 yılları arasında mülteci sayısı düşüş gösteren bir eğilimdeyken gidilen ülke sayısı sürekli artan bir seyir izlemiştir. Çünkü özellikle belirli olaylar sebebiyle ortaya çıkan mülteci sorunlarının ilk yıllarında mültecilerin yayılımı çoğunlukla bölgesellik göstermektedir. Ancak sonraki yıllarda bu yayılım küreselliğe dönüşmektedir. Bu durumun oluşmasında savaşın ilk yıllarında mültecilerin can güvenliğini sağlamak için öncelikle komşu ülkelere gitmesi, sonrasında ise daha iyi yaşam şartları için dünyanın daha uzak ülkelerine gitmesi etkilidir. 1993 yılındaki Somali İç Savaşı'nın ilk yıllarında mülteciler Etiyopya, Kenya, Yemen gibi komşu ülkelere gitmekteyken 2000'li yıllarda bu mültecilerin bölge dışına gittikleri görülmüştür. Örneğin; 1993 Somali İç Savaşı'nın ilk yıllarında her 25 mülteci den 1'i bölge dışındaki ülkelere iltica ederken bu oran giderek yükselmiş ve 2004 yılında sadece ABD ve Birleşik Krallığa giden Somalili mültecilerin oranı 7'de 1 olmuştur. 2006 yılına gelindiğinde ise sadece ABD ve Birleşik Krallığa giden Somalili mültecilerin oranı 4'te 1 gibi hiç azımsanmayacak orana ulaşmıştır. Yine aynı şekilde 2007 yılında Somali'de yaşanan iç savaş sonucunda Somaliler, Kenya ve Etiyopya gibi komşu ülkelere gitmiştir. Ancak geçmiş deneyimlerden görüldüğü üzere birkaç sene sonrasında bölgedeki

Somalili mülteci sayısının azalması ve bölge dışındaki Somalili mülteci sayısının artması çok muhtemel gözükmektedir.

Şimdiye kadar bahsedilen ülkelerden farklı bir mülteci hareketliliğine sahip olan Etiyopya, 1990'lı yıllara kadar her yıl ortalama 1 milyondan fazla mülteci verirken bu mültecilerin gittikleri ülke sayısı 15'i geçmemiştir. 1991 yılından itibaren 300 bini geçmeyen sayıdaki mülteci hareketleri ise küresel etkiler göstermeye başlamıştır. Çünkü 1990'lı yıllardan sonra Etiyopyalı mültecilerin gittikleri ülke sayısı düzenli olarak artış göstermiş ve 2011-2017 yılları arasında ortalama 104'e ulaşmıştır. Buradan anlaşılacağı üzere Etiyopya'da 1980'lerde milyonun üzerinde mültecinin iltica etmesine sebebiyet veren olayların günümüzde meydana gelmesi halinde, gidilen ülke sayısı 15 değil çok daha fazla olacaktır. Bu da mültecilerin yayılma potansiyelinin ne kadar yükseldiğini ve dünya üzerindeki hiçbir ülkenin kendisini mülteci sorunundan soyutlayamayacağını göstermektedir.

Burundi, 1981-2017 yılları arasında neredeyse her sene 200 binin üzerinde mülteci vermiştir. 1990'lardan 2005'e kadar geçen sürede ise mülteci sayısı 500 binli sayılarla ifade edilmiştir. 2006 yılından sonra mülteci sayısında bir düşüş olmasına rağmen bu sayı 200 binlerin altına düşmemiştir. Burundili mültecilerin gittikleri ülke sayıları ise 70 civarındadır. En son halinde 2011-2017 yıllarında Burundili yaklaşık 250 bin mülteci 73 ülkeye yayılmıştır. Burundi, diğer Afrika ülkelerine göre daha düşük sayıda mülteci vermiş olmasına rağmen bu mültecilerin çok fazla ülkeye yayılması, mülteci korumasının küresellik potansiyelini ortaya koyan bir başka örnek olmuştur.

Kolombiya, Suriye örneğine benzer özellik göstermektedir. 1980'li yıllardan 2005 yılına kadar çok fazla mülteci vermemekle birlikte, iltica eden mültecilerin gittikleri ülke sayısı sürekli olarak artış göstermiştir. 2005 yılından itibaren mülteci sayısı artmış olan Kolombiya'dan, 2006-2015 yılları arasında ortalama 400 bin mülteci 48 ülkeye yayılmıştır. Kolombiya'nın Suriye örneğinden farkı, bulunduğu coğrafi konumudur. Zira Suriye'nin Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarına kara bağlantısı varken Kolombiya'nın tek kara bağlantısı Orta Amerika'dır. Kolombiyalı mültecilerin Avrupa kıtasına ulaşabilmek için Atlantik Okyanusunu aşmaları gerekmektedir. Günümüz son teknolojisiyle bile kolay gerçekleştirilemeyen bu eylem, Kolombiyalı mültecilerin Avrupa'ya ulaşmasındaki en büyük engeldir. Ancak

bu engele rağmen sayıları az dahi olsa Kolombiyalı mülteciler Avrupa ülkelerine iltica edebilmiştir. Bu örnek de mülteci korumasının küreselleşmesinde coğrafi konumun da sorun olmaktan çıkacağını ispatlar niteliktedir.

1981-2017 yılları arasında verdiği toplam mülteci sayısı ve bu mültecilerin yayıldıkları ülke sayısı incelendiğinde söz konusu dönemin ilk yılları ile son yılları arasında özellikle ülke sayıları açısından çok büyük fark bulunması, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin bu tabloda yer almasına sebep olmuştur. Demokratik Kongo Cumhuriyeti, tablodan görüleceği üzere 1995'li yıllara kadar 100 binlere yakın mülteci vermiştir. Mülteci sayısında bu dönemde çok büyük farklılıklar olmamasına rağmen mültecilerin gittikleri ülke sayısının 7'den 31'e çıkması, 1980 sonrası dönemde küreselleşme nedeniyle mültecilerin yavaş yavaş daha uzak coğrafyalara yayılmaya başladıklarının ispatı gibidir. 1996 yılından sonra Kongolu mülteci sayısı çok büyük oranda artmış ve 2011-2017 yılları arasında yaklaşık 600 binlere varmıştır. Gidilen ülke sayısı da 110'a kadar ulaşmıştır. Sonuç olarak mülteci sayılarına bakılmaksızın gidilen ülke sayısının sürekli arttığı görülmektedir. Bölge dışına iltica eden Kongolu mülteci sayısı oransal olarak çok yüksek olmasa da ülkelerinden iltica eden mültecilerin 100'den fazla ülkeye yayılması, ilerleyen dönemlerde bu oranın bölge dışı lehine değişebileceğini göstermektedir.

Tablodan görüleceği üzere Eritre aslında 1991 yılından itibaren mülteci vermeye başlamıştır. Çünkü Eritre'nin 1990'lı yıllara kadar verdiği mülteci sayısı neredeyse hiç yoktur. Ancak 1991 yılından sonra Eritreli mülteci sayısı kayda değer bir şekilde artarak 500 binleri bulmuştur. 1991 ve 2010 yılları arasındaki dönemlere bakıldığında toplam mülteci sayısı ortalama 300 bin civarında gerçekleşirken gidilen ülke sayısı ortalama 81'e kadar yükselmiştir. Gidilen ülke sayısının artmaya başladığı ilk dönemlerde bölge dışına iltica eden Eritreli mülteci oranı çok yüksek olmamıştır. 2011-2017 dönemi incelendiğinde ise bu oran bir hayli yükselmiş ve başta İsrail ve İtalya olmak üzere bölge dışındaki ülkelere iltica eden mülteci oranı %40'lara varmıştır. Eritreli mültecilerin yaklaşık yarısının son yıllarda bölge dışına iltica etmeleri göz önünde bulundurulursa, Eritre'nin seçili ülkeler arasında yer almasının sebebi anlaşılacaktır. Son olarak Eritre örneği, Demokratik Kongo Cumhuriyeti için yapılan tahmini destekler nitelikte olduğundan önem arz etmektedir.

En yüksek mülteci sayısına 1980’li yıllarda ulaşan Kamboçya, giderek azalan seyirde mülteci vermiştir. Ancak mülteci sayısına paralel olarak gidilen ülke sayısının da düşmesi beklenirken aksine sürekli artmıştır. Kamboçyanın coğrafi konumu mültecilerin yayılım göstermesini zorlaştırırsa da 2011-2017 yılında Kamboçyalı mültecilerin gittikleri ülke sayısı ortalama 27 olmuştur. Kamboçya’yı seçilen diğer ülkelerden farklı kılan özelliği Fransa’ya verdiği mülteci sayısıdır. Zira mültecilerin yayıldığı ülke sayısı diğer ülkelere nazaran daha az olan Kamboçya, verdiği mülteci sayısı bakımından geride kalmıştır. İlk olarak dikkat çekici iltica hareketi 1988 yılında yaşanmıştır. Bu yılda 97.758 Kamboçyalı mültecinin 53.081’i ABD’ye iltica etmiştir. Bu yaklaşık 2 Kamboçyalı mülteci den 1’inin ABD’ye gittiğini göstermektedir. Kamboçyalı mültecilerin 1995 sonrasında ise özellikle Fransa’ya gittikleri görülmektedir. Toplam mülteci sayısı azalmasına rağmen Kamboçya’nın bu dönemden sonra Fransa’ya gönderdiği mülteci sayıları artış göstermiştir. 1995-1996 yıllarında Kamboçya’dan iltica eden 60 binin üzerindeki mültecinin yaklaşık %40’ı Fransa’dan sığınma talep etmiştir. 1999-2001 yıllarına gelindiğinde ise bu oran %50’ye yaklaşmıştır. 1999 yılından sonra verdiği mülteci sayıları gittikçe azalan Kamboçya 2004 yılından günümüze kadar %80-90 oranlarında mülteciyi Fransa’ya göndermiştir. Kamboçya’nın Güney Asya’da bir ülke olduğu düşünüldüğünde ABD’ye ve Avrupa kıtasında yer alan Fransa’ya bu denli büyük oranlarda Kamboçyalı mültecinin gitmesi, mülteci korumasının küreselliğini göstermektedir.

İlk 15 yılın ortalamalarına bakıldığında Çinli mültecilerin çok az sayıda olduğu ve yine az sayıda ülkeye yayıldıkları tablo 10’dan anlaşılmaktadır. Çin 1992 yılına kadar 10 binlerle ifade edilen sayıda mülteci vermiştir. 1996-2000 döneminde ise mülteci sayısının ortalaması 100 binin üzerinde gerçekleşmiş ve yayıldıkları ülke sayısı artış göstererek ortalama 31 olmuştur. Sonraki dönemlerde hem toplam mülteci hem de mültecilerin yayıldıkları ülke sayısı ortalamaları yükselmiştir. Bunun sonucunda bu sayılar 2017 yılında en yüksek seviyesine ulaşmış, toplam mülteci sayısı 297.165 ve yayıldıkları ülke sayısı 62 olmuştur. Çin’in seçilen ülkeler arasında yer almasının sebebi başta ABD olmak üzere bölge dışına verdiği mülteci sayılarının yüksek olmasıdır. Çin’e ilişkin bu ortalamalar oluşturulurken dikkat çekici verilere ulaşılmıştır. Dikkat çeken ilk husus, 2000’li yıllarda ABD’ye giden Çinli mülteci

sayısının gözle görülür bir şekilde artmış olmasıdır. Çin'in 2000 yılında verdiği yaklaşık 130 bin mültecinin 23 bini ABD'ye iltica etmiştir. Bu yaklaşık %15 gibi bir orana tekabül etmektedir. 2006 yılında 157.891 Çinli mülteceden 52.158'i ABD'ye gitmiştir. Buradan anlaşılacağı gibi 2006 yılında yaklaşık her 3 Çinli mülteceden 1'i ABD'ye iltica etmiştir. 2011 yılından sonra Çin'in ABD'ye gönderdiği mülteci sayısı 60 binin üzerine çıkmıştır. 2017 yılında ise bu sayı 142.890'a çıkararak, ülkesini terk eden toplam 297.169 Çinli mültecinin yaklaşık yarısına ulaşmıştır. Dikkat çeken bir diğer husus Çin'den Kanada'ya giden mülteci sayısıdır. Kanada'ya iltica eden Çinli mülteci sayısı en yüksek seviyesine 20.189 mülteci ile 2011 yılında ulaşmıştır. Ayrıca 2000-2017 yılları arasında her 10 Çinli mülteceden biri Kanada'ya iltica etmiştir. Sonuç olarak, incelenen dönemde Çinli mültecilerin her 3 ya da 4'ünden 1'i ABD veya Kanada'ya gitmiştir. 2011-2017 yılları arasında Çin'den iltica eden ortalama 248.110 mülteci 61 farklı ülkeye yayılmıştır. Dönemsel olarak değişmekle birlikte ABD başta olmak üzere Kanada, Avustralya gibi ülkelere de giden Çinli mültecilerin gösterdikleri yayılımı bölgesel olarak adlandırmak yanlış bir değerlendirme olacaktır. Özellikle, Çin'in Doğu Asya'da bulunan bir ülke olmasına rağmen ABD gibi uzak bir ülkeye bu kadar mülteci gönderebilmesi küreselliğin en net örneklerindedir.

Bu ülkelerin arasında İran'ın yer almasının sebebi, son yıllarda artan mülteci sayısı ve bu mültecilerin büyük bir çoğunluğunun bölge dışına iltica etmesidir. Tablo 10'dan anlaşılacağı üzere İranlı mülteci sayısı 1980'den 1995'e varana dek kayda değer bir şekilde artmıştır. Gidilen ülke sayısı da ona paralel olarak artış göstermiştir. 1995'ten sonra İranlı mülteci sayılarında dalgalanmalar olmakla birlikte gidilen ülke sayısı hiç düşüş göstermemiş, sürekli artarak 99'a yükselmiştir. Toplam mülteci sayısı da artış göstererek 2011-2017 döneminde ortalama 132.856 olmuştur. İran'ın tablodaki bilgileri oluşturulurken bazı yıllardaki ve dönemlerdeki veriler, İran'ın mülteci yayılımlarının anlaşılması açısından önemli bulunmuştur. Bu verilerden tespit edildiği üzere 1991 yılından itibaren 100 binlerin üzerine çıkan İranlı mülteci sayısı dönem dönem 200 bine yaklaşırsa da genellikle 100-150 bin civarlarında seyretmiştir. Özellikle 2015 yılından sonra artan İranlı mülteci sayısı incelenen dönem için en yüksek seviyesine 193.654 ile 2017 yılında ulaşmıştır. Mülteci korumasının küreselleşme potansiyelini gözler önüne seren en net örneklerden biri de

1991-1995 yılları arasında 121.664 İranlı mültecinin ortalama 30 ülkeye yayılırken 2011-2017 yılları arasında söz konusu dönemdeki mülteci sayısına çok yakın olan 132.856 mültecinin toplam 99 ülkeye yayılmasıdır. 1990 yılında ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan 75.889 mültecinin 29.510'u ABD'ye, 29.948'i ise İsveç'e gitmiştir. Bu da İranlı mültecilerin yaklaşık %80'inin bölge dışına iltica ettiğini göstermektedir. 1998 yılına gelindiğinde ise ülkesinden ayrılan 89.979 İranlı mültecinin 37.955'i ABD'ye, 14.559'u da İsveç'e gitmiştir. Bu da 1998 yılında her 2 İranlı mülteci için 1'inin ABD veya İsveç'e gittiğini göstermektedir. 2016 yılında ise 50.164 mülteci Almanya'ya, 17.295 mülteci de Birleşik Krallığa ulaşmıştır. Toplam mülteci sayısının 181.585 olduğu düşünüldüğünde İranlı mültecilerin yaklaşık yarısının bu 2 ülkeye gittiği görülmektedir. Sonuç olarak İranlı mülteciler yoğun olarak Almanya, ABD, İsveç ve Birleşik Krallık gibi kendi bölgelerinde olmayan ülkelere gitmiştir. Gidilen bu ülkelerin İran'ın komşusu olmadığı göz önünde bulundurulursa mülteci korumasının küresel kamusal mal olduğu anlaşılmaktadır.

Rusya 1990'lı yıllara kadar yaklaşık 40-50 bin civarlarında mülteci vermiştir. Ancak 1991-1995 yılları arasında Rusyalı mülteci sayısı ortalama 200 bine yükselmiştir. Sonraki yıllarda mülteci sayılarında düşüş olmakla birlikte gidilen ülke sayısı sürekli artış göstermiş ve 2011-2017 yılları arasında 73'e ulaşmıştır. Rusya'ya ait ortalamalar oluşturulurken dikkat çeken hususlardan ilki 1990-1998 yılları arasında vermiş olduğu mültecilerin neredeyse tamamının ABD'ye gitmesidir. Söz konusu dönem Rusya'nın en çok mülteci verdiği dönemdir ve bu dönemde ABD'ye giden mülteci oranı %98'lere ulaşmıştır. Bir diğer önemli nokta ise 2003-2012 yılları arasında Rusya'dan iltica eden her 2 mülteci için 1'inin Almanya'ya gitmesidir. Rusya'nın coğrafi konumu düşünüldüğünde bu kitlesel mülteci akınlarının bölgeselden ziyade küresel nitelikte olduğu anlaşılmaktadır.

Sri Lankalı toplam mülteci sayısı özellikle ilk dönemde yok denecek kadar az iken ikinci dönemde 10 binlerle ifade edilir hale gelmiştir. 1991'den 2017'ye kadar her yıl ortalama 100 binin üzerinde mülteci vermiştir. Sri Lankalı mültecilerin gittikleri ülke sayısı ilk iki dönemde çok düşükken sonraki dönemlerde artış göstererek 2011-2017 dönemine gelindiğinde gidilen ülke sayısının ortalaması 83 olmuştur. Güney Asya'da yer alan Sri Lanka uzun yıllar boyunca Kanada ve Avrupa'ya vermiş olduğu yüksek orandaki mülteci ile diğer ülkelerden

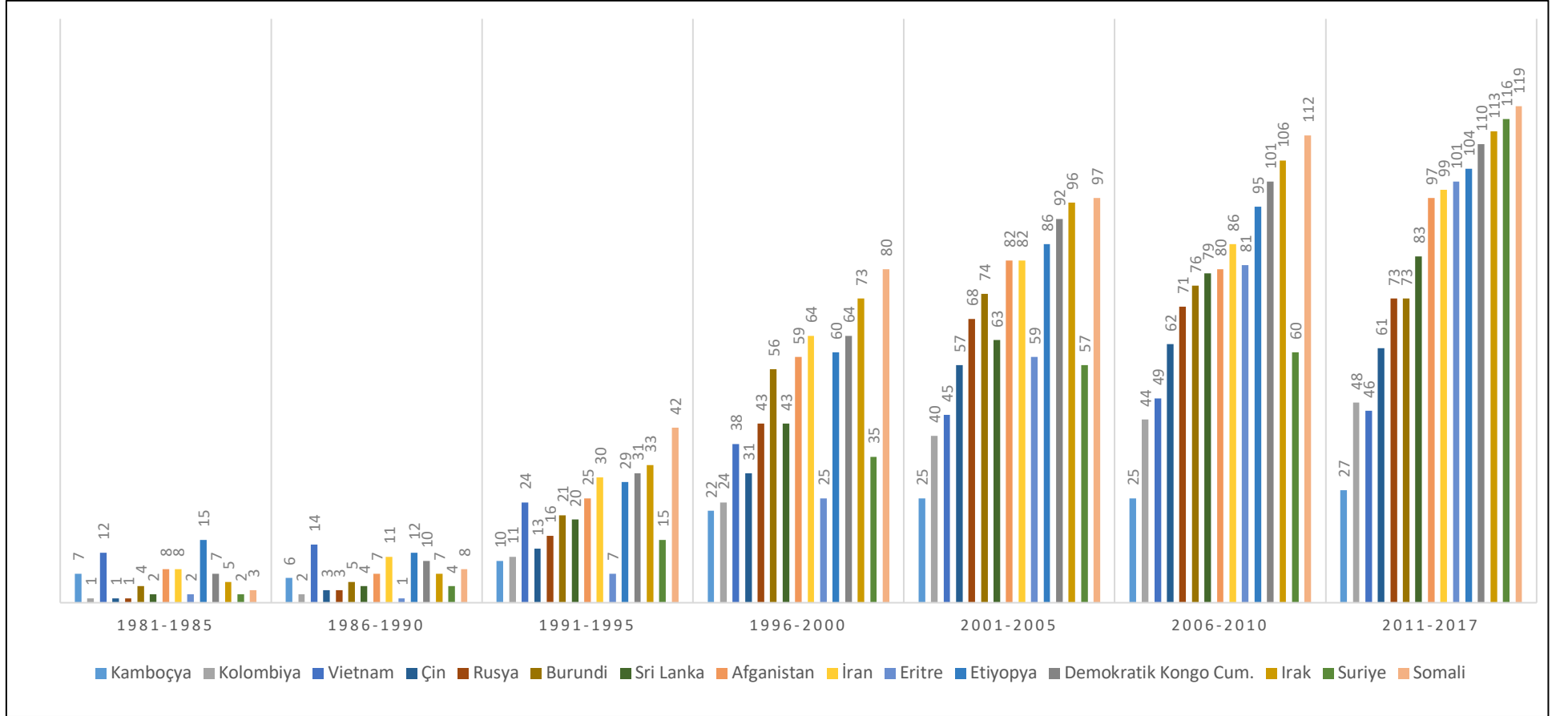
farklılaşmıştır. Nitekim 1995 yılından itibaren her yıl verdiği mülteci sayısının yaklaşık yarısı başta Kanada, Fransa ve Almanya olmak üzere bölge dışındaki ülkelere iltica eden mültecilerden oluşmaktadır. 2005 yılına gelindiğinde bölge dışı iltica oranı %50 yi aşmış ancak 2006 yılında iç savaşın alevlenmesi sebebiyle %50'nin biraz altına gerilemiştir. En güncel verilerin olduğu 2017 yılı incelendiğinde ise toplam mülteci sayısı 134.516 iken bölge dışına giden mülteci sayısı 72.674 olmuştur. Başka bir ifadeyle her 10 Sri Lankalı mülteci için 6'sı bölge dışına iltica etmiştir.

Tablo 10'a bakıldığında Vietnamlı mültecilerin yayıldığı ülke sayılarının diğer ülkelere nazaran daha düşük olduğu görülmektedir. Ancak toplam mülteci sayısı 1981-2017 yılları arasında hep yüksek seyretmiştir. Vietnamlı mülteci sayısının 5'er yıllık ortalamada en yüksek olduğu 1991-1995 yılları arasında yaklaşık yarım milyon mülteci 24 ülkeye yayılmışken 2011-2017 yılları arasında yaklaşık 350 bin mülteci 46 ülkeye yayılmıştır. Vietnam'ı farklı kılan özelliği ise 1988-1998 yılları arasında ABD'ye vermiş olduğu mülteci sayısının fazlalığıdır. Bu dönemde ABD'ye iltica eden en az mülteci sayısı 105.692 ile 1998 yılında gerçekleşmişken en fazla 211.376 ile 1994'te olmuştur. En çok ilticanın gerçekleştiği 1993-1995 yılları arasında her 5 Vietnamlı mülteci için 2'si ABD'ye gitmiştir. Daha sonraki dönemlerde bölgesellik özelliği gösterse dahi en çok mülteciyi verdiği 1988-1998 yılları arasında bölge dışına giden mülteci oranının yüksekliği, mülteci korumasının bölgesel olarak ifade edilemeyeceğini göstermektedir.

Görüldüğü üzere incelenen 15 ülkenin iç dinamiklerinden ve konumundan bağımsız olarak ortaya çıkan bir savaş ya da karışıklık durumunda, verdikleri mülteci sayısındaki farklılıklara rağmen gidilen ülke sayılarının ortak bir şekilde sürekli arttığı görülmektedir.

Tablo 10'da ülke sayılarına ilişkin yer alan bilgiler, daha açık bir şekilde anlaşılması amacıyla grafik 2'de görselleştirilmiştir.

Grafik 2: Mültecilerin Gittikleri Ülke Sayılarının 5'er Yıllık Ortalamaları (1981-2017)

Kaynak: UNHCR'den alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 2’de, 1981-2017 yılları arasında seçilen ülkelerin verdiği mültecilerin yayıldıkları ülke sayılarının 5’er yıllık ortalamaları yer almaktadır. Grafikte her bir renk, farklı ülkeyi temsil etmektedir. Grafik gösterimi ile daha açık bir şekilde görülmektedir ki 1981-1985 ve 1986-1990 yılları arasında bu ülkelerin verdiği mülteciler çok fazla ülkeye yayılmamıştır. Söz konusu dönemde Etiyopya’nın verdiği mülteciler 15 ülkeye yayılarak en yüksek ortalamaya sahip olmuştur. Ancak küreselleşmenin etkilerinin daha fazla hissedilmeye başlamasıyla 1991-1995 yılları arasında gidilen ülke sayılarında önemli artışlar yaşanmıştır. Özellikle 1995 yılından itibaren yaşanan artışla ilk zamanlar 15’i geçmeyen ülke sayısı ortalama 80’e yükselmiştir. Gidilen ülke sayısı 2006-2010 yılları arasında ilk defa 100’ü aşarken 2011-2017 döneminde ise 15 ülkeden 6’sının verdiği mülteciler 100’den fazla ülkeye yayılmıştır. Özellikle Etiyopya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Irak, Suriye ve Somali’den ayrılan mültecilerin gittikleri ülke sayılarındaki artış dikkat çekicidir. 1981-1985 döneminde ortalama 5 ülkeye yayılabilen Iraklı mülteciler, 2011-2017 yılları arasında 113 ülkeye ulaşabilmiştir. Aynı şekilde en güncel örnek olan Suriye’de ise ülkelerinden ayrılan mültecilerin gittikleri ülke sayısının 2’den 116’ya yükseldiği grafikten görülmektedir. Somalili mülteciler ise en fazla yayılım gösteren mülteci grubu olmuştur. 1981-1985 yıllarında sadece 3 ülkeye iltica edebilen Somalili mülteciler ilerleyen dönemlerde sırasıyla 8, 42, 80, 97, 112 ve son olarak 2011-2017 döneminde en yüksek ortalama ile 119 farklı ülkeye yayılabiliştir. Görüldüğü üzere mülteci sayılarına, mültecilerin yaşadığı sorun ve olaylarına bakılmaksızın gerçekleşen tüm mülteci akınlarında gidilen ülke sayısı küreselleşme sonrası ciddi şekilde artmıştır. İlk dönemlerde sadece bölgesel olarak hareket edebilen mülteciler, 1990’lardan sonra büyük hareket serbestiyeti kazanmış ve 2000’li yıllardan sonra 100’ü aşkın sayıda ülkeye iltica edebilmiştir. Ülkelerin bu sayıda komşuya sahip olamayacağı düşünüldüğünde mülteci korumasına bölgesel kamusal mal demek, mülteci korumasının çok yüzeysel ve dar kapsamda incelendiğini gösterecektir. Bir bütün olarak ele alındığında mülteci korumasının küresel kamusal mal olduğunu görmemek imkansız olmaktadır.

3.3.3. En Çok Mülteciye Ev sahipliği Yapan Gelişmiş Ülkelerin İncelenmesi

Bir sonraki aşamada değinilmesi gereken nokta, en çok mülteciye ev sahipliği yapmış gelişmiş ülkelerin incelenmesidir. Çünkü mültecilere ev sahipliği yapma bakımından durum değerlendirildiğinde mültecilerin hep kendi coğrafi bölgesinde yer alan ülkelere iltica ettiği gibi bir algı söz konusu olmakta ve savaş ve çatışmaların uzağında bulunan ülkeler mülteci sorunundan kendini soyutlamaya çalışmaktadır. Bu anlamda savaş ya da iç çatışmaların olmayışı sebebiyle mülteci sorunundan etkilenmeyeceği düşünülen gelişmiş ülkelerin incelenmesinde yarar vardır. Çünkü bir ülkenin tek bir ülkeden aldığı mülteci sayısı az olsa da çok fazla ülkeden az sayıda mülteci alması durumunda ülkelerinde bakmakla yükümlü oldukları mülteci sayıları yüksek olmaktadır. Hatta bazı durumlarda ülkelerin almış olduğu mültecilerin sayısı, dünyadaki birçok ülkenin nüfusundan bile fazla olabilmektedir. Bu anlamda ev sahibi ülke açısından sadece tek bir sorun ya da savaş sebebiyle o ülkeden gelen mültecilerin değil, dünyanın her yerinden farklı sebeplerle gelen mültecilerin toplamının incelenmesi daha doğru olacaktır. Bu doğrultuda 1981-2017 yılları arasında en çok mülteci alan gelişmiş 10 ülke tespit edilmiş, bu ülkelere mülteci gönderen ülkelerin ve iltica eden mülteci sayılarının 5'er yıllık ortalamaları tablolaştırılmıştır. Bu tablo yardımıyla mülteci korumasının bölgesellikten çıkarak küresellik özelliği gösterdiği farklı bir bakış açısı ile ortaya konulmuştur. Tablo için veriler analiz edilirken Avrupa bölgesinin neredeyse hiç mülteci vermemesine rağmen mülteci fabrikası diyebileceğimiz Afrika'da bulunan mülteci sayısına yakın hatta bazen üzerinde mülteciye ev sahipliği yapması, tezin konusu bakımından oldukça dikkat çekici bulunmuştur.

Tablo 11'de seçilen ülkelere 1981-2017 yılları arasında gelen mülteci ve bu mültecileri gönderen ülke sayılarının 5'er yıllık ortalamaları verilmiştir. Bu ortalamalar oluşturulurken seçilen 10 ülkeye ilişkin bu dönemde her yıl hangi ülkeden kaç mülteci geldiği incelenmiştir. İlk yıllarda UNHCR tarafından tutulan kayıtlarda ülkelere gelen mültecilerin yalnızca "çeşitli ülkelere gelen" mülteciler şeklinde belirtilmesi sebebiyle, bu dönemlerde ülke sayısına ilişkin değerlendirme yapmak mümkün olmamıştır. Ancak İtalya'nın verileri 1981 yılından itibaren eksiksiz olduğu için sadece İtalya'ya mülteci gönderen ülke sayılarının tüm

dönemlerdeki değişimi değerlendirilebilmiştir. Bu verilerin hazırlanması esnasında ülkelerin özelinde mülteci korumasının küreselleştini gösteren kayda değer bilgilere ulaşılmıştır. Bu bilgilere ülke değerlendirmeleri kısmında yer verilmiştir. Ülke değerlendirmeleri yapılırken Almanya, ABD, Fransa, Kanada, Birleşik Krallık ve İsveç 'e ait verilerden oluşturulan grafiklerin altında detaylı değerlendirmeler yapıldığı için bu ülkelerin verileri, tablo altında kısaca yorumlanmıştır.

Tablo 11: En Çok Mülteciye Ev Sahipliği Yapan Gelişmiş 10 Ülkeye Gelen Mültecilerin ve Geldikleri Ülke Sayılarının 5'er Yıllık Ortalamaları*

	1981-1985		1986-1990		1991-1995		1996-2000		2001-2005		2006-2010		2011-2017	
	Ülke sayısı	Mülteci sayısı**	Ülke sayısı	Mülteci sayısı**	Ülke sayısı	Mülteci sayısı**	Ülke sayısı	Mülteci sayısı**	Ülke sayısı	Mülteci sayısı**	Ülke sayısı	Mülteci sayısı**	Ülke sayısı	Mülteci sayısı**
ABD	Ç/B***	586.576	46	403.703	78	594.250	160	624.105	183	765.876	182	458.341	187	508.927
Kanada	Ç/B***	106.023	Ç/B***	122.107	111	175.314	167	132.695	175	173.764	180	212.741	181	169.269
Almanya	Ç/B***	183.320	Ç/B***	639.760	Ç/B***	1.219.600	99	1.043.193	157	991.085	174	633.236	165	781.299
Birleşik Krallık	Ç/B***	139.800	65	65.882	51	72.879	49	150.399	81	299.764	123	292.993	162	168.203
İsveç	Ç/B***	52.840	72	127.846	110	163.590	125	176.845	135	135819	135	100566	141	213.412
Fransa	Ç/B***	157.202	Ç/B***	183.354	36	169.614	92	140.066	98	172.891	103	211.183	135	301.935
İsviçre	Ç/B***	33.529	Ç/B***	34.541	24	62.475	70	83.388	122	73.961	126	61.134	131	90.576
İtalya	52	22.295	60	17.194	64	43.342	70	29.958	77	13.564	93	46.661	123	165.631
Hollanda	Ç/B***	14.400	Ç/B***	20.054	99	46.884	125	144.288	133	182.133	124	94.746	121	95.695
Danimarka	Ç/B***	4.840	59	28.793	67	46.839	85	69.941	95	68.000	89	26.243	85	25.002

Kaynak: UNHCR'den alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

* Tablodaki ülkelerin sıralaması, 2011-2017 dönemindeki ülke sayısı göz önünde bulundurularak büyükten küçüğe doğru yapılmıştır.

**Kısa bir ifadeye yer vermek sebebiyle mülteci sayısına sığınmacı sayıları da dahil edilmiş ve "mülteci sayısı" olarak belirtilmiştir.

***Ç/B ifadesi Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği tarafından belirtilmiştir. UNHCR mültecilere ev sahipliği yapan ülkelere gelen mültecilerin kayıtlarının tutulduğu ilk dönemlerde yalnızca mülteci sayısını vermiş, geldikleri ülke bakımından ise çeşitli/bilinmeyen ifadelerini kullanmıştır.

İlk olarak ABD ele alındığında, tablodan görüleceği üzere ABD'ye iltica eden mülteci sayısı neredeyse her dönem 500 binin üzerinde olmuştur. Yalnızca 1986-1990 ve 2006-2010 yılları arasında ev sahipliği yaptığı mülteci sayısı 500 binin altına inmiştir, ancak bu dönemlerde de ülkede bulunan mülteci sayısı 400 binin üzerinde olmuştur. Mülteci sayısının en yüksek seviyeye ulaştığı dönem ise ortalama 765.876 ile 2001-2005 dönemidir. Özellikle ABD'nin konumu itibariyle iltica edilmesi veya sığınılması zor bir ülke olması, bu sayının fazlalığının önemini arttırmaktadır. Zira özellikle Afrika ve Ortadoğu'dan mültecilerin yoğun olarak dünyaya yayıldığı düşünüldüğünde, bu bölgedeki ülkelerden ABD'ye ulaşmak için son teknoloji ulaşım araçlarıyla dahi saatler süren bir deniz yolculuğu yapılması gerekmektedir. Mültecilerin seyahat imkanları göz önünde bulundurulduğunda bölge dışında bulunan ABD'ye ulaşmak için bir hayli çaba gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bu kısıtlı imkan ve güçlükler rağmen ABD'nin aldığı mülteci sayısı yıllar itibariyle hep yüksek olmuştur. Ülke sayılarına bakıldığında ise 1986-1990 döneminde ABD'ye mülteci gönderen ülke sayısının ortalama 46 olduğu görülmektedir. İlerleyen dönemlerde bu sayı sürekli artış göstermiş ve 2011-2017 döneminde ortalama 187'ye ulaşmıştır. Coğrafi konumu düşünüldüğünde ABD'ye gelen mültecilerin hep bölge dışından olacağı da tahmin edilebilir bir durumdur. Tek başına ABD örneği bile mülteci sorununun artık bir dünya sorunu haline geldiğini ve mültecilerin koruması adına yapılan tüm işlemlerin küresel kamusal mal vasfına sahip olduğunu göstermek için yeterlidir.

Birleşik Krallık, ABD ile mülteci sayıları bakımından kıyaslandığında az sayıda mülteci almış olsa da bu dönemde ev sahipliği yaptığı mülteci sayısı 100 binlerle ifade edilmektedir. 1980'li yıllardan itibaren Birleşik Krallık'ın aldığı mülteci sayısı 100 binin altına yalnızca 1986-1995 yılları arasında inmiştir. Özellikle refah seviyesinin, gelişmişlik düzeyinin ve imkanlarının fazla olması, Birleşik Krallık'ı istenilir bir iltica ülkesi yapmaktadır. Tablodan da görüleceği üzere Birleşik Krallık'a gelen mültecilerin geldikleri ülke sayıları sürekli artış göstermiştir. 2011-2017 yılları arasında ortalama 162 ülkeden Birleşik Krallık'a mülteci gelmesi, sorunun küreselliğini kanıtlarken mülteci sayısının 300 bine kadar yükselmesi, mültecilere koruma sağlanmasının küçümsenemeyecek bir konu olduğunu kanıtlamaktadır.

Hollanda örneğinde 1990 yılına kadar olan dönemde mültecilerin geldikleri ülkeler belirtilmemiş ancak gelen mülteci sayılarına yer verilmiştir. Dolayısıyla ilgili dönemde ülke sayıları hakkında değerlendirme yapmak mümkün değilken mülteci sayılarının çok yüksek olmadığı söylenebilir. 1991 yılından itibaren ise hem mülteci sayılarına hem de bu mültecilerin geldikleri ülkelere ilişkin veriler eksiksiz olarak yer almıştır. Tablo incelendiğinde Hollanda’da bulunan mülteci sayısının 1991-1995 yıllarında ortalama 46.884 olduğu görülmektedir. Aynı dönemde mültecilerin geldikleri ülkelerin ortalama sayısı 99 olmuştur. Bir sonraki dönem %200’den fazla bir artışla mülteci sayısı ortalama 144.288’e çıkmıştır. Bu mültecilerin geldikleri ülke sayısı ise ortalama 125 olmuştur. Hollanda, en fazla mülteci aldığı dönem olan 2001-2005 yılları arasında ortalama 133 farklı ülkeden gelen 182.133 mülteciye ev sahipliği yapmıştır. Bu durum en çok mülteci alan diğer ülkelere nazaran nüfusu daha az, yüz ölçümü daha küçük olan Hollanda’nın seçilen ülkeler arasında yer almasına neden olmuştur. 2006 yılından sonra ülkeye gelen mülteci sayısında azalma olmasına rağmen her yıl yaklaşık 95 bin gibi önemli sayıda mülteci ülkede barınmıştır. 2011-2017 yılları arasında ise ortalama 95 bin mülteci 121 farklı ülkeden gelmiştir. Hollanda’nın verileri oluşturulurken bazı bilgiler dikkat çekici bulunmuştur. Bu bilgilerden ilki 1990 yılına kadar yıllık ortalama 17 bin olan mülteci sayısının 37 yıllık bu dönemin 17 yılında 100 binin üzerinde olmasıdır. Hollanda’nın en çok mülteciye ev sahipliği yaptığı dönem ise 2000 ve 2003 yılları arasındadır. Bu dönemde özellikle Afganistan, Somali gibi bölge dışından gelen mültecilerin oranı oldukça fazla olmuştur. Bölge içi mülteci sayılarının içinde ise en fazla orana Bosnalı mülteciler sahiptir. Bosna savaşının etkilerinin en çok hissedildiği zamanlarda Bosna’dan Hollanda’ya gelen en yüksek mülteci sayısı 26.321 ile 2000 yılında gerçekleşmiştir. Ancak aynı yılda Irak ve Afganistan’ın içinde bulunduğu çatışma ve savaş sebebiyle Hollanda’ya gönderdiği en yüksek mülteci sayısı sırasıyla 41.905 ve 37.410 olmuştur. Bu da göstermektedir ki Hollanda’nın kendi bölgesinde savaş yaşandığı dönemde bile bölge dışından aldığı mülteci sayısı çok daha fazla olmuştur. Ayrıca sadece 1994-1997 yılları arasında Hollanda’ya en çok mülteci gönderen ülke bölge içinden (Bosna) olmuştur. Bosna’nın en çok mülteci gönderdiği yıllarda (1994-1997) bile bölge dışından gelen toplam mülteci sayısı daha fazladır. Bu dönem dışındaki tüm yıllarda en çok mülteci gönderen ülke bölge dışından (Irak, Somali,

Suriye) olmuştur. Bir diğer dikkat çeken bilgi ise Hollanda'ya gelen mültecilerin geldikleri ülke sayılarının farklılık göstermesine rağmen 1994 yılından itibaren ortalama 100 ülkenin altına inmemesidir.

Danimarka, ev sahipliği yaptığı mülteci sayıları bakımından diğer ülkelere nazaran geride kalmıştır. Ancak mültecilerin geldikleri ülke sayısının yüksek olması Danimarka'nın bu tabloda yer almasını sağlamıştır. Zira mülteci sayısının en yüksek olduğu dönem ortalama 69.941 mülteci ile 1996-2000 dönemi iken ülke sayısının en yüksek olduğu 2001-2005 yılları arasında Danimarka'ya ortalama 95 farklı ülkeden mülteci iltica etmiştir. İlk dönemlerdeki UNHCR verilerinde Danimarka'nın ev sahipliği yaptığı mültecilerin geldikleri ülkeler belirtilmediğinden bu konu hakkında 1986 yılından sonraki verilerin yorumlanması mümkün olmuştur. 1986-1990 yılları arasında Danimarka'nın ev sahipliği yaptığı mültecilerin 59 farklı ülkeden geldiği tablodan görülmektedir. Bununla birlikte Danimarka'nın genelde 25 binlerle ifade edilebilecek sayıda mülteciye ev sahipliği yaptığı, ancak 1996-2005 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde ise yaklaşık 70 bin mülteciyi ülkesinde barındırdığı söylenebilmektedir. Danimarka'nın ev sahipliği yaptığı mültecilerin sayılarındaki farklılıklara rağmen geldikleri ülke sayıları genelde artmış ve 2001-2005 yılları arasında ortalama 95'e ulaşmıştır. Danimarka'ya ait veriler oluşturulurken bazı yıllarda ayrıca vurgulanması gereken bilgilere ulaşılmıştır. Avrupa'da gerçekleşen Bosna savaşı sebebiyle 1995-2005 yılları arasında Danimarka'ya iltica eden mülteci sayısında ilk sırayı Bosna almıştır. Ancak bu dönemde Bosna'yı bölge dışında yer alan Somali ve Irak takip etmiştir. Söz konusu dönemde toplam mülteci sayısının yaklaşık %40'ını Bosnalı mülteciler oluştururken yaklaşık %55'lik kısmını bölge dışındaki ülkelere gelen mülteciler oluşturmuştur. 2005 yılından sonra ise en çok mülteciyi gönderen ülkeler Irak, Afganistan ve Suriye olmuştur. En güncel verilerin yer aldığı 2017 yılı incelendiğinde Danimarka'ya 92 farklı ülkeden mülteci geldiği ve Suriyeli mülteci sayısının toplam mülteci sayısına oranının %49 olduğu görülmüştür. Dünyanın her yerinden mültecinin Danimarka'ya iltica edebileceğini gösteren bu veri günümüzde diğer ülkelere nazaran mülteci sayısı düşük olan Danimarka'nın ilerleyen dönemlerde yüksek sayıda mülteciye ev sahipliği yapma durumunda kalacağına işaret etmektedir. Nitekim incelenen dönemde mülteci sayısının düşük olmasına rağmen ülke sayısının yüksek olmasıyla Danimarka ile

benzerlik gösteren İtalya örneğinde, son dönemde mülteci sayısı oldukça yüksek bir artış göstermiştir. Bu durumun ilerleyen yıllarda Danimarka için de gerçekleşmesi muhtemeldir.

Nüfusu ve yüz ölçümü bakımından bir şehir büyüklüğünde olan İsviçre'nin ev sahipliği yaptığı mülteci sayısı azımsanmayacak sayıdadır. 1981-1985 yılları arasında 33.529 mülteciye ev sahipliği yapan İsviçre, en çok mülteci sayısına 90.576 ortalama ile 2011-2017 döneminde ulaşmıştır. İsviçre'nin yaklaşık 35 binlerle başlayan mülteci sayıları genellikle artış seyri izlemiş, yalnızca 2001-2005 ve 2006-2010 yıllarında düşmüştür. Bununla birlikte genel olarak bu sayıların yükseldiğini söylemek yanlış bir ifade olmayacaktır. İsviçre'nin verileri incelenirken ulaşılan en dikkat çekici bulgu, son yıllarda Eritre'den İsviçre'ye iltica eden mülteci sayılarıdır. İncelenen dönemde, 2000 yılına kadar İsviçre'ye iltica eden ve bini bulmayan Eritreli mülteci sayısı 2010 yılına dek 10 bini aşmamışken 2013 sonrası dönemde yaklaşık 3 katına çıkarak 2017 yılında 35.461'e ulaşmıştır. Eritre'nin Doğu Afrika'da bulunan bir ülke olduğu göz önünde bulundurulursa, İsviçre'nin son yıllarda aldığı toplam mülteci sayısı içerisinde Eritreli mültecilerin ilk sırada olması dikkate değerdir. Ayrıca son yıllarda mülteci sayısında Eritre'yi takip eden ülkeler yine bölge dışındaki ülkeler olmuştur. Nitekim 2017 yılında Eritre'den sonra 16.381 mülteci ile ikinci sırayı alan Suriye'yi Afganistan, Sri Lanka, Somali ve Irak takip etmiştir. Bu yılda İsviçre'ye iltica eden 116.678 mültecinin %72'sine karşılık gelen 84.334 mültecinin belirtilen 6 ülkeden gelmesi, Avrupa'nın merkezinde yer alan bu küçük ülkeye bölge dışından gelen mülteci sayısının ne kadar büyük oranda olduğunu ortaya koymaktadır. İsviçre'ye iltica eden mültecilerin geldikleri ülkeleri ile ilgili kısım incelendiğinde ise ilk 10 yıllık dönemin verilerinin yalnızca çeşitli ya da bilinmeyen şeklinde ifade edildiği tablodan görülmektedir. Ülke sayılarına ulaşabildiğimiz ilk dönem olan 1991-1995 döneminde gelen yaklaşık 63 bin mülteci sadece 24 farklı ülkeden İsviçre'ye gelmiş, izleyen yıllarda ise İsviçre'ye iltica eden mültecilerin ülke sayıları sürekli artmış ve 2001-2005 yıllarında 100'ü geçerek 126'ya çıkmıştır. En yüksek seviyesine ise 2011-2017 yılları arasında 131 farklı ülkeden mülteci ilticası ile ulaşmıştır. Coğrafi konumu bakımından dünyanın gelişmiş ülkeleriyle komşu olan İsviçre'ye çok sayıda ülkeden mültecinin gelmesi, mülteci korumasının küreselleştiğinin önemli örneklerindedir.

Kanada'nın seçilen ülkeler arasında yer almasının sebebi incelenen dönemde ev sahipliği yaptığı mültecilerin geldikleri ülke sayısının her zaman 100'ün üzerinde olmasıdır. Ayrıca 1981-2017 yılları arasındaki 37 yıllık bu dönemde mülteci sayısı yıllık ortalama 100 binin altına düşmemiştir. Tablo incelendiğinde Kanada'ya gelen mülteci sayılarının 1981-1985 ve 1986-1990 yıllarında sırası ile 106.023 ve 122.107 olduğu görülmektedir. Ancak bu mültecilerin geldikleri ülke sayıları bilinmemektedir. Bir sonraki dönem olan 1991-1995 yıllarında 175.314 mülteci, 111 farklı ülkeden Kanada'ya iltica etmiştir. Kanada'nın ev sahipliği yaptığı en yüksek mülteci sayısı ortalama 212.741 ile 2006-2010 yılları arasında gerçekleşmiştir. Ülke sayılarının en yüksek olduğu dönem ise ortalama 181 ülke ile 2011-2017 yılları arasındadır.

Kuzey Avrupa'da yer alan İsveç gerek mülteci sayısı gerekse mültecilerin geldiği ülke sayısının çokluğu bakımından incelenmeye değer görülmüştür. Zira mülteci fabrikası olarak adlandırdığımız Kuzey Afrika ve Ortadoğu'ya olan uzaklığına rağmen bu bölgelerde bulunan ülkelere 10 binlerce mülteci almış ve 1981-2017 yılları arasında ortalama 100'ün üzerinde ülkeden 100 binin üzerinde mülteciye ev sahipliği yapmıştır. İsveç'in ev sahipliği yaptığı mülteci sayısı 1981 yılından 2000 yılına kadar sürekli artmıştır. Sonraki iki dönemde mülteci sayılarında düşüş olmakla beraber 2011-2017 yılları arasında en yüksek seviyesine ulaşarak 213.412'ye çıkmıştır. Tabloda İsveç'e gelen mültecilerin geldikleri ülke sayılarına dair veriler 1986 yılından itibaren yer almış ve bu verilere göre 1986-1990 yılları arasında 72 farklı ülkeden mülteci İsveç'e iltica etmiştir. Sonraki dönemlerde ülke sayıları 110, 125, 135, 135 ve 141 sayıları ile bir dönem sabit kalmasının dışında sürekli artış göstermiştir.

Fransa'nın ev sahipliği yaptığı mülteci sayısı incelenen dönemde, 1991-2000 yılları arasında küçük bir düşüş yaşamasının dışında sürekli artmıştır. 37 yıllık bu sürecin son dönemine bakıldığında ise 1981-1985 yılları arasında ortalama 157.202 olan mülteci sayısı neredeyse %100 artarak 301.935 olmuştur. Fransa'ya gelen mültecilerin kaç farklı ülkeden geldikleri bilgisi 1991 yılından itibaren verilebilmiştir. Verilere ilk ulaşıldığı 1991-1995 döneminde Fransa'ya 36 farklı ülkeden iltica edilebilmişken bu sayı 1996-2000 yılları arasında yaklaşık 2,5 katına

çıkarak 92'ye ulaşmıştır. İncelenen son dönemde ise bu sayı ortalama 135'e çıkmıştır.

İtalya incelenen dönem ve inceleme konusu açısından bilgileri eksiksiz olan tek ülkedir. 1981-2017 yılları arasında İtalya'ya mülteci gönderen ülke sayısı sürekli artış göstermiştir. İlk dönemde ülke sayısı 52 iken ilerleyen dönemlerde ülke sayıları sırasıyla şu şekilde gerçekleşmiştir; 60, 64, 70, 77, 93, 123. Tablo incelendiğinde görülecektir ki İtalya son dönem hariç diğer ülkelere nazaran çok az sayıda mülteciye ev sahipliği yapmıştır. Ancak İtalya'ya gelen mülteci sayısının son dönemde göstermiş olduğu artış dikkate değerdir. İtalya'nın ilk dönemden 2006-2010 dönemine kadar genelde yıllık 30 bin civarı mülteci aldığı görülmektedir. Belirtilen dönemdeki mülteci sayısı yalnızca 1991-1995 ve 2006-2010 yılları arasında ortalama 40 binin üzerine çıkmıştır. 2011-2017 döneminde ise bir önceki döneme göre yaklaşık 4 kat artarak 165.631'e, başka bir ifadeyle son 37 yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Mülteci sayısının dramatik artış gösterdiği bu dönemde 2014 yılından sonra iltica edenlerin sayısı 100 binin üzerine çıkarken 2017 yılında 138 farklı ülkeden 353.845 mülteci İtalya'ya iltica etmiştir. En yüksek sayıda mültecinin bulunduğu 2017 yılı verileri oluşturulurken mülteci korumasının küreselleştiğini gösteren kayda değer bulgulara rastlanmıştır. Öyle ki bu yılda Batı Afrika'da yer alan Nijerya'dan 55.993, Mali'den 23.928, Gambiya'dan 20.843; Güney Asya'da yer alan Pakistan'dan 27.830, Bangladeş'ten 23.880; Doğu Afrika'da yer alan Eritre'den 26.510 mülteci İtalya'ya iltica etmiştir. Ayrıca Fildişi sahilleri, Senegal, Afganistan, Somali, Gine ve Gana ülkelerinin 2017 yılında İtalya'ya gönderdiği mülteci sayısı toplam 96.417'dir. Avrupa'da yer alan İtalya'nın bölge dışından aldığı mülteci sayısının bölge içinden aldığı mülteci sayısından oldukça fazla olduğu sadece bahsi geçen bu ülkelerden gelen toplam 275.401 mülteciden anlaşılmaktadır. Bu sayı ilgili yılda İtalya'ya iltica eden toplam mülteci sayısının %78'ine denk gelmektedir. Geri kalan %22'lik kısım ise 126 farklı ülkeden iltica eden mültecilerce oluşturulmaktadır. Bu durum göstermektedir ki İtalya ilk yıllarda 50'den fazla ülkeden aldığı toplam mülteci sayısını son yıllarda sadece bölge dışındaki bir ülkeden almaktadır. 2014 yılındaki veriler incelendiğinde benzer senaryolar görülmesi ve ilk dönemlerden itibaren ülke sayılarının yüksek olduğu İtalya'da son dönemde gelen mültecilerin sayısının da önemli derecede artış göstermesi, çok

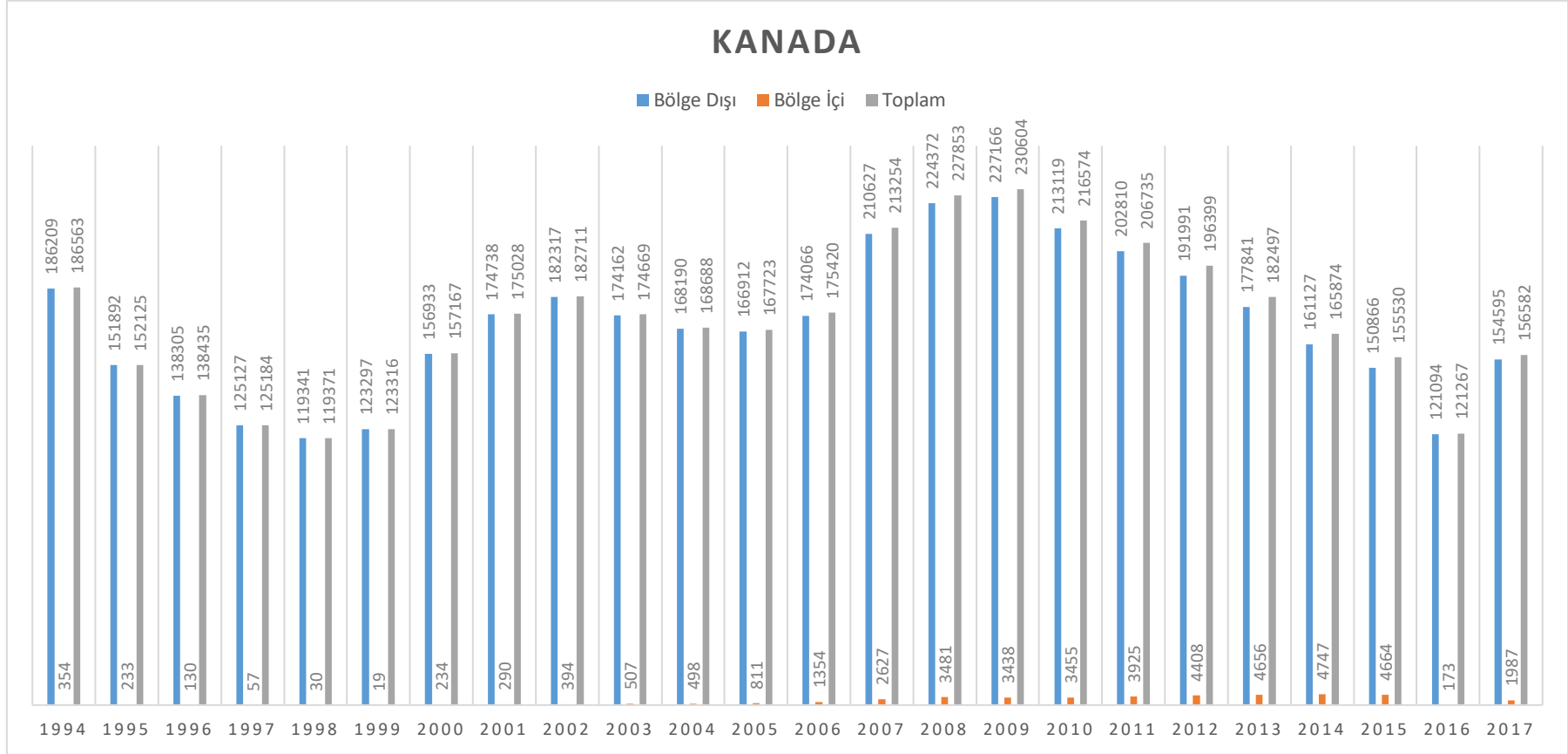
sayıda ülkeden az sayıda mülteci alan ülkelerin de ilerleyen dönemlerde aynı durumla karşılaşabileceğine işaret etmektedir.

Almanya tabloda yer alan ülkeler arasında en yüksek sayıda mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumundadır. İncelenen ilk dönemde 183.320 mülteciye ev sahipliği yapan Almanya'ya bir sonraki dönemde 639.760 mülteci iltica etmiştir. İlk iki dönem arasındaki mülteci sayısında 2 kattan fazla bir artış yaşanırken 1991-1995 yılları arasında artış devam ederek mülteci sayısı ortalama 1.219.600 olmuştur. Daha sonraki dönemlerde mülteci sayısı azalarak 2006-2010 döneminde 633.236'ya gerilemiştir. Birçok ülke örneğinde olduğu gibi 2011-2017 döneminde mülteci sayısı artmış ve ortalama 781.299'a yükselmiştir. Bu verilerden anlaşılmaktadır ki Almanya'daki mülteci sayısı her dönem yüksek olmuştur. Tablodaki ülke sayıları incelendiğinde ise ilk 15 yıllık dönemde iltica eden mültecilerin kaç farklı ülkeden geldikleri görülmemektedir. Ülke sayısı verilerine ilk ulaşılabilen dönem olan 1996-2000'de 1 milyonu aşkın mülteci 99 farklı ülkeden iltica etmiştir. Son dönemde ise ortalama 165 farklı ülkeden ayrılan mültecilerin Almanya'ya iltica ettikleri görülmektedir. Dünyada yaklaşık 200 ülke olduğu düşünüldüğünde Almanya'nın 165 farklı ülkeden mülteci alması, neredeyse tüm dünyadan mülteci aldığı anlamına gelmektedir. Bu durumda mülteci korumasının bölgesel kamusal mal olduğunu söylemek mümkün değildir.

İncelenen bu 10 ülkenin belirtilen sebeplerle bölge dışından çok fazla mülteciye ev sahipliği yaptığı söylenebilmektedir. Ancak daha net anlaşılması açısından en dikkat çekici olan 6 ülkenin ayrıntılı bir şekilde incelenmesinde yarar görülmüş ve bu ülkelerin bölge içi ve bölge dışından aldıkları mülteci sayıları grafik yardımıyla görselleştirilmiştir. Aşağıda bu grafiklere yer verilmiştir.

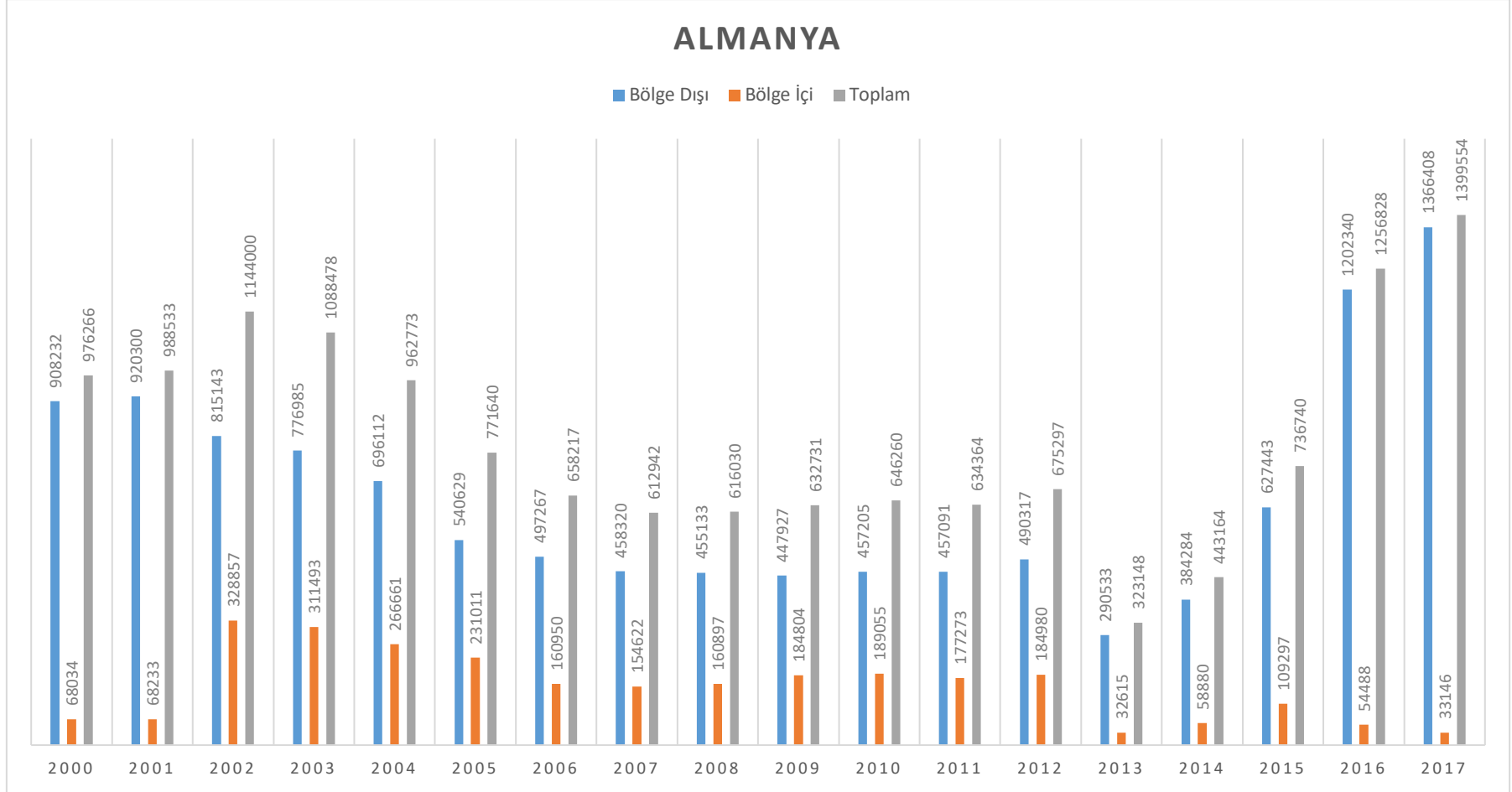
Grafik 3: Kanada'ya Bölge İçi ve Bölge Dışındaki Ülkelerden Gelen Mülteci Sayıları

Kaynak: UNHCR'den alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 3'te Kanada'nın 1994-2017 yılları arasında aldığı mülteci sayıları yer almaktadır. UNHCR'den edinilen bilgilerde 1994 yılından itibaren mülteci gönderen ülke bilgilerine eksiksiz olarak ulaşıldığından, bu yıldan itibaren gelen mültecilerin bölge içi-bölge dışı durumları incelenmiştir. Grafikte yer alan mavi sütunlar Kanada'nın bölge dışından aldığı mülteci sayılarını, turuncu sütunlar bölge içinden aldığı mülteci sayılarını ve gri sütunlar ise Kanada'ya gelen toplam mülteci sayısını vermektedir. Görüldüğü üzere Kanada'nın ev sahipliği yaptığı mülteciler neredeyse hep bölge dışından olmuştur. 2005 yılına kadar Kanada'nın bölge içinden aldığı mülteci sayısı bini geçmemiş, en yüksek seviyesine ise 4.747 ile 2014 yılında ulaşmıştır. Oransal olarak incelendiğinde ise bölge içi oranının en yüksek olduğu yıl %3 ile 2015 yılı olmuştur. Ayrıca bölge içinden gelen mültecilerin bazı yıllarda yok denecek kadar az sayıda olduğu görülmektedir. Bölge dışından gelen mülteci sayısının en yüksek olduğu yıl ise 227.166 mülteci ile 2009 yılı olmuştur. Bu yılın dışında Kanada'nın bölge dışından aldığı mülteci sayıları dalgalanma gösterse bile 100 binlerin altına hiç düşmemiştir. Grafiğe bakıldığında turuncu sütunların neredeyse fark edilmeyecek uzunlukta olması Kanada'nın bölge içi-bölge dışı makasının ne kadar açık olduğunu göstermektedir. Kuzey Amerika'da yer alan Kanada'nın sadece ABD ile sınır komşusu olması, etrafının kutup ve okyanuslarla çevrili olması, bölgesindeki tek ülkenin ABD olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte söz konusu dönemde Kanada'ya iltica eden mülteci sayısı 150 binin üzerinde olmuştur. Bu dönemdeki tüm yılların verileri incelendiğinde Kanada'ya en çok mülteci gönderen ülkenin değişiklik gösterdiği anlaşılmaktadır. Öyle ki 1998 yılında Avrupa'da yer alan Bosna gönderdiği 22.580 mülteci ile ilk sırada yer alırken Orta Doğu'da yer alan Afganistan'ın 2003 yılında gönderdiği 14.791, Güney Asya'da yer alan Sri Lanka'nın 2007 yılında gönderdiği 22.352, Uzak Doğu'da bulunan Çin'in 2011 yılında gönderdiği 20.189 ve Güney Amerika'da yer alan Kolombiya'nın 2014 yılında gönderdiği 16.702 mülteci, ilgili yılların en yüksek mülteci sayısını ifade etmektedir. Dünyanın farklı bölgelerinde yer alan mültecilerin Kanada gibi ulaşılması zor olan bir ülkeye iltica edebilmeleri mültecilerin yayılma potansiyelinin ne denli arttığını göstermektedir. Bu duruma bir diğer örnek ise Bosnalı mültecilerin kendi bölgelerinde birçok iltica edilmek istenen ülke var iken Kanada'yı tercih etmeleridir.

Grafik 4: Almanya'ya Bölge İçi ve Bölge Dışındaki Ülkelerden Gelen Mülteci Sayıları

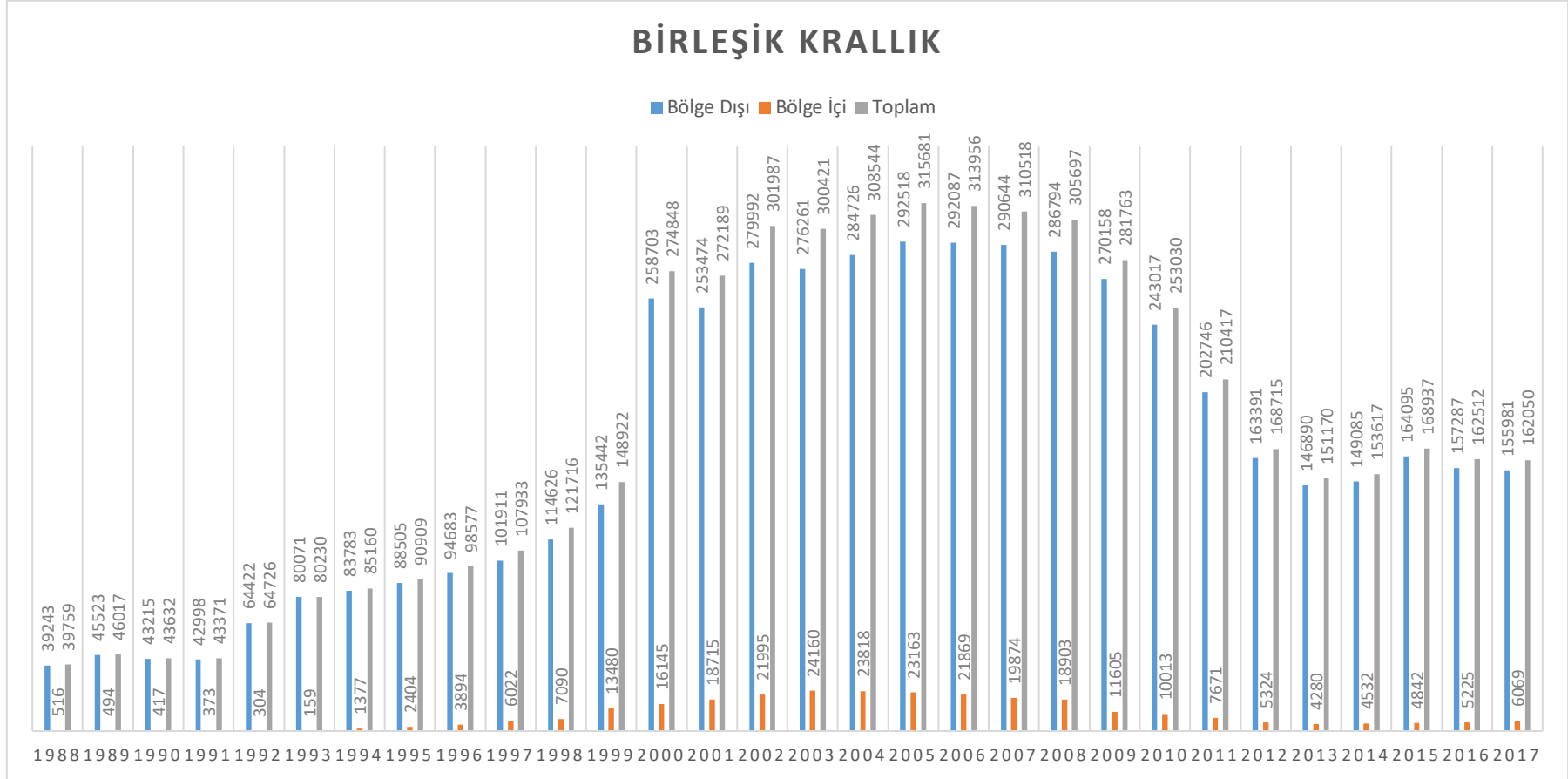
Kaynak: UNHCR'den alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 4'te Almanya'nın 2000-2017 yılları arasında ev sahipliği yaptığı mülteci sayıları yer almaktadır. UNHCR'den alınan verilerin eksiksiz bir şekilde 2000 yılından itibaren başlaması sebebiyle Almanya'nın bölge içi ve bölge dışından aldığı mültecilerin incelenmesinde 2000 yılı başlangıç yılı olmuştur. Grafikte mavi ile belirtilen sütunlar Almanya'nın bölge dışından aldığı mülteci sayısını, turuncu ile belirtilen sütunlar bölge içinden aldığı mülteci sayısını, gri ile belirtilen sütunlar ise Almanya'nın aldığı toplam mülteci sayısını göstermektedir. Almanya incelenen her dönemde sayıca çok fazla mülteciye ev sahipliği yapmış bir ülkedir. Ancak her dönem aldığı mülteci sayılarında, bölge dışından gelen mültecilerin sayısı bölge içinden gelenlere nazaran daha fazla olmuştur. Nitekim 2002-2012 yılları arasında bölge içinden gelen mülteci sayısı diğer yıllara göre oldukça yüksek olduğu halde, bu yıllarda bölge dışından gelen mülteci sayısının neredeyse yarısıdır. Mülteci sayısının büyük bir artış göstererek milyonlara ulaştığı son yıllarda ise bölge içinden gelen mülteci sayıları azalırken bölge dışından gelen mülteci sayıları artmıştır. İncelenen son yıl olan 2017 yılında Almanya 1.366.408'si bölge dışından ve 33.146'sı bölge içinden olmak üzere toplamda 1.399.554 mülteciye ev sahipliği yapmıştır. Bu yıldaki mülteci sayısının milyonları aşmasının sebebi, Suriye'den iltica eden mültecilerdir. 2016 ve 2017 yıllarında Almanya sırasıyla 475.649 ve 567.507 Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmıştır. Bunun yanı sıra grafikte gösterilen 18 yıllık dönemde Afgan, Iraklı ve İranlı mültecilerin sayısı da oldukça yüksektir. Suriye örneğinde olduğu gibi bu ülkelerden gelen mülteci sayıları da 2017 yılında en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu yıl Almanya'ya 191.706 Afgan, 176.312 Iraklı, 56.138 İranlı mülteci iltica etmiştir. Bununla birlikte Almanya'nın 2000-2017 yılları arasında bölge içinden aldığı mülteci sayısı azımsanmayacak kadardır. Özellikle 2002-2012 döneminde bölge içinden gelen mülteci sayısı 100 binin üzerinde olmuştur. Bu dönemdeki bölge içinden gelen mülteci sayısının artmasının en önemli sebebi; Sırbistan-Kosova'dan gelen mültecilerdir. Zira 11 yıllık bu periyodun 7 yılında en fazla mülteci gönderen ülke Sırbistan olmuştur. 2002 yılında gönderdiği 188.750 mülteci ile bu alandaki en yüksek sayısına ulaşmıştır. Almanya'daki bölge içi mülteci sayısının yüksek olmasının bir diğer nedeni ise Ukrayna'nın 2002-2005 yılları arasında ortalama 50 binin üzerinde mülteciyi Almanya'ya göndermesidir. 2017 yılında 82,79 milyon nüfusu ve 1634 şehri olan Almanya'nın sadece 2 şehrinin, bölge dışından aldığı

mülteci nüfusundan büyük nüfusa sahip olması, Almanya'nın bir büyük şehir nüfusu kadar mülteciye bakmayı kabul ettiğini göstermektedir.

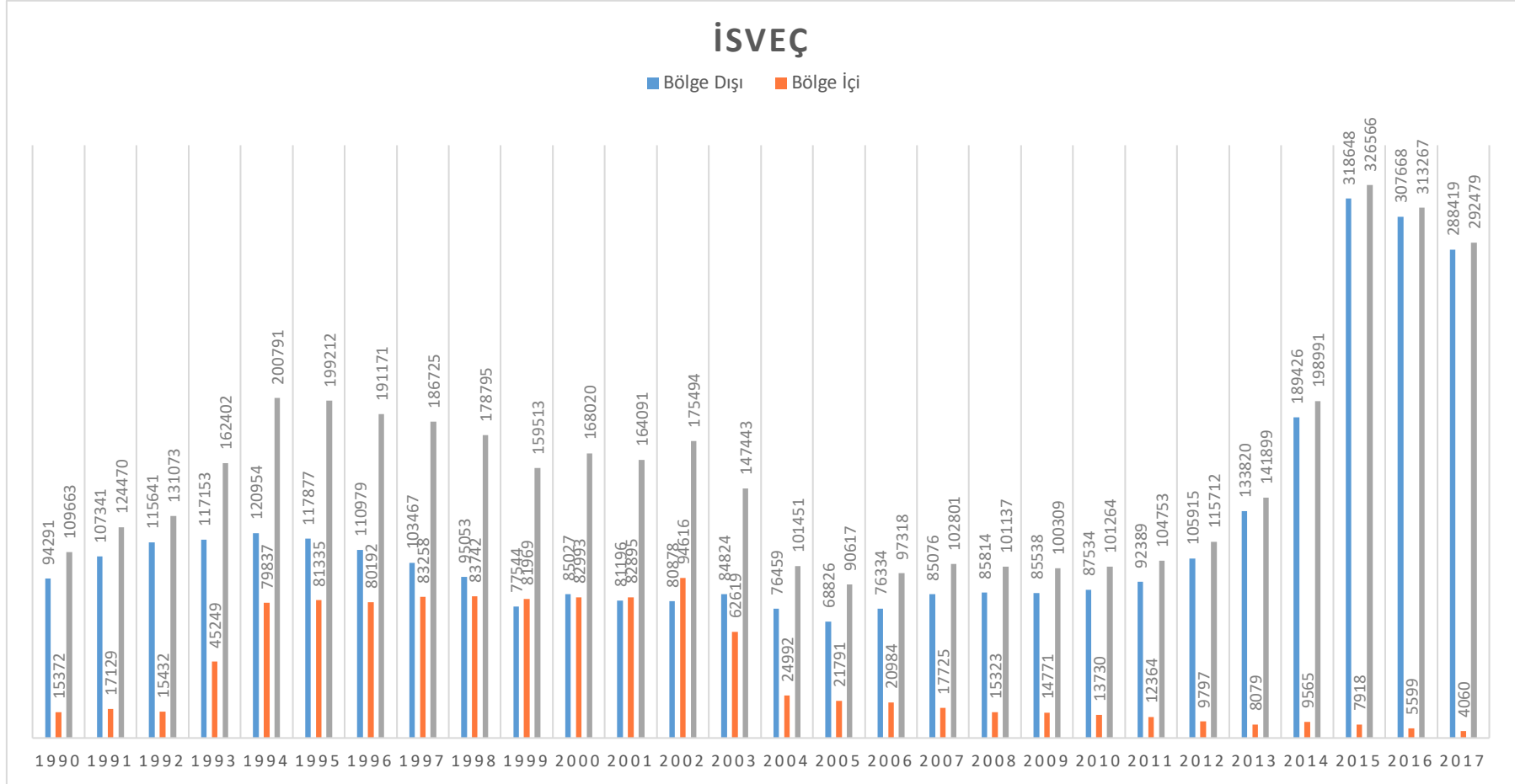
Grafik 5: Birleşik Krallığa Bölge İçi ve Bölge Dışındaki Ülkelerden Gelen Mülteci Sayıları

Kaynak: UNHCR'den alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 5'te Birleşik Krallığın 1988-2017 yılları arasında ev sahipliği yaptığı mülteci sayıları yer almaktadır. Bu grafik için kullanılacak Birleşik Krallık verilerine 1988 yılından itibaren ulaşılabildiği için grafik bu yıldan başlamaktadır. Grafikte mavi ile belirtilen sütunlar Birleşik Krallığın bölge dışından aldığı mülteci sayısını, turuncu ile belirtilen sütunlar bölge içinden aldığı mülteci sayısını, gri ile belirtilen sütunlar ise toplam mülteci sayısını göstermektedir. Birleşik Krallığın ev sahipliği yaptığı mülteci sayısı 1988 yılından 2011 yılına kadar artan bir seyir izlemiştir. 2012 yılından itibaren ülkesinde barındırdığı mülteci sayıları azalmış olsa da bu sayı ortalama 150 bin olmuştur. Birleşik Krallık gelişmişlik seviyesi ve yaşam standartlarının yüksekliği sebebiyle dünyanın her yerindeki mülteciler tarafından ilgi çekici bulunmuştur. Bunun doğal bir sonucu olarak grafikten de görüleceği üzere Birleşik Krallığın bölge dışından aldığı mülteci sayısının toplam mülteci sayısına oranı her yıl %90'ın üzerinde gerçekleşmiştir. Birleşik Krallığın söz konusu dönemdeki verileri oluşturulurken diğer ülkelerden farklı olarak mültecilerin geldikleri ülkeler detaylıca belirtildikten sonra geldikleri ülke çeşitli ve bilinmeyen (Ç/B) olarak belirtilen mülteci sayısının yüksek olduğu görülmüştür. Zira diğer örneklerde ülke bilgileri tam olarak verilmeye başlandıktan sonra Ç/B statüsündeki mülteci sayıları bini geçmezken Birleşik Krallık örneğinde bu sayı 10 binlerle ve kimi yıllarda 100 binli sayılarla ifade edilmiştir. Bu doğrultuda geldikleri ülke Ç/B olarak belirtilen mülteci sayıları göz ardı edilerek diğer ülkelerin analizi yapılmıştır. Yapılan bu analizle dikkat çeken ilk bilgi, 2000 yılında bölge dışında bulunan Somali, Irak ve Afganistan'ın gönderdiği mültecilere ek olarak bölge içinde yer alan Sırbistan Kosova'nın gönderdiği mültecilerin artış göstermesinin, toplam mülteci sayısını dramatik bir şekilde arttırarak 274.848 yapmasıdır. Bu yıldan itibaren 2011 yılına kadar mülteci sayıları sürekli yüksek seyretmiş ve 2005 yılında 315.861 mülteci ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu dönemde en çok mülteci gönderen ülke Somali olurken bu ülkeyi Afganistan ve Irak takip etmiştir. 2013-2017 yılları arasında ise Birleşik Krallığa en çok mülteci gönderen ülke İran olmuştur. Ayrıca bölge içinden gelen mültecilerin en fazla olduğu 2000-2011 yılları arasında bile en fazla mülteci gönderen ülke bölge dışından olmuştur. Bu durum göstermektedir ki birçok gelişmiş ülke gibi Birleşik Krallık da kendi bölgesinde veya bölgesinin dışında gerçekleşen mülteci akınlarına kayıtsız kalmamalıdır.

Grafik 6: İsveç'e Bölge İçi ve Bölge Dışındaki Ülkelerden Gelen Mülteci Sayıları

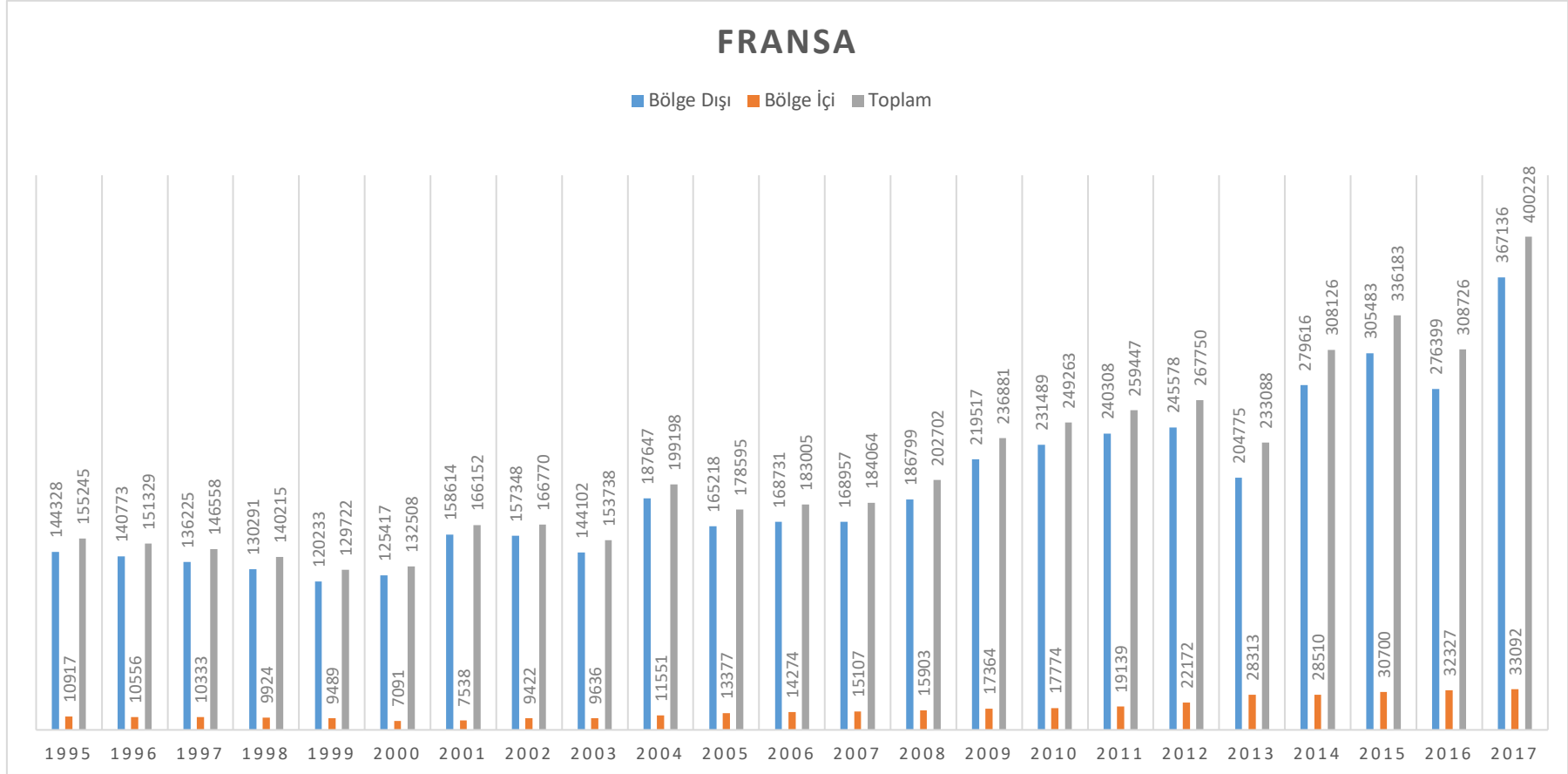

Kaynak: UNHCR'den alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 6’da İsveç’in 1990-2017 yılları arasında ülkesine kabul ettiği mülteci sayıları yer almaktadır. İncelenen dönemin 1990 yılından başlamasının sebebi, UNHCR tarafından tutulan kayıtlarda İsveç’e mülteci gönderen ülkelerin bu yıldan itibaren detaylıca yer almasıdır. Mavi ile belirtilen sütunlar İsveç’in bölge dışından aldığı mülteci sayısını, turuncu ile belirtilen sütunlar bölge içinden aldığı mülteci sayısını, gri ile belirtilen sütunlar ise toplam mülteci sayısını göstermektedir. Grafikten görüldüğü üzere İsveç’e ilk yıllarda gelen mültecilerin çoğunluğu bölge dışından olmuştur. Bu dönemde İsveç’e yapılan en dikkat çekici iltica akını Şilili Mültecilere aittir. Zira Güney Amerika’nın en batısında ve en güneyinde yer alan Şili, 1990-1993 yılları arasında Kuzey Kutbuna en yakın ülkelerden biri olan İsveç’e en çok mülteci gönderen ülke sıralamasında sırasıyla 2., 2., 3. ve 4. basamakta yer almıştır. Bu yıldan sonra bölge içi mülteci sayısında dikkate değer bir artış gözlemlenmiştir. 1994’ten itibaren bölge dışı mülteci sayısına yaklaşan ve geçen bölge içi mülteci sayısı artışının sebebi de Yugoslavya’nın dağılması sonucu oluşan hareketliliklerdir. Bu dönemde ülkesini terk etmek zorunda kalan milyonlarca Bosnalı ve Sırp mültecinin, bölge içinde yer alan İsveç’e de yoğun bir şekilde iltica etmeleri bu ülkedeki bölge içi mülteci sayısının 1999, 2001 ve 2002 yıllarında bölge dışından gelen mülteci sayısından fazla olmasına neden olmuştur. Bu yıllarda bölge dışından gelen mülteciler de azımsanmayacak sayıda olup aradaki fark 1999 yılında 4.425, 2001 yılında sadece 1.499 iken en yüksek seviyesine ulaştığı 2002 yılında ise 13.738 olmuştur. 2004 yılından itibaren ise İsveç’e gelen mültecilerin sayısı bölge dışından olanlar lehine tekrar yükselmeye başlamıştır. 2004-2013 yılları arasında en fazla mülteci gönderen ülke Irak olurken bu ülkeyi takip eden ülkeler İran, Somali, Bosna, Sırbistan ve Afganistan olmuştur. 2015 yılından itibaren ise bölge dışından gelen mülteci sayısı önemli derecede artış göstererek toplam mülteci sayısını %50 oranında arttırmıştır. Bu durumun oluşmasında 2015-2017 yılları arasında her yıl 100 binin üzerinde mülteci gönderen Suriye etkin rol oynamıştır. 2015 yılından sonraki oranlara bakıldığında bölge içi mülteci sayısının toplam mülteci sayısına oranının gittikçe düştüğü ve 2017 yılında %2’nin altına indiği görülmektedir. Farklı dönemlerde Güney Amerika, Ortadoğu ve Afrika gibi değişik bölgelerden 10 binlerce hatta kimi zaman 100 bini aşkın mülteci kabul eden İsveç, bu sorunun küreselleştiğini gösteren iyi bir örnek konumundadır.

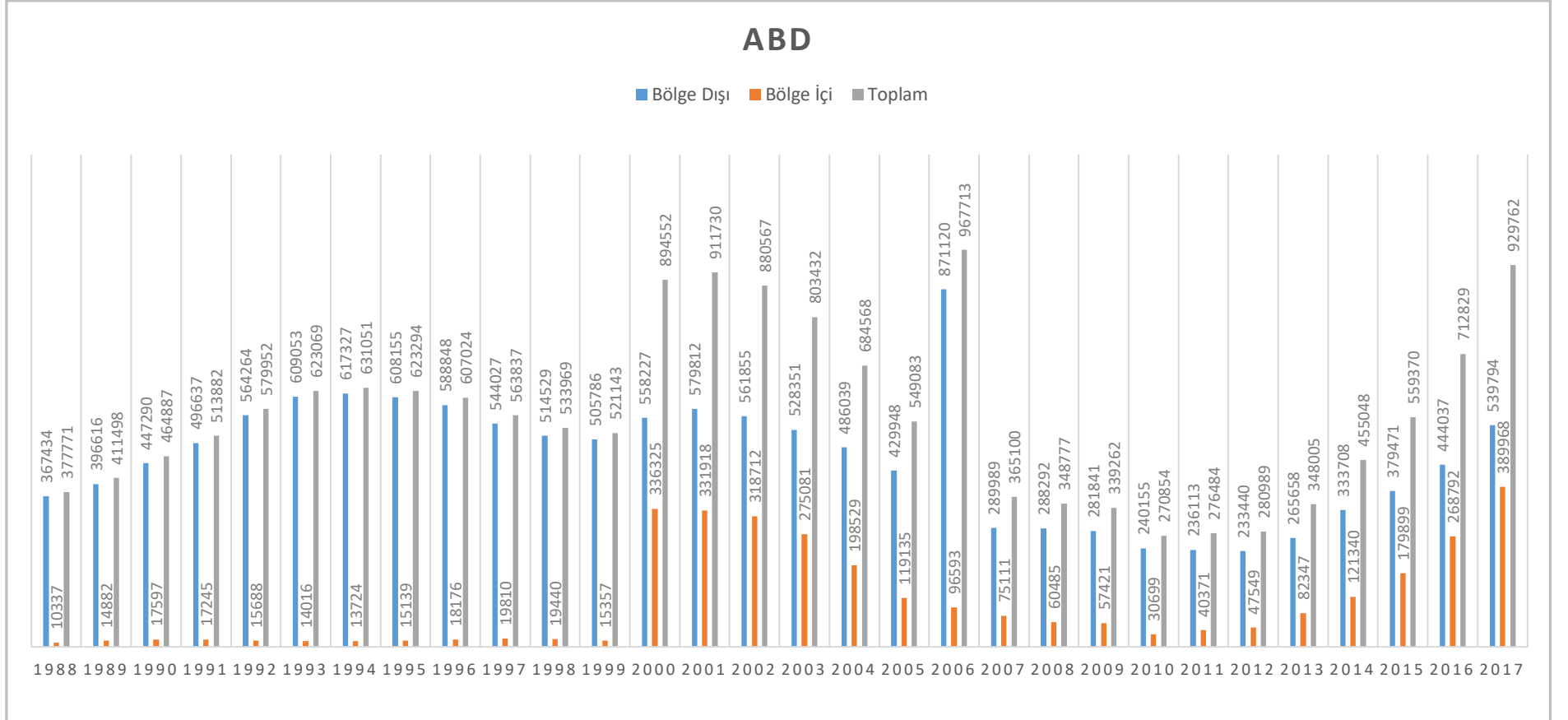
Grafik 7: Fransa'ya Bölge İçi ve Bölge Dışındaki Ülkelerden Gelen Mülteci Sayıları

Kaynak: UNHCR'den alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 7’de Fransa’nın 1995-2017 yılları arasında ev sahipliği yaptığı mülteci sayılarına yer verilmiştir. 1995 öncesinde mülteci gönderen ülkeler detaylandırılmadığı için grafik başlangıç yılı olarak 1995 seçilmiştir. Grafikte mavi ile belirtilen sütunlar Fransa’nın bölge dışından aldığı mülteci sayısını, turuncu ile belirtilen sütunlar bölge içinden aldığı mülteci sayısını, gri ile belirtilen sütunlar ise Fransa’nın toplam mülteci sayısını göstermektedir. Fransa’ya ilişkin grafik oluşturulurken incelenen verilerde geldikleri ülke çeşitli ya da bilinmeyen olarak belirtilen mülteci sayılarının sıralamada her yıl en yukarıda yer alması nedeniyle Birleşik Krallıkta olduğu gibi bu veriler göz ardı edilerek yorumlamalar yapılmıştır. 1995-2017 yılları arasında toplam mülteci sayısı sürekli yüksek olan Fransa’nın en düşük mülteci sayısı 129.772 ile 1999 yılına aitken en yüksek mülteci sayısı 400.228 mülteci ile 2017 yılına aittir. Söz konusu dönemdeki sayıları en fazla 33.092’ye ulaşan bölge içinden gelen mültecilerin her yıl yaklaşık 4’te 3’ünü Sırp ve Bosnalı mülteciler oluşturmuştur. Bölge dışındaki mülteci sayısına bakıldığında ise dönem dönem dalgalanmalar olsa bile genellikle artan bir seyir izlediği söylenebilir. Toplam mülteci sayısına oranı %80’nin altına düşmeyen bölge dışı mülteci sayısının en fazla olduğu yıl 367.136 ile 2017’dir. Ayrıca farklı yıllarda Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Vietnam, Sırbistan, Afganistan, Rusya, Laos, Cezayir gibi dünyanın farklı bölgelerinde yer alan ülkelerin en fazla mülteci gönderen ülke sıralamasında ilk 3’te yer aldığı görülmektedir. Ancak genel olarak bakıldığında en fazla mülteci gönderen ülkeler Sri Lanka ve Kamboçya olmuştur. Coğrafi konumunun Fransa’ya olan uzaklığı ve nüfusunun azlığı göz önünde bulundurulduğunda bu 2 ülkenin Fransa’ya gönderdiği 10 binlerce mülteci, mülteci korumasının küreselliğini tartışırken dikkate değer bir öneme sahiptir.

Grafik 8: ABD'ye Bölge İçi ve Bölge Dışındaki Ülkelerden Gelen Mülteci Sayıları

Kaynak: UNHCR'den alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 8’de ABD’ye 1988-2017 yılları arasında bölge içinden ve dışından iltica eden mülteci sayıları verilmiştir. UNHCR’den elde edilen bilgilerin 1988 yılından itibaren menşe ülkeleri de içermesi sebebiyle grafiğin başlangıç yılı 1988 olmuştur. Grafikte mavi ile belirtilen sütunlar ABD’nin bölge dışından aldığı mülteci sayısını, turuncu ile belirtilen sütunlar bölge içinden aldığı mülteci sayısını, gri ile belirtilen sütunlar ise ABD’nin toplam mülteci sayısını göstermektedir. ABD’nin incelenen dönemler itibariyle kabul ettiği mülteci sayılarının yüksekliği dikkat çekmektedir. 1999 yılına kadar 600 binleri bulan toplam mülteci sayısının büyük bir çoğunluğunu, bölge dışından gelen mülteciler oluştururken aynı dönemdeki bölge içi mülteci sayısının toplam mülteci sayısına oranı %5’i geçmemiştir. 2000 yılında ise bölge içinden gelen mülteci sayısı bir önceki yıla göre yaklaşık 21 katlık artış göstermiş ve 336.325’e çıkmıştır. Bu dönemde gerçekleşen artışın en önemli sebebi; El Salvador’da yaşanan depremin de etkisiyle 178.115 El Salvadorlu mültecinin ve Guatemala’da yaşanan iç karışıklıklar sebebiyle 105.258 mültecinin ABD’ye iltica etmesidir. Bu mülteci akını etkisini 2006 yılına kadar göstermiş ve bölge içi mülteci sayıları bu yılda 100 binin altına gerilemiştir. Ancak aynı yıl bölge dışından gelen mültecilerin sayısındaki artış toplam mülteci sayısını 967.713 ile 1988-2017 yılları arasındaki en yüksek seviyesine çıkarmıştır. Meksika, Guatemala ve El Salvador gibi iç karışıklıkların yoğun olduğu komşulara sahip ABD’deki bölge içi mülteci sayısı 2014 yılından itibaren tekrar artış göstermiştir. Bununla birlikte ABD’ye ilişkin grafik oluşturulurken çok sayıda dikkat çekici bölge dışı mülteci akımına rastlanmıştır. Nitekim 1988-1991 arası, 1995 ve 1996 yıllarında en fazla mülteciyi gönderen ülke Vietnam olmuştur. Bu yıllarda Vietnam’ın gönderdiği mülteci sayısı 100 binin üzerinde iken en fazla mülteci gönderdiği yıl 211.816 ile 1995 olmuştur. 1992-1994 yılları arasında ise ABD’ye en fazla mülteci gönderen ülke olan Rusya bu yıllarda sırasıyla 211.661, 240.641 ve 245.238 mülteciyi göndermiştir. 1997-1998 yıllarında da ilk sırada yer alan Rusya sırasıyla 188.083 ve 162.724 mülteciyi ABD’ye göndermiştir. 1999 ve 2006 yıllarında bir başka bölge dışı ülke olan Bosna ABD’ye en fazla mülteci gönderen ülke olmuştur. 2007-2017 yılları arasında ise Uzak Doğu’da yer alan Çin, ABD’ye en fazla mülteci gönderen ülkeler arasında ilk sırayı almıştır. Dünyanın birçok yerinden 10 binlerce mülteciye ev sahipliği yapan ABD, mülteci korumasının bölgesel olarak değerlendirilemeyeceğini göstermektedir.

3.3.4. Seçilen Bazı Savaşlardaki Mülteci Hareketleri ile Mülteci Korumasının Bölgesellik-Küresellik Tartışması

Mülteci korumasının küresel kamusal mal özellikleri kazanma sürecinde en dikkat çekici hususlardan biri de yaşanan savaşları izleyen yıllarda mülteci hareketlerinde yaşanan değişikliklerdir. Mülteci sorununun çeşitli nedenleri olmakla birlikte tarihte gözlemlenen kitlesel mülteci akımlarının sebebi, genellikle savaşlar ve iç çatışmalar olmuştur. Birden fazla ülkenin savaşması ya da ülke içinde yaşanan çatışmalar sebebiyle çok fazla insan ülkesini terk etmek zorunda kalmaktadır. Ülkesinde gıda, sağlık, barınma ve güvenlik gibi ihtiyaçlarını karşılayamayan insanlar, ilk kaçış yeri olarak genelde komşu ülkelere iltica etmektedir. Bu sebeple özellikle mülteci fabrikası olarak nitelendirilen ve “mülteci trafiğinin”[§] yoğun olduğu Ortadoğu ve Afrika’da yüksek sayıda mülteci bulunmaktadır. Ancak savaş veya iç çatışma gibi kitlesel mülteci akımlarına sebebiyet veren olayların ardından mülteci hareketlerinde değişiklikler meydana gelmektedir. Bu bölgelerdeki mülteciler küreselleşmenin etkisiyle birlikte ilk iltica ettiği ülkelerin dışına çıkarak Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisine benzer şekilde daha uzaktaki ülkelere gitmeye başlamaktadır.

Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisine göre, insanların ihtiyaçları sınırsızdır ve insan bir ihtiyacı giderdikten sonra başka bir ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Hiyerarşide alt düzeydeki ihtiyaçlar karşılanmadan üst basamaklara geçiş anlamlı olmamaktadır. Alt basamaklardaki ihtiyaçlar karşılandıkça insanlar bir üst basamakta yer alan isteklerini gerçekleştirme arzusu duymaktadır. Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinin en alt basamağında yeme, içme, nefes alma gibi fizyolojik ihtiyaçlar yer almaktadır. Sonraki basamakta, dış faktörlü kaynaklardan kendini koruma şeklinde gerçekleşen güvenlik ihtiyacı gelmektedir. Güvenlik ihtiyacı karşılayan insanlar bir üst basamak olan sevgi ve sosyal ihtiyaçlarını gidermeye çalışmaktadır. Sonraki basamaklar ise sırasıyla değer verilme, saygınlık ihtiyacı ve kendini gerçekleştirmedir (Maslow, 1943: 371-372).

Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinde belirttiği durum, kitlesel mülteci hareketlerinde de kendini göstermektedir. Savaş ya da çatışma sebebiyle ülkesinden kaçmak zorunda kalan kişiler ilk olarak komşu ülkelerde sığınma aramaktadır.

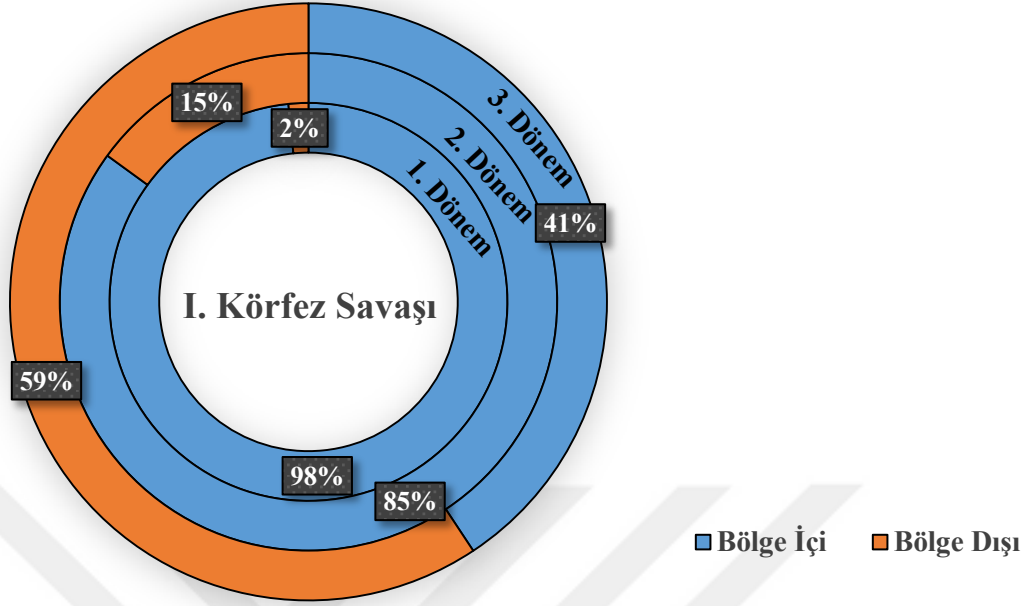
[§] Mülteci trafiği, mülteci nüfusunun fazla olduğu bölgelerdeki mülteci giriş çıkışlarını ifade etmek için kullanılmıştır.

Çünkü savaşın başladığı ilk yıllarda Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde ilk iki basamakta yer alan fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla can güvenliği tehlikesi içinde hareket eden mülteciler, gidebilecekleri en yakın ülkeye sığınmaktadır. Savaşın başladığı ve etkilerinin yoğun olarak devam ettiği bu süreçte, savaş ya da çatışma olan ülkenin komşularında ciddi bir mülteci nüfusu görülmekte ve mülteci koruması bölgesel kamusal mal özellikleri göstermektedir. Ancak savaş bitip etkilerini kaybetmeye başladığında Maslow'un hiyerarşisinde ilk basamağın üstündeki basamaklar gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Can ve mal güvenliğinin sağlandığını düşünen birçok mülteci ülkesine geri dönmektedir. Bu sebeple toplam mülteci sayısında gözle görülür bir düşüş olmaktadır. Bununla birlikte ülkesine dönmeyen mültecilerin bölge dışı ülkelere hareket ettikleri görülmektedir. Can ve mal güvenliğini sağlayan mülteciler bir üst basamak olan; sosyal hayatın iyileştirilmesi, daha iyi eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma, daha iyi çalışma imkanlarına kavuşma ya da daha yüksek bir refah düzeyi için gelişmiş ülkelere iltica etmektedir. Sonuç olarak Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki basamaklar teker teker gerçekleştirilirken mültecilerin bölge dışına çıkması, mülteci korumasını bölgesel kamusal mal olmaktan çıkararak küresel kamusal mal haline getirmektedir.

Çalışmanın bu kısmında bazı örnek savaşlar seçilip; savaş yıllarında, savaşın bitimini takip eden dönemde ve etkisini iyice kaybettiği dönemdeki mülteci hareketlerinde yaşanan değişiklikler incelenerek mülteci korumasının bölgesellik ve küresellik ilişkileri değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, Irak'ın I. ve II. Körfez Savaşları, Bosna Savaşı ve güncel olması sebebiyle Suriye İç Savaşı incelenmiştir. UNHCR'den alınan veriler ile bu savaşlar analiz edilerek görselleştirilmiştir. Bu savaşlar görselleştirilirken her savaş özelinde mülteci hareketlerinin küreselleştiğini gösteren verilere rastlanılmıştır. Grafiklerde yer almayan bu veriler her savaş özelinde ifade edilmiştir.

Irak'ın çalışmanın bu kısmında yer almasının sebebi, mülteci korumasının bölgesel ve küresel etkilerinin net görülebileceği ülkelerden biri olmasıdır. Özellikle 1990-1991 ve 2003-2011 yılları arasında yaşadığı I. ve II. Körfez Savaşlarının karşılaştırılma imkanı, bu anlamda küreselleşmenin mülteci hareketlerini nasıl değiştirdiğini göstermesi açısından önemlidir. Aşağıda Irak'ın I. ve II. Körfez Savaşlarına ilişkin grafiklere yer verilmiştir.

Grafik 9: I. Körfez Savaşı'nda Mülteci Hareketleri

Kaynak: UNHCR'den alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 9'da I. Körfez Savaşı ve sonrasında Iraklı mültecilerin bölge içi ve bölge dışı dağılımları gösterilmiştir. Savaşın başlangıcı, bitişi ve sonrası dönemlerde Iraklı mültecilerin hareketleri bölgesellikten küreselliğe doğru değişmiştir. Bu anlamda grafikte 1. dönem olarak savaşın yaşandığı dönem olan 1990-1992 yılları gösterilmiştir. 2. dönem savaş sonrasında ülkedeki güven ortamı sebebiyle toplam Iraklı mülteci sayısının önemli ölçüde düştüğü 1993 yılı ile 2001 yılı arasındaki dönemi ifade ederken 3. dönem ise mülteci hareketlerinin küresellik özelliği gösterdiği 2002-2005 yılları arasını kapsamaktadır. Mavi ile belirtilen kısımlar Iraklı mültecilerin bölge içinde dağılımını gösterirken turuncu ile belirtilen kısımlar ise bölge dışına iltica eden mültecileri göstermektedir.

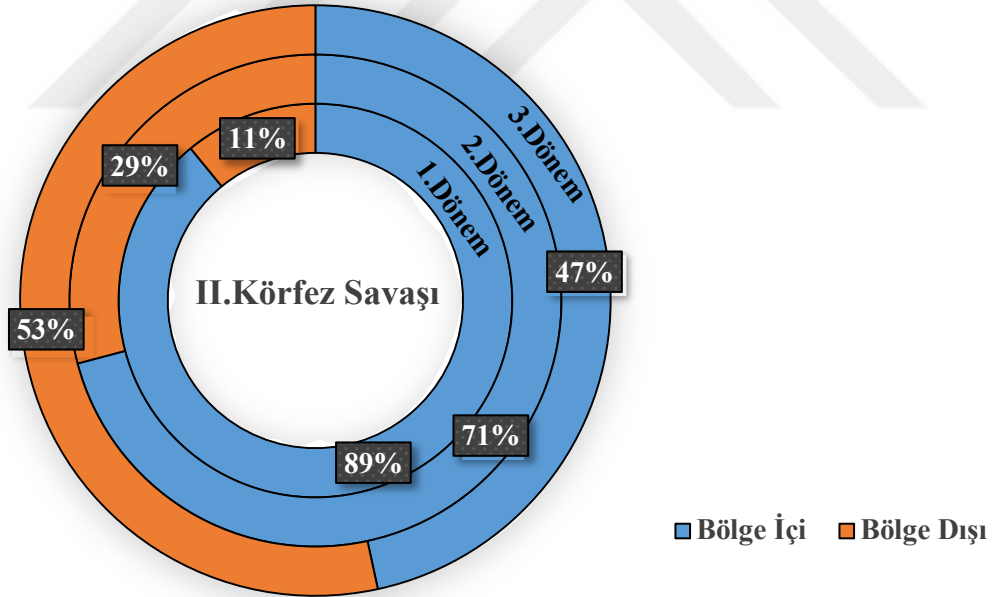
Grafiğe bakıldığında 1. dönemde Iraklı mültecilerin %98'i bölge içindeyken yalnızca %2'lik kısmı bölge dışına çıkabilmiştir. Bu dönemde toplam Iraklı mülteci sayısının ortalaması 1.266.494 iken bölge dışına sadece 20.403 Iraklı mülteci iltica etmiştir. Savaşın bitimini takip eden yılları kapsayan 2. dönemde ülkede sağlanan güvenli ortam sonucu ülkesine geri dönen mültecilerin de etkisiyle toplam mülteci sayısının ortalaması nerdeyse %50 düşerek 679.089 olmuştur. Bu dönemde bölge dışına iltica eden Iraklı mülteci sayısı sürekli artarak 2001 yılında 161.030'a

ulaşırken dönemin ortalaması 101.815 olarak gerçekleşmiştir. İlk dönem bölge dışı oranı %2 olan ve tamamen bölgesellik özellikleri gösteren Iraklı mülteci hareketi, 2. dönemde bu oranın %15'e yükselmesiyle küresellik kazanmaya başlamıştır. I. Körfez Savaşı'nın etkisini iyice kaybettiği ve Iraklı Mülteci hareketinin küreselliğinin iyice belirginleştiği 3. dönemde ise ortalaması 221.165 olan bölge dışındaki Iraklı mülteci sayısı ortalaması 151.742 olan bölge içi Iraklı mülteci sayısını geçmiştir. I. Körfez Savaşı'nın sebep olduğu mülteci hareketinin küreselleşmesini gösteren en önemli bulgu, ilk dönemde ortalama 20.403 olan bölge dışı mülteci sayısınının 10 katından fazlasına yükselirken yine ilk dönemde ortalama 1.246.091 olan bölge içi mülteci sayısının %88 oranında azalmasıdır. Bu durum Maslow'un teorisinin mülteci hareketlerinde de görüldüğünü doğrular niteliktedir.

Grafik 10'da Irak'ın 2003-2011 yıllarında yaşadığı II. Körfez Savaşı ve sonrasında Iraklı mültecilerin bölge içi ve bölge dışı dağılımları gösterilmiştir.

Grafik 10: II. Körfez Savaşı'nda Mülteci Hareketleri

Kaynak: UNHCR'den alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu savaşta kitlesel mülteci hareketleri 2006 yılından itibaren başladığı için grafikte 1. dönem olarak mülteci hareketlerinin başladığı ve savaşın devam ettiği dönem olan 2006-2011 yılları gösterilmiştir. 2. dönem savaşın ardından ülkesine dönen mülteciler sebebiyle toplam mülteci sayısının büyük oranda azaldığı 2012-2014 yılları arasını kapsamaktadır. 3. dönem ise mülteci hareketlerinin küresellik

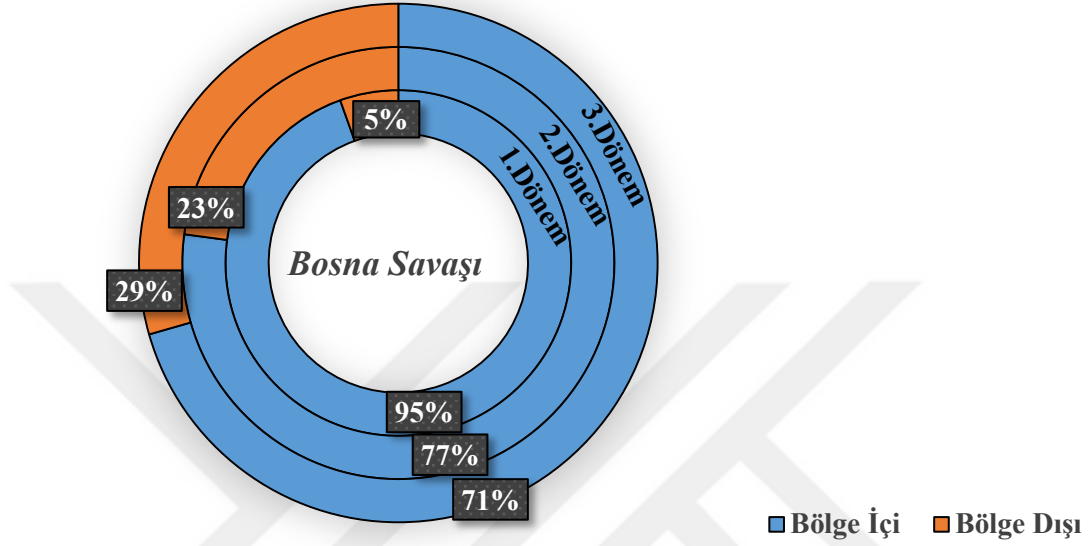
özelliği gösterdiği 2015-2017 yılları arasını ifade etmektedir. Mavi ile belirtilen kısımlar Iraklı mültecilerin bölge içinde dağılımını gösterirken turuncu ile belirtilen kısımlar bölge dışına iltica eden mültecileri göstermektedir.

II. Körfez Savaşı'nın ilk döneminde ortalaması 1.789.715 olan toplam mülteci sayısının %11'ine denk gelen 195.697 Iraklı mülteci bölge dışına iltica etmiştir. Savaşın bittiği yılı takip eden 2. dönemde toplam mülteci sayısı yaklaşık %70 azalarak ortalama 563.310 olmuştur. Söz konusu dönemde bölge dışına iltica eden mültecilerin oranı %29'a yükselmiştir. 3. dönemde ise toplam mülteci sayısının ortalaması artarak 576.910 olmuştur. Bu dönemde bölge dışındaki mülteci sayısı ortalaması savaşın ilk yıllarına göre önemli ölçüde artarak 308.032'ye yükselmiş ve bölge içi mülteci sayısının ortalamasını geçmiştir. Savaşın genelindeki mülteci hareketlerine bakıldığında bölge içindeki ülkelere iltica eden mülteci sayısındaki değişim oldukça dikkat çekicidir. Öyle ki 2007 yılında 2.143.175 Iraklı mülteci bölge içindeki ülkelere giderken en güncel veriye sahip olan 2017 yılında bu sayı 301.144 olmuştur. Bölge dışındaki ülkelere giden mülteci sayılarına genel olarak bakıldığında ise 193.763 mülteci ile 2007 yılı en düşük sayıya sahipken bu konudaki en yüksek sayı 333.957 ile 2017 yılına aittir. İki körfez savaşı mülteci hareketlerindeki değişimler üzerinden karşılaştırıldığında küreselleşme süreci açısından benzerlik göstermektedir. İlk dönemlerinde bölgesel özellik gösteren mülteci hareketleri, 2. dönemde küresellik özellikleri göstermeye başlamış ve 3. dönemde küreselleşmiştir. 90'lı ve 2000'li yıllarda yaşanan iki ayrı savaş sonucu iltica eden toplam mülteci sayısının giderek artması ilerleyen yıllarda da benzer bir durum olduğunda daha büyük kitlesel mülteci akınlarının oluşacağına işaret etmektedir. Bu durum, savaş sonrasında mülteci hareketlerinin küreselleşme süreci göz önünde bulundurulursa ilerleyen dönemlerde daha büyük küresel mülteci akınlarının oluşabileceğini göstermektedir.

Bosna'nın bulunduğu coğrafi konum itibariyle Bosna savaşı, diğer savaşlardan farklılık gösterdiği için seçilen savaşlar arasında yer almıştır. Çünkü mültecilerin gitmeyi arzu ettikleri ülkeler gelişmiş ülkelerdir ve genellikle bölge dışındaki ülkelere gitme eğilimi Avrupa ülkeleri ve Kuzey Amerika'ya yöneliktir. Ancak Bosna hali hazırda Avrupa'da yer alan bir ülke olduğuna için yaşanan savaşta oluşan mülteci hareketlerinin değişimi tezin konusu bakımından incelenmeye değerdir. Bu

anlamda grafik 11 Bosna'da 1992-1995 yıllarında yaşanan savaş sırasında ve sonrasında yaşanan kitlesel mülteci hareketlerini göstermektedir.

Grafik 11: Bosna Savaşı'nda Mülteci Hareketleri

Kaynak: UNHCR'den alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 11'de Bosna Savaşı ve sonrasında Bosnalı mültecilerin bölge içi ve bölge dışı dağılımları yer almaktadır. 1. dönem ile savaşın yaşandığı ve etkilerini en çok hissettirdiği dönem olan 1992-1997 yılları gösterilmiştir. 2. dönem savaşın etkilerini kaybettiği ve toplam mülteci sayısının azaldığı 1998-2002 yılları arasında ifade ederken 3. dönem mülteci hareketlerinin küresellik özelliği gösterdiği 2003-2006 dönemini kapsamaktadır. Mavi ile belirtilen kısımlar Bosnalı mültecilerin bölge içinde dağılımını gösterirken turuncu ile belirtilen kısımlar ise bölge dışına iltica eden mültecileri göstermektedir.

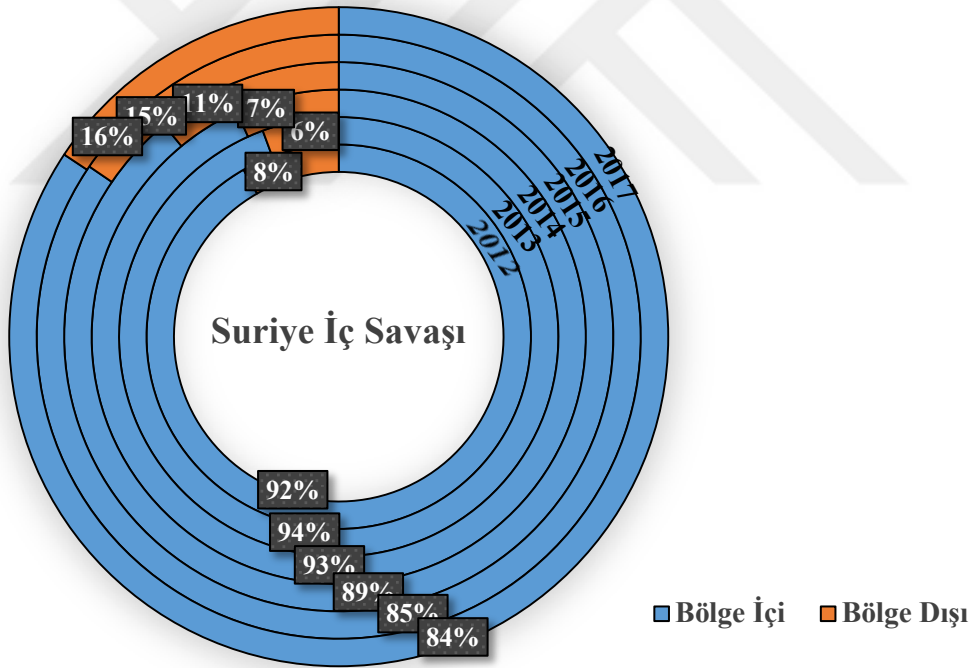
Bosna savaşı değerlendirilirken sadece komşu ülkeler değil tüm Avrupa ülkeleri bölge içinde sayılmış, bu durumda Avrupa ülkelerinin birbiri arasında sınır geçişlerinin nispeten diğer ülkelere göre daha kolay olması etkili olmuştur. Dolayısıyla genel olarak grafiğe bakıldığında, gerek iktisadi anlamda gerekse sosyal anlamda dünyanın en gelişmiş ülkeleriyle aynı bölgede yer alan Bosna'da mülteci hareketleri 1. dönemde bölgesel olmuş, mültecilerin %95'i bölge içinde yer alan

ülkelere gitmiştir. Ancak 2. dönemde Bosnalı mültecilerin bölge dışındaki ülkelere gitme oranı yükselmiş ve %23'e ulaşmıştır. 3. dönem ise bu oran %29'a yükselmiştir. Bosnalı mültecilerin %29'unun bölge dışındaki ülkelere iltica etmesi, Iraklı mültecilerin %53'ünün bölge dışındaki ülkelere iltica etmesine denk ve belki de daha büyük önem arz etmektedir. Çünkü Ortadoğu'da yer alan Irak'ın bölgesindeki ülkeler; savaşların ve iç çatışmaların süreklilik arz ettiği, siyasi, iktisadi ve içtimai istikrarın sağlanamadığı ülkelere oluşturmaktadır. Böylece ülkesindeki zor durumdan kendini kurtarmak isteyen mülteciler, ülkesinin bulunduğu bölgeye iltica ettiklerinde karşılaştıkları manzara çok farklı olmadığı için ilk fırsatta bölge dışında bir ülkeye gitmeyi tercih etmektedirler. Fakat Almanya, Fransa, İsveç gibi dünyada mülteci fabrikası olarak nitelendirilebilecek bölgelerden mültecilerin nihai olarak sığınmak istedikleri ülkelere sığınan Bosnalı mültecilerin bölge dışına çıkmaları bir yana kendi ülkelerine dönmeleri dahi şaşırtıcı niteliktedir. Oysaki grafik oluşturulurken UNHCR'den alınan verilere göre Bosnalı mültecilerin özellikle ABD olmak üzere Kanada ve Avustralya'ya yoğun iltica başvurusunda bulunduğu görülmektedir. 2003-2006 yıllarında bölge dışındaki ülkelere iltica eden mülteci oranı ortalama %29 olsa da 2006 yılında toplam 201.633 Bosnalı mültecinin 115.330'u bölge dışına çıkmış, bu yıla ait bölge dışı oranı en yüksek seviyesine ulaşarak %57 olmuştur. Bosna gibi gelişmiş ülkelere komşu olan bir ülkede dahi savaşı takip eden yıllarda bölge dışındaki ülkelere giden mülteci oranının bu seviyelere yükselebilmesi açıkça göstermektedir ki kitlesel mülteci akınlarına sebep olan savaş ya da herhangi bir olay hangi bölgede yaşanır yaşırsa küresel sonuçlar doğurmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde ele alınan son savaş günümüzde hala devam etmekte olan Suriye İç Savaşı'dır. Irak ve Bosna savaşlarında olduğu gibi savaş sonrasındaki mülteci hareketlerini değerlendirmek mümkün olmadığı için bu savaş her yıl ayrı ayrı incelenerek değerlendirilmiştir. Suriye'deki iç savaş şiddetli bir şekilde devam ederken Suriyeli mültecilerin hareketlerindeki değişim tezin konusu itibariyle oldukça dikkat çekici bulunmuştur. Ayrıca güncel olması ve dünya gündeminde önemli bir yer tutmasının yanında bu savaşta Türkiye'nin uyguladığı kamu politikası da Suriye İç Savaşı'nın seçilen savaşlar arasında yer almasına sebep olmuştur. Zira Türkiye'nin, Suriyeli mültecilerin savaş süresince can güvenliklerini

sağlamak ve savaş sonrasında ülkelerine dönmesine yardımcı olmak şeklinde gerçekleştirdiği geçici koruma daha önceki kitlesel mülteci hareketlerinde rastlanılan bir durum değildir. Suriye ile uzun bir kara sınırına sahip, yüz ölçümü ve nüfusu itibariyle dünyanın birçok ülkesinden büyük olan Türkiye'nin böyle bir politika izlemesi, Suriyeli mültecilere daha önce görülmemiş bir imkan sağlamıştır. Dolayısıyla bu durum Suriyeli mültecilerin doğal yayılma hareketlerini etkilemiştir. Bu sebeple Suriyeli mültecilerin hareketlerini Türkiye'nin dahil olduğu ve olmadığı iki ayrı örnek ile incelemek, Türkiye'nin bu konudaki etkisini ortaya çıkaracağı gibi Suriyeli mültecilerin hareketlerindeki değişimin daha doğru değerlendirilmesini sağlayacaktır. Bu doğrultuda ilk olarak Suriyeli mültecilerin 2012-2017 yılları arasında bölge içindeki ve bölge dışındaki ülkelere dağılımı grafik 12 ile gösterilmiştir.

Grafik 12: Suriye İç Savaşı'nda Mülteci Hareketleri

Kaynak: UNHCR'den alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Diğer savaşlardan farklı olarak Suriye İç Savaşı devam ettiği için Suriyeli mültecilerin hareketleri dönemler şeklinde ele alınmamış, onun yerine savaşın başlangıcı itibariyle güncel verilerin olduğu son yıl olan 2017 yılına kadar her yıl ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Grafikte mavi ile belirtilen kısımlar Suriyeli

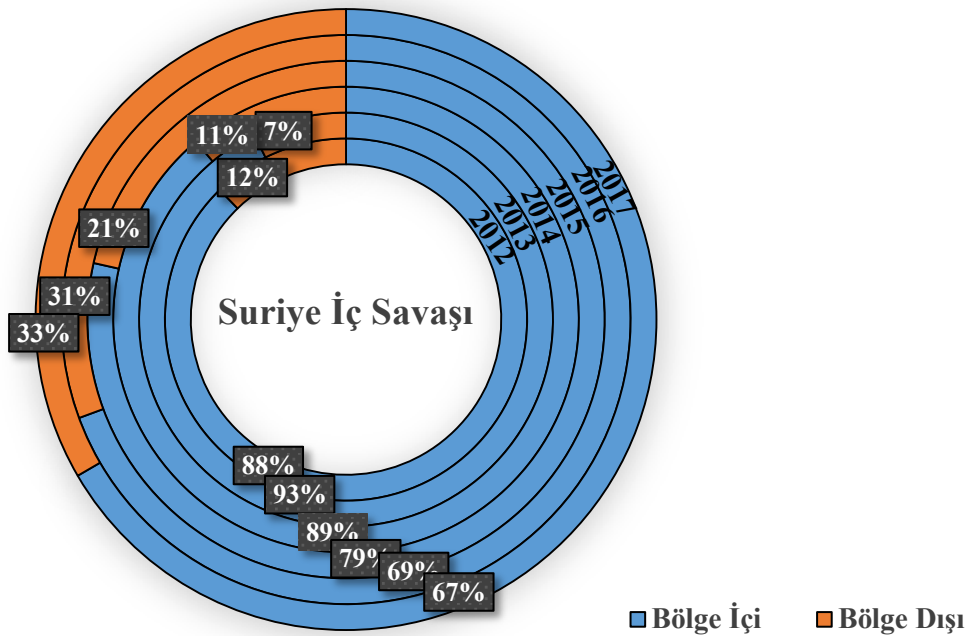
mültecilerin bölge içinde dağılımını gösterirken turuncu ile belirtilen kısımlar ise bölge dışındaki ülkelere iltica eden mültecileri göstermektedir.

Grafik 12'ye genel olarak bakıldığında bölge dışındaki ülkelere iltica eden mültecilerin giderek artan bir orana sahip olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca savaş devam ettiği için her yıl toplam mülteci sayısının da sürekli artması bölge dışındaki ülkelere iltica eden mültecilerin sayısının yükseldiği anlamına gelmektedir. Nitekim 2012 ve 2013 yıllarında bölge dışındaki ülkelere iltica eden Suriyeli mülteci nüfusları karşılaştırıldığında oransal bir düşüş olsa da sayısal olarak artış yaşanmıştır. Öyle ki 2013 yılında neredeyse 2 kat artarak 2.509.369 olan toplam mülteci sayısının %6'sına denk gelen 141.080 mülteci bölge dışındaki ülkelere iltica etmişken 2012 yılında toplam mülteci sayısının %8'i olarak ifade edilen bölge dışındaki ülkelere iltica eden mülteci sayısı 62.276'dır. Bu durum bir yıl içerisinde bölge dışındaki ülkelere iltica eden Suriyeli mülteci sayısında %100'den fazla bir artış yaşandığını göstermektedir. Suriye İç Savaşı'nın şiddetinin yüksek olması grafikte gösterilen dönemdeki her yıl toplam mülteci sayısının önemli ölçüde artmasına neden olmuştur. Bu dönemin başlangıcında 755.045 olan toplam mülteci sayısı 2017 yılına gelindiğinde 6.455.328 olmuştur. Toplam mülteci sayısındaki bu çarpıcı artışa bağlı olarak bölge dışındaki ülkelere iltica eden mülteci sayısında da son derece önemli artışlar gerçekleşmiş ve 1 milyondan fazla Suriyeli mülteci bölge dışındaki ülkelere iltica etmiştir. Suriye İç Savaşı diğer savaşlardan farklı olarak daha savaş bitmeden küresellik arz etmeye başlamıştır. İncelenen diğer savaşlarda savaşın devam ettiği dönemde mültecilerin neredeyse tamamı bölge içindeki ülkelere gidebilmişken savaşın bitimini takip eden yıllarda bölge dışındaki ülkelere iltica artmaya başlamıştır. Ancak Suriye İç Savaşı'ndaki hareketler bu durumun değiştiğini göstermektedir. Çünkü Suriye Savaşı devam ederken ve Türkiye'nin uyguladığı kamu politikasına rağmen Suriyeli mülteciler bölge dışındaki ülkelere giderek küresel olarak yayılmaya başlamıştır. Savaşın bitimini takip eden süreçte çok daha fazla mültecinin bölge dışındaki ülkelere gideceği tahmin edilmektedir. Bu durum 90'lı ve 2000'li yıllarda yaşanan etkileri benzer iki ayrı savaşın bölgesellik eğilimlerinin değiştiğini doğrular niteliktedir. 1980'li yıllardan itibaren başlayan küreselleşme süreciyle birlikte ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler ve imkanlar sayesinde kişilerin yer değiştirmesi daha kolay olmuştur. Bu sebeple 90'lı yıllarda

yaşanan bir savaşta mültecilerin bölge dışındaki ülkelere gidebilmesi daha zorlu olduğu için savaşların yaşandığı yıllarda yoğun bölgesel hareketler görülmektedir. Ancak ulaşım teknolojilerinin önemli ölçüde geliştiği son dönemlerde yaşanan bir savaşta ise mültecilerin bölge dışındaki ülkelere gitme şansı artmaktadır. Bu yüzden savaşın devam ettiği yıllarda dahi mültecilerin bölge dışına gitme oranı eskisine göre daha fazla olmaktadır. Suriye İç Savaşı; ilerleyen yıllarda yaşanacak bir savaşta oluşabilecek kitlesel mülteci akınlarında, mülteci hareketlerinin daha çabuk küreselleşeceği ve neredeyse ilk yıllarından itibaren tüm dünyanın sorunu haline geleceği bu düşünceyi destekler nitelikteki en net kanıtlardan biridir.

Yukarıda bahsedildiği üzere Suriye İç Savaşı'nda Türkiye'nin uyguladığı kamu politikasının mültecilerin hareketlerini etkilediği düşünülmektedir. Bu sebeple Türkiye'nin böyle bir politika uygulamadığı varsayımıyla Türkiye'nin verileri toplam mülteci sayılarından çıkarılmış ve bu veriler olmadan Suriyeli mülteci hareketlerinin bölgeselliği-küreselliği tartışılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda aşağıda Türkiye'nin verileri olmadan değerlendirilen mülteci hareketleri grafiğine yer verilmiştir.

Grafik 13: Türkiye verilerinin dahil olmadığı durumda Suriye İç Savaşı'nda Mülteci Hareketleri

Kaynak: UNHCR'den alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 13'te Türkiye'nin verileri dahil edilmediği durumda, Suriye İç Savaşı sırasında Suriyeli mültecilerin bölge içi ve bölge dışı dağılımları gösterilmiştir. Grafik 12'dekiyle aynı şekilde Suriye İç Savaşı devam ettiği için Suriyeli mültecilerin hareketleri dönemler şeklinde ele alınmamış, onun yerine savaşın başlangıcı itibarıyla güncel verilerin olduğu son yıl olan 2017 yılına kadar her yıl ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Grafikte mavi ile belirtilen kısımlar Suriyeli mültecilerin bölge içinde dağılımını gösterirken turuncu ile belirtilen kısımlar ise bölge dışındaki ülkelere iltica eden mültecileri göstermektedir.

Grafik 13'e genel olarak bakıldığında Suriyeli mültecilerin grafik 12'ye göre büyük oranda küresellik gösterdiği görülmektedir. Türkiye'nin verileri çıkarıldığında, savaşın başladığı 2012 yılındaki toplam mülteci sayısı 506.379 iken 2017 yılına gelindiğinde bu sayı yaklaşık 6 kat artarak 3.030.928'e yükselmiştir. Mültecilerin bölge içi ve bölge dışı dağılımları da kayda değer bir şekilde değişmiştir. 2012 yılında 62.276 mülteci savaştan kaçarak bölge dışındaki ülkelere iltica etmişken 2017 yılında 1.011.969 mülteci bölge dışındaki ülkelerde sığınma aramıştır. Türkiye'nin verilerinin dahil olduğu durumda 2017 yılında Suriyeli mültecilerin %16'sı bölge dışındaki ülkelere gitmiştir. Ancak grafik 13 incelendiğinde bu bölge dışı oranının %100'lük bir artışla %33'e yükseldiği görülmektedir. Grafik 13'den anlaşılmaktadır ki Türkiye'nin uyguladığı kamu politikası Suriyeli mültecilerin iltica hareketlerini değiştirmiştir. Türkiye'nin verileri dahil edilmediğinde Suriye İç Savaşı devam ederken yaklaşık 3 milyon mültecinin 1 milyonunun bölge dışındaki ülkelere iltica etmesi, sorunun küreselliğini gözler önüne sermektedir. Son olarak Türkiye'nin böyle bir politika uygulamaması durumunda çok daha fazla Suriyeli mültecinin bölge dışındaki ülkelere iltica edeceği ve sorunun küreselliğinin daha üst boyutlarda yaşanacağı muhtemeldir.

Seçilen bu 3 savaşın tümü birlikte değerlendirildiğinde mülteci hareketlerindeki bölge dışı ülkelere gitme eğilimi çok net görünmektedir. Bu başlığın ilk kısmında bahsedildiği gibi mültecilerin önce can güvenliklerini sağlamak için en yakınlarındaki ülkelere gitmeleri ve can güvenliklerini sağladıktan sonra daha iyi yaşam standartları için gelişmiş ülkelere iltica etmeleri söz konusudur. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde alt basamaktaki ihtiyaçlar gerçekleştirildikçe bir üst basamaktaki ihtiyaçların gerçekleştirilmeye çalışılması, mülteci hareketlerinde de

yaşanmaktadır. Bu anlamda mülteci hareketlerinin savaşın ilk yıllarında bölgesel kaldığı, sonrasında küreselleşme sürecine girerek dünya ülkelerinin büyük çoğunluğunu etkilediği bu savaşlardan da anlaşılmıştır. Mülteci hareketlerinin küreselleşmesi sonucu mültecilere koruma sağlanması ya da sağlanmaması, birden fazla bölgede yer alan birden fazla ülkeyi olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilediği için mülteci korumasını küresel kamusal mal olarak değerlendirmemek uygulanacak politikalar açısından başarısız sonuçlara yol açacaktır. Küresel kamusal bir mal olması neticesinde mülteci korumasının sağlanması için küresel ölçekte politikalar oluşturulması ve tüm dünya ülkelerinin bu politikaların uygulanması aşamasında yer alması zaruridir.

3.3.5. Mülteci Korumasına En Fazla Katkı Sağlayan Ülkelerin Mülteci Yapılarının İncelenmesi

Mülteci korumasının küresel kamusal mal özelliği kazanma sürecinde ele alınması gereken bir diğer husus, mülteci korumasına finansman sağlayan ülkelerin incelenmesidir. Çünkü bölgesel özellik gösterdiği düşünülen bir sorunun çözümlenmesi için sağlanan finansmanın o bölgede yer alan ülkelere temin edilmesi gerekmektedir. Kaldı ki bölgesel kamusal malın tanımlanmasında bir bölgede yaşayanların etkilendiği bir sorunun çözümünde yine o bölgedeki ülkelerin çözüm üretmeleri gerektiği belirtilmektedir. Bu anlamda mülteci sorununun çözümlenmesi için mülteci korumasının finansmanında yer alan ülkelerin incelenmesi, konunun bölgesel ya da küresel olma durumunu gösterecektir. Çalışmanın bu kısmında, mülteci korumasının finansmanına en fazla katkı yapan ilk 10 ülke UNHCR'den alınan veriler çerçevesince incelenmiştir. Aynı zamanda bu ülkelerin ev sahipliği yaptığı mülteci sayıları ve bu mültecilerin kaçının bölge içindeki ya da dışındaki ülkelere geldiği % olarak belirtilmiştir. Tablo 12'de bu bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 12: Mülteci Korumasına En Fazla Katkı Sağlayan İlk 10 Ülke ve Ev Sahipliği Yaptığı Mülteci Nüfusu

Mülteci Koruması için En yüksek Finansman Sağlayan Ülkeler	2017 Yılında Sağladıkları Finansman	Ülkedeki 2017 Yılı Mülteci Sayısı	Mülteci Toplamlarında Bölge Dışından Gelenlerin Oranı (%)
ABD	1.450.360.238	929.762	57,8
Almanya	476.918.668	1.399.554	98,1
Japonya	152.359.773	33.393	98,1
Birleşik Krallık	136.219.370	162.050	99,5
İsveç	111.958.945	292.479	98,8
Norveç	98.941.956	62.083	96
Kanada	81.879.293	156.582	98,7
Hollanda	75.711.468	109.636	99,7
Danimarka	58.370.565	39.799	99,7
İtalya	51.417.322	353.845	96,3

Kaynak: UNHCR'den alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 12’de mülteci koruması için en çok finansman sağlayan ilk 10 ülkenin 2017 yılına ilişkin bazı bilgilerine yer verilmiştir. Sadece ilk 10 ülkenin alınmasının sebebi ise 2017 yılında UNHCR’ye yapılan 3.821.835.094 dolarlık bağışın yaklaşık %70’ini bu ülkelerin yapmasıdır. Tabloda ilk sütunda mülteci korumasına finansman sağlayan ülkeler sağladıkları finansman tutarına göre büyükten küçüğe göre sıralanmıştır. 2017 yılında mülteci korumasına yönelik en yüksek finansman sağlayan bağışçılar arasında olan Avrupa birliği kendi bütçesinden yaptığı 436.036.986 dolarlık bağışla üçüncü sıradayken İspanya’daki özel bağışçılar 80.749.997 dolar ile 9. sırada yer almaktadır. Ancak ülkeler bazında değerlendirmeler yapıldığı için bu bağışçıların yerine 11. ve 12. sırada yer alan Danimarka ve İtalya eklenmiştir. İkinci sütunda ise bu ülkelerin sağladıkları finansman tutarlarına yer verilmiştir. Üçüncü sütun finansman sağlayan ülkelerdeki güncel mülteci nüfusunu vermekteyken son sütun bölge dışından gelen mültecilerin toplam mülteci sayısına oranını göstermektedir.

Tablo incelendiğinde ilk sırada ABD’nin yer aldığı görülmektedir. ABD, 2017 yılı için UNHCR tarafından kullanılmak üzere 1.450.360.238 doları UNHCR

bünyesine tahsis etmiştir. ABD dünya küresel mülteci koruması için sağlamış olduğu bu finansmanın dışında %57,8'i bölge dışından gelen toplam 929.762 mülteci için de belirli maliyetlere katlanmaktadır. Bu durum göstermektedir ki ABD kendi ülkesinde bulunan mültecilere yaptığı harcamalara ek olarak dünya genelindeki mültecilerin buldukları yerde durumunu iyileştirmek ve yayılmalarını engellemek için önemli bir finansman sağlamaktadır. Zira ABD'den sonra en çok bağış yapan Almanya ile arasında neredeyse bir milyar dolarlık fark bulunmaktadır. Mülteci fabrikası olarak nitelendirilen ülkelere uzaklığı göz önünde bulundurulursa UNHCR'ye yaptığı ve kendi ekonomisi için kullanılmaktan vazgeçtiği bu yüksek bağış, ABD'nin mülteci korumasını küresel bir sorun olarak gördüğünü ispatlamaktadır.

Almanya incelendiğinde 2017 yılındaki mülteci nüfusunun çokluğu dikkat çekmektedir. Bu yılda toplam 1.399.554 mültecinin sadece 26.591'i bölge içindeki ülkelere Almanya'ya iltica etmiştir. Başka bir ifade ile bölge dışından gelen yaklaşık 1,37 milyon mülteciye ev sahipliği yapmıştır. Bu kadar yüksek sayıda mülteciye yaptığı harcamaların yanında UNHCR'ye dünya genelindeki mültecilerin durumunu iyileştirmek için 476.918.668 dolar yardım yaptığı da görülmektedir. Ülkesinde bulunan mültecilerin %98,1'ini bölge dışından alan Almanya'nın yaptığı bu bağış, dünyanın herhangi bir yerinden kendi ülkesine gelecek olan mülteci sayısını azaltmayı amaçladığını da gösterir niteliktedir.

Japonya'nın tabloda yer alan 10 ülke arasında en az sayıda mülteciye ev sahipliği yapmasına rağmen mülteci korumasının finansmanında en fazla katkı yapan 3. ülke olması dikkat çekici bir durumdur. Toplam 33.393 mülteciyi barındıran Japonya için bu mültecilere yapılan harcamaların ekonomi üzerinde büyük bir etkisi olmayacağı söylenebilir. Ancak buna rağmen Japonya UNHCR'ye 152.359.773 dolarlık bağışta bulunmuştur. Bu durum kendi bölgesinde bulunan ülkelere sadece 667 mülteci alan Japonya'nın mülteci korumasını bölgesel olarak görmeyip dünya genelindeki mültecilerin durumunu iyileştirmek ve yayılmalarını engellemek için önemli bir kaynak ayırdığını göstermektedir.

Japonya'yı yaptığı 136.219.370 dolarlık yardım ile Birleşik Krallık takip etmektedir. Toplam 162.050 mültecinin %99,5'ini bölge dışından alan Birleşik Krallık, incelenen ülkeler arasında bu alandaki ikinci en yüksek orana sahiptir. En çok mülteci alan gelişmiş ülkeler arasında da yer alan İsveç 2017 yılında %98,8'i

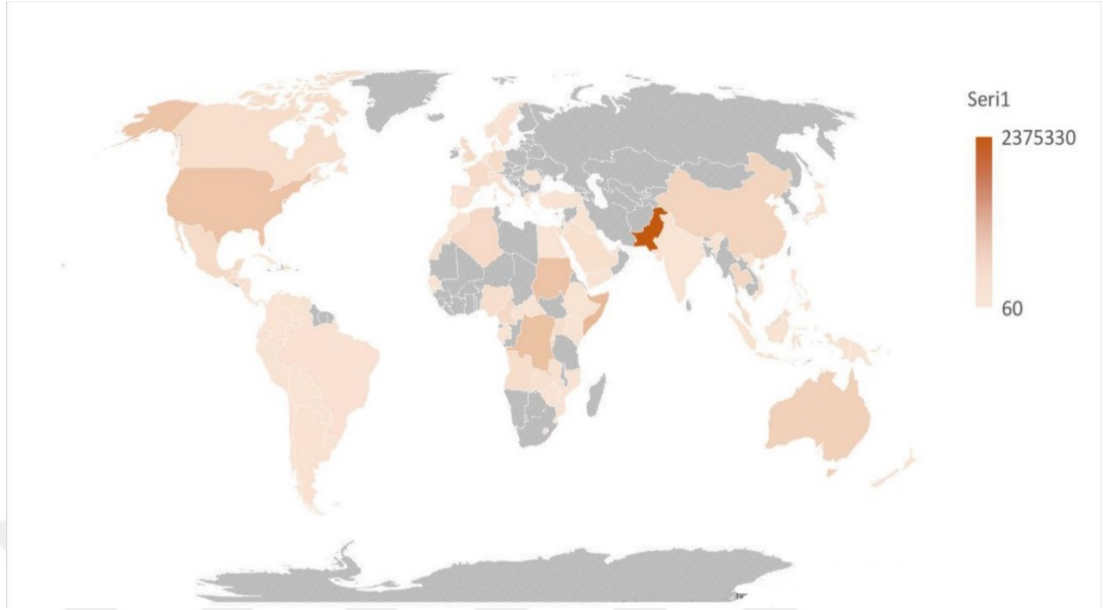
bölge dışından olmak üzere 292.479 mülteciye ev sahipliği yapmıştır. Ev sahipliği yaptığı bu mülteciler için yaptığı harcamalara ek olarak UNHCR'ye 111.958.945 dolarlık bağış yapmıştır. Norveç çok yüksek sayıda mülteciyi barındırmamasına rağmen UNHCR'ye 100 milyon dolara yakın bir bağışta bulunmuşken 156.582 mülteciye ev sahipliği yapan Kanada 81.879.293 dolarlık yardım yapmıştır. İncelenen diğer ülkelere kıyasla yüz ölçümü bakımından daha küçük olan Hollanda ve Danimarka'nın bölge dışından aldıkları mültecilerin oranı %99,7 ile bu alandaki en yüksek orandır. Danimarka'ya oranla çok daha fazla mülteciye ev sahipliği yapan Hollanda UNHCR'ye 75.711.468 dolarlık bağışta bulunurken Danimarka 58.370.565 dolarlık yardım yapmıştır. Tabloda yer alan ülkeler arasında en düşük yardımı gerçekleştiren İtalya 353.845 mülteciye ev sahipliği yapmaktadır.

Önceki kısımlarda yer alan en fazla mülteci alan 10 gelişmiş ülkenin büyük çoğunluğu, UNHCR'ye en fazla finansman desteğinde bulunan 10 ülke içinde de yer almaktadır. Bu ülkelerin mülteci fabrikalarından oldukça uzakta yer almalarına rağmen kabul ettiği mültecilerin harcamalarına ek olarak UNHCR'ye de en yüksek bağışta bulunması mülteci korumasının küresel kamusal bir mal olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir.

3.3.6. Küresel Mülteci Nüfusunun 1981 ve 2017 Yılları Karşılaştırması

Son olarak küreselleşme sonucu küresel mülteci nüfusunun yaşadığı değişim, mülteci korumasının küresel kamusal mal olarak nitelendirmesi aşamasında tezin konusu açısından araştırılmaya değer görülmüştür. Bu anlamda diğer tablo ve grafiklerde başlangıç yılı olarak ele alınan 1981 yılı ve mülteci nüfusuna ait son güncel verilerin olduğu 2017 yılındaki küresel mülteci nüfusu tespit edilmiştir. Sonrasında tespit edilen mülteci nüfusu, küreselleşmenin başlangıcı olarak kabul edilen 1980'li yıllardan itibaren geçirdiği değişimin daha net anlaşılması için dünya haritası ile görselleştirilmiştir. Grafik 14'te 1981 yılına ait küresel mülteci nüfusu yer almaktadır.

Grafik 14: 1981 Yılı Küresel Mülteci Nüfusu

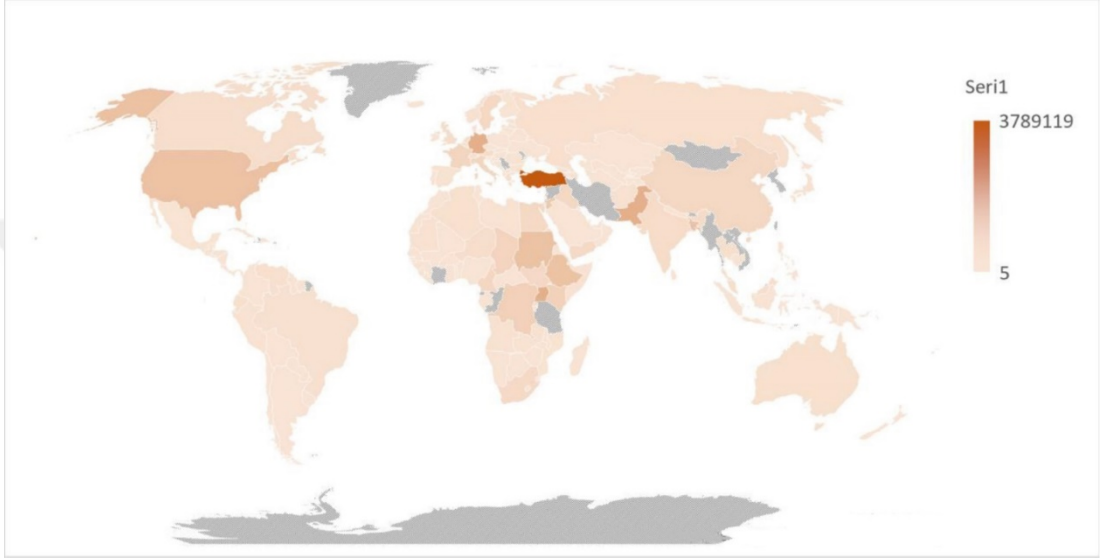
Kaynak: UNHCR'den alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 14'te 1981 yılında dünya üzerindeki tüm ülkelerde bulunan mültecilerin dağılımı verilmiştir. Ülkelerdeki mülteci yoğunluğu renk tonajı ile gösterilmiştir. Ülkesinde hiç mülteci bulunmayan ülkeler gri ile gösterilmişken en az mülteciye sahip olan ülkeden en fazla mülteciye sahip olan ülkeye doğru mülteci nüfusu artan tonda turuncu ile belirtilmiştir. En az mülteciye sahip olan ülke 60 mülteci ile Kore Cumhuriyeti'dir ve en açık ton ile ifade edilmiştir. 2.375.330 mülteci ile 1981 yılında en yüksek mülteciye ev sahipliği yapan Pakistan ise en koyu ton ile gösterilmiştir. 1981 yılında toplam mülteci sayısının 9.611.176 olduğu ve bu mültecilerin %25'inin Pakistan'a gittiği göz önünde bulundurulursa geri kalan 90 ülkeye sadece 7.235.846 mültecinin iltica ettiği sonucuna ulaşılmaktadır. Dünya haritasındaki renklendirmeden anlaşılmaktadır ki birçok ülkede mülteci bulunmazken mülteci fabrikası olarak nitelendirilebilecek Ortadoğu ve Afrika'daki mülteci nüfusunun yoğunluğu dikkat çekicidir. Bu bölgelerde milyonlarca mülteci veren ülkeler bulunduğundan turuncu renginin koyu tonları göze çarpmaktadır. Ancak özellikle Afrika'dan daha net olarak anlaşılmaktadır ki mülteciler kendi bölgesine bile tam anlamıyla yayılamamış sadece bazı ülkelerde yoğunluk göstermiştir. Zira Afrika'da bazı ülkeler koyu renkle gösterilirken mültecinin olmadığı birçok ülke görülmektedir. Aynı durumun geçerli olduğu Ortadoğu'da 1981 yılında Afganistan'dan yayılan 3.879.984 mültecinin %99,9'u sadece Pakistan (%61,2) ve

İran'a (%38,7) iltica etmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda 1981 yılında mülteci korumasının küresellik bir yana bölgesel bir mal olup olmadığı dahi tartışılabilir durumdadır.

Grafik 15'te ise 2017 yılında dünya haritası üzerindeki ülkelerin mülteci yoğunlukları verilmektedir.

Grafik 15: 2017 Yılı Küresel Mülteci Nüfusu

Kaynak: UNHCR'den alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 15'te 2017 yılı küresel mülteci nüfusuna yer verilmiştir. Ülkelerdeki mülteci yoğunluğu renk tonajı ile gösterilmiştir. Ülkesinde hiç mülteci bulunmayan ülkeler gri ile gösterilmişken en az mülteciye sahip olan ülkeden en fazla mülteciye sahip olan ülkeye doğru mülteci nüfusu artan tonda turuncu ile belirtilmiştir. Bu grafik oluşturulurken UNHCR'den alınan verilerde bazı özerk bölge ve ülkelerde mültecilerin olduğu belirtilmiş ancak çeşitli nedenlerle sayısı verilmemiştir. Bu özerk bölge ve ülkeler; Anguilla, Antigua ve Barbuda, Barbados, Britanya, Virjin Adaları, Brunei Daresselam, Yeşil Burun Adaları, Macau, Grenada ve Haiti'dir ve bu ülkeler mülteci bulunmayan ülkeler olarak değerlendirilip gri ile gösterilmiştir. Haritadan görülmektedir ki en koyu renge sahip ülke, başka bir ifadeyle ülkesinde en çok mülteci bulunan ülke 3.789.119 mülteci ile Türkiye'dir. En az mülteci barındıran ülke ise 5 mülteci ile Saint Martin'dir. 2017 haritasında en koyu ton ile gösterilen Türkiye, Suriyeli mültecilere yönelik uyguladığı kamu politikaları sebebiyle bu yılda en fazla mülteci nüfusuna sahip ülke olmuştur. Suriyeli mültecilere geçici koruma

sağlamak için sınır kapılarını açan Türkiye'nin izlediği politika sonucunda 2017 yılında ülkede bulunan toplam 3.789.119 mültecinin %90,3'ünü Suriyeli mülteciler oluşturmuştur. Bu politika uygulanmamış olsa Suriyeli mültecilerin hem kendi bölgelerinde hem de bölge dışındaki ülkelerde daha fazla nüfusa sahip olması muhtemeldir. İzlediği politika sebebiyle en fazla mülteciye ev sahipliği yapan Türkiye'nin bu olağan dışı durumu değerlendirilmeye alınmadığında 2017 yılında en yüksek mülteci nüfusu 1.399.554 mülteci ile Almanya'da olmaktadır. Bu durum en çok mülteci veren ülkelere uzak olan ve kendi bölgesinde iç savaş, siyasi olaylar ya da herhangi başka bir nedenle kitlesel mülteci akınlarına rastlanmayan Almanya'nın, Türkiye'nin uyguladığı kamu politikasına rağmen 567.507'si Suriyeli olmak üzere neredeyse 1,5 milyon mülteciye ev sahipliği yaptığını göstermektedir. Bu politika uygulanmamış olsaydı Almanya'daki toplam mülteci nüfusu şüphesiz çok daha fazla olacaktı. Mevcut durum değerlendirmesine geri dönülürse bölgesinde kitlesel mülteci akınları olmayan bir ülkenin en fazla mülteciye sahip 2. ülke olması, mülteci korumasının küreselliğini tartışma konusu olmaktan uzaklaştırmaktadır. Almanya'nın dışında diğer Avrupa ülkelerinde de mültecilerin yoğunlaşmaya başladığı haritadan görülmektedir. 2017 yılına ait harita 1981 yılının haritasıyla karşılaştırıldığında Avrupa bölgesindeki renk farkı oldukça dikkat çekicidir. Aynı zamanda 1981 yılında mülteci fabrikası olarak adlandırılan ve mülteci sorununa sebebiyet veren Ortadoğu ve Afrika ülkelerinin 1981'deki renk tonuna, 2017 yılında ABD, Almanya, Fransa gibi ülkelerin de yaklaştığı, başka bir ifadeyle ev sahipliği yaptığı mülteci sayılarının bir hayli arttığı haritadan görülmektedir. 1981 ve 2017 yıllarına ait haritalar incelendiğinde mültecilerin yayıldığı alan konusunda büyük farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır. 1981 yılında toplam mülteci sayısının 9.611.176 olduğu ve bu mültecilerin %25'inin Pakistan'a gittiği belirtilmiştir. Toplam mülteci nüfusunun %25'inin bir ülkeye gittiği, kalan 7.235.846 mültecinin 90 ülkeye yayıldığı ve birçok ülkede mülteci olmadığı görülmektedir. Aynı orantı toplam mülteci nüfusunun dramatik bir şekilde arttığı 2017 yılı için yapıldığında; toplam 23.024.596 mültecinin olduğu, bu mülteci sayısının %16,4'ünün Türkiye'ye geldiği ve kalan %84,6'sının dünyanın 173 ülkesine yayıldığı görülmektedir. Son olarak 1981 ve 2017 yıllarına ait özellikli hiçbir veriye değinilmese bile ilk haritada bölgesel olarak nitelendirilebilecek mülteci korumasının küreselleştiği haritaların

renklendirilmesinden açıkça görülmektedir. Bu bağlamda bölgesel kamusal mal özellikleri gösteren mülteci koruması, bölgeselliğini yitirerek küresel kamusal mal niteliği kazanmıştır.

SONUÇ

Dünyayı küçük bir kasaba haline getiren küreselleşme ile birlikte yaşanan değişimler ve dönüşümler birçok alanda olduğu gibi maliye alanında da etkisini göstermiş ve çeşitli kavramlar maliye teorisindeki yerini almıştır. Bu anlamda küreselleşmenin maliye literatüründeki en önemli etkilerinden biri, küresel kamusal mal kavramının ortaya çıkmasıdır. Bu kavram, bir malın üretimi ya da tüketimi sonucunda oluşan pozitif ya da negatif dışallıktan birden fazla bölgede yer alan birden fazla ülkenin etkilendiği, yalnızca şimdiki nesillere değil gelecek nesillere de uzanan etkilere sahip ve tüketiminde rekabet ile dışlamanın olmadığı malları ifade etmektedir. Çalışma konusu edildiği ilk zamanlardan bugüne değin bu alanda yapılan yeni çalışmalarla kapsamı ve çerçevesi genişlemiş ve her geçen gün yeni olaylar, durumlar ya da mallar küresel kamusal mal olarak adlandırılmaya başlamıştır.

Küreselleşmenin bir diğer etkisi ise mülteci sorunlarında kendini göstermektedir. Ülkesindeki savaş ve iç çatışma gibi zorlayıcı sebeplerle ülkesini terk etmek zorunda kalan, başka bir ülkeye sığınma talebinde bulunan ve bu talebi yetkili makamlar tarafından kabul edilen kişi olarak tanımlanan mülteciler, iltica etmeye başladıkları günden itibaren önemli sorunlar oluşturmuştur. İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren var olan mülteci sorunu ile bu sorunların çözümü ise mülteci korumasını sağlamayı gerektirmektedir.

Birçok disiplin tarafından çalışılan bir konu olan mülteci konusu maliye alanında neredeyse hiç çalışılmamıştır. Ancak küreselleşme ile birlikte çalışılması gereken bir konu haline gelmektedir. Özellikle son dönemde etkilerini önemli ölçüde arttıran ve neredeyse tüm dünya ülkelerini etkileyen mülteci sorunu, küresel kamusal mallara ait özelliklere sahip olmaya başlamasıyla maliye literatürünün ilgi alanına girmektedir.

Mültecilerin çeşitli sebeplerle ülkesini terk etmek zorunda kalması, yalnızca iltica edilen ülkeyi değil, diğer ülkeleri de etkilemektedir. Mülteci sorunlarında, mültecilere ev sahipliği yapan ülkelerde yaşanan olumsuz durumların yanında komşu ülkeleri ve daha uzaktaki ülkeleri de ilgilendiren sorunlarla karşı karşıya

kalınabilmektedir. Özellikle küreselleşme ile birlikte bir ülkede yaşanan sorunun etkileri dünyanın büyük çoğunluğu tarafından da hissedilmektedir. Kitlesele mülteci hareketlerinde bu sorunun ortaya çıktığı birçok durum mevcuttur. Çünkü mülteci kabul eden ülkelerin yeterli korumayı sağlayamaması durumunda mülteciler başka ülkelere de iltica etme yoluna gitmektedir. Bunun sonucu, tüm dünya ülkelerini potansiyel bir iltica ülkesi yapması açısından önemlidir. Hatta mülteciler ilk aşamada can güvenliğini sağlamak için kendi coğrafi bölgesi içinde yer alan ülkelere gitse de bu ülkeleri basamak (kavşak) ülke olarak kullanmakta ve sonraki dönemlerde daha yüksek refah seviyesi için bölge dışındaki ülkelere de iltica etmektedir. Bu anlamda mülteci sorununun negatif etkilerinin, başka bir ifadeyle dışsallığının bölge dışındaki ülkelere de ulaştığı söylenebilmektedir. Aynı zamanda ülkeler belirli politikaları ile ülkesine mültecilerin gelmesine engel olmaya çalışmakta, ancak ülkeye yasal ya da yasal olmayan yollardan gelen ve mülteci sıfatını kazanan birçok kişi ülkelerinde yaşamaktadır. Bu anlamda mülteci sorununda dışlamanın da kısmen mümkün olmadığı görülmektedir. Ayrıca mültecilerin bir ülkeye iltica etmesi, başka bir ülkeye iltica etmeyeceği anlamına da gelmemektedir. Bu durum da tüketimde rekabet olmaması olarak belirtilen diğer bir küresel kamusal mal özelliğinin mülteci sorununda da olduğuna işaret etmektedir.

Yukarıda belirtilen durumun tam aksine mülteci sorunlarının çözümü, başka bir ifadeyle mülteci koruması da benzer etkiler göstermektedir. Sorunların çözümü ile ortaya çıkan faydadan tüm devletlerin, katkısından bağımsız olarak yararlanması (barış, düzen, istikrar vb.) sebebiyle dışlanamama ve bir ülkenin faydası diğer ülkenin faydasını azaltmayacağından dolayı da tüketimde rekabet olmaması özellikleri söz konusudur.

Görülmektedir ki küresel kamusal malın tüketiminde dışlamanın ve rekabetin olmadığı ve sınır ötesi pozitif ve negatif dışsallıklara sebep olması özellikleri mülteci sorununda da yer almaktadır. Bu sebeple küreselleşen dünyada mülteci sorunu da aslında küresel kamusal bir kötüdür ve bu sorunu çözmek amacıyla mültecilere koruma sağlamak küresel kamusal mal olarak nitelendirilmelidir. Başka bir ifadeyle, mülteci korumasının küresel kamusal bir mal olarak düşünülmesinin en önemli dayanağı, mültecilerin bağlarını koparmak istediği ülkelerin belli olmasına rağmen iltica etmek isteyeceği ülkelerin belli ve kesin olmamasıdır. Hatta ilk fırsatta iltica

ettiği ülkeden başka bir ülkeye geçmesinin de muhtemel olmasıdır. Dünyanın farklı coğrafyalarında savaşın var olduğu ve her yıl 10 binlerce insanın ilticaya başvurduğu göz önünde bulundurulursa mülteci korumasının tüm dünyayı ilgilendiren bir konu olduğu görülmektedir. Bu bağlamda mülteci koruması küresel kamusal bir mal olarak değerlendirilmelidir.

Çalışma kapsamında literatürde yer alan çalışmalardan bazıları mülteci korumasını bölgesel kamusal mal olarak nitelendirirken küresel kamusal mal sınıfına dahil eden çalışmaların daha fazla olduğu görülmektedir. Birkaç çalışmada mülteci koruması bölgesel kamusal mal olarak değerlendirilmiş, kalan çoğunluklu çalışmada ise mülteci koruması küresel kamusal mal olarak ele alınmıştır.

Mülteci korumasını küresel kamusal olarak nitelendiren ilk kişi 1998 yılında yaptığı çalışmayla Suhrke olmuştur. Suhrke mülteci yükünün dünya çapındaki ülkeler arasında eşit bir şekilde (küresel paylaşım) dağıtılması gerektiğini savunmaktadır. 1999 yılındaki çalışmalarıyla Jayarama ve Kanbur, göç ve mülteciliğin küresel dışsallık açısından küresel kamusal mal karakteristiğine sahip olduğunu ifade etmektedir. Alexander Betts'in bu konudaki çalışmalarının seyri önemlidir. Çünkü Betts 2003 yılında, mültecilerin korunmasını kamusal mal sınıfına dahi almazken 2009 yılında mülteci korumasının bölgesel kamusal mal olduğunu kabul etmiştir. Ancak 2011 yılında yaptığı çalışma ile mülteci korumasının bölgesellikten uzaklaşırken küresel kamusal mal olduğunu ifade etmiştir. 2011 yılında Hollifield, göçün küresel kamusal bir mal olduğunu savunmuştur. Aynı yılda Rudolf, insan hareketliliğinin düzenli yönetimi küresel kamusal bir maldır demiştir. 2015 yılında Takizawa, mültecilerin uluslararası korunmasının küresel kamusal bir mal olduğunu kabul ederken aynı yılda Widdows ve Marway, göçmenlerin sağlığını iyileştirmek için yapılan çalışmaların küresel kamusal mal olduğunu belirtmiştir. 2016 yılında Bursalıoğlu, aşırı ve kontrolsüz göçün küresel kamusal mal olduğunu savunurken Teyyare ve Sayaner 2017 yılında göçün küresel kamusal bir mal olduğunu kabul etmiştir. Bu konudaki en güncel çalışma ise 2018 yılında Mottaghi tarafından yapılmıştır. Mottaghi, büyük mülteci akınlarının refahının artırılmasının küresel kamusal mal olduğunu ifade etmiştir.

Literatürde, yukarıda bahsedildiği şekilde göç, mülteci refahı, mülteci koruması, vb. küresel kamusal olarak nitelendirilmiştir. Tarafımızca da bu yazarlar

tarafından bahsedilen özelliklerin yanında mülteci korumasının küresel kamusal mal olduğunu gösteren durumlar mevcuttur. Buna ilişkin hususlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Kaul'un (1999) tanımlamasına göre küresel kamusal mallar; yararları birden fazla ülke grubunu kapsayan, birkaç ya da tercihen tüm insanlığı etkileyen ve hem şimdiki hem de gelecek nesillere uzanan ya da en azından gelecek nesiller için kalkınma seçeneklerini zorlamadan mevcut nesillerin ihtiyaçlarını karşılayan mallardır. Bu tanımdaki "birkaç ya da tercihen tüm insanlığı etkileyen" ifadesi, bir sorunun bir bölgenin dışındaki ülkeleri de etkilemesi durumunda küresellikten bahsedilebileceği anlamına gelmektedir.
- Mülteci koruması, ev sahibi ülkelerin sorumluluğunu aşmakta ve küresel etkiler ortaya çıkarmaktadır.
- Mülteci koruması ile sağlanan uluslararası düzen bölge içindeki ve bölge dışındaki birçok ülkeye fayda sağlamaktadır.
- Mülteci korumasının sağlanmaması durumunda ise bulaşıcı hastalıklar, uluslararası düzenin sağlanamaması, vb. artan sorunlar uzun vadeli daha büyük sorunlara da neden olabilecektir.
- Mültecilere ev sahipliği yapmaktan kaçınmak için maliyetlere katlanmak adına ev sahibi ülkelere yapılan yardım, sağlanan finansman da mülteci korumasının küresel kamusal mal olduğunu göstermektedir. Çünkü yardım yapıldığında, yardımı yapan ülkenin aslında yapması gerekli yatırımlar yapılamayabilir ya da ülke ile ilgili belirli bazı proje, program ya da işlemlerin hayata geçirilme planları ertelenebilir. Ülke, sağladığı finansmanı kendi ekonomisini geliştirmek adına kullanmadığı için gelecek kuşakların refah kaybına uğrayacağı açıktır. Bu durum komşu olsun ya da olmasın finansman sağlayan tüm ülkeler için geçerlidir.
- Tam tersi durumda, mültecilerin ev sahibi ülkeye getirdiği maliyetlere katlanılmaması, yardım edilmemesi durumunda da küresel etkiler söz konusudur. Çünkü ev sahibi ülke bu sorunun yükünü tek başına karşılayamayacağı için bu durum mülteci sorununu körükleyecek ve mültecilerin daha çok ülkeye iltica etmesine sebep olacaktır. Burada dikkat

edilmesi gereken; mültecilerin yalnızca komşu ülkelere değil, daha uzaktaki ülkelere de giderek küresel bir etki yaratabileceğidir.

- İlave olarak maliyetlere katlanılmaması durumunda, bu yükün altında ezilen ülkenin ekonomik istikrar sorunları oluşabilir ve istikrarın da bir küresel kamusal mal olması sonucunda ülkenin bozulan ekonomisi diğer ülkelerin de ekonomilerini bozarak küresel bir etki ile domino taşı gibi tüm dünyayı etkileyebilir.
- Ülkelerin mülteci sorunlarına ilişkin belirli politikalar geliştirmeleri de mülteci korumasının küresel kamusal mal özellikleri taşıdığını göstermektedir. Örneğin, Ortadoğu’da yaşanan bir savaş nedeniyle ortaya çıkan kitlesel mülteci akınlarında Avrupa’da yer alan bir ülkenin, ülkesine mülteci kabul etmemek üzerine politika geliştirmemesi gerekmektedir. Zira mülteci korumasının bölgesel kamusal mal olması durumunda Avrupada yer alan bir ülke Ortadoğu’daki mülteciler için bir politika uygulamak zorunda kalmamalıdır. Günümüz mülteci akınlarında bu tür politikalar ülkeler tarafından tercih edildiği için mülteci korumasının küresel kamusal mal özellikleri gösterdiğini söylemek yanlış bir ifade olmayacaktır.
- Son olarak, ülkesinden iltica eden bir mülteci ilk olarak can güvenliğini sağlamak için komşu ülkelere gitmekte, ancak ileriki yıllarda komşu ülkelere daha uzaktaki ülkelere de gidebilmektedir. Mültecilerin ağırlıklı olarak komşu ülkelerde olmakla birlikte önemli bir kısmının bölge dışındaki ülkelerde yaşadığı görülmektedir. Küresel kamusal mal olma için bir gereklilik olan birden fazla bölgenin etkilenmesi durumu ya da oluşan dışsallığın birden fazla bölgeye yayılması durumu mülteci korumasında varlığını göstermektedir. Bu anlamda mülteci koruması, küresel etkilere sahiptir.

Sayılan tüm maddeler ile mülteci korumasının, küresel kamusal bir mal olarak değerlendirilmesi gerektiği kanaati oluşmaktadır.

Çalışmada mülteci korumasının küresel kamusal bir mal olarak kabul edilmesi sonrasında, küresel kamusal mal sınıflandırmasındaki yerinin nasıl olacağı da ifade edilmeye çalışılmıştır. Literatürde farklı şekilde yapılan küresel kamusal mal sınıflandırmaları incelenerek, mülteci korumasının bu sınıflandırmalardaki yeri tespit

edilmiştir. Bu anlamda mülteci koruması, geleneksel-yeni küresel kamusal mal sınıflandırılmasında, yeni küresel kamusal maldır. Üretim zincirindeki yerine göre yapılan sınıflandırmada, nihai küresel kamusal mal özellikleri göstermektedir. Temel ve tamamlayıcı küresel kamusal mal sınıflandırmasında, temel küresel kamusal mal olarak değerlendirilebilirken mülteci korumasının sağlanması için ülkeler tarafından gıda, sağlık, barınma gibi yardımların yapılması tamamlayıcı küresel kamusal mal olarak incelenmesine olanak tanımaktadır. Sektörlere göre küresel kamusal mal sınıflandırmasında altıncı başlık olarak yer alabilirken barış ve güvenlik başlığı altında da değerlendirilebilmektedir. Sağladığı faydanın türüne göre yapılan sınıflandırmada, doğrudan fayda sağlayan küresel kamusal mal grubuna dahil edilebilmektedir. Aynı zamanda mülteci korumasının sağlanması durumunda mülteci sorununun yayılmasının önüne geçileceği için risk azaltıcı küresel kamusal mal özellikleri de göstermektedir. Kamusal doğasına göre yapılan sınıflandırmada, politik sonuçlara sebep olan küresel kamusal mallar olarak değerlendirilebilir. Kamusal derecesine göre yapılan sınıflandırmada, küresel tam kamusal mal sınıfına dahil edilebilirken sunum tekniğine göre yapılan sınıflandırmada, toplama tekniği ile sunulan küresel kamusal mallar olarak tanımlanabilmektedir.

Teorik olarak yukarıdaki sebeplerle küresel kamusal mal olarak değerlendirilen ve küresel kamusal mal sınıflandırılmasındaki yeri belirtilen mülteci koruması, küresel kamusal mal özelliği kazanma süreci açısından da incelenmesi gerekli bir konudur. Bu kapsamda çalışmada, mülteci korumasının küresel kamusal mal özelliği kazanma süreci, mülteci hareketleri incelenerek değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bunun için UNHCR'den edinilen verilerle 1981 ve sonrası yıllar için mülteci veren ve mültecilere ev sahipliği yapan ülkelerin tümü incelenmiş ve belirli bazı başlıklar oluşturularak bu süreç ele alınmıştır. İncelenen verilere yalnızca mülteci sayıları değil sığınmacı sayıları da dahil edilmiştir. Sığınmacıların da mülteci statüsü bekleyen aday mülteciler olması ve ortaya çıkan problemlerde mültecilerle benzer etkileri yaşamaları, sığınmacı sayılarının da incelenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple incelenen verilerde mülteci ve sığınmacı sayıları üzerine değerlendirme yapılmıştır.

İlk olarak 1981-2017 yılları arasındaki küresel mülteci nüfusu incelenmiştir. Mülteci nüfusu yıllar boyunca dalgalanmalar göstermekle birlikte Suriye İç

Savaşı'nın da etkisiyle 2012 yılından sonra artmaya başlamış ve özellikle 2014 yılında çok büyük bir artış gösteren mülteci ve sığınmacı sayısı 16 milyonu geçmiş, 2017 yılına gelindiğinde ise bu sayı 23 milyondan fazla olmuştur. Dünya üzerinde bulunan 242 ülkeden sadece 53 ülkenin nüfusunun 23 milyonun üzerinde olduğu düşünülürse mülteci nüfusunun dünya ülkelerinin %80'inin nüfusundan daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

İkinci olarak en çok mülteci veren ülkeler incelenmiş ve mültecilerin bölge dışındaki ülkelere iltica edip etmedikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu anlamda 1981 ve 2017 yılları arasında en çok mülteci veren ülkelere 15'i seçilmiş ve iltica etme durumları incelenmiştir. Ülkeler seçilirken farklı coğrafi bölgelerden ve farklı iç dinamikleri olanlar ele alınarak mülteci korumasının küreselleşmesine değişik açılardan bakılması amaçlanmıştır. Söz konusu dönemde en çok mülteci veren ülkelerin verdikleri mülteci sayılarının ve bu mültecilerin gittikleri ülke sayılarının 5'er yıllık ortalamalarına yer verilerek mülteci korumasının küresellik kazanma süreci değerlendirilmeye çalışılmıştır. Aşağıda çalışmada konu edilen ülkelere bazılarının en dikkat çekici hususlarından bahsedilmiştir.

Öncelikle Afganistan'ın verileri değerlendirildiğinde, sebep olduğu kitlesel mülteci akınları genellikle bölge ülkelerine etki etse dahi mülteci sayısının fazlalığı bölge dışına çıkan mültecilerin nüfusunun da çok olmasına sebep olmuştur. 2016 ve 2017 yıllarında ülkelerini terk eden yaklaşık 2,5 milyon Afgan mültecinin çok küçük bir yüzdesi bölge dışına çıksa bile Almanya'ya iltica eden Afgan sayısının 2016 ve 2017 yılı için sırasıyla 172.814 ve 191.706 olması, bu sürecin değerlendirilmesi aşamasında kayda değer bir bulgu olmuştur. Avrupa'daki birçok küçük şehrin nüfusunun yarısına denk gelecek bu sayı azımsanmayacak kadar yüksektir.

Irak'ın verileri incelendiğinde yaşanan iki Körfez savaşı ile mülteci korumasının küresel kamusal mal özelliği kazanma durumu net bir biçimde görülmektedir. I. ve II. Körfez Savaşı birlikte değerlendirildiğinde etkilerinin hemen hemen benzer olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte 90'lı yıllardaki Körfez Savaşı'nda mülteciler ortalama 33 ülkeye giderken 2000'li yıllarda II. Körfez Savaşı olduğunda mültecilerin yayıldığı ülke sayısı 100'ü geçmiştir. Bu da göstermektedir ki küreselleşmenin etkisiyle her geçen gün hızla artan ulaşım teknolojileri,

maliyetlerin azalması, alternatif ulaşım imkanları ile insanların mobilitesinin artması gibi durumların sonucunda mültecilerin yayılma potansiyeli yükselmiştir.

Suriye'ye ilişkin veriler değerlendirilirken Türkiye'nin uyguladığı kamu politikasının Suriyeli mültecilerin doğal hareketlerini etkilediği görülmüştür. Türkiye bir kamu politikası uygulayarak Suriyeli mültecilere ülkesinin kapılarını açmış ve mültecilere koruma sağlayarak ülkelerine geri göndereceğine dair taahhütte bulunmuştur. Bu politikadan dolayı 2017 yılında yaklaşık 6,5 milyon Suriyeli mülteci 3,5 milyonu Türkiye'ye gelmiştir. Görüldüğü üzere kalan yaklaşık 3 milyon Suriyeli mülteci dünyanın diğer ülkelerine yayılmıştır. Türkiye de bu mültecileri Avrupa Birliği'nin finansman yardımı yapması şartıyla kabul etmiştir. Buna rağmen mültecilerin yaklaşık yarısı Türkiye'ye gelirken diğer yarısı dünyaya yayılmıştır. Avrupa Birliği de bu finansmanı kendi yatırım önceliklerini değiştirerek yapmıştır ve bu durumdan gelecek nesillerin etkileneceği sonucuna varılabilmektedir. Türkiye böyle bir politika tercih etmese dahi ülkesine mülteci gelmesine engel olamayacak ve şimdiki sayıdan çok daha fazla mülteci dünyanın diğer ülkelerine yayılacaktı. Türkiye'nin sınır kapılarını açıp mültecilerin geçişine sadece transit ülke olarak izin vermesi durumunda da tablonun bir önceki durumdan daha ağır olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu anlamda Türkiye'nin uyguladığı kamu politikasına rağmen şu an yaklaşık 1 milyon mültecinin dünyanın pek çok ülkesine yayılabilmesi, mülteci korumasının küresel kamusal mal olarak değerlendirilmesi gerekliliğini göstermektedir.

Kolombiya'nın verileri değerlendirilirken en dikkat çekici husus, coğrafi konumuna rağmen Avrupa'ya çok fazla Kolombiyalı mültecinin gidebilmesidir.

2011-2017 yılları arasında Eritreli mültecilerin %40'ının başta İsrail ve İtalya olmak üzere bölge dışındaki ülkelere iltica etmesi mülteci korumasının küreselliği açısından büyük öneme sahiptir.

Kamboçyalı mülteciler açısından durum değerlendirildiğinde en dikkat çekici iltica hareketinin 1988 yılında yaşandığı görülmektedir. Bu yılda 97.758 Kamboçyalı mültecinin 53.081'i ABD'ye iltica etmiştir. Bu yaklaşık 2 Kamboçyalı mülteci 1'inin ABD'ye gittiğini göstermektedir. Kamboçyalı mültecilerin 1995 sonrasında ise özellikle Fransa'ya gittikleri görülmektedir. Toplam mülteci sayısı azalmasına rağmen Kamboçya'nın bu dönemden sonra Fransa'ya gönderdiği mülteci sayıları

artış göstermiştir. 1995-96 yıllarında Kamboçya'dan iltica eden 60 binin üzerindeki mültecinin yaklaşık %40'ı Fransa'dan sığınma talep etmiştir. 1999-2001 yıllarına gelindiğinde ise bu oran %50'ye yaklaşmıştır. 1999 yılından sonra verdiği mülteci sayıları gittikçe azalan Kamboçya 2004 yılından günümüze kadar %80-90 oranlarında mülteciyi Fransa'ya göndermiştir. Kamboçya'nın Güney Asya'da bir ülke olduğu düşünüldüğünde ABD'ye ve Avrupa kıtasında yer alan Fransa'ya bu denli büyük oranlarda mültecinin gitmesi, mülteci korumasının küreselliğini göstermektedir.

Çin'e ilişkin veriler oluşturulurken öne çıkan ilk husus, 2000'li yıllarda ABD'ye giden Çinli mülteci sayısının gözle görülür bir şekilde artmış olmasıdır. Çin'in 2000 yılında verdiği yaklaşık 130 bin mültecinin 23 bini ABD'ye iltica etmiştir. Bu yaklaşık %15 gibi bir orana tekabül etmektedir. 2006 yılında 157.891 Çinli mülteci 52.158'i ABD'ye gitmiştir. Buradan anlaşılacağı gibi 2006 yılında yaklaşık her 3 Çinli mülteci 1'i ABD'ye iltica etmiştir. 2011 yılından sonra Çin'in ABD'ye gönderdiği mülteci sayısı 60 binin üzerine çıkmıştır. 2017 yılında ise bu sayı 142.890'a çıkararak, ülkesini terk eden toplam 297.169 Çinli mültecinin yaklaşık yarısına ulaşmıştır. Dikkat çeken bir diğer husus Çin'den Kanada'ya giden mülteci sayısıdır. Kanada'ya iltica eden Çinli mülteci sayısı en yüksek seviyesine 20.189 mülteci ile 2011 yılında ulaşmıştır. Ayrıca 2000-2017 yılları arasında her 10 Çinli mülteci 1'i Kanada'ya iltica etmiştir. Sonuç olarak, incelenen dönemde Çinli mültecilerin her 3 ya da 4'ünden 1'i ABD veya Kanada'ya gitmiştir. 2011-2017 yılları arasında Çin'den iltica eden ortalama 248.110 mülteci 61 farklı ülkeye yayılmıştır. Dönemsel olarak değişmekle birlikte ABD başta olmak üzere Kanada, Avustralya gibi ülkelere de giden Çinli mültecilerin gösterdikleri yayılımı bölgesel olarak adlandırmak yanlış bir değerlendirme olacaktır. Özellikle, Çin'in Doğu Asya'da bulunan bir ülke olmasına rağmen ABD gibi uzak bir ülkeye bu kadar mülteci gönderebilmesi küreselliğin en net örneklerindedir.

Mülteci korumasının küreselleşme potansiyelini gözler önüne seren en net örneklerden biri de 1991-1995 yılları arasında 121.664 İranlı mültecinin ortalama 30 ülkeye yayılırken 2011-2017 yılları arasında söz konusu dönemdeki mülteci sayısına çok yakın olan 132.856 mültecinin toplam 99 ülkeye yayılmasıdır. 1990 yılında ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan 75.889 mültecinin 29.510'u ABD'ye, 29.948'i

ise İsveç'e gitmiştir. Bu da İranlı mültecilerin yaklaşık %80'inin bölge dışına iltica ettiğini göstermektedir. 1998 yılına gelindiğinde ise ülkesinden ayrılan 89.979 İranlı mültecinin 37.955'i ABD'ye, 14.559'u da İsveç'e gitmiştir. Bu da 1998 yılında her 2 İranlı mülteci den 1'inin ABD veya İsveç'e gittiğini göstermektedir. 2016 yılında ise 50.164 mülteci Almanya'ya, 17.295 mülteci de Birleşik Krallığa ulaşmıştır. Toplam mülteci sayısının 181.585 olduğu düşünüldüğünde İranlı mültecilerin yaklaşık yarısının bu 2 ülkeye gittiği görülmektedir. Sonuç olarak İranlı mülteciler yoğun olarak Almanya, ABD, İsveç ve Birleşik Krallık gibi kendi bölgelerinde olmayan ülkelere gitmiştir. Gidilen bu ülkelerin İran'ın komşusu olmadığı göz önünde bulundurulursa mülteci korumasının küresel kamusal mal olduğu anlaşılmaktadır.

Rusya'ya ait dikkat çeken hususlardan ilki 1990-1998 yılları arasında vermiş olduğu mültecilerin neredeyse tamamının ABD'ye gitmesidir. Söz konusu dönem Rusya'nın en çok mülteci verdiği dönemdir ve bu dönemde ABD'ye giden mülteci oranı %98'lere ulaşmıştır. Bir diğer önemli nokta ise 2003-2012 yılları arasında Rusya'dan iltica eden her 2 mülteci den 1'inin Almanya'ya gitmesidir. Rusya'nın coğrafi konumu düşünüldüğünde bu kitlesel mülteci akınlarının bölgeselden ziyade küresel olduğu görülmektedir.

İncelenen 15 ülkenin ortak özelliği, ülkelerinden iltica eden mültecilerin savaşların başladığı ilk yıllarda yoğun olarak bölge içindeki ülkelere gitmiş olmasıdır. Ancak küreselleşmenin etkilerinin daha fazla hissedilmeye başlamasıyla 1991 yılından sonra iltica edilen ülke sayılarında önemli artışlar yaşanmıştır. Özellikle 1995 yılından itibaren yaşanan artışla ilk zamanlar 15'i geçmeyen ülke sayısı ortalama 80'e yükselmiştir. Gidilen ülke sayısı 2006-2010 yılları arasında ilk defa 100'ü aşarken 2011-2017 döneminde ise 15 ülkeden 6'sının verdiği mülteciler 100'den fazla ülkeye yayılmıştır. Özellikle Etiyopya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Irak, Suriye ve Somali'den ayrılan mültecilerin gittikleri ülke sayılarındaki artış dikkat çekicidir. 1981-1985 döneminde ortalama 5 ülkeye yayılabilen Iraklı mülteciler, 2011-2017 yılları arasında 113 ülkeye ulaşabilmiştir. Aynı şekilde en güncel örnek olan Suriye'de ise ülkelerinden ayrılan mültecilerin gittikleri ülke sayısının 2'den 116'ya yükseldiği görülmektedir. Somalili mülteciler ise en fazla yayılım gösteren mülteci grubu olmuştur. 1981-1985 yıllarında sadece 3 ülkeye iltica edebilen Somalili mülteciler ilerleyen dönemlerde sırasıyla 8, 42, 80,

97, 112 ve son olarak 2011-2017 döneminde en yüksek ortalama ile 119 farklı ülkeye yayılabilmektedir. Görüldüğü üzere mülteci sayılarına, mültecilerin yaşadığı sorun ve olaylarına bakılmaksızın gerçekleşen tüm mülteci akınlarında gidilen ülke sayısı küreselleşme sonrası ciddi şekilde artmıştır. İlk dönemlerde sadece bölgesel olarak hareket edebilen mülteciler, 1990'lardan sonra büyük hareket serbestiyeti kazanmış ve 100'ü aşkın sayıda ülkeye iltica edebilmiştir. Ülkelerin bu sayıda komşuya sahip olamayacağı düşünüldüğünde mülteci korumasına bölgesel kamusal mal demek, mülteci korumasının çok yüzeysel ve dar kapsamda incelendiğini gösterecektir. Mülteci korumasının bütününe hakim olduğunda, küresel kamusal mal olduğunu görmemek imkansız olmaktadır.

Üçüncü olarak en çok mülteci alan gelişmiş ülkelerin (ev sahibi ülke) mülteci sayıları incelenmiştir. Bu doğrultuda 1981-2017 yılları arasında en çok mülteci alan 10 gelişmiş ülke tespit edilmiş, bu ülkelere mülteci gönderen ülkelerin ve iltica eden mülteci sayılarının 5'er yıllık ortalamaları yorumlanmıştır. Veriler analiz edilirken Avrupa bölgesinin neredeyse hiç mülteci vermemesine rağmen mülteci trafiğinin yoğun olduğu, mülteci fabrikası olarak nitelendirilebilecek Afrika'da bulunan mülteci sayısına yakın hatta bazen üzerinde mülteciye ev sahipliği yapması, mülteci korumasının bölgesel kamusal mal olarak değerlendirilemeyeceğini göstermektedir. Çalışma konusu edilen 10 ülkeden bazılarının dikkat çekici unsurlarına aşağıda yer verilmiştir.

En çok mülteci alan gelişmiş ülkeler içerisinde diğer ülkelere nazaran nüfusu daha az, yüz ölçümü daha küçük olan Hollanda, en fazla mülteci aldığı dönem olan 2001-2005 yılları arasında ortalama 133 farklı ülkeden gelen 182.133 mülteciye ev sahipliği yapmıştır.

1995-2005 yılları arasında Danimarka'ya iltica eden mültecilerin yaklaşık %40'ını Bosnalı mülteciler oluştururken yaklaşık %55'lik kısmını bölge dışındaki ülkelere gelen mülteciler oluşturmuştur. 2005 yılından sonra ise en çok mülteciyi gönderen ülkeler Irak, Afganistan ve Suriye olmuştur. En güncel verilerin yer aldığı 2017 yılı incelendiğinde 92 farklı ülkeden mültecinin Danimarka'ya geldiği ve Suriyeli mülteci sayısının toplam mülteci sayısına oranının %49 olduğu görülmüştür. Dünyanın her yerinden mültecinin Danimarka'ya iltica edebileceğini gösteren bu veri günümüzde diğer ülkelere nazaran mülteci sayısı düşük olan Danimarka'nın

ilerleyen dönemlerde yüksek sayıda mülteciye ev sahipliği yapma durumunda kalacağına işaret etmektedir.

İsviçre'nin verileri incelenirken ulaşılan en kayda değer bulgu, son yıllarda Eritre'den İsviçre'ye iltica eden mülteci sayılarıdır. İncelenen dönemde, 2000 yılına kadar İsviçre'ye iltica eden ve bini bulmayan Eritreli mülteci sayısı 2010 yılına dek 10 bini aşmamışken 2013 sonrası dönemde yaklaşık 3 katına çıkarak 2017 yılında 35.461'e ulaşmıştır. Eritre'nin Doğu Afrika'da bulunan bir ülke olduğu göz önünde bulundurulursa, İsviçre'nin son yıllarda aldığı toplam mülteci sayısı içerisinde Eritreli mültecilerin ilk sırada olması dikkate değerdir. Ayrıca son yıllarda mülteci sayısında Eritre'yi takip eden ülkeler yine bölge dışındaki ülkeler olmuştur. Nitekim 2017 yılında Eritre'den sonra 16.381 mülteci ile ikinci sırayı alan Suriye'yi Afganistan, Sri Lanka, Somali, ve Irak takip etmiştir. Bu yılda İsviçre'ye iltica eden 116.678 mültecinin %72'sine karşılık gelen 84.334 mültecinin belirtilen 6 ülkeden gelmesi, Avrupa'nın merkezinde yer alan bu küçük ülkeye bölge dışından gelen mülteci sayısının ne kadar yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

İtalya'nın verileri incelendiğinde bazı önemli bulgulara rastlanmıştır. 2017 yılında Batı Afrika'da yer alan Nijerya'dan 55.993, Mali'den 23.928, Gambiya'dan 20.843; Güney Asya'da yer alan Pakistan'dan 27.830, Bangladeş'ten 23.880; Doğu Afrika'da yer alan Eritre'den 26.510 mülteci İtalya'ya iltica etmiştir. Ayrıca Fildişi sahilleri, Senegal, Afganistan, Somali, Gine ve Gana ülkelerinin 2017 yılında İtalya'ya gönderdiği mülteci sayısı toplam 96.417'dir. Avrupa'da yer alan İtalya'nın bölge dışından aldığı mülteci sayısının bölge içinden aldığı mülteci sayısından oldukça fazla olduğu sadece bahsi geçen bu ülkelerden gelen toplam 275.401 mülteci anlaşılmaktadır. Bu sayı ilgili yılda İtalya'ya iltica eden toplam mülteci sayısının %78'ine denk gelmektedir. Geri kalan %22'lik kısım ise 126 farklı ülkeden iltica eden mültecilerce oluşturulmaktadır. Bu durum göstermektedir ki İtalya ilk yıllarda 50'den fazla ülkeden aldığı toplam mülteci sayısını son yıllarda sadece bölge dışındaki bir ülkeden almaktadır. 2014 yılındaki veriler incelendiğinde benzer senaryolar görülmesi ve ilk dönemlerden itibaren ülke sayılarının yüksek olduğu İtalya'da son dönemde gelen mültecilerin sayısının da önemli derecede artış göstermesi, çok sayıda ülkeden az sayıda mülteci alan ülkelerin de ilerleyen dönemlerde aynı durumla karşılaşabileceğine işaret etmektedir.

İncelenen son yıl olan 2017 yılında Almanya 1.366.408'si bölge dışından ve 33.146'sı bölge içinden olmak üzere toplamda 1.399.554 mülteciye ev sahipliği yapmıştır. Bu yıldaki mülteci sayısının milyonları aşmasının sebebi, Suriye'den iltica eden mültecilerdir. 2016 ve 2017 yıllarında Almanya sırasıyla 475.649 ve 567.507 Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmıştır. Bunun yanı sıra incelenen dönemde Afgan, Iraklı ve İranlı mültecilerin sayısı da oldukça yüksektir. Suriye örneğinde olduğu gibi bu ülkelerden gelen mülteci sayıları da 2017 yılında en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu yıl Almanya'ya 191.706 Afgan, 176.312 Iraklı, 56.138 İranlı mülteci iltica etmiştir. 2017 yılında 82,79 milyon nüfusu ve 1.634 şehri olan Almanya'nın sadece 2 şehrinin, bölge dışından aldığı mülteci nüfusundan büyük nüfusa sahip olması, Almanya'nın bir büyük şehir nüfusu kadar mülteciye bakmayı kabul ettiğini göstermektedir.

İsveç'in verileri incelendiğinde 2004-2013 yılları arasında en fazla mülteci gönderen ülkenin Irak olduğu ve bu ülkeyi takip eden ülkelerin sırasıyla İran, Somali, Bosna, Sırbistan ve Afganistan olduğu görülmüştür. 2015 yılından itibaren ise bölge dışından gelen mülteci sayısı önemli derecede artış göstererek toplam mülteci sayısını %50 oranında arttırmıştır. Bu durumun oluşmasında 2015-2017 yılları arasında her yıl 100 binin üzerinde mülteci gönderen Suriye etkin rol oynamıştır. 2015 yılından sonraki oranlara bakıldığında bölge içi mülteci sayısının toplam mülteci sayısına oranının gittikçe düştüğü ve 2017 yılında %2'nin altına indiği görülmektedir. Farklı dönemlerde Güney Amerika, Ortadoğu ve Afrika gibi değişik bölgelerden 10 binlerce hatta kimi zaman 100 bini aşkın mülteci kabul eden İsveç, bu sorunun küreselleştiğini gösteren iyi bir örnek konumundadır.

ABD'nin ev sahipliği yaptığı mültecilerin incelenmesi esnasında Vietnam'ın ABD'ye gönderdiği mülteci sayıları kayda değer bulunmuştur. 1988-1991 arası, 1995 ve 1996 yıllarında en fazla mülteciyi gönderen ülke Vietnam olmuştur. Bu yıllarda Vietnam'ın gönderdiği mülteci sayısı 100 binin üzerinde iken en fazla mülteci gönderdiği yıl 211.816 ile 1995 olmuştur. 1992-1994 yılları arasında ise ABD'ye en fazla mülteci gönderen ülke olan Rusya bu yıllarda sırasıyla 211.661, 240.641 ve 245.238 mülteciyi göndermiştir. 1997-1998 yıllarında da ilk sırada yer alan Rusya sırasıyla 188.083 ve 162.724 mülteciyi ABD'ye göndermiştir. 1999 ve 2006 yıllarında bir başka bölge dışı ülke olan Bosna, ABD'ye en fazla mülteci

gönderen ülke olmuştur. 2007-2017 yılları arasında ise Uzak Doğu'da yer alan Çin, ABD'ye en fazla mülteci gönderen ülkeler arasında ilk sırayı almıştır. En fazla mülteci alan ülkelere olan ve dünyanın birçok yerinden 10 binlerce mülteciye ev sahipliği yapan ABD, mülteci korumasının bölgesel olarak değerlendirilemeyeceğini göstermektedir.

Dördüncü olarak, bazı örnek savaşlar seçilip savaş yıllarında, savaşın bitimini takip eden dönemde ve etkisini iyice kaybettiği dönemdeki mülteci hareketlerinde yaşanan değişiklikler incelenerek mülteci korumasının ihtiyaçlar hiyerarşisi çerçevesince bölgesellik ve küresellik ilişkileri değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, Irak'ın I. ve II. Körfez Savaşları, Bosna Savaşı ve güncel olması sebebiyle Suriye İç Savaşı incelenmiştir. UNHCR'den alınan veriler ile bu savaşlar analiz edilerek görselleştirilmiştir. İncelenen bu 3 savaş ile de 1980'li yıllardan sonra yaşanan savaşlar sonucu mültecilerin bölge dışındaki ülkelere gittikleri görülmüştür. Mülteciler, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine benzer şekilde ilk olarak can güvenliğini sağlamak adına komşu ülkelere sığınmaktadır. Savaşın başladığı ve etkilerinin yoğun olarak devam ettiği bu süreçte, savaş ya da çatışma olan ülkenin komşularında ciddi bir mülteci nüfusu görülmekte ve mülteci koruması bölgesel kamusal mal özellikleri göstermektedir. Ancak savaş bitip etkilerini kaybetmeye başladığında Maslow'un hiyerarşisinde ilk basamağın üstündeki basamaklar gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Can ve mal güvenliğinin sağlandığını düşünen birçok mülteci ülkesine geri dönmektedir. Bu sebeple toplam mülteci sayısında gözle görülür bir düşüş olmaktadır. Bununla birlikte ülkesine dönmeyen mültecilerin bölge dışı ülkelere hareket ettikleri görülmektedir. Can ve mal güvenliğini sağlayan mülteciler bir üst basamak olan; sosyal hayatın iyileştirilmesi, daha iyi eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma, daha iyi çalışma imkanlarına kavuşma ya da daha yüksek bir refah düzeyi için gelişmiş ülkelere iltica etmektedir. Sonuç olarak Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki basamaklar teker teker gerçekleştirilirken mültecilerin bölge dışına çıkması, mülteci korumasını bölgesel kamusal mal olmaktan çıkararak küresel kamusal mal haline getirmektedir. Mülteci hareketlerinin küreselleşmesi sonucu mültecilere koruma sağlanması ya da sağlanmaması, birden fazla bölgede yer alan birden fazla ülkeyi olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilediği için mülteci korumasını küresel kamusal mal olarak değerlendirmemek uygulanacak

politikalar açısından başarısız sonuçlara yol açacaktır. Küresel kamusal bir mal olması neticesinde mülteci korumasının sağlanması için küresel ölçekte politikalar oluşturulması ve tüm dünya ülkelerinin bu politikaların uygulanması aşamasında yer alması zaruridir.

Beşinci olarak mülteci korumasının finansmanına en fazla katkı yapan ilk 10 ülke UNHCR'den alınan veriler çerçevesince incelenmiştir. Aynı zamanda bu ülkelerin ev sahipliği yaptığı mülteci sayıları ve bu mültecilerin kaçının bölge içindeki ya da dışındaki ülkelere geldiği tespit edilmiştir. Bu ülkelerin önceki kısımlarda yer alan en fazla mülteciye ev sahipliği yapan 10 gelişmiş ülkenin büyük çoğunluğunu oluşturduğu görülmüştür. Bu ülkelerin mülteci fabrikalarından oldukça uzakta yer almalarına rağmen kabul ettiği mültecilerin harcamalarına ek olarak UNHCR'ye de en yüksek bağışta bulunması mülteci korumasının küresel kamusal bir mal olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Son olarak da 1981 ve 2017 yıllarına ait küresel mülteci nüfusu tespit edilerek, harita yardımı ile görselleştirilmiştir. İki harita birlikte değerlendirildiğinde hem mülteci sayısının önemli ölçüde arttığı hem de neredeyse dünyanın her yerinde mültecilerin olduğu görülmüştür. 2017 yılındaki haritada, 1981 yılındaki haritaya nazaran özellikle mülteci fabrikası olarak nitelendirilen bölgede yer almayan ülkelere iltica eden mülteci sayısının arttığı görülmektedir. Bu anlamda mülteci korumasının, küresel düzeyde ele alınması ve politikaların bu duruma uygun şekilde belirlenmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, belirtilen sebeplerle mülteci koruması küresel kamusal bir maldır. Bu sebeple mülteci koruması için küresel düzeyde politikalar belirlenmesi ve mültecilere ilişkin yapılacak işlemler ve uygulanacak prosedürlerin ortak bir çatı altında toplanması gerekmektedir. Ancak günümüzde küresel kamusal mal olarak kabul edilen çeşitli malların finansmanının sağlanması ya da ortaya çıkardığı negatif dışsallıkların çözümlenmesi için küresel olarak gösterilen çabalar yetersizdir. Tüm dünyayı ilgilendiren birçok sorunda bazı ülkeler belirlenen ortak politikalara uygun hareket etmemektedir. Kamusal malların temel özelliği olan bedavacılık problemi ortaya çıkmakta ve her ülke yükü diğer ülkelerin taşımasını beklemektedir. Bu sebeple belirli küresel kamusal mallara ilişkin net çözümler üretilmiş değildir.

Mülteci koruması ise henüz tam anlamıyla küresel kamusal mal olarak

görümediği için diğer küresel kamusal mallarda gösterilen çabanın çok daha azı, mülteci sorunlarının çözümü için gösterilmektedir. Mülteci sorunlarında ülkelerin politika tercihleri genellikle mülteci kabul etmemek ya da finansman yardımıyla bulunmamak yönünde olmaktadır. Bu durum sonucunda ise mülteci korumasının yükü belirli ülkelerin üzerinde kalmaktadır. Özellikle mülteci fabrikası olan ülkelere uzakta bulunan ülkeler politikalarını, mültecileri sınır ülkelerinde tutmak ve kendi ülkelerine gelişini engellemek şeklinde belirlemektedir. Bu durumu çoğu AB üyesi ülkede görmek mümkündür. Polonya'nın, AB'nin ortak göç politikası belirlemesi hususunda ülkelerin iç işlerine müdahale olarak gördüğünü açıklaması, Macaristan ve Bulgaristan'ın mültecilerin girişlerini engellemek için sınıra duvar örmeleri, İngiltere'nin ülkesindeki göçmen sayısında yaşanan artış ve mülteci sorununun giderek büyümesi sebebiyle Avrupa'dan ülkesine daha fazla mülteci geleceğini öngörmesinin AB'den ayrılmak istemesinin nedenlerinden biri olması, ABD yönetiminin göçmenlere karşı olan tutumunun mülteci ve sığınmacılar için de benzer olacağını göstermesi gibi olaylar gelişmiş ülkelerin mültecilere ilişkin uyguladığı politikalarla uyumludur.

Ülkelerin uyguladığı politikalar çerçevesince mültecilerin hali hazırda zor olan yaşam koşulları daha da ağırlaşmakta ve belirli ülkeler mültecilerin yükünü paylaşmaktadır. Bu konuya örnek, yakın tarihte gerçekleşen bir politikanın uygulanmasında görülmüştür. 2015 yılında Avrupa Komisyonu tarafından Macaristan, Yunanistan ve İtalya'nın yükünü hafifletmek için kota sistemiyle 120 bin mülteciye yeniden dağıtım planı uygulanarak, belirli ülkelere bu mültecileri kabul etmeleri istenmiştir. Finlandiya, Almanya, Fransa, Hollanda, İsveç ve Lüksemburg mültecilerin kabulü için gerekli işlemlere başlamıştır. Ancak Polonya, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Romanya, Avusturya, Bulgaristan, Estonya, Hırvatistan, Slovenya, Letonya, Kıbrıs ve Malta bu mültecileri ülkesine kabul etmemiştir. Bu durumun üzerine Avrupa Komisyonu bu ülkelerin mülteci kabullerini sağlamak için belirli yasal prosedürler uygulamaya başlayacağını beyan etmiştir. Avrupa bölgesinde yer alan ve mülteci kabul eden diğer ülkeler ise birliğe üye olan tüm ülkelerin mülteci kabulüne olumlu yanıt vermesini ve mültecilere ev sahipliği yapmaktan kaçınmaması gerektiğini belirtmiştir. Bu örnek, mülteci korumasında bedavacılık yapılması ve bu bedavacılığın önlenmesine yönelik gösterilen çabayı

ifade etmektedir. Ancak bu ülkeler için yasal işlem başlatacağını bildiren AB, yalnızca kınama cezası vermiş ve normlara karşı gelen bu ülkelere sessiz kalmıştır. Bu durum da mülteci koruması konusunda atılması gereken adımların çok fazla olduğunu göstermektedir.

Sayıları değişmekle birlikte ve ülkelerin politikalarından da bağımsız olarak dünyanın birçok ülkesinde mülteci bulunmaktadır. Mülteci korumasına ilişkin çeşitli çalışmalar başlamış olmakla birlikte daha kapsamlı çalışmaların yapılmasının ilk şartı, mülteci korumasının küresel kamusal mal sınıfına dahil edilmesidir. Küresel kamusal mal olarak nitelendirildikten sonra ise hem mültecilerin tüm ülkeler arasında belirli kriterlere göre dağılımı sağlanmalı hem de mülteci korumasının küresel düzeyde finansmanının sağlanması için politikalar belirlenmelidir. Bu konuda literatürde büyük eksikliğin olduğu söylenebilir. Bu anlamda mülteci korumasının küresel kamusal mal literatürüne dahil edilmesi, sonrasında konunun derinlemesine incelenerek finansmanla ilgili durumların tespiti ve çözümlerin üretilmesi, literatürdeki eksikliklerin giderilmesi amacıyla ilerleyen dönemlerde çalışılması gereken konulardır.

KAYNAKÇA

- 1950 Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Tüzüğü.
- 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi.
- 1967 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol (1951 Cenevre Sözleşmesine Ek Protokol).
- 5543 Sayılı İskan Kanunu. (2006). T.C. Resmi Gazete, 26301, 26 Eylül 2006.
- 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013). T.C. Resmi Gazete, 28615, 11 Nisan 2013.
- Acar, İ. A. (2006). “Vergilemede Tahsis İlkesinin Çevre Vergileri Açısından Değerlendirilmesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 1, ss. 215-232.
- Acet, G. S. ve Doğan, F. (2017). “11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri: İstiladan İşbirliğine”, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 33, ss. 59-76.
- Akdemir, A., ve Şahin, M. (2006). “Küresel Kamusal Malların Üretim ve Yönetim Dinamikleri Bağlamında Sınıflandırılması”, Maliye Dergisi, Sayı: 150, ss. 1-24.
- Akdoğan, A. (2005), Kamu Maliyesi, 11. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Akkoyunlu, P. (2001). Kamu Malı ve Hizmeti Tanımı, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırmaları Merkezi Konferansları, 40. Seri, ss. 1-8.
- Akşit, B. (1998). “Göç Araştırmalarında Hızlı Değerlendirme Metodolojisi”, Türkiye’de İç Göç Konferansı, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.
- Aktan, C. C. (2011). “Devlet Mi, Piyasa Mı? Mal ve Hizmetler Hangi Sektör Tarafından ve Hangi Yöntemlerle Sunulmalı?”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, ss. 96-114.
- Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2006). “Globalleşme ve Maliye Politikasında Değişim”, İçinde: Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar, ed. Coşkun Can Aktan ve

- İstiklal Y. Vural, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Akyol, S. ve Ulutürk, S. (2007). “Küresel Kamu Malları: Hegemonya ve İstikrarın Küresel Ekonomi Politigi”, Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 13, ss. 62-85.
- Alçın, S. (2015). “Engelli Mal Olarak Soyut Mallar”, Journal of Life Economics, Vol: 2, No: 1, ss. 75-85.
- Alçın, S. (2016). “Üretim İçin Yeni Bir İzlek: Sanayi 4.0”, Journal of Life Economics, Vol: 3, No: 2, pp. 19-30.
- Alıcılar, A. ve Aydemir, M. (2010). “Küreselleşme Sürecinde Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Gelişmekte Olan Ükelere Etkisi”, İçinde Küreselleşme ve Türkiye’ye Etkileri, Ed. Murat Ercan, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Altay, A. (2016). Kamu Maliyesi-Teorisi, Gelişimi, Kapsamı, Seçkin Yayıncılık, İkinci Baskı, Ankara.
- Altınışik, Ç. ve Yıldırım, M. Ş. (2002). Mülteci Haklarının Korunması, Ankara Barosu Yayınları, Ankara.
- Altınışik, İ. ve Peker, H. S. (2009). “Küresel Kamusal Mallar ve Finansmanı”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 1-2, ss. 323-332.
- Altuğ, Y. (1967). Devletler Hususi Hukuku Bakımından Mülteciler, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 1292, İstanbul.
- Anand, P. B. (2002). “Financing the Provision of Global Public Goods”. WIDER Discussion Paper, No: 2002/110, pp. 1-29.
- Andersson, T. ve Formica, P. (2007). “Governance Frameworks for International Public Goods: The Case of Concerted Entrepreneurship”, Industry & Higher Education, Vol: 21, No: 2, pp. 125-127.
- Andreoni, J. ve McGuire, M. C. (1993). “Identifying the Free Riders: A Simple Algorithm for Determining Who Will Contribute to a Public Good”, Journal of Public Economics, No: 51, pp. 447-454.
- Arce, D. G. ve Sandler, T. (2002). “Regional Public Goods: Typologies, Provision, Financing and Development Assistance” Expert Group on Development Issues, Foreign Affairs of Ministry, Sweden.

- Arınç, K. (2018). “Doğu Sınırlarından Türkiye’ye Yaya Mülteci Akını ve Ortaya Çıkan Sorunlar”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 3, ss. 1467-1485.
- Aslan, C. (2006). “Bir Soykırımın Adı 1864 Büyük Çerkez Sürgünü.” Uluslararası Suçlar ve Tarih, ASAM Yayınları, Sayı: 1, ss. 1-33.
- Awad, İ. (2014). “Population Movements in the Aftermath of the Arab Awakening: The Syrian Refugee Crisis between Regional Factors and State Interest”, Migration in the Mediterranean: Human Rights, Security and Development Perspectives, ed. Omar Grech ve Monika Wohlfeld, Gutenberg Press, Malta.
- Ay, H. (2014). Kamu Maliyesi, 2. Baskı, Ankara, Nobel Kitabevi.
- Aybay, R. (2005). Yabancılar Hukuku, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Bakırtaş, T. (2012). “Küresel Gelişme Modelinde Uluslararası Göç Olgusu ve Yansımaları”, Alternatif Politika Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, ss. 232-261.
- Bal, H. Ç. (2012). “Çevre Sorunları ve Bu Sorunların Çözümü Çerçevesinde Küresel Kamusal Mallar, Dışsallıklar ve Küresel Kamusal Malların Arzına İlişkin Sorunlar”, Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, ss. 1-11.
- Balestrino, A. (2008). “Richard Musgrave and His Band of Merit Goods”, History of Economic Ideas, Vol: 16, No: 3, pp. 17-19.
- Barış, A. ve Barlas, E. (2017). “Kamu Maliyesi Teorisinde Küresel Kamusal Mallar”, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 1, ss. 129-152.
- Barrett, S. (1999). “Montreal Versus Kyoto: International Cooperation and the Global Environment”, İçinde Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century, Ed. Kaul, I., Grunberg, I. and Stern, M.A., Oxford University Press, Oxford.
- Bayer, P. ve Urpelainen, J. (2013). “Funding Global Public Goods: The Dark Side of Multilateralism”, Review of Policy Research, Vol: 30, No: 2, pp. 160-189.
- Bayraktar, R. (2013). “Zorunlu Göçten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa”, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 24, ss. 109-126.

- BBC. (2019a). “Trump yönetimi Meksika sınırından ABD'ye girenlerin sığınma başvurularına kısıtlama getirdi.”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48999277>, Erişim Tarihi: 17.07.2019.
- BBC. (2019b). “Trump destekçileri Meksika sınırına duvar inşa ediyor.”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48442508>, Erişim Tarihi: 17.07.2019.
- Bernard, P. H. (1990). “The International Public Goods of Antarctica: A New Politico-Economic Regime for the World’s Seventh Continent.” (Ed. Vito Tanzi, Public Finance, Trade and Development: Proceedings of the 44th Congress of the International Institute of Public Finance, Wayne State University Press, Detroit.
- Betts, A. (2003). “Public Goods Theory and the Provision of Refugee Protection: The Role of the Joint-Product Model in Burden-Sharing Theory”, Journal of Refugee Studies, Vol: 16, No: 3, pp. 274-296.
- Betts, A. (2009a). Forced Migration and Global Politics, Wiley-Blackwell Publication, United Kingdom.
- Betts, A. (2009b). Protection by Persuasion: International Cooperation in the Refugee Regime, Cornell University Press, İthaca and London.
- Betts, A. (2010). “International Cooperation in the Refugee Regime”, İçinde Refugees in International Relations, Ed. Betts, A. and Loescher, G., Oxford University Press, New York.
- Betts, A. (2011a). Global Migration Governance, Oxford University Press, New York.
- Betts, A. (2011b). “The Refugee Regime and Issue-Linkage”, İçinde Global Mobility Regime, Ed. Kaslowski, R., Palgrave-Macmillan, New York.
- Betts, A. ve Collier, P. (2017). Refugee: Transforming a Broken Refugee System, Penguin Random House, United Kingdom.
- Betts, A., Bloom, L., Kaplan, J. ve Omata, N. (2017). Refugee Economies: Forced Displacement and Development, Oxford University Press, New York.

- Bijak, Y. (2006). "Forecasting International Migration: Selected Theories, Models, and Methods," Central European Forum for Migration Research Working Paper, No: 4/2006, Warsaw.
- Bilici, N. ve Bilici, A. (2011). Kamu Maliyesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Black, P. & Mohamed, A. (2006). "Sin Taxes and Poor Households: Unanticipated Effects", South African Journal of Economics, Vol. 74, No: 1, pp. 131-136.
- BMMYK. (1997). Dünya Mültecilerinin Durumu: Bir İnsanlık Sorunu, Oxford University Press, New York.
- BMMYK. (2001). Uygulayıcılarından AB İltica Müktesebatına Yönelik Yorumlar, Viyana.
- BMMYK. (2017). Mültecileri Korumak, Kıbrıs.
- Bozkurt, V. (2000). "Küreselleşme: Kavram- Gelişim ve Yaklaşımlar", İş-güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1, <https://www.isguc.org/?p=article&id=87&cilt=2&sayi=1&yil=2000>, Erişim Tarihi: 08.02.2019.
- Brown, L. R. (2003). Eko-Ekonomi (Dünya İçin Yeni Bir Ekonomi Kurmak), Çev: Yeşim Erkan, TEMA Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Buchanan, J. (1965). "An Economic Theory of Clubs", *Economica*, New Series, Vol: 32, No: 125, pp. 1-14.
- Bulutoğlu, K. (2004). Kamu Bütçesi-Kamu Harcamaları-Kamu Borçları, Batı Türkeli Yayıncılık, İstanbul.
- Bursalıoğlu, S. A. (2016). "Migration in the Global Public Good Literature: Syrian Refugees and Turkey", *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, Vol: 21, No: 10, Ver: 5, pp. 27-36.
- Buyrukoğlu, S., Bozdoğan, D. ve Köktaş, A. M. (2016). "Paternalist Devlet Anlayışının Bir Gereği Olarak Günah Vergileri: Türkiye Örneği", Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:9, Sayı: 3, Temmuz, ss. 15-31.
- Buz, S. (2004). Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul: Mültecilik, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Yayınları, Ankara.

- Bülbül, D. (2013). “Yerel Yönetimlerde Yeni Bir Finansman Yöntemi: Günah Vergileri”, *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı: 294, Mart, ss. 166-170
- Caestecker, F. (2008). “Les Réfugiés et l’État en Europe Occidentale Pendant le XIXème et XXème Siècles”, *Le Mouvement Social*, Vol: 4, No: 225, pp. 9-26.
- Canyurt, D. (2018). “Kazanımı Olmayan Savaş ‘Suriye İç Savaşı’: Neden Bitmedi, Barış Nasıl Gelebilir?”, *Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 4, ss. 1103-1120.
- Carruthers, B. (2016). “The Semantics of Sin Tax: Politics, Morality, and Fiscal Imposition”, *Fordham Law Review*, Vol: 84 No: 6, pp. 2565-2582.
- Castles, S. (2000). “International Migration at the Beginning of the Twenty-First Century: Global Trends and Issues”, *Global Trends and Issues*, Blackwell Publishers, UNESCO.
- Castles, S. (2014). “International Migration at a Crossroads”, *Citizenship Studies*, Vol: 18, No: 2, pp. 190-207.
- Castles, S. ve Miller, M. J. (1998). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, 2nd edition, Palgrave, New York.
- Castles, S., ve Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, Çeviren: Bal, B.U. ve Akbulut, İ., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Chen, L. C., Evans, T. G. ve Cash, R. A. (1999). “Health as a Global Public Good”, *İçinde Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century*, Ed. Kaul, I., Grunberg, I. and Stern, M.A., Oxford University Press, Oxford.
- Ciğer, M. İ. (2015). “Why Do States Share the Burden During Refugee Emergencies”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, ss. 65-110).
- Ciğer, M. İ. (2016). “Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, ss. 62-92.
- Clunies-Ross, A. (2004). “Alternative Ways of Paying for Global Public Goods”, *Journal of International Development*, No: 16, pp. 971-982.
- Conceição, P. (2003). “Assesing the Provision Status of Global Public Goods”, *İçinde: Providing Global Public Goods: Managing Globalization*, ed. Kaul,

- Conceicao, Le Goulven ve Mendoza, Oxford University Press, New York.
- Conceição, P. ve Mendoza, R. U. (2006). “Identifying High-Return Investments: A Methodology for Assessing When International Cooperation Pays- and for Whom”, İçinde *The New Public Finance: Responding to Global Challenges*, ed. Inge Kaul and Pedro Cenceição, Oxford University Press, New York.
- Congleton, R. D. (2006). “International Public Goods and Agency Problems in Treaty Organizations”, *The Review of International Organizations*, Vol: 1, No: 4, pp. 319-336.
- Cook, L. D. ve Sachs, J. (1999). “Regional Public Goods in International Assistance”, İçinde *Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century*, Ed. Kaul, I., Grunberg, I. and Stern, M.A., Oxford University Press, Oxford.
- Cornes, R. ve Sandler, T. (1996). *The Theory of Externalities, Public Goods and Club Goods*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Courtois, S., Werth, N., Panne, J. L., Paczkowski, A., Bartosek, K. and Margolin, J. L. (2000). *Komünizmin Kara Kaplı Kitabı: Suçlar, Terör, Baskı*, Doğan Kitap, İstanbul.
- Coyne C. J. ve Ryan M. E. (2008). “Foreign Intervention and Global Public Bads”. *Mercatus Center at George Mason University, Working Paper, 08-21*, pp. 1-34.
- Çağlayan, S. (2006). “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 17, ss. 68-91.
- Çakran, Ş. ve Eren, V. (2017). “Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 39, ss. 1-30.
- Çapan, F. ve Güvenç, B. (2017). “Kavimler Göçü ve Batı Roma İmparatorluğunun Çöküşü”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 18, ss. 629-640.
- Çavuşoğlu, H. (2006). “Uluslararası Göç: Nedenleri, Türleri ve Göçmenler”, *Folklor/Edebiyat*, Cilt: 12, Sayı: 48, ss. 83-104.
- Çelebi, A. K. (2000). *Kamu Ekonomisinin Analizi*, Emek Matbaacılık, Manisa.

- Çelebi, A. K. ve Yalçın, A. Z. (2008). “Kamusal Mallar Teorisinin Değişimi: Bölgesel Kamusal Mallar”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2, ss. 1-18.
- Çiçekli, B. (2009). *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Çulcu, M. (2007). *Tarihin Satır Aralarında İngiliz Esir, Toplumsal Çözüm Yayınları*, İstanbul.
- Danış, D. A. (2004). “Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye”, *Birikim Dergisi*, Sayı: 184-185, ss. 216-224.
- Dedebek, E. (2015). *Küresel Kamusal Mal Olarak Barış ve Güvenlik, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Dedebek, E. (2017). “Küresel Kamusal Malların Finansmanı”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 11, ss. 19-32.
- Demir, O. Ö. ve Soyupek, Y. (2015). *Mülteci Krizi Denklemine AB ve Türkiye: İlkeler, Çıkarlar ve Kaygılar*, Göç Çalışmaları Merkezi, Global Politika ve Strateji Yayınları.
- Demirhan, Y. ve Aslan, S. (2015). “Türkiye’nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi”, *Birey ve Toplum*, Cilt: 5, Sayı: 9, ss. 23-62.
- Deneulin, S. ve N. Townsend, (2007). “Public Goods, Global Public Goods and the Common Good”, *International Journal of Social Economics*, Vol: 34, Issue: 1/2, pp. 19-36.
- Deniz, O. (2009). “Mülteci Hareketleri Açısından Van Kentinin Durumu ve Kentteki Mültecilerin Demografik Profili”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı: 22, ss. 187-204.
- Derman, G. S. ve Haya, B. (2014). “11 Eylül Sonrası Afganistan’daki Güvenlik Sistemi”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 41, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/383823>, Erişim Tarihi: 08.05.2019.
- Doğan, A. ve Kabayel, M. (2016). “Küreselleşme ve Vergi Sistemlerinin Değişimi”, *Vergi Raporu Dergisi*, Yıl: 24, Sayı: 199, ss. 149-175.

- Doğan, M. (2011). Türkiye’de Mültecilerin ve Sığınmacıların Uluslararası Hukuk Çerçevesindeki Temel Haklarının Sağlanması, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Üniversitesi, Çanakkale.
- DPT. (1995). Dünya Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler, Yayın No: 2375-ÖİK: 440, Ankara.
- Durmuş, M. (2006). “Sosyal (Kamusal) Malların Yeniden Tanımlanması Gereği”, Ekonomik Yaklaşım, Cilt: 17, Sayı: 59, ss. 65-97.
- Durmuş, M. (2008). Kamu Ekonomisi. 2. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Durugönül, E. (1997). Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Kitabı, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, ss. 95–100.
- Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö. ve Gümüş, E. (2010). Kamu Maliyesi, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Ege Bölgesi Sanayi Odası. (2015). “SANAYİ 4.0”, İzmir.
- Eğilmez, M. (2017). “Endüstri 4.0”, Kendime Yazılar, <http://www.mahfiegilmez.com/2017/05/endustri-40.html>, Erişim Tarihi: 20.06.2018.
- Eker, A., Tüğen K. (1995). Kamu Maliyesine Giriş, 5. Baskı, Takav Matbaası, İzmir.
- Eker, A. (2004). Kamu Maliyesi, Kanyılmaz Matbaası, İzmir.
- Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). “Göç ve İnsan”, Birey ve Toplum, Cilt: 5, Sayı: 9, ss. 9-22.
- Elçin, A. B. (2012). “Küreselleşmenin Tarihçesi”, <http://www.meritymm.com/wp-content/uploads/2013/05/kuresellesme.pdf>, Erişim Tarihi: 10.06.2019.
- Erdem, M., Şenyüz, D., ve Tatlıoğlu, İ. (2016). Kamu Maliyesi, 13. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Erdoğdu, M. M. (2006). “Küresel Kolektif Varlıklar, Finansman Problemleri ve Düzeltici Vergileme Temelli Çözüm Yolları”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 1, ss. 269-295.
- Erel, K. (2007). “Yargıtay Kararları Işığında Göçmen Kaçakçılığı Suçu”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 71, ss. 264-299.

- Eren, S. (2000). 100 Soruda Ekonomi El Kitabı (Türkiye Ekonomisinden Örneklerle), 13. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Erim, N. (1943). "Milletler Cemiyeti Üzerine Düşünceler", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 31-46.
- Ersoy, B. (2011). "Globalization and Global Public Goods", In New Knowledge, pp. 225-242.
- Eryiğit, B. H. (2013). "Yerel Mal ve Hizmetlerin Kapsamındaki Değişimin İktisadi Açısından Değerlendirilmesi", Mevzuat Dergisi, Yıl: 16, Sayı: 181, ss. 1-13.
- Faist, T. (2003). Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Ferroni, M. (2002). "Regional Public Goods: The Comparative Edge of Regional Development Banks". Conference on Financing for Development: Regional Challenges and the Regional Development Banks at the Institute for International Economics, 1-21.
- Ferroni, M. ve Mody, A. (2002). "Global Incentives for International Public Goods: Introduction and Overview", İçinde: International Public Goods: Incentives, Measurement and Financing, ed. Ferroni, Marco and Mody, Ashoka, Kluwer Academic Publishers, Massachusetts.
- Gardiner, R. ve Goulven, L. K. (2002) "Sustaining Our Global Public Goods", Earth Summit, Economic Briefing No: 3, Berlin.
- Gartner, D. (2012). "Global Public Goods and Global Health", Duke Journal of Comparative & International Law", Vol: 22, pp. 303-318.
- Gemalmaz, M. S. (2010). Ulusal üstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş Cilt: 2, Legal Yayıncılık, 7. Baskı, İstanbul.
- Gerges, F. A. (2005). The Far Enemy: Why Jihad Went Global, Cambridge University Press, New York.
- Goodwin-Gill, G. S. (2001). "Refugees: Challenges to Protection", International Migration Review, Vol: 35, No: 1, pp. 130-142.
- Goodwin-Gill, G. S. ve McAdam, J. (1989). The Refugee in International Law, Oxford University Press, New York.

- Gök, G. O. (2016). “Kimin Güvenliği? Uluslararası Göç-Güvenlik İlişkisi ve Uluslararası Örgütlerin Rolü”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KOSBED), Sayı: 31, ss. 65-82.
- Göker, Z., (2008). “Kamusal Mallar Tanımında Farklı Görüşler”, Maliye Dergisi, Sayı: 155, Temmuz-Aralık, ss. 108-118.
- Göker, Z. (2009). “Küresel Kamusal Bir Mal: Finansal İstikrar”, Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 17, ss. 7-22.
- Göztepe, E. (2004). “Amerika’nın İkinci Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuk ve Türkiye’nin Bu Savaşa Katılımının Türk Anayasa Hukuku Açısından Bir Değerlendirmesi Ya Da ‘Haklı Savaş’ın Haksızlığı Üzerine”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 59, Sayı: 3, ss. 79-103.
- Güler, H. (2012). “Küresel Kamusal Bir Kötü Olarak Dezenformasyon”. Prof. Dr. Aytaç Eker Yrd. Doç. Dr. Ayşegül Eker’e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, ss. 635-644.
- Güllüpnar, F. (2012). “Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme”, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 4, ss. 53-85.
- Gümüş, M. (2015). “Leh ve Macar Mültecilerin Osmanlı Devleti’ne Sığınması Beyin Göçü Olarak Değerlendirilebilir mi?”, Tarih Okulu Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 23, ss. 363-387.
- Günay, E., Atılgan, D. ve Serin, E. (2017). “Dünya’da ve Türkiye’de Göç Yönetimi”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2, ss. 37-60.
- Güney, T., Tuncer, G. ve Kılıç, R. (2013). “Uluslararası Göçün İşgücü Piyasasındaki Ücret Düzeyi Üzerine Etkileri: Bir Literatür Araştırması”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 35, ss. 41-53.
- Hajiagha, M. (2007). Türkiye’deki İranlı Göçmenlerin Kimlik, Aidiyet ve Uyum Sorunları (1979 İran Devrimi Sonrası), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Hardin, G. (1968). “The Tragedy of the Commons”, Science, Vol: 162, pp. 1243-1248.

- Hedberg, C. ve Haandrikman, K. (2014). "Repopulation of the Swedish Countryside: Globalisation by International Migration", *Journal of Rural Studies*, No: 34, pp. 128-138.
- Hein, J. ve Niazi, T. (2016). "The Primordial Refugees: Religious Traditions, Global Forced Migration, and State-Society Relations", *International Sociology*, Vol: 31, No: 6, pp. 726-741.
- Herekman, A. (1987). *Kamu Maliyesi: Devlet Faaliyetleri ve Finansman Teknikleri*, 1. Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Hirshleifer, J. (1983). "From Weakest-Link to Best-Shot: The Voluntary Provision of Public Goods", *Public Choice*, No: 41, pp. 371-386.
- Holcombe, R. G. (1997). *A Theory of the Theory of Public Goods*, *Review of Austrian Economics*, Vol: 10, No: 1, pp. 1-22.
- Hollifield, J. F. (2011). "Migration and the Global Mobility of Labor: A Public Goods Approach", *İçinde Global Mobility Regimes*, Ed. Koslowski, R., Palgrave Macmillan, New York.
- Hurwitz, A. (1999). "The 1990 Dublin convention: A Comprehensive Assessment", *International Journal of Refugee Law*, Vol: 11, No: 4, pp. 646-677.
- IOM (Uluslararası Göç Örgütü). (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*, No: 18, İsviçre.
- Jaeger, G. (2001). "On the History of the International Protection of Refugees", *International Review of Red Cross*, Vol: 83, No: 843, pp. 727-737.
- Jayaraman, R. ve Kanbur, R. (1999). "International Public Goods and The Case for Foreign Aid", *İçinde Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century*, Ed. Kaul, I., Grunberg, I. and Stern, M.A., Oxford University Press, Oxford.
- Jha, R. (2002). "Innovative Sources of Development Finance, Global Cooperation in the 21st Century", *Australian National University Division of Economics Working Paper*, pp. 1-45.
- Kalkınma Bakanlığı. (2014). *Onuncu Kalkınma Planı: Göç (2014-2018)*, Ankara.
- Kanat, S. ve Aytaç, M. (2018). "Suriyeli Mülteciler Özelinde Avrupa Birliği Ortak Göç Politikası ve Birlik İle Üye Devletler Arasında Egemenlik Tartışmaları", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Yıl: 18, Sayı: 40/2, ss. 55-86.

- Kanbur, R. (2004). "Cross-Border Externalities and International Public Goods: Implications for Aid Agencies, İçinde Global Tensions: Challenges and Opportunities in the World Economy, ed. Lourdes Beneria and Savitri Bisnath, Routledge, New York and London.
- Kanbur, R., Sandler, T. ve Morrison, K. (1999). "The Future of Development Assistance: Common Pools and International Public Goods", ODC Policy Essay, No: 25.
- Kapstein, E. B. (1999). "Distributive Justice as an International Public Good: A Historical Perspective", İçinde Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century, Ed. Kaul, I., Grunberg, I. and Stern, M.A., Oxford University Press, Oxford.
- Karkın, V. ve Yazıcı, Ö. (2015). "Arap Baharı'nın Suriye'ye Yansıması ve Türkiye'ye Sığınan Mülteciler (Gaziantep Örneği)", 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Cilt: 4, Sayı: 12, ss. 201-213.
- Karpat, K. (2010). Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Kartal, B. ve Başçı, E. (2014). "Türkiye'ye Yönelik Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri", Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 2, ss. 275-299.
- Kasdemir, B. (2010). Türkiye'de Sığınma Hareketi: Eskişehir Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Kaul I. ve Mendoza R. U. (2003). "Advancing the Concept of Public Goods", İçinde: Providing Global Public Goods-Managing Globalization, ed. Inge KAUL vd., UNDP, Oxford University Press, pp. 78–111.
- Kaul, I., Grunberg, I. ve Stern, M. A. (1999a). "Defining Global Public Goods", İçinde Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century, Ed. Kaul, I., Grunberg, I. and Stern, M.A., Oxford University Press, Oxford.
- Kaul, I., Grunberg, I., ve Stern, M. A. (1999b). "Global Public Goods: Concepts, Policies and Strategies", İçinde, Global Public Goods. International Cooperation in the 21st Century, Ed. Kaul, I., Grunberg, I. and Stern, M.A., Oxford University Press, Oxford.

- Kaynak, M., Yinanç, R., Şahin, C., Tomanbay, M., Safran, M., Süzal, N., Aldan, M., Özkiper, A. H. ve Aytaç, F. (1992). *Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye (1988 – 1991)*. Tanmak Yayınları, Ankara.
- Keely, C. B. (2001). “The International Refugee Regime(s): The End of the Cold War Matters”, *International Migration Review*, Vol: 35, No: 1, pp. 303-314.
- Kılıcı, E. N. (2018). “Brexit; Birleşik Krallık ve Euro-Bölgesi Açısından Sonuçlarının Değerlendirilmesi”, *Sakarya İktisat Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, ss. 1-26.
- Kılıç, R. (2002). “Yükseköğretim Mal ve Hizmetinin Nitelikleri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 6, ss. 51-68.
- Kılıç, T. (2008). “Bir İnsan Hakkı Olarak İltica.” *Mülteci Çalıştayları (2004 – 2005)*, *Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi*, ss. 208-247, Ankara.
- Kırlı, Ö. (2009). “Yasadışı Göç Sorunu” *Uluslararası Davraz Kongresi: Küresel Diyalog*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, ss. 2817-2825, Isparta.
- Kıvılcım, F. (2013). “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, No: 1, ss. 219-230.
- Kindleberger, C. P. (1996). “International Public Goods without International Government”, *The American Economic Review*, Vol: 76, No: 1, pp. 1-13.
- Kindleberger, C. P. (1981). “Dominance and Leadership in the International Economy: Exploitation, Public Goods, and Free Rides”, *International Studies Quarterly*, Vol: 25, No: 2, pp. 242-254.
- Kirmanoglu, H. (2001). “Uluslararası Kamusal Mallar”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 39. Seri, ss. 9-28.
- Kirmanoglu, H. (2011). *Kamu Ekonomisi Analizi*, 3. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Kirmanoglu, H., Susam, N. ve Yılmaz, E. (2006). “Maliye Teorisinin Çıkmazı: Küresel Kamusal Mallar (Kalkınma Yardımları İçinde Küresel Kamusal Malların Finansmanı”, *Maliye Dergisi*, sayı. 150, ss. 25-52.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 3, ss. 163-184.

- Kovancılar, B. (2001). "Küresel Isınma Sorununun Çözümünde Karbon Vergisi ve Etkinliği", *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt: 8, Sayı: 2, ss. 7-20.
- Kovancılar, B., Miynat, M. ve Bursalıoğlu, S. (2007). *Kamu Maliyesinde Küresel Değişimler*, Gazi Kitabevi, 1. Baskı, Ankara.
- Köse, Ö. (2003). "Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü" *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 49, ss. 3-46.
- Kuhlman, T. (1990). "Towards a Definition of Refugees", *Serie Research Memoranda*, pp. 1-16.
- Künçek, Ö. (1997). *Uluslararası İlişkilerde Mülteciler Sorunu ve Batı Avrupa Devletlerinin Uygulamaları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Landgren, K. (1998). "The Future of Refugee Protection: Four Challenges", *Journal of Refugee Studies*, Vol: 11, No: 4, pp. 416-432.
- Lee, S. E. (1966). "A Theory of Migration", *Demography*, Vol: 3, No: 1, pp. 47-57.
- Lentini, E. J. (1985). "The Definition of Refugee in International Law: Proposals for the Future", *Boston College Third World Law Journal*, Vol: 5, No: 2, pp. 183-198.
- Levaggi, R. (2010). "From Local to Global Public Goods: How Should Externalities Be Represented", *Economic Modelling*, No: 27, pp. 1040-1042.
- Lewis, C. (2012). *UNHCR and International Refugee Law*, Routledge, London and New York.
- Lewis, W. A. (1954). "Economic Development with Unlimited Supplies of Labor", *The Manchester School of Economic and Social Studies*, No: 22, pp. 139-191.
- Lin, B. C. ve Lai, Y. (2008). "Spending Cooperation For The Provision of International Public Goods", *101st Annual Conference on Taxation, National Tax Association Proceedings Book*, pp. 186-192.
- Loescher, G. ve Loescher, A. D. (1982), *The World's Refugees: A Test of Humanity*, Harcourt Brace Jovanovich Publishers, New York.

- Loescher, G., Betts, A. ve Milner, J. (2008). *The United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR): The Politics and Practice of Refugee Protection into the Twenty-First Century*, Routledge, London and New York.
- Löschel, A. ve Rübhelke, D. (2014). "On the Voluntary Provision of International Public Goods", *Economica*, No: 81, pp. 195-204.
- Martin, L. L. (1999). "The Political Economy of International Cooperation", İçinde *Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century*, Ed. Kaul, I., Grunberg, I. and Stern, M.A., Oxford University Press, Oxford.
- Mascarenhas, A. (1971). *The Rape of Bangladesh*, Vikas Publications, Yeni Delhi.
- Mascarenhas, R. ve Sandler, T. (2005). "Donor's Mechanism for Financing International and National Public Goods: Loans or Grant?", *The World Economy*, Vol: 28, No: 8, pp. 1095-1117.
- Maslow, A. H. (1943). "A Theory of Human Motivation", *Psychological Review*, No: 50, pp. 370-396.
- Massey, D. S., Arango, j., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. and Taylor, J. E. (1993). "Theories of International Migration: A Review and Appraisal", *Population and Development Review*, Vol: 19, No: 3, pp. 431-466.
- McNeill, W. H. (1984). "Human Migration in Historical Perspective", *Population and Development Review*, Vol: 10, No: 1, pp. 1-18.
- McNutt, P. (2000). "Public Goods and Club Goods", in *Encyclopedia of law and economics*, vol. I, *The History and Methodology of Law and Economics*, edited by Boudewijn Bouckaert and Gerritt DeGeest, Cheltenham, UK: Edward Elgar, pp. 927-951.
- Mendez, R. P. (1992). *International Public Finance: A New Perspective on Global Relations*, Oxford University Press, New York.
- Mendez, R. P. (1999). "Peace as a Global Public Good", İçinde *Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century*, Ed. Kaul, I., Grunberg, I. and Stern, M.A., Oxford University Press, Oxford.
- Messina, A. M. ve Lahav, G. (2006). *Deutsche Bank Research "International Migration: Who, Where and Why?" The Migration Reader*, Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.

- Meydan Larousse. (1972). Büyük Lügat ve Ansiklopedi, 9. cilt, İstanbul.
- Miyakoshi, T. ve Suzuki, K. (2017). “Why Do Only the G7+2 Countries among United Nations Members Discuss about International Public Goods? A Simulation Study”, *Applied Economics*, Vol: 49, No: 50, pp. 5134-5143.
- Morgan, J. (2000). “Financing Public Goods by Means of Lotteries,” *Review of Economic Studies*, No: 67, pp. 761-784.
- Morrisey, O., te Velde, D. W. ve Hewitt, A. (2002). “Defining International Public Goods: Conceptual Issues”, *İçinde: International Public Goods: Incentives, Measurement and Financing*, ed. Ferroni, Marco and Mody, Ashoka, Kluwer Academic Publishers, Massachusetts.
- Mottaghi, L. (2018). “Refugee Welfare: A Global Public Good”, *MENA Knowledge and Learning: Quick Notes Series*, No: 167, pp. 1-4.
- Musgrave, R. A. (1959). *The Theory of Public Finance (A Study in Public Economy)*, McGraw-Hill Press, New York.
- Musgrave, R. A. ve Musgrave, P. B. (1973). *Public Finance in Theory and Practice*, McGraw-Hill Press, New York.
- Muter, N. B., Çelebi, A. K. ve Sakınç, S. (2012), *Kamu Maliyesi*, 4. Baskı, Emek Matbaası, Manisa.
- Mutlu, A. (2006), “Küresel Kamu Malları Bağlamında Sağlık Hizmetleri ve Çevre Kirlenmesi: Üretim Finansman ve Yönetim Sorunları” *Maliye Dergisi*, Sayı: 150, ss. 53-78.
- Nadaroğlu, H. (2001). *Mahalli İdareler*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Nallathiga, R. (2017). “Tiebout’s Theory/Model on Local Public Goods”, *Institute for Social and Economic Change, Working Paper*, Bangalore.
- Nazır, B. (2006). *Osmanlı’ya Sığınanlar: Macar ve Polonyalı Mülteciler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Neubecker, N. ve Smolka, M. (2013). “Co-national and Cross-national Pulls in International Migration to Spain”, *International Review of Economics and Finance*, No: 28, pp. 51-61.
- O’Sullivan, A. (2003). *Urban Economics*, Fifth Edition, The McGraw-Hill

Companies, North America.

- Odman, T. (1995). Mülteci Hukuku, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları, Ankara.
- Onur, S. (2011). “Kamu Ekonomisinin Kapsamı ve Tarihsel Gelişimi”. Abdulkadir Kökocak (Ed.), Kamu Ekonomisi, Ekin Basım Yayın Dağıtım. Bursa.
- Oral, B. G. (2014). “Sağlık Hizmetlerinin Küresel Kamusal Mal Olarak Değerlendirilmesi: Uluslararası Örgütler”, Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar, Cilt: 51, Sayı: 588, ss. 79-95.
- Oral, B. G. ve Açıkgöz, B. (2015). “Küresel Kamusal Mallar ve Yoksulluk İçin Küresel Vergi”, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2, ss. 33-43.
- Ortaç, F. R. (2004). Global Kamu Malları ve Finansmanı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- OXFAM. (2009). “The Cost of War: Afghan Experiences of Conflict 1978-2009”, https://www-cdn.oxfam.org/s3fs-public/file_attachments/afghanistan-the-cost-of-war_14.pdf, Erişim Tarihi: 25.07.2019.
- Ömür, Ö. M. ve Giray, F. (2016). “Kamusal Mal ve Hizmet Olarak Eğitim Hizmeti ve Harcamaları: Türkiye ve Diğer OECD Ülkeleri Karşılaştırması, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 4, ss. 129-160.
- Öner, E. (1986). Kamu Maliyesi I, Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu, Yayın No: 1986/282, Ankara.
- Özcan, M. (2005). Avrupa Birliği Sığınma Hukuku-Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara.
- Özdemir, Ç. (2016). “Suriye’de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?”, Bilgi, Sayı: 33, ss. 81-102.
- Özel, M. S. (2015). “Rus Dış Politikasında Ukrayna Krizi ve Türkiye’ye Etkileri”, IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi- Bildiriler Kitabı II, ss. 73-88.
- Özer, M. A. (2006). “Yönetişim Üzerine Notlar”, Sayıştay Dergisi, Sayı: 63, ss. 59-89.
- Özgür, N. ve Özer, Y. (2010). Türkiye’de Sığınma Sisteminin Avrupalılaştırılması, Derin Yayınları, İstanbul.

- Özsoy, İ. ve Yıldırım, U. (1994). “Çevre Kirliliğinin Önlenmesinde Ekonomik Yaklaşımlar ve Çözüm Önerileri”, *Ekoloji Çevre Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 11, ss. 39- 42.
- Özyakışır, D. (2017). “Ekonomik Kalkınmada Göçmen Transferlerinin Rolü: Mit mi Gerçek mi?”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, ss. 1172-1188.
- Parasız, İ. ve Bildirici, M. (2002). *Modern Emek Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Pazarcı, H. (1999). *Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Pazarcı, H. (2003). *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Pehlivan, O. (2010). *Kamu Maliyes*, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Peker, B. ve Sancar, M. (2001). *Mülteciler ve İltica Hakkı: Yaşamın Kıyısındakilere Hoş Geldin Diyebilmek*, İnsan Hakları Derneği İktisadi İşletmesi Yayını, Ankara.
- Péteri, G., (1997). “Alternative Service Delivery”, in. *Public Finance Theory and Practice in Central European Transition*, Edited By: J. Nemeç, G. Wright, NISPAcee.
- Rao, J. M. (1999). “Equity in a Global Public Goods Framework”, *İçinde Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century*, Ed. Kaul, I., Grunberg, I. and Stern, M.A., Oxford University Press, Oxford.
- Resmi Gazete. (1994). Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (İltica ve Sığınma Yönetmeliği), Sayı: 22127.
- Resmi Gazete. (2013). 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Sayı: 28615.
- Rıfat, F. (2001). *Global Kamu Malları ve Finansmanı*, Gazi Kitabevi, 1. Baskı, Ankara.
- Richmond, A. H. (1988). “Sociological Theories of International Migration: The Case of Refugees”, *Current Sociology*, Vol: 36, No: 7, pp. 7-25.

- Risse, M. (2008). "On The Morality of Immigration", *Ethics&International Affairs*, Vol: 22, No: 1, pp. 25-33.
- Roberts. A. (1998). "More Refugees, Less Asylum: A Regime in Transformation", *Journal of Refugee Studies*, Vol: 11, No: 4, pp. 375-395.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social Theory an Global Culture*, SAGE Publicaations Ltd. London.
- Rudolph, C. (2011). "Prospects and Prescriptions for a Global Mobility Regime: Five Lessons from the WTO", *İçinde Global Mobility Regime*, Ed. Kaslowski, R., Palgrave-Macmillan, New York.
- Ruiz, I. ve Silva, C. V. (2013). "The Economics of Forced Migration", *The Journal of Development Studies*, Vol: 49, No: 6, pp. 772-784.
- Sachs, J. D. (2016). "Toward an International Migration Regime", *American Economic Review: Papers & Proceedings*, Vol: 106, No: 5, pp. 451-455.
- Sagasti, F. ve Bezanson, K. (2001). *Financing and Providing Global Public Goods: Expectations and Prospects*, Institute of Development Studies, *Development Financing 2000, Study 2001: 2*, Sweeden.
- Samuelson, P. A. (1954). "The Pure Theory of Public Expenditure", *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 36, No. 4, pp. 387-389.
- Samuelson, P. A. (1955). "Diagrammatic Exposition of a Theory of Public Expenditure", *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 37, No. 4, pp. 350-356.
- Samuelson, P. A. ve Nordhaus, W. D. (1985). *Economics*, 19. Edition, McGraw-Hill Press, New York.
- Sandıklı, A. ve İsmayılov, E. (2015). "Ukrayna Krizi'nin Bölgesel Güvenliğe Etkileri ve Türkiye", http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-81-2015112633ukrayna_krizi.pdf, Erişim Tarihi: 16. 07. 2019.
- Sandıklı, A., Semin, A. ve Öztürk, T. E. (2013). *II. Körfez Savaşı'nın 10. Yılında Irak*, Bilge Adamlar Kurulu Raporu, Rapor No: 55, ss. 1-32.
- Sandler, T ve Arce, D. G. (2001). "Conseptual Framework for Understanding Global and Transnational Goods for Health", *CMH Working Paper Series*, Paper No. WG2: 1.

- Sandler, T. (1998). "Global and Regional Public Goods: A Prognosis For Collective Action", *Fiscal Studies*, Vol: 19, No: 3, pp. 221–247.
- Sandler, T. (1999). "Intergenerational Public Goods: Strategies, Efficiency and Institutions", *İçinde Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century*, Ed. Kaul, I., Grunberg, I. and Stern, M.A., Oxford University Press, Oxford.
- Sandler, T. (2001). On Financing Global and International Public Goods, World Bank Policy Research Working Paper No: 2638, pp. 1-49.
- Sandler, T. (2003). "Assessing the Optimal Provision of Public Goods: In Search of Holy Grail", *İçinde: Providing Global Public Goods: Managing Globalization*, ed. Kaul, Conceicao, Le Goulven ve Mendoza, Oxford University Pres, New York.
- Sandmo, A. (1983). "Ex Post Welfare Economics and the Theory of Merit Goods", *Economica*, No: 50, ss. 19-33.
- Sandmo, A. (2006). "Global Public Economics: Public Goods and Externalities". *Revue de l'Institut d'Économie Publique*, No: 18-19, pp. 3-22.
- Saraçoğlu, F. ve Şahan, Ö. (2004). "Tobin Vergisi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 55, ss. 71–82.
- Sarısrı, S. (2010). "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Anadolu Sahillerine Sığınan Yunanlı Sivil Mülteciler", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 27, ss. 505-528.
- Sasaoğlu, D. (2014). "NATO Müdahalesi ve Sonrasında Afganistan", *BİLGESAM Analiz/Orta Asya*, No: 1176, ss. 1-8.
- Savaş, V. (1997). *İktisadın Tarihi, Liberal Düşünceler Topluluğu Yayınları*, İstanbul.
- Savaşan, F. (2016). *Piyasa Başarısızlığından Devletin Başarısızlığına Kamu Ekonomisi*, Dora Yayıncılık, Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, Bursa.
- Semercioğlu, H. (2016). "Ukrayna Krizi Bağlamında AB-Rusya İlişkilerinin Ekonomi Politikası", *EUL Journal of Social Science*, Vol: 7, No: 2, ss. 188-202.

- Sert, D. (2014). “Küresel Hareketlilik ve Göç”, İçinde Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler, İletişim Yayınları, ss. 505-524, İstanbul.
- Seyidoğlu, H. (2002). Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük, 3. Baskı, İstanbul: Kurtiş Matbaası.
- Söyler, İ. (2008). "Eğitim Hizmetleri Bağlamında Vakıf Üniversitelerinin Finansal ve Vergisel Sorunları", Maliye Dergisi, Sayı: 154, ss. 52-76.
- Stiglitz, J. E. (1994). Kamu Kesimi Ekonomisi, Çev: Ömer Faruk Batırel, Marmara Üniversitesi Yayın No: 549, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın No: 396, İkinci Baskı, İstanbul.
- Stiglitz, J. E. (1999). “Knowledge as a Global Public Good”, İçinde Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century, Ed. Kaul, I., Grunberg, I. and Stern, M.A., Oxford University Press, Oxford.
- Stiglitz, J. E. (2006). “Prologue”, The New Public Finance Responding To Global Challenges (Edited by: Inge Kaul ve Pedro Conceicao), UNDP, Oxford University Press.
- Suhrke, A. (1994). “Towards a Comprehensive Refugee Policy: Conflict and Refugees in the Post-Cold War World”, in W.R. Böning, M.-L. Schloeter Paredes(eds.): Aid in Place of Migration? Selected Contributions to an ILO-UNHCR Meeting, International Labour Office, Geneva.
- Suhrke, A. (1998). “Burden-Sharing During Refugee Emergencies: The Logic of Collective Versus National Action”, Journal of Refugee Studies, Vol: 11, No: 4, pp. 396-415.
- Susam, N. (2008). “Kamu Maliyesinde Sınır Ötesi Bir Kavram: Küresel Kamusal Mallar”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 1-2, ss. 277-303.
- Şadıhanov, E. (2006). “Sovyetler Birliği’nin Dağılma Sürecinde Etkili Olan Bölge Sorunları ve Milliyetçilik Hareketleri”, Sosyoloji Konferansları, Sayı: 33, ss. 1-22.

- Şahin, K. (2010). “Küreselleşme ve Yeniden Yapılanan Ulus-Devlet”, içinde: Küreselleşme ve Türkiye’ye Etkileri, ed. Murat Ercan, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Şare, A. ve Tekeli, R. (2017). “Küresel Kamusal Mallar Yaklaşımıyla Karayolu Trafik Güvenliğine Yönelik Hizmetler”, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 3, ss. 180-200.
- Şenel, A. (1982). Siyasi Düşünceler Tarihi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Takizawa, S. (2015). “The Japanese Pilot Resettlement Programme: Identifying Constraints to Domestic Integration of Refugees From Burma”, İçinde Urban Refugees: Challenges in Protection, Services and Policy, Ed. Koizumi, K. and Hoffstaedter, G. Routledge, London and New York.
- Tanzi, V. (2004). “Globalization and the Need for Fiscal Reform in Developing Countries”, Journal of Policy Modelling, Vol: 26, pp. 525-542.
- Taşdelen, İ. E. (2011). Türkiye’de Mültecilerin Hukuki Durumları ve İzmir’e İlişkin Bir Araştırma, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Tekin, A. ve Vural, İ. Y. (2004). “Global Kamusal Malların Finansman Aracı Olarak Global Vergi Önerileri”. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 12, ss. 323-337.
- Teyyare, E. ve Sayaner, K. (2017). “Suriye İç Savaşı Sonrası Ortaya Çıkan Göç Hareketinin Kamusal Mallar Teorisi Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 15, ss. 429-453.
- Thoyer, S. (2002a). The Provision of Global Public Goods and Global Governance”, SUSTRA workshop –organized by Ecologic –, pp. 1-5, Berlin.
- Thoyer, S. (2002b). Global Public Goods, Trade, Societies and sustainable development SUSTRA Network, Policy Brief Paper, pp. 1-4, Montpellier.
- Toksöz, G. (2006). Uluslararası Emek Göçü, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Topçuoğlu, R. A. (2012). Düzensiz Göç: Küreselleşmede kısıtlanan insan hareketleri,

- S. G. Ihlamur-Öner, ve N. A. Şirin Öner (der.) içinde, Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar, İletişim Yayınları, ss. 501-518, İstanbul.
- Tranos, E., Gheasi, M. ve Nijkamp, P. (2015). "International Migration: A Global Complex Network", Environment and Planning B: Planning and Design, Vol: 42, pp. 4-22.
- Trogen, C. P. (2005). "Public Goods" Theory of Public Goods", Donijo Robbins (Ed.), Handbook of Public Sector Economics" America: Public Administration and Public Policy/112. s. 169-232.
- Tunç, A. Ş. (2015). "Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere Yönelik Bir Değerlendirme", Tesam Akademi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, ss. 29-63.
- Turan, D. (2010). Küresel Kamusal Mallar ve Finansmanı, Dora Basım Yayın, 1. Baskı, Bursa.
- Tümtaş, S. (2009). "Yoksulluktan Yoksunluğa Göç: Marmaris ve Mersin Örnekleri", Toplum ve Demokrasi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 5, ss. 111-134.
- Türk Dil Kurumu. (2019). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GT.S.5c84144b0f6800.19772936, Erişim Tarihi: 09.03.2019.
- Türkdoğan, M. A. (2018). Mülteci Hukuku Bağlamında Avrupa Birliği'nde Mülteci ve Sığınmacı Politikaları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Tüzünkan, D. (2015). "Düzenli İşin 4 Temel Hedefi Açısından Uluslararası İş Gücü Göçünün Değerlendirilmesi", Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 1-15.
- Uğuz, Ş., Bilgen, İ., Yerlikaya, E. E. ve Evlice, Y.E. (2004) "Göç ve Göçün Ruhsal Sonuçları", Çukurova Üniversitesi Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 3, ss. 383-391.
- Uluatam, Ö. (2014). Kamu Maliyesi, İmaj Yayınevi, Gözden Geçirilmiş 13. Baskı, Ankara.
- UNDP. (2002). Providing Global Public Goods: Managing Globalization, 25 Questions & Answers, UNDP/UDS.

- UNHCR. (2000). *The Status of World Refugees 2000: 50 Years of Humanitarian Aid*, Oxford University Press.
- UNHCR. (2005). *An Introduction to International Protection: Protecting Persons of Concern to UNHCR*, Geneva.
- UNHCR. (2006). *The State of the World's Refugees 2006: Human Displacement in the New Millennium*, Oxford University Press, New York.
- UNHCR. (2007). *Collection of International Instruments and Legal Texts Concerning Refugees and Others of Concern to UNHCR, Vol: 1*, Geneva.
- UNHCR. (2010a). *Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees*, Geneva.
- UNHCR. (2010b). *Statute of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, General Assembly Resolution 428 (V) of 14 December 1950*, Geneva.
- UNHCR. (2017). *Global Report-2017*, Geneva.
- UNHCR. (2018). *Contributions to UNHCR*, <https://www.unhcr.org/5954c4257.html>, Erişim Tarihi: 05.05.2019.
- Uzun, E. (2016). "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK'nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri", *Göç Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, ss. 60-85.
- Ümit, C. (2001). "Mülteci Hukukuna Genel Bakış ve İltica - Sığınma Konularında Türkiye'deki Uygulama", *Adalet Dergisi*, Sayı: 8.
- Ünal, M. C. (2017). "Arap Baharı Sonrası Avrupa Komşuluk Politikasının Geleceği", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 2, ss. 147-170.
- Ünlü, G. (2007). *Uluslararası Göç ve Göçmenliğin Değişen Koşulları İçinde 'Mültecilik'*", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Muğla.
- Walker, N. (2016). "Human Rights and Global Public Goods: The Sound of One Hand Clapping", *Indiana Journal of Global Legal Studies*, Vol: 23/1, pp. 249-265.
- Watt, P. A. (1996). *Local Government Principles and Practice: A Text for Risk*

Managers, Witherby&Co. Ltd., London.

- Wesley, E. ve Peterson, F. (2000). "The Design of Supranational Organizations for the Provision of International Public Goods: Global Environmental Protection", *Review of Agricultural Economics*, Vol: 22, No: 2, pp. 355-369.
- Widdows, H. ve Marway, H. (2015). "A Global Public Goods Approach to the Health of Migrants", *Public Health Ethics*, Vol: 8, No: 2, pp. 121-129.
- Woldrad, K. (2007). "Regional Public Goods: Promoting Regional Solutions for Problems", *Conceptual Framework of the RPG Program An Abstract*, Inter-American Development Banks, Germany.
- World Bank Development Committee. (2000). "Poverty Reduction and Global Public Goods: Issues for the World Bank in Supporting Global Collective Action". World Bank.
- World Bank Global Development Finance. (2001). "Effective Use of Development Finance For International Public Goods", Chapter 5.
- Yalçın, A. Z. (2009). "Küresel Çevre Politikalarının Küresel Kamusal Mallar Perspektifinden Değerlendirilmesi", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 21, ss. 288-309.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Yalçın, O. (2013). "Amerikan Toplumunun Oluşumu ve Güç Merkezi Olma Stratejisi", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 3, ss. 418-448.
- Yaldız, F. (2014). "Uluslararası Göç ve Diaspora İle İlişkili Kavramlar", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, ss. 382-403.
- Yaman, G. (2014). "Göçmen İlişkiler Ağının Ulus Ötesi Göçe Etkisi: Belçika'daki Emirdağlılar Örneği", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 21, ss. 281-299.
- Yanase, A. (2015). "On the Provision of International Public Goods in a Dynamic Global Economy", *Economic Research Center Discussion Paper E-Series*, No: E15-2, pp. 1-32.

- Yavan, S. (2016). “Çevre Küresel Kamusal Malının Finansmanına Alternatif Bir Yöntem: Uluslararası Sosyal Regülasyonlar”, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 50, ss. 1-25.
- Yaylar, Y. (2015). “Avrupa Birliği’nin Afrikalı Göçmen Sorununa Yaklaşımı”, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1, ss. 16-30.
- Yıldırım, S. G. (2018). “Göç ve Afganlar”, Göç Araştırmaları Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, ss. 128-159.
- Yıldız, F. (2016). “Küresel Kamusal Mallar Perspektifinden Barış ve Kalkınma İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Analiz”, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 48, ss. 64-78.
- Yıldız, K., Ünlü, Ü. ve Sezer, M. (2014). “Mülteci-Sığınmacı Cinnetleri ve Toplum ‘Her İnsanın Huzur İçinde, Kendi Evinde, Sevdiği İnsanların İçinde ve Vatanında Ölme Hakkı Vardır!’”, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 16, Özel Sayı: 1, ss. 42-50.
- Yılmaz, B. E. ve Yaraşır, S. (2011). “Bir Küresel Kamusal Mal Olarak Sağlık ve Finansmanında Resmi Kalkınma Yardımlarının Rolü”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Sayı: 55, ss. 1-33.
- Yumuşak, İ. G. ve Aydın, M. (2005). Bilgi Kamusal Bir Mal mıdır?, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 10, ss. 104-122.
- Yusufoğlu, A. ve Özpençe, Ö. (2015). “Küresel Kamusal Malların Sunum ve Finansmanında Ortaya Çıkan Sorunlara Bir Çözüm Önerisi”, International Journal of Human Sciences, Vol: 12, No: 1, pp. 15-35.
- Zhao, K. (2017). “China’s Public Diplomacy for International Public Goods”, Politics & Policy, Vol: 45, No: 5, pp. 706-732.
- Zorba, H. (2016). “AB’nin Göçmenlere Yönelik Politikalarını Etkileyen Faktörler”, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1, ss. 1-17.